

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ**

**MINISTRY OF SCIENCE AND EDUCATION OF UKRAINE
KYIV NATIONAL UNIVERSITY OF CULTURE AND ARTS**

**МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ**

Збірник наукових праць

**INTERNATIONAL RELATIONS:
THEORY AND PRACTICAL ASPECTS**

Collection of Scientific Papers

**Випуск 6
Issue 6**

**Засновано у 2018 р.
Founded in 2018 year**

**КИЇВ
ВИДАВНИЧИЙ ЦЕНТР КНУКІМ**

**KYIV
KNUKIM PUBLISHING**

2020

УДК 327 (477+100) (0,51) М 580

Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти: зб. наук. пр. Вип. 6 / М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2020. – 240 с.

У збірнику наукових праць висвітлюються актуальні питання міжнародних відносин, суспільних комунікацій і регіональних студій, які стосуються історико-теоретичних питань міжнародних відносин; зовнішньої політики і дипломатії; міжнародного права; світового господарства та міжнародних економічних відносин; суспільних комунікацій і лінгвістичного забезпечення міжнародної діяльності; регіональних студій, соціологічних досліджень у галузі міжнародних відносин.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів, студентів та всіх, хто прагне отримати ґрунтовні знання теоретичного і прикладного характеру.

Рекомендовано до друку вченою радою
Київського національного університету культури і мистецтв
(протокол № 5 від 01 грудня 2020 р.)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ластовський Валерій Васильович, доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв (голова редакційної колегії) (Україна); **Білецька Оксана Олександрівна**, кандидат культурології, доцент, Київський національний університет культури і мистецтв (заступник голови редакційної колегії) (Україна); **Безсмертний Роман Петрович**, кандидат політичних наук, Надзвичайний і Повноважний Посол України, Київський національний університет культури і мистецтв (Україна); **Важна Катерина Анатоліївна**, кандидат юридичних наук, Київський національний університет культури і мистецтв (Україна); **Дем'яненко Борис Леонідович**, доктор політичних наук, професор, Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Григорія Сковороди (Україна); **Димчик Рафал**, доктор габілітований, доцент, Університет Адама Міцкевича в Познані (Польща); **Дікарев Олександр Іванович**, кандидат політичних наук, доцент, Київський національний університет культури і мистецтв (Україна); **Злобіна Олена Геннадіївна**, доктор соціологічних наук, професор, Інститут соціології НАНУ (Україна); **Карасьова Наталія Анатоліївна**, доктор економічних наук, доцент, Київський національний університет культури і мистецтв (Україна); **Костиря Інна Олександрівна**, доктор політичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв (Україна); **Кобранкова Вацлава**, доктор філософії, науковий співробітник Інституту історії Академії наук Чеської Республіки (Чехія); **Кочубей Лариса Олександрівна**, доктор політичних наук, професор, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАНУ (Україна); **Крестовська Наталя Миколаївна**, доктор юридичних наук, професор, Національний університет «Одеська юридична академія» (Україна); **Лікарчук Дар'я Сергіївна**, кандидат політичних наук, Київський національний університет культури і мистецтв (Україна); **Мищенко Алла Борисівна**, кандидат політичних наук, Київський національний університет культури і мистецтв (Україна); **Моравець Норберт**, доктор наук, доцент, Академія ім. Яна Длугоша в Ченстохові (Польща); **Рыбак Сергій Олександрович**, кандидат економічних наук, Заслужений економіст України, ДННУ «Академія фінансового управління» (Україна); **Синювець Олександра**, доктор філософії в галузі соціології, доцент, Силезький технологічний університет в Глівіце (Польща); **Шевель Інна Петрівна**, кандидат соціологічних наук, доцент, Київський національний університет культури і мистецтв (Україна).

Адреса редакційної колегії: м. Київ, вул. Є. Коновальця, 36, к. 920.
Київський національний університет культури і мистецтв,
видавничо-редакційний відділ, тел.: (044) 285-88-54.

Міністерством юстиції України видано Свідчення про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації № 23121-12961 P Серія КВ від 29.01.2018.

Збірник відображається і реферується в наступних базах даних: DOAJ, Index Copernicus, SIS, WORLDCAT, BASE, Central and East European Index, Crossref, Google Scholar, ResearchBib, Journal Factor, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Наукова періодика України (УПАН).

International Relations: Theory and Practical Aspects: Collection of Scientific Papers. Issue 6 / Ministry of Science and Education of Ukraine, Kyiv National University of Culture and Arts. – Kyiv: KNUKIM Publishing, 2020. – 240 p.

Collection of Scientific Papers of Kyiv National University of Culture and Arts covers the topical issues on international relations, public communications and regional studies concerning historical and theoretical issues of international relations; foreign policy and diplomacy; international law; world economy and international economic relations; public communications and linguistic support for international activities; sociological research in the field of international relations.

The publication is intended for scientists, lecturers, postgraduates, students and anyone who wants to get a solid knowledge of the theoretical and applied nature.

Recommended for publication by the Academic Council
of Kyiv National University of Culture and Arts
(Protocol No. 5 of 01.12.2020)

EDITORIAL BOARD:

Lastovskiy Valerii, Doctor of Historical Sciences, Professor, Kyiv National University of Culture and Arts (Chairman of Editorial Board) (Ukraine); **Biletska Oksana**, Candidate of Cultural Studies, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts (Deputy Chairman of the Editorial Board) (Ukraine); **Bezsmertnyi Roman**, Candidate of Political Sciences, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine); **Vazhna Kateryna**, Candidate of Judicial Sciences, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine); **Demianenko Borys**, Doctor of Political Sciences, Professor, Pereiaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University named after Hryhoriy Skovoroda (Ukraine); **Dimchik Rafal**, Doctor Habilitated, Associate Professor, Adam Mickiewicz University in Poznan (Poland); **Dikarev Olexsandr**, Candidate of Political Sciences, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine); **Zlobina Olena**, Doctor of Sociological Sciences, Professor, Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine); **Karasova Nataliia**, Doctor of Economics, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine); **Kostyrya Inna**, Doctor of Political Sciences, Professor, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine); **Kofrankova Vactava**, Ph.D., Researcher at the Institute of History of the Academy of Sciences of the Czech Republic (Czech Republic); **Kochubei Larysa**, Doctor of Political Sciences, Professor, I. F. Kurasa Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine); **Krestovska Nataliia**, Doctor of Law, Professor, National University "Odessa Law Academy" (Ukraine); **Likarchuk Dariia**, Candidate of Political Sciences, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine); **Mishchenko Alla**, Candidate of Political Sciences, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine); **Moravets Norbert**, Doctor of Sciences, Associate Professor, Academy of Jan Dlugosz in Czestochowa (Poland); **Rybak Serhii**, Candidate of Economic Sciences, Honored Economist of Ukraine, Academy of Financial Management (Ukraine); **Synowicz Alexandra**, Doctor of Philosophy in Sociology, Associate Professor, Silesian Technological University in Gliwice (Poland); **Shevel Inna**, Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine).

Editorial Board Address:
01133, Kyiv, 36 Ye. Konovaltsia st., of. 920
Kyiv National University of Culture and Arts
Phone: +38044-285-88-54

The State Committee for Television and Radio Broadcasting of Ukraine issued the Certificate on the State Registration of the Printed Mass Media Series KV No. 23121-12961 P from 29.01.2018.

The Collection of Scientific Papers is displayed in DOAJ, Index Copernicus, SIS, WORLDCAT, BASE, Central and East European Index, Crossref, Google Scholar, ResearchBib, Journal Factor, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Наукова періодика України (УПАН).

ISSN (print) 2616-745X
ISSN (online) 2616-7794

© Київський національний університет культури і мистецтв, 2020
© Автори, 2020

© Kyiv National University of Culture and Arts, 2020
© Authors, 2020

ЗМІСТ

CONTENTS

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

INTERNATIONAL RELATIONS

<p>Гальченко Світлана Іванівна, Ратніков Максим Ігорович <i>Проблеми у практичному функціонуванні політичного ринку суспільного вибору: погляд західних політологічних шкіл</i></p>	<p>Galchenko Svitlana, Ratnikov Maxim <i>Problems in the Political Market of Social Choice Practical Functioning: Western Political Schools' View</i></p>	<p>8</p>
<p>Губицький Любомир Володимирович, Мельник Ганна Мирославівна <i>До питання нової концепції місця України в міжнародній системі безпеки</i></p>	<p>Hubytskyy Lyubomyr, Melnyk Hanna <i>A New Concept of Ukraine's Place in the International Security System</i></p>	<p>19</p>
<p>Лікарчук Дар'я Сергіївна <i>Політичний тероризм: форми прояву</i></p>	<p>Likarchuk Daria <i>Political Terrorism: Forms of Manifestation</i></p>	<p>32</p>
<p>Міщенко Алла Борисівна <i>Новий світовий порядок: міжнародний дискурс</i></p>	<p>Mishchenko Alla <i>New World Order: International Discourse</i></p>	<p>44</p>
<p>Семчинський Костянтин Валерійович <i>Хорватські уроки для України: деокупація, реінтеграція та розбудова миру</i></p>	<p>Semchynskyi Kostiantyn <i>Croatian Lessons for Ukraine: De-occupation, Reintegration and Peace Building</i></p>	<p>56</p>
<p>Мальвіна Хопей <i>М'яка сила в пріоритетах польської дипломатії у 2019 році</i></p>	<p>Hopej Malwina <i>Soft Power in the Priorities of Polish Diplomacy for 2019</i></p>	<p>67</p>

<p>Шевель Інна Петрівна <i>Дипломатія під час пандемії Covid-19: її роль та наслідки у сфері дипломатії та міжнародних відносин</i></p>	<p>Shevel Inna <i>Diplomacy during the COVID-19 Pandemic – Its Role and Consequences in the Field of Diplomacy and International Relations</i></p>	<p>82</p>
<p>МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ</p>	<p>INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS</p>	
<p>Ревенко Анатолій Дмитрович <i>Індетермінізм й сповільнення зростання світової економіки та їхні наслідки для глобального розвитку на сучасному етапі</i></p>	<p>Revenko Anatolii <i>Indeterminism and Slowdown of the World Economy Growth and Their Consequences for the Global Development on the Contemporary Stage</i></p>	<p>91</p>
<p>Сірий Євген Володимирович <i>Рольова участь держави у сприянні розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості у європейському контексті: стан, оцінка, перспективи</i></p>	<p>Siryu Evgen <i>The Role Participation of the State in Promoting the Development of Youth Entrepreneurship and Self- Employment in the European Context: State, Assessment, Prospects</i></p>	<p>107</p>
<p>МІЖНАРОДНЕ ПРАВО</p>	<p>INTERNATIONAL LAW</p>	
<p>Слюсаренко Ірина Юріївна <i>Класифікації загроз безпеці на регіональному та субрегіональному рівнях (на основі резолюцій Першого комітету Генеральної Асамблеї ООН)</i></p>	<p>Sliuarenko Iryna <i>Classification of the Security Threats at the Regional and Subregional Levels (Based on First Committee Resolutions of the United Nations General Assembly)</i></p>	<p>126</p>

РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ

REGIONAL STUDIES

**Адамус Аліся,
Студницька-Марьянчик
Кароліна**

*Роль жіночих голосів
у виборах до законодавчого
Сейму у 1919 році*

**Adamus Alicja,
Studnicka-Mariańczyk
Karolina**

*The Role of a Woman Voting
in the 1919 Legislative
Sejm Elections* **141**

**Земзюліна
Наталія Іванівна**
*Особливості виборчої
кампанії у США: теорія
і практика кампанії 2014 року*

Zemzyulina Natalia
*The USA Election Campaign
Peculiarities: 2014 Campaign
Theory and Practice* **159**

**Ластовський
Валерій Васильович**
*Східноєвропейське
літописання та українська
історіографія: вплив та
запозичення у процесі
конструювання історичного
минулого*

Lastovskyi Valerii
*Eastern-European Chronicle
and Ukrainian
Historiography: Influence
and Adoption in the Process
of Designing Historical Past* **169**

**Наконечний
Володимир Михалович**
*Лемківська еміграція
у міжвоєнний час: причини,
осередки, культурна
діяльність*

Nakonechnyi Volodymyr
*Lemko Emigration
in the Interwar Period:
Causes, Main Communities,
Cultural Activities* **181**

СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

PUBLIC COMMUNICATIONS

**Білецька
Оксана Олександрівна**
*Лінгвістичний супровід
міжнародної діяльності*

Biletska Oksana
*Linguistic Support
of the International Activity* **197**

<p>Діброва Валентина Анатоліївна Коректне використання категорії заперечення у міжкультурній комунікації</p>	<p>Dibrova Valentyna <i>Correct Use of the Objection Category in Intercultural Communication</i></p>	<p>207</p>
<p>Лікарчук Наталія Василівна Викривлення інформації як технологія впливу на систему управління</p>	<p>Likarchuk Natalia <i>Distortion of Information as a Management System Influence Technology</i></p>	<p>216</p>
<p>Ратніков Максим Ігорович Теоретичний контекст формування ідей і поглядів Н. Макіавеллі</p>	<p>Ratnikov Maxim <i>The Theoretical Context of N. Machiavelli's Ideas and Views Formation</i></p>	<p>226</p>

**МІЖНАРОДНІ
ВІДНОСИНИ**

**INTERNATIONAL
RELATIONS**

УДК : 324.01:316.334.3(045)

**ПРОБЛЕМИ У ПРАКТИЧНОМУ ФУНКЦІОНУВАННІ
ПОЛІТИЧНОГО РИНКУ СУСПІЛЬНОГО ВИБОРУ:
ПОГЛЯД ЗАХІДНИХ ПОЛІТОЛОГІЧНИХ ШКІЛ**

Надіслано:
02.11.2020

Гальченко Світлана Іванівна
*кандидат історичних наук, доцент,
Черкаський національний
університет ім. Богдана Хмельницького,
м. Черкаси, Україна
ORCID:0000-0002-3068-439X
svetlanagalchenko76@gmail.com*

Рецензовано:
14.11.2020

Прийнято:
16.11.2020

Ратніков Максим Ігоревич
*кандидат політичних наук,
Черкаський національний
університет ім. Богдана Хмельницького,
м. Черкаси, Україна
ORCID:0000-0002-8066-2527
mratnikov@gmail.com*

У межах цієї статті було розглянуто підходи теорій політичного ринку до функціонування державного управління. Розглянуто різні погляди на теорію. Комплексний характер визначених дослідницьких цілей і завдань зумовлює застосування у статті комплексного методологічного підходу, заснованого на сучасних системних і дослідницьких проблемах, що стосуються функціонування сучасних партійних систем і політичного розвитку. Цим запропоновано цілісний розгляд теорії в єдності концептуальних і прикладних аспектів. Провідним методом дослідження обрано метод системного аналізу. Методологічним принципом, представленим у всіх підрозділах цієї статті, є принцип діалектики, що дав змогу дослідити погляди теоретиків з урахуванням їхньої внутрішньої суперечливості й мінливості. Важливо зазначити, що в частинах, присвячених розглядові проблематики політичної боротьби, було застосовано елементи структурно-функціонального аналізу. Однією із засад методології дослідження були положення теорії політичного реалізму, які вказують на те, що головним суб'єктом системи міжнародних відносин є національна держава. Нормативно-ціннісний метод було застосовано для з'ясування значення конкретних чинників впливу

Гальченко Світлана Іванівна, Ратніков Максим Ігорович
Проблеми у практичному функціонуванні політичного ринку суспільного
вибору: погляд західних політологічних шкіл

культури на процес зміни відносин усередині політологічних шкіл. Метод порівняльного аналізу був корисним для визначення спільного й особливого в політичних поглядах. Головним завданням теорії суспільного вибору було нормативно розв'язати такі проблеми демократії як тиранія більшості, масовізація культури й моралі, наявність неефективного уряду, демагогія і порожній простір демократії (наявність на посадах людей, більшість який являє собою змінну масу, використовувану задля представлення громадян загалом), але аж ніяк не створити пояснення для всього спектра політичного життя. Теорія суспільного вибору показує можливий варіант існування політичної системи, щоправда, з іншого боку.

Ключові слова: вибори; теорія суспільного вибору; Чиказька школа економіки; політична школа Південно-Східного узбережжя США; виборець.

Galchenko Svitlana, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Cherkasy, Ukraine;

Ratnikov Maxim, Candidate of Political Sciences Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Cherkasy, Ukraine

Problems in the Political Market of Social Choice Practical Functioning: Western Political Schools' View

The article discusses the approaches of political market theories to the functioning of public administration, namely different views on the theory. The complex nature of the defined research goals and objectives presupposes the application of an integrated methodological approach based on modern systemic and research problems related to the functioning of modern party systems and political development. This offers a holistic view of the theory in the unity of conceptual and applied aspects. The leading method of research is the method of system analysis. The methodological principle presented in all sections of this article is the principle of dialectics, which made it possible to study the views of theorists, taking into account their internal contradictions and variability. It is important to note that in the sections devoted to the issues of political struggle, elements of structural and functional analysis are used. One of the principles of the research methodology is the provisions of the political realism theory, which indicate that the main subject of the system of international relations is the nation-state. The method of comparative analysis is useful for determining the common and special in political views. The main task of the social choice theory is to normatively solve such problems of democracy as the tyranny of the majority, the massification of culture and morals, inefficient government, demagoguery and the empty space of democracy (with people in office, most of which is a variable mass used to represent citizens in general), but by no means create an explanation for the whole spectrum of political life. The theory of social choice shows a possible option for the existence of a political system – however, on the other hand.

Key words: elections; theory of social choice; Chicago School of Economics; political school of the South-East Coast of the USA; voter.

Гальченко Светлана Ивановна, кандидат исторических наук, доцент, Черкасский национальный университет им. Богдана Хмельницкого, г. Черкассы, Украина;

Ратников Максим Игоревич, кандидат политических наук, Черкасский национальный университет имени Богдана Хмельницкого, г. Черкассы, Украина

Проблемы в практическом функционировании политического рынка общественного выбора: взгляд западных политологических школ

В рамках данной статьи были рассмотрены подходы теорий политического рынка к функционированию государственного управления. Рассмотрены различные взгляды на теорию. Методология. Комплексный характер определенных исследовательских целей и задач обуславливает применение в статье комплексного методологического подхода, основанного на современных системных и исследовательских проблемах, касающихся функционирования современных партийных систем и политического развития. Предложено целостное рассмотрение теории в единстве концептуальных и прикладных аспектов. Ведущим методом исследования выбран метод системного анализа. Методологическим принципом, представленным во всех подразделениях этой статьи, является принцип диалектики, позволил исследовать взгляды теоретиков с учетом их внутренней противоречивости и изменчивости. Важно отметить, что в частях, посвященных рассмотрению проблематики политической борьбы, были применены элементы структурно-функционального анализа. Одной из основ методологии исследования были положения теории политического реализма, которые указывают на то, что главным субъектом системы международных отношений является национальное государство. Нормативно-ценностный метод был применен для выяснения значения конкретных факторов влияния культуры на процесс изменения отношений внутри политологических школ. Метод сравнительного анализа был полезным для определения общего и особенного в политических взглядах. Главной задачей теории общественного выбора было нормативно решить такие проблемы демократии, как тирания большинства, массовизация культуры и морали, наличие неэффективного правительства, демагогия и пустое пространство демократии (наличие на должностях людей, большинство которых представляет собой переменную массу, используемую для представления граждан в целом), но отнюдь не создать объяснения для всего спектра политической жизни. Теория общественного выбора показывает возможный вариант существования политической системы, правда, с другой стороны.

Ключевые слова: вибори; теорія общественного вибора; Чикагская школа экономики; политическая школа Юго-Восточного побережья США; избиратель.

Вступ

Теорія суспільного вибору являє собою один із найяскравіших напрямів неоінституціоналізму, який пов'язаний із застосуванням економічних методів аналізу для вивчення політичних процесів. У межах цієї теорії політичні процедури порівнюють із процесом обміну, а голосування вважають показником індивідуальних політичних уподобань, що набуває функції регулювання, еквівалентної до функції ціни. Утримувачем суверенітету у цій ситуації вважають керованого власним егоїзмом виборця. Делегуючи суверенітет своєму парламентському представникові, егоїстичний виборець заощаджує власні час та енергію, а також очікує від обранця ефективної роботи.

У пропонованому читачеві матеріалі розглянуто особливості суспільного вибору в умовах прямої та представницької демократії в контексті критики різних західних політологічних шкіл.

Формулювання цілей статті

Метою статті є висвітлити проблеми у практичному функціонуванні політичного ринку на основі поглядів західних політологічних шкіл.

Методологія дослідження

Комплексний характер визначених дослідницьких цілей і завдань зумовлює застосування у статті комплексного методологічного підходу, заснованого на сучасних системних і дослідницьких проблемах, що стосуються функціонування сучасних партійних систем і політичного розвитку. Цим запропоновано цілісний розгляд теорії в єдності концептуальних і прикладних аспектів.

Провідним методом дослідження обрано метод системного аналізу. Під ним автори розуміють здійснення певних аналітичних процедур, що являють собою послідовність дій зі встановлення структурних зв'язків між змінними чи компонентами досліджуваної системи. Слід зазначити, що вибір оцінки кваліфікації між системами й агрегатами у статті має авторський або відносний характер, що означає можливість міняти їх місцями залежно від підходів і завдань.

Для ретельнішого дослідження у праці теорії винесено до окремої однієї системи без зовнішніх систем чи середовища. Водночас наголосимо, що ця система є відкритою, тобто такою, що входить із середовищем у контакт, а його наслідки можуть бути як адаптивними, так і активними.

Методологічним принципом, представленим у всіх підрозділах цієї статті, є принцип діалектики, що дав змогу дослідити погляди теоретиків

з урахуванням їхньої внутрішньої суперечливості й мінливості. Зокрема, закон перетікання кількісних змін у якісні є фундаментальним для пояснення еволюції позицій теоретиків.

Важливо зазначити, що в частинах, присвячених розглядові проблематики політичної боротьби, було застосовано елементи структурно-функціонального аналізу. Спираючись на ідеї Е. Дюркгейма, А. Редкліфф-Брауна, Р. К. Мертона, автори вважають системи всередині партій адаптивною системою, де всі частини слугують задоволенню потреб системи як цілості, забезпечуючи її існування в зовнішньому середовищі.

Однією із засад методології дослідження були положення теорії політичного реалізму, які вказують на те, що головним суб'єктом системи міжнародних відносин є національна держава.

Нормативно-ціннісний метод було застосовано для з'ясування значення конкретних чинників впливу культури на процес зміни відносин усередині політологічних шкіл. За допомогою цього підходу ми зможемо охарактеризувати для суспільства значення й сенс теорій.

Метод порівняльного аналізу був корисним для визначення спільного й особливого в політичних поглядах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Досліджувана нами тема в основному представлена працями науковців США, Канади та країн Європи. На пострадянському просторі цій темі уваги майже не приділяється. Основою нашої інформації послужили дослідження Герберта Вайсберга, Амарт'я Сена, Шона Боулера та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження

За майже пів століття існування теорія суспільного вибору зіштовхнулася з трьома основними напрямками критики. Перший аспект ставить під сумнів основний методологічний підхід політичного ринку. Сформульована критика особливо яскраво проявилася у межах діяльності Йельської школи політологів. Один із найвизначніших представників цього напрямку Ян Шапіро стверджує, що суспільний вибір доводить значно більше, аніж викладені наявні знання в царині раціонального вибору, що не сприяє великому розумінню політики (Shapiro, 2011).

Також Шапіро доводить, що прибічники підходу теорії суспільного вибору демонструють системну упередженість, ігноруючи непрозорі виміри казуального зв'язку. Для них теорія є істинною настільки, наскільки вона відповідає експериментам. Тоді як ще німецька політична думка поч. ХХ ст. стверджувала, що будь-які форми досліджень людини залежать як мінімум від наших уявлень про те, що вважати поясненням соціального життя. Те, що вчений вважає доказом, насправді є похідною від системи правил і очікувань, що, у свою чергу, залежать від домінантних парадигм чи переконань. Винесення за дужки

Гальченко Світлана Іванівна, Ратніков Максим Ігорович
Проблеми у практичному функціонуванні політичного ринку суспільного
вибору: погляд західних політологічних шкіл

ідеології дослідження, власних бажань дослідника, а також інституційних вимірів істотно спотворюють об'єктивність науки.

Критики підкреслюють, що прибічники теорії суспільного вибору виявляють чітку тенденцію ігнорування альтернативних пояснень, тенденцію робити розмиті передбачення й тенденцію спиратися лише на ствердні приклади.

Сучасна політична школа Північно-Східного узбережжя США науково довела, що якщо створено систему, де політичне виживання невідривно пов'язане з наданням допомоги лобістам, то така система не діє економічно, що прямо ставить під сумнів усю теорію суспільного вибору. Зазвичай, коли чиновники опиняються перед вибором – чи потурати олігархам, чи нести відповідальність за катаклізм, вони обирають перше. Таким чином, утворюється розрив між публічними й окремими сценаріями підлеглих груп, який безпосередньо залежить від рівня їхнього об'єктивного політичного, але не економічного безсилля.

Історія логіки наукового розвитку містить у своєму понятійному апараті такий термін як опонентне коло. Він позначає наявність символічної боротьби між ученими за інтерпретацію наукових фактів. Опонентне коло – уявний адресат ідей ученого для відкритої чи інтеріоризованої полеміки, в перебігу якої опрацьовують свої ідеї. Зазвичай завданням ідей є довести доцільність існування певної ідеї в межах наукового дискурсу.

Тому відповідь Мюллера на критику теорії суспільного вибору 2003 року демонструє основні докази значного внеску підходу суспільного вибору, а також його позитивну роль у нормативному вивченні політичних інститутів (Mueller, 2003). Що саме в межах обміну лояльності на привілеї найкраще змальовувати модель диктатур, і це є головним досягненням теорії суспільного вибору поч. ХХІ ст., яке цілковито спростовує критику.

Критика теорії суспільного договору з боку Йельської школи політологів не була єдиною. Близька за думками Чиказька школа економіки висунула 1995 р. серію тез, згідно з якими окремі особи і групи досягають ефективних результатів рівноваги Парето навіть у політичній сфері.

Однак 1785 р. французький математик маркіз де Кондорсе опублікував працю «Есе про застосування аналізу до ймовірності рішень більшості». У цій праці вперше було сформульовано проблему, відому нині як «парадокс Кондорсе»: індивідуальні вподобання більшості (у нашому випадку – виборців) не завжди втілюються в аналогічні колективні рішення (в нашому випадку – результати виборів).

За кілька століть американський математик Кеннет Ерро узагальнив ідеї Кондорсе у книзі «Соціальний вибір та індивідуальні цінності», де сформулював

«парадокс Ерро». Він довів, що неможливо створити виборчу систему, в межах якої не порушувалася б принаймні одна з норм вільного волевиявлення.

Англійський соціолог Амартья Сен розвинув міркування Кондорсета, розробив теорію «соціального вибору». На думку Сена, за наявності широкої згоди, вибір, що його робить суспільство, не викликає політичних сумнівів. Якщо думки є розбіжними, то проблема полягає в тому, аби знайти способи звести до купи різні думки. І тут починаються проблеми, оскільки в умовах реальних виборів рішення, що влаштовують усіх, знайти неймовірно складно, якщо взагалі можливо. Вони роблять вибори нестабільним процесом. Попри те, що ідеї Кондорсе і Сена є базою для багатьох досліджень у цій царині, нині прийнято вважати, що Дональд Саар показав прояв справедливості теорії Сена далеко не для всіх випадків, що дає шанс вижити теорії «політичного ринку». На його думку, такі гіпотези штучно спрощують проблему, не враховуючи багатьох чинників (MacRae, 1977, p. 239–263).

Жеффрі Бреннан і Лорен Ломаско показали, що під час голосування відповідальний і поінформований виборець часто ухвалює зовсім не найкраще рішення. Замість того, аби голосувати за політиків чи партію, котрі за об'єктивними критеріями здатні краще захищати його інтереси, виборець часто керується не голосом розуму, а якимись іншими причинами, явно нерационального характеру. Приміром, 2000 року в США під час виборчої кампанії Джорджа Буша не змогли відрізнити від демократа, що призвело до судових розглядів (Brennan, 1977).

Аналіз результатів голосувань у Австралії, США й Великобританії виявив безліч нелогічних рішень, що їх ухвалили виборці. При цьому, що найбільше вражає, до дня виборів багато виборців мають одну думку, але, прийшовши на виборчі дільниці, змінюють її на протилежну без жодних раціональних причин (Aleskerov, Ordeshuk, 1995).

Бреннан і Ломаско (а також, наприклад, Є. Б. Малкін, Є. Б. Сучков) стверджують, що виборці обирають на одній із двох підстав: «ідеологічне» чи «матеріальне». «Ідеологічний» виборець традиційно голосує за певну політичну силу, «матеріальний» – дослухається насамперед до матеріальних обіцянок політиків. Однак пропорції їх до загального співвіднесення невідомі, що ставить під сумнів теорію суспільного вибору. У реальності «ідеологія» і «матеріалізм» часто міняються місцями, тому, за бажання політтехнологів, виборця можна так заплутати, що відрізнити, хто де, вже неможливо.

Ряд інших учених (Шон Боулер і Тодд Донован) відстоюють інший постулат (Bowler, 2013). Вони спираються на те, що під час найвідповідальніших голосувань, наприклад, референдумів, виборці ухвалюють рішення, враховуючи два чинники: особисті інтереси та інформацію, що її вони мають. Якщо виборці підтримують несподівані, з погляду фахівців, рішення чи голосують

Гальченко Світлана Іванівна, Ратніков Максим Ігорович
Проблеми у практичному функціонуванні політичного ринку суспільного
вибору: погляд західних політологічних шкіл

за несподіваних кандидатів, це не означає, що електорат обдурили чи громадяни країни не здатні ухвалити правильне рішення (Aleskerov, Ordeshuk, 1995). На думку Боулера й Донована, переважно, виборці робили досить розумний вибір. Просто фахівці з виборчих технологій, журналісти й чиновники виявилися нездатними зрозуміти істинні настрої виборців.

За даними Герберта Вейсберга, поведінку виборця можна спрогнозувати, маючи інформацію про вісім його головних характеристик (вік, стать, фінансове становище, сімейний стан, тривалі політичні пристрасті, погляд на злободенні політичні проблеми, оцінка нинішнього стану справ у країні, його оцінка чинної влади) (Weisberg, 2002, p. 339–360). Із переліку характеристик видно, що теорії «політичного ринку», в тому вигляді, як її розуміє суспільний вибір, не представлено.

Аналіз праць поч. XXI ст. виявляє цікавий парадокс: виборець часто сам неспроможний визначити систему власних пріоритетів. Наприклад, вирішити, що для нього важливіше – результати роботи нинішньої влади чи його особисті політичні погляди.

Тому в день виборів виборець часто діє під впливом миттєвих чинників. На його волевиявлення можуть вплинути непередбачувані фактори. Наприклад, наочна агітація якоїсь партії одному виборцеві, котрий давно цій партії симпатизував, може здатися бундючною і нерозумною, тому він відмовиться проголосувати за неї, а іншому, котрий належав до політичної сили-конкурента, навпаки, – розумною і яскравою, тому він віддасть свій голос за неї.

Американський учений Р. Ніколсон доводить, що виборець здебільшого голосує, оцінюючи ситуацію в комплексі. Наприклад, якщо йдеться про вибори до місцевих органів влади, він аналізує ситуацію не лише в його районі чи місті, а й в усій країні. На основі аналізу декількох виборів у штатах США, Ніколсон показує, як виборці, зацікавлені у зниженні податків, відмовлялися голосувати за політиків, котрі обіцяли ці податки зменшити: причиною була позиція кандидатів щодо зовсім інших питань, наприклад, їхнє ставлення до глобального потепління (Lane, 1986, p. 383–402).

У цій ситуації колосальний вплив на виборця справляють засоби масової інформації, котрі формують реальний порядок денний, що часто не збігається з тематикою голосування. Дослідження Каплана показали, що виборці, котрі теоретично мають ухвалювати розумні рішення, в більшості випадків здійснюють зовсім ірраціональний вибір. Люди роблять певні висновки, навіть не намагаючись вивчити предмет оцінки. Каплан зазначає, що освічені (такі, що краще розуміють ситуацію) люди ходять на вибори рідше, ніж малоосвічені. Результатом цього є поява у владі непередбачених людей та ухвалення нерозумних рішень, що цілком руйнує теорію суспільного вибору.

Третій напрям критики виник наприкінці 80-х рр. під маркою Кембріджської школи політичної економіки (Lane, 1986, р. 383–402). Провідні фігури в цій школі – Альберто Алезина, Торстен Перссон і Гвідо Табелліні – вийшли на арену політичної економії досить пізно. На відміну від усіх вищезгаданих критиків, вони не входили у пряму полеміку з теорією суспільного вибору. Вони просто вдалися до емпіричної перевірки ядра науково-дослідної програми суспільного вибору.

На основі політичних бізнес-циклів А. Алезина поставив під сумнів основні постулати і принципи політичного ринку (Alesina, 1993, р. 12–33). Якщо припустити, що виборці значною мірою залежать від стану економіки, а політики – від їхніх голосів, політики можуть спробувати створити бажані економічні умови просто під момент виборів, хоча такі вартісні коректування можуть бути необхідними після виборів (Nordhaus, 1975, р. 169–190).

Особливо це слід широко застосовувати для стимулювання зайнятості через м'яку грошово-кредитну політику, хоча рецесія потім знизить інфляцію до прийнятних рівнів. Ця політична маніпуляція результатами економіки насправді не дає результатів. Так Джордж Буш старший цілковито отримав поразку на виборах 1992 року. Цей аргумент спростовує теорію суспільного вибору політичного ринку.

Торстен Перссон узяв на озброєння інший підхід, стверджуючи, що політичні партії не є суто кон'юнктурними явищами, але керуються різними перевагами з компромісу між інфляцією та безробіттям, оскільки це має важливе значення для перерозподілу. Ліві партії – представляють усе, що нижче від середнього класу – надають перевагу низьким / високим комбінаціям інфляції з безробіття, а протилежне є справедливим для правих партій, що представляють верхній середній клас.

Перссон і Табелліні, взявши політичний огляд моделей у сфері державних фінансів, застосували його до традиційної неокласичної теорії суспільного вибору (Torsten, 2003, р. 958–989). Результатом була карикатура на школу суспільного вибору, яка твердила, що політики раціонально дотримуються власних інтересів. Автори дійшли думки, що теорія суспільного вибору ігнорує інтерес виборців і ймовірні конфлікти між ними.

Як висновок, зазначимо, що становлення теорії політичного ринку в цілковитому значенні цього терміна завершується до 80-х рр. ХХ ст. Ця теорія переносить ринкові стратегії поведінки до дедалі ширших політичних відносин і захоплює, зрештою, більшу частину політичного життя суспільства загалом. По суті, це означає, що повновартісна політична соціалізація індивіда в царині політики стає неможливою поза ринковими відносинами. Як продукт свого часу, вони не могли заздалегідь відповідати тим критеріям критики, що їх їм зараз накидають.

Усю критику можна поділити на три групи. Перша стверджує, що прибічники підходу теорії суспільного вибору демонструють системну упередженість, ігноруючи непрозорі виміри казуального зв'язку. Для них теорія є істинною настільки, наскільки вона відповідає експериментам.

Друга група акцентує увагу на тому, що будь-які форми досліджень людини залежать як мінімум від наших уявлень про те, що вважати поясненням соціального життя. Те, що вчений вважає доказом, насправді є похідним від системи правил і очікувань, які, у свою чергу, залежать від домінуючих парадигм чи переконань.

Третя підкреслює, що винесення за дужки ідеології дослідження, власних бажань дослідника, а також інституційних вимірів серйозно спотворюють об'єктивність науки. Емпірична перевірка не підтвердила положення теорії політичного ринку в трактуванні прибічників суспільного вибору.

Висновки

Чи применшує ця критика внесок школи суспільного вибору? Скоріше, так, аніж ні. Головним завданням теорії суспільного вибору було нормативно розв'язати такі проблеми демократії як тиранія більшості, масовізація культури й моралі, наявність неефективного уряду, демагогія і порожній простір демократії (наявність на посадах людей, більшість який являє собою змінну масу, використовувану задля представлення громадян загалом), але аж ніяк не створити пояснення для всього спектра політичного життя. Теорія суспільного вибору показує можливий варіант існування політичної системи, щоправда, з іншого боку.

References:

1. Alesina, A., Londregan, J., Rosenthal, H. (1993). 'A model of the political economy of the United States'. *American Political Science Review*, Vol. 87, pp. 12–33.
2. Aleskerov, F., Ordeshuk, P. (1995). *Vyiboryi. Golosovanie* [Elections. Vote]. Moscow: Nauka.
3. Bowler, Sh., Donovan, T. (2013). *The limits of electoral reform*. OUP Oxford.
4. Brennan, G., Lomasky, L. (1997). *Democracy and decision: The pure theory of electoral preference*. UK: Cambridge University Press.
5. Lane, R. (1986). *Market Justice, Political Justice*. *American Political Science Review*. Vol. 82, p. 383–402.
6. MacRae, D. C. (1977). 'A political model of the business cycle'. *Journal of Political Economy*, Vol. 85, pp. 239–263.
7. Mueller, D. C. (2003). *Public choice III*. UK: Cambridge University Press.
8. Nordhaus, W. D. (1975). 'The Political Business Cycle'. *Review of Economic Studies*, Vol. 42, pp. 169–190.

9. Shapiro, I. (2011). *Begstvo ot real'nosti v gumanitarnykh naukakh* [The Flight from Reality in the Human Sciences]. Translated from English by D. Uzlaner. Moscow: High School of Economics Publishing House.

10. Torsten, P., Tabellini, G., and Trebbi, F. (2003). 'Electoral rules and corruption'. *Journal of the European Economic Association*, Vol. 14, pp. 958–989.

11. Weisberg, F., Herbert, F. (2002). 'Partisanship and incumbency in presidential elections'. *Political Behavior*, Vol. 24, pp. 339–360.

УДК : 321- 049.5(477)

ДО ПИТАННЯ НОВОЇ КОНЦЕПЦІЇ МІСЦЯ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНІЙ СИСТЕМІ БЕЗПЕКИ

Губицький Любомир Володимирович

кандидат історичних наук, доцент,

Київський національний торговельно-економічний університет,

м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0002-8511-6461

lubg@ukr.net

Надіслано:

20.09.2020

Рецензовано:

10.10.2020

Прийнято:

24.10.2020

Мельник Ганна Мирославівна

кандидат історичних наук, доцент,

Київський університет ім. Бориса Грінченка,

м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0003-3090-7212

h.melnyk@kubg.edu.ua

У дослідженні зроблено спробу обґрунтувати нову концепцію місця України в міжнародній системі безпеки. За результатами дослідження здійснено аналіз історичних передумов подолання постколоніальних чинників української еліти. Автори наголосили на винятковій ролі Криму для держави-домінанта Чорноморського регіону та висунули гіпотезу про відведення такої ролі для України. Використання порівняльного методу дозволило виокремити ментально-поведінкові засади європейського, азійського, африканського первнів. Українськими перевагами встановлено перехід до обмеження власних потреб, усвідомленої пасіонарної філантропії. Нормативно-ціннісний метод використано для з'ясування історичних визначників загального блага Росії. Пасіонарні здібності українських еліт підтверджено на підставі історичних закономірностей, для чого використано діяльнісний метод. Рекомендовано врахувати виняткову значущість Циркумпонтійської спільноти/цивілізації, що дозволить усунути російські амбіції в акваторії Чорного моря. Регіональні аспірації Російської Федерації останніми роками зіткнулися із вагомим спротивом з боку Туреччини та України. Позицію Європейського Союзу щодо Туреччини позначено як контрверсійну. Позбавлення від токсичного партнера-конкурента Російської Федерації для ЄС створить нову геополітичну реальність, в якій пріоритет надаватиметься повазі до міжнародного права. Російські окупаційні адміністрації в державах, які прагнуть вийти з її орбіти впливу,

здійснюють політику виснаження та руйнування. Ними стали проросійські анклав Чорноморського регіону – Абхазія, Південна Осетія, Донбас, Крим, Придністров'я. Будівничі «русского мира» планують і реалізують план дезінтеграції євроспільноти, на який звернула увагу А. Меркель. Запропоновано змінити пріоритети у ставленні до сучасної системи неідеальної системи безпеки та визначено складові українських переваг.

Ключові слова: міжнародна система безпеки; Україна; українська еліта; геополітичне становище.

Hubytskyi Lyubomyr, Candidate of Sciences (PhD) in History, Associate Professor, Kyiv National University of Trade And Economics, Kyiv, Ukraine;

Melnyk Hanna, Candidate of sciences (PhD) in History, Associate Professor, Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine

A New Concept of Ukraine's Place in the International Security System

The analysis attempts to justify a new concept of Ukraine's place in the international security system. According to the results of the study, there was carried out an analysis of the historical preconditions for overcoming the postcolonial factors of the Ukrainian elite. The authors emphasized on the exclusive role of Crimea for the dominant state of the Black Sea region and hypothesized about assigning such a role to Ukraine. The use of the comparative method made it possible to distinguish the mental and behavioral principles of the European, Asian, and African archetype. Ukrainian advantages establish a transition to limiting one's own needs, conscious passionate philanthropy. The normative-value method was used to clarify the historical determinants of Russia's common good. The passionate abilities of the Ukrainian elites were confirmed on the basis of historical regularities, for which the activity method was used. It is recommended to take into account the exceptional importance of the Circumpontian community/civilization, which will eliminate Russia's ambitions within the Black Sea. The regional aspirations of the Russian Federation have faced strong opposition from Turkey and Ukraine in recent years. The European Union's position on Turkey has been described as controversial. Getting rid of a toxic partner competitor of the Russian Federation for the EU will create a new geopolitical reality in which priority will be given to respect for international law. Russia's occupation administrations are pursuing a policy of depletion and destruction in states seeking to break out of its orbit of influence. These were the pro-Russian enclaves of the Black Sea region – Abkhazia, South Ossetia, Donbass, Crimea, Transnistria or Pridnestrian region. The builders of the "Russian world" are planning and implementing a plan for the disintegration of the European community, to which A. Merkel drew attention. It is proposed to change the priorities in relation to the modern system of ineffective security system and identify the components of Ukrainian advantages.

Губицький Любомир Володимирович, Мельник Ганна Мирославівна
До питання нової концепції місця України в міжнародній системі безпеки

Key words: international system of safety; Ukraine; Ukrainian elite; geopolitical position; transcontinent.

Губицький Любомир Володимирович, кандидат исторических наук, доцент, Киевский национальный торгово-экономический университет, г. Киев, Украина;

Мельник Ганна Мирославівна, кандидат исторических наук, доцент, Киевский университет им. Бориса Гринченко, г. Киев, Украина

К вопросу о новой концепции места Украины в международной системе безопасности

В исследовании предпринята попытка обосновать новую концепцию места Украины в международной системе безопасности. По результатам исследования проведен анализ исторических предпосылок преодоления постколониальных факторов украинской элиты. Авторы отметили исключительную роль Крыма для государства-доминанта Черноморского региона и выдвинули гипотезу об отводе такой роли для Украины. Использование сравнительного метода позволило выделить ментально-поведенческие принципы европейского, азиатского, африканского начал. Украинскими преимуществами установлено переход к ограничению собственных нужд, осознанной пассионарной филантропии. Нормативно-ценностный метод использован для выяснения исторических определителей общего блага России. Пассионарные способности украинских элит подтверждено на основании исторических закономерностей, для чего использовано деятельностный метод. Рекомендуются учесть исключительную значимость Циркумпонтийского сообщества/цивилизации, что позволит устранить российские амбиции в акватории Черного моря. Региональные аспирации Российской Федерации в последние годы столкнулись с весомым сопротивлением со стороны Турции и Украины.

Позицию Европейского Союза в отношении Турции определено как противоречивую. Избавление от токсического партнера-конкурента Российской Федерации для ЕС создаст новую геополитическую реальность, в которой приоритет будет предоставляться уважением к международному праву. Российские оккупационные администрации в государствах, которые стремятся выйти из ее орбиты влияния осуществляют политику истощения и разрушения. Ими стали пророссийские анклав Черноморского региона – Абхазия, Южная Осетия, Донбасс, Крым, Приднестровье. Строители «русского мира» планируют и реализуют план дезинтеграции европейского сообщества, на который обратила внимание А. Меркель. Предложено изменить приоритеты в отношении к современной системе недействительной системы безопасности, и определены составляющие украинских преимуществ.

Ключевые слова: международная система безопасности; Украина; украинская элита; геополитическое положение; трансконтинент.

Вступ

Нестабільність міжнародної безпекової ситуації спонукає вчених до пошуку пропозицій та концепцій, які були б підставою для пояснення та формування сучасних змін. Для України залишається вкрай важливим створення та реалізація власної геостратегії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

На жаль, з цієї проблематики немає вагомих досліджень. Наявні наукові праці в основному підтверджують кордонний характер України, включеність у міжнародну систему безпеки, головні гравці якої не бачать в Україні важливого чинника. Вагомого значення геополітичному положенню українських земель надавали у своїх працях Х. Маккіндер, З. Бжезінський. Деякі аспекти висвітлюються в дослідженнях В. Василенка, І. В. Кременовської, М. В. Коваль, М. І. Мичко, В. Литвинова, І. Лосева, О. Мельничук, І. Стороженка, В. Чайки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Україну щонайменше від XIII ст. розглядали, або як складову Великого Кордону, складову домінуючого і перманентного впливу московської (російської) ідеї, або як уламок західної, європейської цивілізації, або як територію для поширення духовних основ ісламу. Але чомусь у вказаний період їй було відмовлено у особливій універсальності, оригінальності, цілісності.

Формулювання мети і завдань статті

Саме пошуку вказаних домінант і присвячене наше дослідження. Визначено наступні завдання: 1) аналіз джерел із заявленої теми; 2) встановлення складових крихкості сучасної системи міжнародної безпеки; 3) виокремлення кластерів та синтез сучасної концепції геополітичного місця України в регіоні та світі.

Виклад основного матеріалу дослідження

Із Біблії: «Забули будівничі про камінь «краєкутний» (Пс. 117:22). Є ще один вислів про камінь, яким себе називає Бог – «камінь зіткнення чи спокуси» (lat. – petros skandale – камінь конфлікту) (Іс. 8:14). «І буде він освяченням, і каменем зіткнення, і скелею спокуси для обох домів Ізраїля, петлею і сіткою для жителів Єрусалиму (Пророцтво про Месію)» (Bibliia, 1992). Очевидно, що в Євангелії від Матвія говориться про камінь основи як про камінь конфлікту. Із ним не треба грати, пересувати, використовувати не за призначенням. Це камінь, призначений для основи всього, якщо ним намагатися маніпулювати, то ця дія перетвориться в руйнівну силу для тих, хто так вчиняє.

Чи є цей камінь таким, що на світлі виблискують його грані? Швидше це камінь загулений, замулений, а можливо знаходиться у багні (болоті озера,

Губицький Любомир Володимирович, Мельник Ганна Мирославівна **До питання нової концепції місця України в міжнародній системі безпеки**

що згодом, за результатами катаклізму, стало Чорним морем), як діамант з відомого вислову. Власне цим каменем була, є і буде Україна. Саме тому нині настільки вагомим стало для Росії питання духовних «скрепів» у вигляді Криму (із послання Президента РФ В. Путіна Законодавчим зборам РФ у грудні 2014 р.) (Chaika, 2014). Зросійщення власне Криму створюватиме базу для відновлення спільності завдання як для України, що завжди рухалася до моря (за І. Крип'якевичем), так і для Росії, яка перебрала це завдання від України. Духовність неможливо скріпити, обмежити, оточити, як неможливо її підмінити геополітикою. Тому для України життєво необхідним є відвоювати Крим.

Саме наріжним каменем в Чорноморському регіоні була завжди, є і буде завжди Україна (Русь, Оріяна, Оратанія, Артанія, Аратта). Кутами цього каменю були і є краї-континенти. Каменем краєкутним у споруді наддержавній пан'європейській, пан'євразійській, пан'африканській. Оскільки Україна знаходиться не лише у центрі Європи, але й у центрі всього надвеликого трансконтиненту – Євроафразії. Саме у цьому суть України. Як окраїни континентів.

Чи є цей камінь, зважаючи на попереднє твердження тригранним? Швидше всього, що ні. Він, мабуть, є колом (циркум), яке прикрашене великою кількістю трикутників.

Які ж чинники підтверджують вагомість такої засадничої основи? Момент перший – *європейський*. Без української пасіонарності, пасіонарності автохтонів українських земель не постали б ні Рим, ні Еллада, ні Русь, ні Московія, ні Росія як імперія. Звідси і з'явилася ідея «третього Риму». Україна була і є не першим Римом, а праРимом. Рим перший, Рим другий і Рим третій впали через неміцність фундаменту, який тримався на рабстві мільйонів і комфорті тисяч (пригадаймо концепцію «золотого мільярда»). Перший Рим впав під тиском Великого переселення народів, яке сам і запустив, здійснивши вторгнення на землі германських племен. Ті, у свою чергу, почали міграцію в напрямі Чорного моря у I–II ст. н. е. У IV ст. н. е. готи не зуміли відповісти на азійський виклик гунів, що й призвело до зміни балансу сил в Римській імперії і на території її федератів. І як наслідок – падіння імперії у V ст. Звичайно, була і низка внутрішніх чинників падіння імперії.

Стратегія на майбутнє – відмова від комфорту і рабства, перехід до обмеження потреб і реалізації свободи.

Момент другий – *азійський*. Приклад із Російською імперією винятково показовий. Український геній прагнув створити величну державу загального блага, уособленням якого мав служити лише імператор (за Ф. Прокоповичем) (Prokhorovych, 1979). Із цієї нагоди згадаймо приказку: «Благими намірами викладено дорогу до пекла». Наміри були стратегічно правильними. Витворити принципи держави трансконтинентальної. Із забезпеченням повного контролю

за Чорним (Руським) морем, а не лише тимчасовим домінуванням запорозьких флотилій створювалися передумови безпечного коридору для функціонування зародку трансконтиненту. Українці удосконалили принципи дії механізму величній держави, але країни не загального блага.

Загальне благо москвини тлумачили і тлумачать вкрай унікально. Оскільки стратегією цього народу і його еліти був загальний блуд (невпорядковані внутрішні та зовнішні відносини) й пекло на землі (зневага до міжнародного права, надання переваги застосуванню насильства), та й самі москвини стверджують: «Насильно мил не будеш», тому й не могли вони сприйняти заклик: «Покайтеся». Несумісність прагнень українського генію та московського прагматизму виявили нежиттєвість очікувань поєднання величчя та загального блага. Образно кажучи, «козаки з турецької галери і татарського ясиру потрапили до царського каземату».

Першим і найвагомим підтвердженням цього є те, що російське православ'я є щонайменше християнством, а за висловом В. Путіна, швидше нагадує свій антипод – іслам. У цього симбіозу глибокі традиції, які сягають спільних молитов православних москвинів і мусульманських та татар за спільного татарського царя-хана Золотої Орди, починаючи з XIV ст. Як російське православ'я, так і мусульманство характеризуються крайньою ортодоксальністю і фундаменталізмом, а простіше – нетерпимістю. Загальне благо Росії (Московії) визначається імператором чи лідером держави, в сучасних умовах за допомогою ЗМІ (пропаганди). Загальне благо Росії декількома словами можна записати так: нетерпимість, агресія, приниження, зневага до людини й інших народів.

На поч. XVIII ст. українська еліта усвідомила загрозу ліквідації державних структур України-Гетьманщини царатом, відповіддю на що стало бажання очолити процес створення і розширення Російської імперії. Але новоутворена імперія не стала українською по суті, а лише українською – за вищим, але не найвищим керівництвом. Подібне явище спостерігалось у Речі Посполитій у XVI–XVII ст., де отримало назву сарматизму, яке було утворенням надетнічним, сакральним, становим, ідеологічним. Сарматизм засвідчував зв'язок із народами Азії (Іран), Кавказу (Осетія), Східної Європи (Україна, Росія, Білорусь, Литва), Центрально-Східної Європи (Польща, Угорщина), Західної Європи (Британія, Італія-Рим). Українське козацтво було прихильне до створення на базі «сарматизму» універсальної «річпосполитської» або «шляхетської імперії», яка б гарантувала свободи та співіснування різних культур і народів (Storozhenko, 2014, p.13). Особливо яскравим представником вказаного напрямку став С. Оріховський (Lytvynov, 2014).

Стратегія на майбутнє – відмова від передачі пасіонарності (ідей, методів, механізмів, структур) іншим народам, навіть за умови смертельної небезпеки.

Губицький Любомир Володимирович, Мельник Ганна Мирославівна **До питання нової концепції місця України в міжнародній системі безпеки**

Пасіонарність на користь власного народу збереже життя без підтримки інших народів. Або спочатку забезпечення самозбереження, а згодом підтримка розвитку інших.

Момент третій – *африканський*. Українська традиційна позиція була пов'язана із згадками походів русинів до Царгороду та в акваторію Середземного моря. Тим же маршрутом рухалися запорозькі козаки. Цей момент у російській геополітиці представлений проблемою проток Босфора і Дарданели. Але вирішення цього вузького місця української геополітики і майбутнього світоустрою не у протоках, а у відновленні Циркумпонтійської цивілізації, тобто включенні Туреччини до складу Євроспільноти в короткотривалій перспективі. Чим швидше еліти ЄС визначаться на користь Туреччини, тим стабільнішим буде Європейська спільнота. На поч. XXI ст. Європейський Союз опинився у ситуації вибору між Туреччиною та Росією, в якій з XV по XIX ст. перебувала Україна. Можливо, саме тому Росія намагалася шантажувати Україну та Європу турецьким транзитом, але відмовляла Туреччині у зниженні ціни на природній газ у 2015 р. У лютому 2015 р. В. Путін активно проштовхував ідею союзництва з Єгиптом через продаж йому зброї. Із 2015 р. РФ активно втрутилася у громадянську війну в Сирії та Лівії. І не дивно, що з 2019 р. російські найманці отримали гідних супротивників у вигляді турецької армії.

Поблажливість автохтонів українських земель до латинян (римлян) обернулося заміною змагання на закон, примус, криваві розваги, структури центру-провінції. Плебс царського, республіканського та імператорського Риму був на достатньо високому рівні розвитку, але його вимоги не перевищували «хліба і видовищ». Поблажливість автохтонів українських земель до москвинів (росіян) обернулася заміною змагання на беззаконня, катування, гіпертрофовану структуру центру-провінції. Плебс Москви є на достатньо високому рівні розвитку, але його вимоги не перевищують гасла: «Горілка, балалайка, матрешка». Хліб римлян перетворився на горілку росіян, а видовища римлянина перетворилися на балалайку із матрешкою (уособлення багаторівневості свідомості, розчленованості особистості, нестійкості психіки).

Звернемо увагу, протистояння автохтонів українських земель та Римської, Візантійської імперії в минулому, і нині Російською Федерацією розпочиналися із конфлікту за Крим, Херсонес (Севастополь). Римська імперія взяла під контроль грецькі міста-колонії, які були мирно допущені на українські, а не грецькі землі Криму. Але зуміла їх утримати лише до 275 р. н. е. Візантійський вплив на Крим закінчився втратою незалежності князівства Феодоро, володарі якого, як правило, підтримували некримських, або неукраїнських володарів. Наприклад, володарі кримських князівств і міст підтримували Візантію, а не Русь у X–XIII ст.; Золоту Орду, а не кримських володарів у XIII–XIV ст.; Туреччину, а не кримського хана в XV ст. У кінцевому

рахунку це й стало причиною знищення Феодоро. Маємо приклади нестійкості позиції, визнання пріоритетом збереження залежності через встановлення зверхності домінуючої регіональної сили. Отже, за умов хиткості договірної бази Кримський півострів, як правило, підпадав під вплив найсильнішої держави Чорноморського регіону. У січні 2015 р. країни ЄС та НАТО визнали, що анексія Росією Криму змінила баланс сил у регіоні і несе небезпеку Південній Європі.

Контроль України над Кримом РФ визнавала до часу, поки бачила в самій Україні буферну зону, яка ніколи не стане складовою території підконтрольної НАТО. Вхідження України разом із Кримом до території, підконтрольної НАТО, чи то безпосередньо, чи через механізми часткового союзництва відкрило перед РФ перспективу втрати якщо не домінуючого, то принаймні вагомego впливу у Чорноморсько-Кавказькому регіоні.

Економічні втрати РФ, зниження курсу рубля, міжнародні санкції, падіння ціни на нафту призвели до початку процесу піврозпаду Росії, який з необхідністю призведе до повного розпаду (див. Януш Бугайський) (The Hill, 2019). Прояв суті росіянина-москвина – агресія, «токсичність», неповага до договорів, нехтування честю, гідністю, дружбою, здоров'ям, життям людини, – у XXI ст. викликали непряму відповідь світу у вигляді ізоляції. Така картина Росії могла б бути окреслена європейськими фахівцями.

Але фахівці «руського мира» бачать картину Росії, Європи і світу дещо іншою. Це розпад євроатлантичної єдності, відновлення кордонів періоду Варшавського договору. Як казав Карл Маркс: «Я питаю вас, що ж змінилося? Чи зменшилася небезпека з боку Росії? Ні, тільки розумове засліплення панівних класів Європи сягнуло межі. Насамперед, за визнанням її офіційного історика Карамзіна, незмінною залишається політика Росії. Її методи, її тактика, її прийоми можуть змінюватися, але дороговказ цієї політики, світове панування, залишається незмінним» (Losiev, 2016).

Як вдало помітив Ігор Лосєв: «Путін хоче нав'язати себе людству як світового лідера поза конкуренцією і встановити неочекісний «орднунг» – тотальну корупцію та бандократію, себто новітнє варварство і своєрідний варіант середньовіччя, такий собі режим Януковича у світовому масштабі. У цьому сенсі він становить загрозу всій цивілізації Заходу, недаремно Ангела Меркель звинуватила його в руйнуванні європейського ладу» (Losiev, 2015).

Знищення на окупованій бойовиками території Донбасу в 2014–2015 рр. доріг, залізниць, мостів, аеропортів, руйнування житлових споруд, електростанцій, лікарень, викрадання, катування, убивства людей, заборона викладати українську мову й історію України є поведінка окупанта, а не визволителя. Саме так поводяться на територіях, контроль над якими є непостійним, нестабільним, окупант не впевнений у своїй силі, хиткості його

Губицький Любомир Володимирович, Мельник Ганна Мирославівна **До питання нової концепції місця України в міжнародній системі безпеки**

позиції. Або розглядає ці злочини як засіб для залякування заради прийняття його умов. Це сучасний відповідник шантажу, підкупу, залякування, вбивств.

Українська влада і еліта не усвідомлює силу стратегії, або через її неусвідомлення, або через небажання діяти стратегічно. Стратегічно, але не в інтересах окупанта. Оскільки досі українська еліта постколоніальна, тому перебуває у колі поглядів колоніальної стратегії. Як доречно помітила Оксана Мельничук: «Українська культура – той самий тонкий вимір, по якому проходить Другий український фронт. Фронт боротьби за право України на майбутнє. Цей тонкий вимір був і є звичним середовищем для українського суспільства. Біда України в тому, що незважаючи на це, протягом усіх часів незалежності він категорично відсутній в політикумі» (Melnychuk, 2015).

На підтримку позиції О. Мельничук зачитуємо її: «Культурна політика – це регулятор суспільних відносин. Хочуть чи не хочуть це визнавати наші політики – але культура є ключовим фактором стійкого розвитку та єдиною можливістю консолідації спільнот за умови розумного регулювання». Саме так, нагадаємо те, що відомо усім, але коментовано, як вигідно ворогу. Україна як метрополія Русь соромиться власної величі, а колонія Русі – Суздаль, Ростов, Москва вважають достатнім лише мати побічне відношення до Русі і можна виставляти вимоги стосовно Києва. Тут доречно народна приказка: «Нахабство – друге щастя». Тому Україна ставитиме вимоги стосовно земель Чернігівського князівства. Тому Україна ставитиме вимоги стосовно Кубані. Тому Україна ставитиме вимоги стосовно усіх земель Слобідських козацьких полків. Тому Україна ставитиме вимоги стосовно Криму. Всі ці землі стануть складовими української території (Melnychuk, 2015).

Аксіома російської геополітики ХХІ ст.: Крим український до часу, допоки Україна слабка, Україна – неспроможна держава. Аксіомою української геополітики ХХІ ст. має стати: Москва російська до часу, поки Росія слабка. У ХVІІІ ст. Крим перейшов під російську юрисдикцію, оскільки таку позицію поділяла українська козацька еліта Гетьманщини і Запорізької Січі (KHazin, 2015). У ХХІ ст. РФ вирішила змінити юрисдикцію Криму без погодження із українською елітою. Такий процес або таємно узгоджений із українською елітою, або він нежиттєздатний.

Слабкість України, як її розуміли і тиражували для світу російські політики і ЗМІ полягала у цивілізаційній невизначеності, позиції вибору, який неможливо здійснити. На думку російських політиків і політтехнологів, вагома складова українського суспільства (росіяни за походженням, російськомовні українці) тяжіла до «русского мира», прагнула стати його складовою. Але це за умови, що самі громадяни РФ не розуміють суті «русского мира». Суть «русского мира» в формі «кримнаш», «ДНР», «ЛНР» і реальних їх проявах викликали сумнівні оцінки, як серед росіян, так і серед мешканців

Донбасу, так і серед мешканців усієї України. Якщо і були до 2014 р. прихильники «русского мира» в Україні, то після реалізації принципів цього проекту їх стало на порядок менше. До 2014 р. більшість українців були підвладні концепції, що росіяни – брати українців. Однак війна змінила градацію уподобань як росіян, так і українців. Лише третина мешканців Донбасу прагнуть від'єднатися від України, а 56 % мешканців Донбасу бачили Україну своєю батьківщиною (Sereda, 2019). Тобто, жодної цивілізаційної невизначеності в українському суспільстві не прослідковується, а це свідчить лише про одне: Україна – сильна держава.

Слабкість Росії в ізолюваності народу від зовнішнього світу, у замкнутості російської еліти, втраті інтелектуального потенціалу, виразній військовій артикульованості зовнішньої політики, яка набуває форми гібридних війн. Росія стала агресором, нехай, усвідомленим на даний момент, як гібридний. В основі агресії лежать концепції: права націй на самовизначення (Придністров'я, Абхазія, Північна Осетія, Крим) та права на «исконно русские земли» (Новоросія). Об'єднує ці концепції прагнення відновити імперську велич. Оскільки світові лідери (США, ЄС, Китай) вкрай спокійно, лояльно поставилися до вказаних актів агресії, то вони, швидше за все, матимуть продовження. Вказані акти перетворять Росію на слабку у воєнному плані лише у одному-єдиному випадку – за умови, що вона буде оголошена агресором. Професор В. Василенко на підставі актів міжнародного права довів, що Росія здійснила проти України акт агресії (Vasylenko, 2014).

Професор В. Василенко констатує, що нині владна еліта й українське суспільство повинні усвідомити, що Росія веде проти України тотальну війну. Її кінцевою метою є не відторгнення частини території і не позбавлення нашої країни права цивілізаційного вибору, а знищення українства як явища й української державності як такої. Тому неодмінними пунктами порядку денного в гарантуванні національної безпеки України мають стати: 1) відновлення сектору безпеки; 2) розробка і здійснення україноцентричної гуманітарної політики як засобу відсічі гуманітарній агресії Росії; 3) запровадження програм європейської та євроатлантичної інтеграції з метою набуття Україною повноправного членства в ЄС і НАТО; 4) формування консолідованої офіційної правової позиції щодо протидії збройній агресії РФ та ліквідації її наслідків (Vasylenko, 2014).

Але оскільки українська еліта обрала (з чим важко погодитися) як оптимальну пасивну захисну тактику у відносинах із сусідами, Росією, то сподіватися на активну підтримку великих держав не доводиться. Підтримка від великих держав може з'явитися за наступних обставин: по-перше, за умови, що великі країни визнають бойові дії, здійснювані російською армією на чужій території актом агресії (юридична складова); по-друге, що українська армія

Губицький Любомир Володимирович, Мельник Ганна Мирославівна **До питання нової концепції місця України в міжнародній системі безпеки**

надаватиме достатнього спротиву російській армії; по-третє, що загроза безпосереднього зіткнення РФ і НАТО розглядається як малоімовірна. Визнання Верховною Радою України 27.01.2015 р. вторгнення російських військ на Донбас актом агресії може призвести до поширення конфліктної зони безпосередньо на країни НАТО (країни Балтії, операція пов'язана із «Латгальською народною республікою» на території Латвії 30.01.2015 р.), чого відверто бояться європейські політики. Тому для ЄС вигідніше зупинити конфлікт на Донбасі за рахунок України (схожу позицію в січні 2015 р. зайняли керівники Греції, Словаччини, Чехії, Австрії). Керівники США, НАТО, ЄС мають великі сумніви у боєздатності Збройних Сил України, особливо у конфлікті із армією РФ. Показово, що речники РФ ще у 2014 р. заявляли, ніби розпочалася Третя світова війна. Це засвідчує психологічну готовність російської еліти до зростання кількості людських жертв (теракти січня 2015 р. у Волновасі, Донецьку, Маріуполі). Чи готові євроатлантичні політики до цих жертв? – питання відкрите. У разі зіткнення євроатлантичної і православно-сибірської цивілізації світ чекає або радіоактивний попіл (за висловом телеведучого Киселева), або розподіл Росії. На думку українського експерта Олега Соскіна, Російська імперія має зникнути. Подальший шлях Росії – або повернення до внутрішніх справ і перетворення своєї території на розвинуту країну, або розпад. Таку думку в інтерв'ю Радіо Свобода висловив професор грузинського Державного університету Ілії, історик, журналіст Олег Панфілов (Rosii zahrozhuie rozpad, 2020).

Українська держава, українська еліта, українське суспільство, українська армія мають великі шанси на перемогу за певних умов. По-перше, за умови визнання РФ агресором, ворогом, якого обов'язково, заради уникнення майбутніх агресивних дій з його сторони, треба покарати на умовах беззастережної капітуляції. По-друге, союзниками України у війні проти РФ мають стати не лише країни НАТО, ЄС, США, але й країни, які в недалекому минулому відчували на собі її агресивні зазіхання (Молдавія, Грузія, Чечня, Білорусь, Казахстан, Азербайджан, Вірменія, Фінляндія, Японія). Вказані держави можуть стати ядром Собору вільних народів – основи ЄвроАфроАзійського трансконтиненту-наддержави. По-третє, за умов інформаційного забезпечення військового розгрому Росії. Як не дивно, але лише частина першої умови знайшла відображення у новій Стратегії національної безпеки України 2020 р. (Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky, 2020), а саме визнання Росії агресором.

Україна зі своїм потенціалом і врахуванням пропонованої концепції наддержави-трансконтиненту може долучитися до вирішення глобальних (загальнолюдських) проблем. І тому слушною є думка Н. Р. Нижник, котра зазначає, що самознищення людства стало можливим і за мирних умов через

нерозв'язаність глобальних проблем земної цивілізації (Kremenovska, 2010, р. 175).

До таких у загальному вигляді віднесено ті, що концентрують фундаментальні протиріччя сучасної земної цивілізації; стосуються життєвих інтересів кожної людини, соціальної групи, держави, регіону і людства загалом; загрожують подальшому розвитку та збереженню сучасної цивілізації; їх розв'язання вимагає тісної співпраці всіх країн та народів незалежно від їх соціально-економічного устрою, політичних, ідеологічних чи інших відмінностей (Kremenovska, 2010, р. 175).

Висновки

Сучасна ситуація в Україні і навколо України засвідчили концентрацію вказаних проблем на окремо взятій території. Вирішення цих проблем на цій території може стати зразком для формування нових структур, в основу функціонування яких будуть покладені якісно нові підстави. На нашу думку, це свобода, стриманість, високий інтелектуальний потенціал, релігійна толерантність. Саме ці складові можуть бути вагомими складовими нової міжнародної політики і нового міжнародного права.

Таким чином, війна в Україні визначила наступні компоненти сучасних міжнародних відносин: перехід до силових методів забезпечення національних інтересів, невиконання міжнародних угод, інформаційна агресія, сепаратизм, релігійний релятивізм, занепад загальнолюдських цінностей.

References:

1. *Bibliia abo knyhy Sviatoho Pysma Staroho i Novoho Zapovitu* [Bible or books of Scripture of the Old and New Testaments]. (1992). Kyiv: Ukraina.
2. Chaika, V. (2014). 'Dukhovnye skrepy Vladimira Putina' [Spiritual bonds of Vladimir Putin]. *Khvulia*, [online]. Available at: <https://hvylya.net/analytics/politics/duhovnyie-skrepyi-vladimira-putina.html>.
3. Khazin, M. (2015). 'Nashe vse i Krym nash' ["Our everything" and "Our Crimea"]. *Radio Svoboda*, [online]. Available at: <https://www.svoboda.org/a/26795485.html>.
4. Kremenovska, I., Koval, M., Mychko, M. (2010). *Heopolitychni aspekty natsionalnoi bezpeky u oborony Ukrainy* [Geopolitical aspects of national security and defense of Ukraine]. Donetsk: DIuI LDUVS.
5. Losiev, I. (2015). 'Zakhidnyi nevroz Rosii ta rosiiskyi – zakhodu' [Western neurosis of Russia and Russian – the West]. *Ukrainskyi Tyzhden* [The Ukrainian Week], [online]. Available at: <https://tyzhden.ua/Society/128656>.
6. Losiev, I. (2016). 'Shliakhom Pietra i Yekatieriny?' [By Peter and Catherine?]. *Ukrainskyi Tyzhden* [The Ukrainian Week], [online]. Available at: <https://tyzhden.ua/History/154643>.

7. Lytvynov, V. (2014). *Stanislav Orikhovskiy. Istoryko-filosofskiy portret* [Stanislav Orikhovsky. Historical and philosophical portrait]. Kyiv: Akadempriodyka.
8. Melnychuk, O. (2015). 'Druhyi Ukrainyskyi front' [The Second Ukrainian Front]. *Ukrainska Pravda*, [online]. Available at: <http://life.pravda.com.ua/columns/2015/01/23/188290/>.
9. *Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy «Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy» Ukaz Prezydenta Ukrainy: vid 14 veresnia 2020 roku №392/2020* [On the Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine "On the National Security Strategy of Ukraine" Decree of the President of Ukraine №392/2020] from September 14, 2020. *The Presidential Office of Ukraine*, [online]. Available at: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.
10. Prokopovych, F. (1979). *Filosofski tvory. V 3 tomakh*. [Philosophical works. In 3 volumes]. Kyiv: Naukova dumka.
11. *Rosii zahrozhuiie rozpad – profesor Panfilov* [Russia is threatened with disintegration – Professor Panfilov]. *Radio Svoboda*, [online]. Available at: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/26810079.html>.
12. Sereda, Ye. (2019). 'P'iat rokiv «rosiiskii vesni». Yak sformuvavsia mif pro separatyzm bilshosti na Donbasi' [Five years of the "Russian spring". How the myth of separatism of the majority in Donbass was formed]. *Ukrainska Pravda*, [online]. Available at: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/04/12/7211983/>.
13. Storozhenko, I. (2014). 'Formuvannia Zaporizkoi Sichi yak derzhavy-mista: problemy rytsarskoi korporatyvnoi symvoliky ta ideolohii' [Formation of the Zaporizhzhya Sich as a city-state: problems of knightly corporate symbols and ideology]. *Prydniprov'ia. Istoryko-kraieznavchi doslidzhennia* [Dnieper. Historical and local lore research], no. 12, pp. 5–19.
14. The Hill: Upravliaia raspadom Rossii [Driving the disintegration of Russia]. *Khartyia 97* [Charter 97], [online]. Available at: <https://charter97.org/ru/news/2019/1/12/319765/>.
15. Vasylenko, V. (2014). 'Viina 2014 roku: sproba systemnoho analizu' [War of 2014: an attempt at system analysis]. *Tyzhde* [The Ukrainian Week], no. 42 (362).

УДК : 327:323.28

ПОЛІТИЧНИЙ ТЕРОРИЗМ: ФОРМИ ПРОЯВУ

Лікарчук Дар'я Сергіївна

кандидат політичних наук,

*Київський національний університет культури і мистецтв,
м. Київ, Україна*

ORCID: 0000-0003-1603-7601

likarchukd@gmail.com

Надіслано:

15.10.2020

Рецензовано:

29.10.2020

Прийнято:

06.11.2020

Терористична політика одного індивіда може обернутися тероризмом для всього світу. Тероризм став однією з глобальних проблем сьогодення. Він впливає на всі сфери існування сучасного суспільства, перш за все на безпеку, стійкість та функціонування політичних інститутів держави, стабільність багаторівневої системи соціально-політичних й міжнародних відносин. Вивчення політичного тероризму надзвичайно важливо для сучасної України, де проблеми насильства, поряд з економічними, соціальними, духовно-ідеологічними та ін., не дають розвиватися країні в напрямку зростання соціальної захищеності громадян, постійно «завертаючи» її на шлях щоденного виживання й протистояння, знижуючи безпеку нашої країни. Тому потрібно постійно уточнювати тенденції розвитку сучасного суспільного процесу, прогнозувати небезпеку та загрозу виникнення збройної політичної конфронтації. Це, в свою чергу, практично неможливо без постійного уточнення методологічних основ теорії політичного тероризму. Вирішення завдання вимагає глибокого теоретичного знання, проникнення у розуміння сутності й змісту тероризму. При цьому зростає роль політологічного аналізу. Руйнування стійко політичного середовища необхідно розглядати як стратегічну мету політичного тероризму. Спираючись на розбалансовану структуру соціуму, він прагне примусити суспільство функціонувати, розвиватися у заданому терористичними силами напрямку. Політичний тероризм перетворився у деструктивну силу, яка генерує соціальну, політичну нестабільність у міжнародному масштабі. Вхідження Європи у складний, суперечливий соціально-політичний процес, пов'язаний з кардинальною зміною векторів політичного розвитку, що склалися у ХХІ ст., безпосередньо відобразився на рівні, динаміці, спрямуванні розгортання політичного тероризму, а також на різноманітних формах його реалізації. Політичне життя Європи увібрало в себе цілий спектр політичного терору.

Ключові слова: тероризм; політичний тероризм; міжнародний тероризм; ЄС; Global Terrorism Index 2020; терористична політика.

Likarchuk Daria, Ph.D. in Political Sciences, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Political Terrorism: Forms of Manifestation

One individual's terrorist policy can turn into terrorism for the whole world. Terrorism has become one of the global problems of today. It affects all spheres of existence of modern society, especially the security, stability and functioning of political institutions of the state, the stability of a multilevel system of socio-political and international relations. The study of political terrorism is extremely important for modern Ukraine, where the problems of violence, along with economic, social, spiritual, ideological and others, do not allow the country to develop in the direction of increasing social security, constantly turning it to daily survival and confrontation, reducing the security of our country. Therefore, it is necessary to constantly clarify the trends in the development of the modern social process, to predict the dangers and threats of armed political confrontation, and to use extremist violence – terrorism. This, in turn, is almost impossible without constant clarification of the methodological foundations of the theory of political terrorism. Solving this problem requires deep theoretical knowledge, insight into the essence and content of terrorism. At the same time, the role of political science analysis is growing. The destruction of a stable political environment must be seen as a strategic goal of political terrorism. Based on the unbalanced structure of society, it seeks to force society to function, to develop in the direction set by terrorist forces. Political terrorism has become a destructive force that generates social, political instability internationally. Europe's entry into a complex, contradictory socio-political process associated with a radical change in the vectors of political development in the XXI century, directly reflected on the level, dynamics, direction of political terrorism, as well as – on various forms of its implementation. The political life of Europe has absorbed a whole spectrum of political terror.

Key words: terrorism; political terrorism; international terrorism; the EU; Global Terrorism Index 2020; terrorist policy.

Лікарчук Дар'я Сергіївна, кандидат політичних наук, Київський національний університет культури і мистецтв, г. Київ, Україна

Політичний тероризм: форми проявлення

Терористическа політика одного індивіда може обернутися тероризмом для всего мира. Тероризм стал одной из глобальных проблем современности. Он влияет на все сферы функционирования современного общества, прежде всего на безопасность, устойчивость и функционирование

политических институтов государства, стабильность многоуровневой системы социально-политических и международных отношений. Изучение политического терроризма чрезвычайно важно для современной Украины, где проблемы насилия, наряду с экономическими, социальными, духовно-идеологическими и другими, не дают развиваться стране в направлении роста социальной защищенности граждан, постоянно обращая на путь ежедневного выживания и противостояния, снижая безопасность нашей страны. Поэтому необходимо постоянное уточнение тенденций развития современного общественного процесса, прогнозирования опасностей и угроз возникновения вооруженной политической конфронтации. Это, в свою очередь, невозможно без постоянного уточнения методологических основ теории политического терроризма. Решение этой задачи требует глубокого теоретического знания, проникновения в понимание сущности и содержания терроризма. При этом возрастает роль именно политологического анализа. Разрушение устойчивой политической среды необходимо рассматривать как стратегическую цель политического терроризма. Опираясь на разбалансированную структуру социума, он стремится заставить общество работать, развиваться в заданном террористическими силами направлении. Политический терроризм превратился в деструктивную силу, которая генерирует социальную, политическую нестабильность в международном масштабе. Вхождение Европы в сложный, противоречивый социально-политический процесс, связанный с кардинальным изменением векторов политического развития, сложившихся в XXI в., непосредственно отразился на уровне, динамике, направлении развертывания политического терроризма, а также на различных формах его реализации.

Ключевые слова: терроризм; политический терроризм; международный терроризм; ЕС; Global TerrorismIndex 2020; террористическая политика.

Вступ

Нині ми все більше стикаємося з проявами різних форм тероризму. У повсякденному житті ми не вивільнені від різноманітних способів залякування. Насильство все частіше стає засобом міжособистісного спілкування на міжнародній арені. Первісні інстинкти виживання набувають нового соціального статусу, але від цього не стають менш жорстокими. Насильство в сучасному світі завуальовано новими законами й новою мораллю. Світ глобального підприємництва зробив людське життя потенційним засобом наживи. На перші шпальта суспільного життя все частіше виходять акти тероризму з політичними відтінками.

Ядерна зброя в руках терористичної групи чи цілої держави як засіб демонстрації свого військово-силового потенціалу особливо небезпечна.

Можливість впливати на міжнародне політичне життя через демонстрацію сили зброї масового знищення, стає все більш доступним. Терористична політика одного індивіда може обернутися тероризмом для всього світу. Тероризм став однією з глобальних проблем сьогодення. Він впливає на всі сфери існування сучасного суспільства, перш за все на безпеку, стійкість та функціонування політичних інститутів держави, стабільність багаторівневої системи соціально-політичних й міжнародних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретичний інтерес до проблематики політичного тероризму став найбільш стійким у ХХ ст., коли він перетворюється на постійного супутника політичного життя суспільства розвинених країн Європи. Значний внесок у розробку теоретичних проблем тероризму внесли такі вчені як П. Вілкінсон, Б. Крозье, Д. Карлтон, Ч. Добсон, Р. Пейн, Б. Джекінс, Д. Поуланд, Дж. Белл, П. Дженк, А. Шмідт, Дж. Поуст, Дж. Денікер, Р. Клаттербак, Я. Шрайбер, Р. Еріксон. Ними проаналізовано велику кількість матеріалів, що обумовлено високою активністю терористичних угруповань у сучасному суспільстві; розкрито закономірності та визначено основні структурні елементи тероризму; запропоновано основні його форми.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

У світлі вищесказаного, наше дослідження орієнтоване на встановлення значимості проблеми політичного тероризму у світі та визначення нових форм його проявів.

Формулювання цілей статті

Виявити специфіку політичного тероризму та визначити форми його прояву.

Виклад основного матеріалу дослідження

Експерти з безпеки Кліффорд Сімонсен та Джеремі Спіндлав бачать у визначенні тероризму складні процеси, але які можна контролювати. Вони підходять до визначення поняття «тероризм» з точки зору поведінкового континууму й підкреслюють важливість звичаїв, звичок і законів для розвитку соціальних груп. Крім того, відзначають, що політичний тероризм – своєрідне явище суспільного життя, яке завдяки своїм шокуючим акціям – залякування, політичним гаслам, переслідуванням, убивству людей – не може не представляти небезпеки для функціонування і розвитку суспільства й в силу цього не привертати його пильної уваги (Simonsen, Spindlove, 2006, p. 214).

На думку Б. Лейзера, «...терористи створюють атмосферу відчаю або страху для того, щоб похитнути віру пересічних громадян у свій уряд». Разом з тим він виокремлює причин виникнення тероризму (Global Terrorism Index 2020):

– загострення протиріч у політичній, економічній, соціальній, ідеологічній, етнонаціональній та правовій сферах;

– небажання окремих осіб, політиків, груп і організацій користуватися прийнятою для більшості суспільства системою укладу життя й прагнення в отриманні переваг шляхом насильства;

– використання терористичних методів окремими особами, організаціями для досягнення політичних, економічних й соціальних цілей.

А. Шмід та А. Джонгман провели дослідження й виявили, що тероризм, як правило, породжується (Schmid, Jongman, 1988, p.113):

– наявністю соціальних, національних й релігійних проблем, що мають для даної соціальної, національної чи іншої групи значення і пов'язаних з її самооцінкою, духовністю, фундаментальними цінностями, традиціями й звичаями;

– війною й військовими конфліктами, в рамках яких терористичні акти стають частиною військових дій;

– наявністю соціальних груп, що відрізняються від своїх ближніх й далеких сусідів високим рівнем матеріального добробуту та культури, а також в силу своєї політичної, економічної та військової могутності, що диктують свою волю іншим країнам й соціальним групам;

– існуванням таємних або напівтаємних товариств й організацій, зокрема релігійних, які наділяють себе магічними та месіанським здібностями, виробляють єдино правильне, на їхню думку, вчення порятунку людства або докорінного поліпшення його життя, створення ладу загального добра;

– невирішеністю важливих економічних й фінансових питань, у тому числі на законодавчому рівні.

Але знову ж таки, варто відзначити, що зміни останніх світових тенденцій, де сучасний тероризм неможливий без ЗМІ, оскільки його основна мета – вплив на уряд через суспільство шляхом залякування останнього. Залякати суспільство неможливе без освітлення терористичних актів, які втрачать сенс без публічності. Саме широкий розголос вчиненого акту, а не нанесення максимального матеріального збитку дозволяють домогтися максимального інформаційного шоку (Horgan, 2017).

Специфічна особливість політичного тероризму визначається здійсненням своєрідної «революції» у свідомості й перевороту в політичному мисленні суб'єктів політичної діяльності. Реалізація подібних якісних змін у свідомості тих, хто встав на шлях терору, реалізується через ідеологію політичного тероризму. Включення її в реальний політичний процес створює необхідні умови для відтворення тероризму. Ідеологія політичного тероризму, перетворена терористичними силами на інструмент для формування у суб'єктів терористичної діяльності та політичної свідомості специфічної спрямованості,

завдяки якій у них формується стійка ідейна мотивація, без якої політичний тероризм не можливий.

Вивчення політичного тероризму надзвичайно важливе для сучасної України, де проблеми насильства, поряд з економічними, соціальними, духовно-ідеологічними та іншими, не дають розвиватися країні в напрямку зростання соціальної захищеності громадян, постійно «завертаючи» її на шлях щоденного виживання й протистояння, знижуючи безпеку нашої країни. Тому, потрібно постійно уточнювати тенденції розвитку сучасного суспільного процесу, прогнозувати небезпеку та загрозу виникнення збройної політичної конфронтації. Це, у свою чергу, практично неможливо без постійного уточнення методологічних основ теорії політичного тероризму. Вирішення цього завдання вимагає глибокого теоретичного знання, проникнення у розуміння сутності й змісту тероризму. При цьому зростає роль саме політологічного аналізу.

Нині політичний тероризм є особливим типом політичної боротьби деструктивних сил за владу й вплив на різні сфери соціуму. Тероризм перетворюється у постійно діючий, дестабілізуючий фактор суспільного розвитку.

Його небезпека визначається здатністю подолання сформованого геополітичного простору, в якості технології, незалежно від наявності бар'єрних географічних чинників (Bardin, 2004, p. 140).

Руйнування стійко політичного середовища необхідно розглядати як стратегічну мету політичного тероризму. Спираючись на розбалансовану структуру соціуму, він прагне примусити суспільство функціонувати, розвиватися у заданому терористичними силами напрямку. Політичний тероризм перетворився на деструктивну силу, яка генерує соціальну, політичну нестабільність у міжнародному масштабі.

Входження Європи у складний та суперечливий соціально-політичний процес, пов'язаний з кардинальною зміною векторів політичного розвитку, що склалися в ХХІ ст., безпосередньо відобразився на рівні, динаміці, спрямуванні й розгортанні політичного тероризму, а також на різноманітних формах його реалізації. Політичне життя Європи увібрало в себе цілий спектр політичного терору (Horgan, Taylor, 2001, p. 18). Аналіз прояву, в тому числі його ідеологічних підстав, дозволяє розкрити стійкий характер функціонування політичного тероризму.

Нині проблеми політичного тероризму досліджуються в рамках політології, конфліктології, вайленсології, міжнародних відносин. У центрі уваги конфліктології знаходяться проблеми виникнення, типології, специфіки, врегулювання політичного конфлікту, вайленсологія займається дослідженням будь-яких насильницьких проявів (Likarchuk, 2015, p. 70).

Насильницькі конфлікти мінливі, не схожі один на одного, тому важко вказати на єдині форми їх завершення або шукати будь-які універсальні способи їх вирішення (Likarchuk, 2019, р. 45), проте прояви політичного тероризму мають власну специфіку та розглядати їх в рамках конфліктології, вайленсології або іншої політичної науки, як правило, виявляється недостатнім.

Головним завданням нового етапу дослідження повинно стати розкриття змісту політичного тероризму, особливостей його динаміки в умовах, що змінюють суспільно-політичне життя з метою вироблення найбільш ефективних способів запобігання й подолання.

Сучасні політичні реалії визначили актуальність й затребуваність теоретико-методологічного осмислення природи політичного тероризму як складного, різноспрямованого соціально-політичного явища. Дослідження цієї проблеми безпосередньо пов'язане з необхідністю визначення ресурсного потенціалу політичного тероризму, розглянутого в якості організаційних, матеріальних та релігійних підстав для його розгортання й відтворення, – надання активного типу функціонування.

Як свідчить практика, спираючись на розгорнутий внутрішній ресурсний потенціал, сучасний політичний тероризм здатний надати суспільству якісно нового алгоритму розвитку – запустити механізм вкрай небезпечного військово-політичного явища, що визначається як терористична війна (McCormick, 2003, р. 483). Тим самим, перевести соціум, його політичну систему у новий стан з високим рівнем драматичних і трагічних політичних перспектив як у локальному, регіональному, так й глобальному планах.

Аналізуючи сформований суперечливий досвід політичної історії, теорії та практики, назріла необхідність виробити розуміння тероризму як складного, системного утворення з багатосторонніми формами його вираження.

У світовій практиці суспільно-політичної науки політичний тероризм як глобальне, багатопланове явище став об'єктом всебічного самостійного аналізу й дослідження відносно недавно. Таке політичне насильство у всьому різноманітті його видів й форм не випадково є досить поширеним явищем у політиці протягом всієї історії людства, але у ХХІ ст. набуло найбільшого резонансу. Саме у 2017 р. політичний тероризм набув нової форми прояву – 22 травня відбувся вибух на арені Манчестера під час концерту, 3 червня у Лондоні одночасно було здійснено декілька терористичних актів – на Лондонському мосту, ринку Борота в районі Воксхолл, 1 січня – в одному з нічних клубів турецького Стамбула. Саме з 2017 р. кількість терористичних атак з боку ультраправих удвічі зросла в США (3 серпня 2019 року – торговельний центр «Walmart!») та на 43 % – у Європі (Global Terrorism Index 2020). Усе це відображає відповідну політичну гру на міжнародній арені.

Хоча Глобальний індекс тероризму (GTI) 2020 року показує, що загальна кількість смертей від тероризму знижується п'ятий рік поспіль – із 33 438 людей, убитих у 2014 р., до 13 826 – у 2019 р.. GTI – щорічний звіт, опублікований Institute for Economics and Peace – окреслює тенденції даних про глобальні тенденції тероризму. На рис. 1 можемо бачити, що показники градації GTI 2020, Глобальний індекс тероризму (GTI) вказують на зменшення рівня впливу тероризму, що поширився в багатьох країнах (Global Terrorism Index 2020).

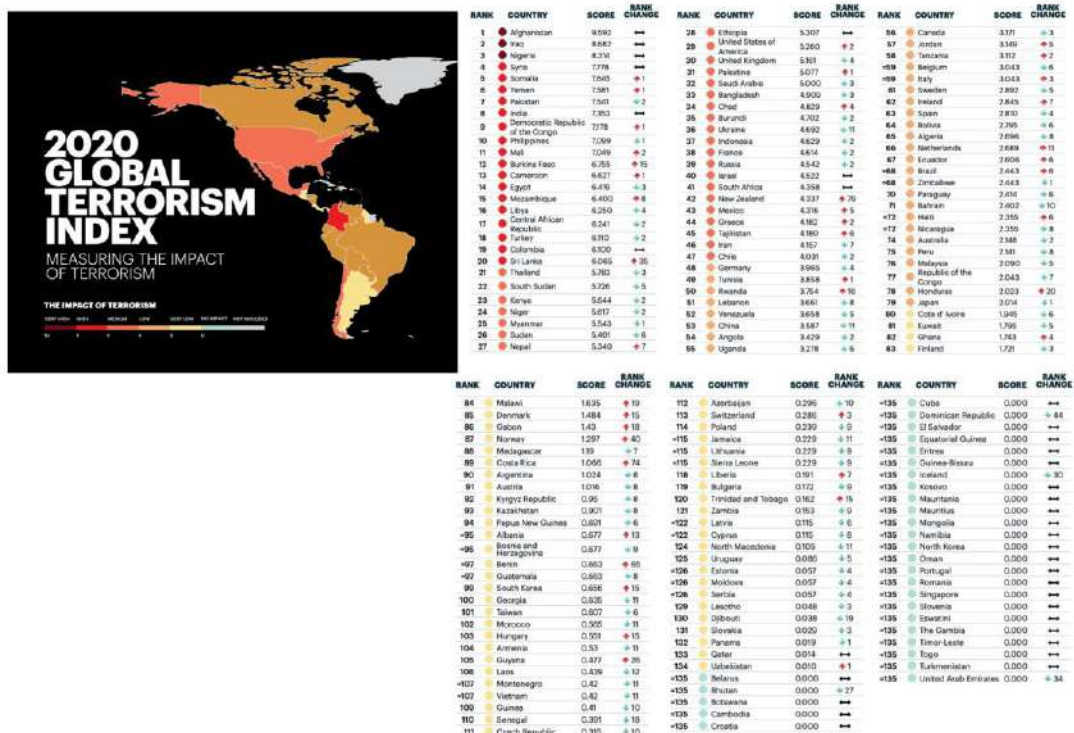

Рис. 1. GTI 2020

Незважаючи на загальне зниження кількості смертей від терористичних актів, глобальних змін не відбулося. Афганістан, Ірак та Нігерія утримували свої позиції відповідно першої, другої та третьої, що зазнали найбільшого впливу тероризму. Однак у рейтингу відбувся певний рух: Сомалі випередив Пакистан, п'яту країну, що зазнала найбільших наслідків, а Демократична Республіка Конго обійшла Філіппіни. Це вже вдруге, коли Сомалі потрапляє до п'яти країн, що мають найбільший вияв тероризму, це ми можемо бачити на рис. 2.

Демократична Республіка Конго та Ємен були єдиними серед країн, що найбільше постраждали у 2018–2019 рр. від терористичних атак. Кожна

наступна країна з найбільш постраждалих покращила свій показник GTI за 2020 рік, причому найбільше поліпшення відбулося у Пакистані, за яким слідує Сирія та Нігерія.

Ten countries most impacted by terrorism, ranked by GTI score
Afghanistan had the highest impact of terrorism for the second consecutive year.

Country	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Afghanistan	16	13	11	4	3	3	3	3	3	3	3	2	3	2	2	2	1	1
Iraq	29	7	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2
Nigeria	35	25	26	32	12	13	17	11	11	6	4	4	2	3	3	3	3	3
Syria	107	105	55	63	49	57	39	46	56	14	6	5	5	5	4	4	4	4
Somalia	43	38	42	36	30	9	6	6	6	5	7	7	6	7	7	6	6	5
Yemen	44	31	39	39	36	30	22	20	10	9	8	8	8	6	6	7	7	6
Pakistan	12	10	6	6	5	2	2	2	2	2	2	3	4	4	5	5	5	7
India	2	2	3	2	2	4	4	4	4	4	5	6	7	8	8	8	8	8
Democratic Republic of the Congo	25	20	24	25	25	20	12	5	8	11	13	17	18	17	13	11	10	9
Philippines	13	8	10	12	14	12	8	9	9	10	11	9	10	11	12	10	9	10

Рис. 2. ТОП 10 держав, які найбільше постраждали від тероризму, за рейтингом GTI 2020

Науковці вивчають ситуацію, що пов'язана з питаннями політичного тероризму, інтерес до якого не слабшає, це обумовлено комплексом причин, які доповнюють й підсилюють одна одну, роблячи більш вірогідним виникнення насильницьких політичних конфліктів. Найважливішими з них є різка соціальна диференціація й зрушення в сторону стратифікаційної системи, що радикально змінює статус груп відносно одна одної. Аналіз показує, що політичний тероризм здатний активно еволюціонувати, спираючись на розгорнуті ресурси. Цілеспрямоване їх застосування, забезпечує політичному тероризмові можливість активно відтворювати й реалізувати потенціал деструктивного насильства, перетворюючись на суттєвий фактор дестабілізуючого порядку регіонального та міжнародного рівня.

Але джерелом політичного тероризму є не лише зниження соціального статусу груп та індивідів, але й розрив між реальним й очікуваним поліпшенням їхнього соціального стану.

Аналіз основних форм владних відносин показує, що специфіка авторитарної влади, прагнення абсолютного домінування владної еліти,

роблять політичний тероризм поширеним явищем політичного життя. Деякі суб'єкти політики, відсторонені від процесу прийняття владних рішень, і не мають можливості захищати свої інтереси за допомогою легальних інститутів, беруть на озброєння терористичні форми політичної участі. Але й демократичні держави не застраховані від тероризму, оскільки асиметрія влади характерна для будь-якого типу панування (Франція).

На ймовірність вибору методів політичного тероризму в якості засобу захисту або розподілу влади впливає політична культура, яка може розглядати тероризм як допустимий спосіб політичної поведінки або, навпаки, засуджувати його (Primoratz, 2005).

Використання тероризму для досягнення політичних цілей також може бути обумовлено особливостями національної психології, в якій глибоке коріння мають нетерпимість та войовничість. Нарешті, індивідуальний вибір форми політичних дій залежить від специфіки особистості, яка може визначати схильність того чи іншого індивіда до насильства.

Проведений політологічний аналіз політичного тероризму як феномена суспільного життя дозволив виділити деякі методологічні особливості його вивчення: політичний тероризм виникає в результаті будь-якого конфлікту (Primoratz, 2005).

Висновки

Актуальність проблеми пізнання політичного тероризму обумовлена безперервним наростанням важких політичних, економічних та релігійних наслідків для світового суспільства, де тероризм виступає у вигляді специфічної форми прояву глибинних кризових тенденцій, що мають місце в різних сферах сучасного суспільства. Незважаючи на весь деструктивізм політичного тероризму, дотепер у науковому середовищі не вироблено однозначного розуміння цього явища. Результати дослідження динамічних характеристик політичного тероризму показують його багатовекторну структуру, яка знаходиться у безперервному процесі еволюції, що значною мірою ускладнює ідентифікацією поняття «політичного тероризму».

Ознаки політичного тероризму підтверджують його деструктивну, антисоціальну природу, здатну дестабілізувати суспільство, бути каталізатором загострення його соціально-політичних протиріч.

Проблеми політичного тероризму в сучасних суспільно-політичних умовах набувають все більшої гостроти. Він не обмежується лише засобами превентивного залякування, використовуючи найсучасніші види зброї масового ураження. Техніка й технологія здійснення терористичних актів розвивалися паралельно і в тісному зв'язку з розвитком військової техніки й часто навіть йшла на її випередження.

В умовах мінливого суспільного життя виникають нові форми політичного тероризму, що використовують нові методи і засоби. Змінюється характер зародження тероризму, його прояви і, відповідно, запобігання й подолання.

Однак, практика показала, що можливості політичного тероризму не можна недооцінювати. У поєднанні з ідеологічною обробкою й широкомасштабним соціальним контролем він може на довгі роки паралізувати волю до опору, обумовити певну психологічну трансформацію свідомості значної частини суспільства, яка заважає їй зрозуміти, що вона підпорядковується владним наказам не за внутрішнім переконанням, а в результаті зовнішнього примусу.

References:

1. Bzhezinskii, Z. (1994). 'Vne kontrolya. Global'nyi besporyadok nakanune XXI veka' [Out of control. Global disorder on the eve of the 21st century]. *SShA. Ekonomika. Politika. Ideologiya* [The USA. Economics. Politics. Ideology], no. 4, pp. 3–10.
2. Bardin, O. (2004). 'Predistoriia i henezys teroryzmu' [Prehistory and genesis of terrorism]. *Liudyna i polityka* [Human and politics], no. 2, pp. 130–144.
3. Likarchuk, D. (2019). 'Yevropeiskyi Soiuz ta Ukraina: perspektyvy ta problemy adaptatsii' [The European Union and Ukraine: perspectives and problems of adaptation]. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty* [International relations: theoretical and practical aspects], issue 3, pp. 41–49. DOI: 10.31866/2616-745x.3.2019.159101.
4. Likarchuk, N. V. (2015). 'Bazovi semiotychni modeli komunikatsii' [Basic semiotic models of communication]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova: Serii 22 : 188 Politychni nauky ta metodyka vykladannia sotsialno-politychnykh dystsyplin* [Scientific journal of the National Pedagogical Drahomanov University. Series 22: 188 Political Science and Methods of Teaching Socio-Political Disciplines], issue 16, pp. 69–74.
5. Global Terrorism Index 2020: Measuring the Impact of Terrorism. (2020). *Institute for Economics & Peace*, [online]. Available at: <https://www.economicsandpeace.org/?s=Global+Terrorism+Index>.
6. Horgan, J., Taylor, M. (2001). 'The making of a terrorist'. *Jane's Intelligence Review*, Vol. 13, no. 12, pp. 16–18.
7. Horgan, J. G. (2017). 'Psychology of terrorism: Introduction to the special issue'. *American Psychologist*, Vol. 72, no. 3, pp. 199–204. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/amp0000148/>.
8. McCormick, G. H. (2003). 'Terrorist Decision Making'. *Annual Review of Political Science*, no. 6, pp. 473–507.

9. Pape, R. A. (2003). 'The strategic logic of suicide terrorism'. *American Political Science Review*, issue 97(3), pp. 343–361.

10. Primoratz, I. (Ed.) (2005). State Terrorism and Counter Terrorism. *Terrorism: The Philosophical Issues*. New York: Palgrave Macmillan, pp. 113–127.

11. Simonsen, C. E., Spindlove, J. R. (2006). *Terrorism today: the past, the players, the future*. Upper Saddle River: Prentice Hall.

12. Schmid, A. P., Jongman, A. J. (1988). *Political Terrorism: A new guide to actors, authors, concepts, databases, theories and literature*. Amsterdam: North Holland Publishing Company.

13. Taylor, D. M., Louis, W. (2004). 'Terrorism and the quest for identity'. *Understanding terrorism: Psychosocial roots, consequences, and interventions*. Washington, DC: American Psychological Association, pp. 169–185.

©Лікарчук Д. С., 2020

УДК : 327.83+327.3

НОВИЙ СВІТОВИЙ ПОРЯДОК: МІЖНАРОДНИЙ ДИСКУРС

Міщенко Алла Борисівна

кандидат політичних наук, доцент

Київський національний університет культури і мистецтв,

м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0001-6693-6221

mishenko.ab@gmail.com

Надіслано:

10.10.2020

Рецензовано:

20.10.2020

Прийнято:

06.11.2020

Під тиском нових викликів та загроз системно змінюється і природа взаємодії між акторами міжнародних відносин. За допомогою методів системного аналізу та порівняння у статті розкриваються основні теоретичні підходи до розуміння явища «нового світового порядку», який кристалізується в результаті всеохопної глобалізації, узагальнюються сучасні тренди формування міжнародної реальності XXI століття, враховуючи нових акторів, їх вплив на стабільність та змінюваність владних систем, а також детально аналізуються концепції сучасних вчених, які формують міжнародний дискурс щодо пошуку нової парадигми світового порядку. У дослідженні визначено основні характеристики світового порядку – легітимність, механізм внесення змін і баланс сил. Визначено ключові недоліки поствоєнного світового порядку, до яких можна віднести недостатню ефективність міжнародних організацій різного рівня щодо забезпечення принципу суверенітету для держав, поваги до кордонів; дисбаланс економічного зростання між націями; відсутність дієвих санкцій щодо порушників міжнародного права й забезпечення універсальних прав громадян; дискредитована демократична політична модель, що була визнана домінантною в постбіполярну епоху тощо. Відповідно, було розглянуто сучасні підходи до формування «нового світового порядку», у результаті чого запропоновано враховувати нові реалії взаємозалежності, які визначають майбутнє мирне співжиття націй – це баланс між свободою дій національних суб'єктів та міжнародним правом; баланс між легітимністю і силою; баланс між «регіональним порядком» та «міжнародним». Загалом, міжнародний дискурс щодо пошуку меж «нового світового порядку» спільний в питаннях будівництва багатопольярного світу у XXI столітті, важливості консенсусу між націями та забезпечення легітимності нових правил для усіх акторів міжнародних відносин.

Ключові слова: актори міжнародних відносин; багатополярність; баланс сил; демократія; легітимність; світовий порядок; суверенітет; суверенні зобов'язання.

Mishchenko Alla, Ph. D. in Political Science, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

New World Order: International Discourse

The nature of cooperation regularly changes under pressure from new calls and threats between the actors of international relations. By means of system analysis and comparison methods, the article discloses the basic theoretical approaches to understanding of the “new world order” phenomenon, which as a result turns into a comprehensive globalization. The article summarizes the modern trends of forming the XXI century international reality, taking into account new actors, their influence on stability and variability of the imperious systems, and analyzes in detail the concepts of modern scientists who form an international discourse on the search for a new paradigm of world order. The study identifies the main characteristics of the world order – legitimacy, the mechanism of change and balance of power. The key shortcomings of the post-war world order have been identified, which include the lack of effectiveness of international organizations at various levels in ensuring the principle of sovereignty for states, respect for borders; imbalance of economic growth between nations; lack of effective sanctions against violators of international law and ensuring the universal rights of citizens; discredited democratic political model, which was recognized as dominant in the post-bipolar era, and so on. Accordingly, there were considered modern approaches to a “new world order” formation, as a result of which it was proposed to take into account the new realities of interdependence that determine the future peaceful coexistence of nations – a balance between freedom of national actors action and international law; balance between legitimacy and power; balance between “regional order” and “international”. In general, the international discourse on the search for the “new world order” boundaries is common in the construction of the XXI century multipolar world, the importance of consensus between nations and the legitimacy of new rules for all actors in international relations.

Key words: actors of international relations; multipolarity; balance of power; democracy; legitimacy; world order, sovereignty; sovereign obligations.

Мищенко Алла Борисівна, кандидат политических наук, доцент, Киевский национальный университет культуры и искусств, г. Киев, Украина

Новый мировой порядок: международный дискурс

Под давлением новых вызовов и угроз системно меняется и природа взаимодействия между акторами международных отношений. С помощью

методов системного анализа и сравнения в статье раскрываются основные теоретические подходы к пониманию явления «нового мирового порядка», который кристаллизуется в результате всеобъемлющей глобализации, обобщаются современные тренды формирования международной реальности XXI века, учитывая новых актеров, их влияние на стабильность и сменяемость властных систем, а также подробно анализируются концепции современных ученых, которые формируют международный дискурс по поиску новой парадигмы мирового порядка. В исследовании определены основные характеристики мирового порядка – легитимность, механизм внесения изменений и баланс сил. Определены ключевые недостатки поствоенного мирового порядка, к которым можно отнести недостаточную эффективность международных организаций различного уровня по обеспечению принципа суверенитета государств, уважения к границам; дисбаланс экономического роста между нациями; отсутствие действенных санкций в отношении нарушителей международного права и обеспечения универсальных прав граждан; дискредитирована демократическая политическая модель, которая была признана доминирующей в постбиполярной эпохе и т. п. Соответственно, были рассмотрены современные подходы к формированию «нового мирового порядка», как следствие предложено учитывать новые реалии взаимозависимости, которые определяют будущее мирное сожительство наций – это баланс между свободой действий национальных субъектов и международным правом; баланс между легитимностью и силой; баланс между «региональным порядком» и «международным». В целом, международный дискурс по поиску границ «нового мирового порядка» общий в вопросах строительства многополярного мира в XXI веке, важности консенсуса между нациями и обеспечения легитимности новых правил для всех актеров международных отношений.

Ключевые слова: актеры международных отношений; многополярность; баланс сил; демократия; легитимность; мировой порядок; суверенитет; суверенные обязательства.

Вступ

Міжнародна система, яка була сформована після розпаду Радянського Союзу зазнавала якісних змін та удосконалень, балансує між різноманітними інтересами нових гравців і центрів впливу. Єдиного та загально визнаного джерела поведінки та сприйняття реальності не існувало з періоду завершення холодної війни. Усі спроби окреслити єдине бачення розвитку світу, міждержавних взаємодій та ролі недержавних інституцій набували рекомендаційного характеру, що дозволяло втручатися, змінювати, руйнувати, а інколи й удосконалювати існуючі правила поведінки різноманітних акторів.

Відповідно, у 2020 році, коли світ поглинули неконтрольовані процеси поширення пандемії, наростання економічної рецесії, прихід до влади популістичних політичних еліт, руйнація довіри до ключових бюрократичних інститутів влади, поширення ядерної зброї та посягання на суверенітет незалежних державних утворень, міжнародні відносини набувають нових ознак гібридного розвитку й квазілегітимності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Найбільш відомі системні дослідження світового порядку з урахуванням широкого спектру критеріїв соціально-політичного, військового, економічного та міжнародного були здійсненні такими вченими: Г. Веллсом «Новий світовий порядок» (1940), З. Бжезинським «Велика шахівниця» (1993), Д. Найемом «Який новий світовий порядок?» (1994), Е. Тоффлером «Нова парадигма влади» (2003), Т. Л. Фрідманом «Світ плоский» (2008), Г. Кіссінджером «Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті» (2017), Р. Хаасом «Розхитаний світ. Зовнішня політика Америки і криза старого ладу» (2019), В. Горбуліним «Світова гібридна війна. Український фронт» (2017), М. Наїмом «Занепад влади» (2018), Д. Кулебою «Війна за реальність» (2019), Л. Кай-Фуомом «AI. Наддержави штучного інтелекту. Китай, Кремнієва долина і новий світовий лад» (2020) тощо.

Варто виділити комплексні дослідження проблеми становлення нового світопорядку та його впливу на Україну й серед вітчизняних вчених: О. Дашевська «Новий світовий порядок: теоретичні концепції» (2015), Н. Зарицька «Економічне співробітництво України та США у форматі нового світопорядку» (2016), В. Зубов «Новий світовий порядок: кроскультурний пастиш» (2016), О. Коппель, З. Кісільова «Новий міжнародний порядок: структурні характеристики та особливості формування» (2009), О. Матвєєва «Трансформація світового порядку в умовах глобальних загроз і викликів» (2016), В. Романова «Світовий порядок і глобальне управління» (2011), О. Семотюк «Новий світовий порядок – моделі, антимоделі, сценарії» (2000), М. Фесенко «Концептуальна інтерпретацій міжнародного та світового порядку» (2014), В. Фісанов «Світовий порядок “доби” Барака Обама і Дональда Трампа: еволюція поглядів і рішень» (2017), М. Ялі «Формування нового світового порядку в умовах глобалізації» (2007) і т. д.

Також значну увагу висвітленню пошуку ключових характеристик і тенденцій нового світового порядку в різні історичні періоди поствоєнного розвитку міжнародної системи приділяли автори-публіцисти та політики найвищого рівня, які часто робили дану тему більш популярною, конспірологічною та футуристичною, а тому й надзвичайно актуальною.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми

Стаття присвячена розкриттю не лише ключових теоретичних підходів до розуміння явища «нового світового порядку», а й виокремленню сучасних трендів формування міжнародної реальності XXI ст., враховуючи нових акторів, їх вплив на стабільність та змінюваність владних систем, з метою врахувати головні виклики та загрози для окремих націй та глобального світу загалом.

Формулювання цілей статті

Систематизувати підходи до розуміння та змістовного наповнення явища «нового світового порядку»; виокремити ключові характеристики світового порядку; розкрити особливості міжнародного дискурсу щодо формування нової парадигми «світового порядку» через визначення ключових викликів та загроз як для суверенних держав, так і неурядових суб'єктів.

Для реалізації поставлених завдань було використано системний і порівняльний метод, які забезпечили комплексне обґрунтування явища, виокремлення його структурних елементів та екстраполяції в майбутні стани, враховуючи історичні аналогії та різноманітні підходи щодо його видозміни.

Виклад основного матеріалу дослідження

2020 рік ознаменувався не лише початком світової пандемії (Covid-19), а й виразною кризою міждержавного співробітництва щодо вироблення й дотримання спільних типів поведінки на основі сформованих правил, збереження встановленої вертикалі влади, авторитету наддержавних організацій та структур неурядового походження.

Такі міжнародні організації як ООН, ВООЗ, СОТ зазнали нищівної критики через відсутність адекватних і швидких дій щодо зупинення поширення пандемії та вироблення загальних підходів щодо протоколів лікування хворих, порятунку національних економік. Тут також варто зазначити про застосування державам протекціоністських заходів, що часто не збігаються із взятими ними зобов'язаннями перед фінансово-економічними організаціями (СОТ, МВФ, СБ тощо), але вимушеними йти на такі кроки в результаті зниження темпів економічного зростання. Такі дії доводять зміну тренду – від прагнення приєднання до міжнародних організацій вкінці 2000-х на ігнорування й порушення правил членства задля національних інтересів.

Також критичним залишається розбіжність світової спільноти в питанні забезпечення миру. Кількість локальних конфліктів, у які задіяні в тому числі наймогутніші держави світу щороку зростає, але найбільше занепокоєння викликає збільшення конфліктів на політичному підґрунті (World Humanitarian Data and Trends, 2017), про що свідчать дані ООН. Відповідно, це наштовхує на думку, що міжнародні організації та різноманітні системи колективної безпеки, що були сформовані за ініціативною найбільш впливових гравців, зменшили свою ефективність й не здійснюють свого прямого призначення –

бути «щитом» чи «парасолькою» для ключових учасників об'єднання у випадку нападу іншого актора міжнародних відносин.

В. Горбулін зазначає, що «ми спостерігаємо певний масштабний реверсивний процес: цивілізований світ, вийшовши у XXI ст. з величезними планами на мирний і благополучний розвиток, зіштовхнувся з реваншистською Росією, яка спочатку стрімко відкинула нас назад, у 80-ті роки, а тепер готується й далі повертати історію назад» (Horbulin, 2017).

Виходячи з вищесказаного, можна сформулювати ще одну ключову тенденцію, яка народжується в такій нестабільній системі, але є критично важливою для збереження стабільності в світі, – це дискредитація міжнародного права як джерела універсальності та справедливості по відношенню до будь-якого громадянина, етносу, нації, держави та груп держав.

Окремо слід згадати про системні нападки на демократію й її ключові принципи, з якими ніби крокує формування «нового світового порядку». Якщо після розпаду СРСР ніхто не ставив питання про перемогу капіталізму над соціалізмом, а вся пропагандистська машина західного світу однозначно зафіксувала «останній хресний хід» демократії до «інакодумців» (Ф. Фукуяма, С. Хантігтон, З. Бжезинський), то події 11 вересня 2001 року – напад на башти-близнюки в США – ознаменував перегляд світової політики й доцільності одностороннього поширення демократії. Значна кількість країн ісламського світу, пострадянського простору у процесі власної трансформації виявилися не здатними до швидких і системних змін, що й породило суттєві сумніви як на рівні політичної еліти, так і суспільства загалом щодо доцільності такої системи. Саме тому є важливим сформулювати ключові підходи до розуміння явища «нового світового порядку» та окреслити його особливості після 2020 року.

Якщо згадати першу спробу описати це поняття, то варто розпочати із праці відомого англійського дослідника Г. Веллса. Він зазначав, що новий світовий порядок (після 1940 років) має ґрунтуватися на трьох базових принципах: соціалізмі, законі, знаннях. Для автора було важливо підкреслити, що світ має бути побудований на повному світовому соціалізмі, науково спланованому й керованому, а крім цього критично важливим має стати неухильне й жорстке дотримання законів, повага до прав людини, свобода слова, друку, критики тощо. Такий собі спосіб примирити монархію і республіку, капіталізм і соціалізм, демократію і комунізм.

Частково такий підхід можна знайти у обґрунтованій у 50–60 рр. XX ст. теорії конвергенції, яку просували такі вчені як П. Сорокін, Дж. Гелбрейт, У. Росту, Х. Шельський та О. Флейтхейм, Я. Тінберген, прихильниками також були А. Сахаров і З. Бжезинський.

Вдалим можна вважати визначення «світовий порядок», який О. Коппель і З. Кісілова пропонують розглядати як «ідентифіковану за часом, в фізичному та міжнародно-політичному просторі структуру взаємозв'язків, заснованих на системі норм і правил, вироблених світовим співтовариством, які регулюють відносини держав та інших суб'єктів міжнародної системи на певному історичному етапі розвитку, а також на різних ієрархічних рівнях цієї системи, які відповідають потребам найвпливовіших суб'єктів міжнародної системи даної історичної епохи (Koppel, Kisilova, 2009, p. 13).

Узагальнюючи значну кількість досліджень з теми обґрунтування явища «світового порядку», варто виокремити ключові його характеристики:

1. *Легітимність*. Вона не просто задає правила міжнародних відносин – як і чого дозволено прагнути, як встановлювати і змінювати правила, – а й показує, наскільки з цими правилами й принципами погоджуються дійові особи, наділені реальною владою.

2. *Механізм внесення змін*. Тобто, існування визнаного процесу й процедури формулювання, зміни та імплементації нових принципів і правил для усіх міжнародних акторів.

3. *Баланс сил*, або наявність фізичної можливості захищатися від агресії.

Р. Хаас визначає міжнародний порядок як комплекс зусиль різних держав, спрямованих на те, щоб не допускати використання військової сили задля досягнення зовнішньополітичних цілей (Haass, 2019, с. 47).

Таке розуміння світового порядку доводить домінування у сприйнятті діяльності різних країн права на власний суверенітет. Тобто, ніхто не має права тлумачити іншій країні (її лідерам, еліті), яким чином реалізовувати свої національні інтереси щодо впровадження внутрішньої та зовнішньої політики.

Його концепція «Світового порядку 1.0» ґрунтувалася на «підтримці та утвердженні найкращих рис суверенного порядку; зокрема, міжнародна спільнота має визнавати за державою розумну дозу автономії, утверджувати чітку повагу до кордонів і принципів міжнародного співжиття, що їх не дозволено змінювати за допомогою військової сили та інших форм примусу» (Haass, 2019, p. 266). Разом із тим, Р. Хаас визнає, що дане сприйняття стабільності світу надто застаріле. До того ж це правило порушувалося основними геополітичними гравцями світу: США, Росією, Китаєм.

Поряд із визначальною роллю суверенітету, що робило держави самостійними учасниками міжнародних відносин, гарантувалося й право «на рівних» взаємодіяти з будь-яким іншим учасником, тобто, мати рівні права в доступі до загальнолюдський ресурсів, універсальних норм, справедливих та чесних правил. Відповідно, для періоду двоблокового протистояння цього було достатньо й навіть вважалося суттєвим прогресом в забезпеченні стабільного розвитку людства.

Саме тому світопорядок ХХІ ст. абсолютно є крихким, розхитаним, без відчуття опори.

Г. Кіссінджер у своїй доповненій праці «Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті» (2014), також підтримує ідею, що сформований після Другої світової війни баланс сил та визначені критерії й правила збереження миру у світовому масштабі вичерпали себе.

Він пише: «загроза хаосу співіснує з безпрецедентною взаємозалежністю: ідеться про поширення зброї масового знищення, розпад держав, наслідки хижацького ставлення до навколишнього середовища, не викорінені практики геноциду, а також поширення нових технологій, що загрожують вивести конфлікти за межі людського контролю чи розуміння» (Kissinger, 2017, p. 8).

Відповідно, можна погодитися з авторами, що «новий світовий порядок» мусить враховувати сучасні реалії взаємозалежності, які визначають майбутнє мирне співжиття націй, – це баланс між свободою дій національних суб'єктів та міжнародним правом (принципами й правилами поведінки); баланс між легітимністю і силою; баланс між «регіональним порядком» та «міжнародним».

Для подолання хаосу світового масштабу важливо усвідомити:

1. Загрози від руйнування старого устрою й відсутності нового прямо чи опосередковано чинять тиск на абсолютно усіх міжнародних акторів;

2. конфлікти, кризи, нестабільність або безлади безпосередньо впливають на усіх учасників регіональної політики, а в подальшому залучають й світових гравців до ескалації або вирішення проблемної ситуації, що доводить взаємозалежність світу;

3. глобалізація породжує з одного боку всеосяжну взаємозалежність держав, інколи нівелюючи їхню роль міжнародними урядовими й неурядовими організаціями, які отримали частину суверенітету цих країн, а з іншого – посилила регіоналізацію та тенденцію до ізоляціонізму;

4. великі світові гравці повинні подолати зверхнє домінування над меншими і слабшими учасниками міжнародних відносин, а США мають суттєво переглянути свою стратегію домінування, адже самостійно ні забезпечити силовий баланс, ні дотримання уже сформованих Вестфальською системою правил, не здатні;

5. крім національних акторів, у сучасній системі міжнародних відносин функціонують й інші суб'єкти (МО, ТНК, ЗМІ, індивіди, терористичні організації релігійні рухи, наркокартелі тощо), які часто відіграють на багато серйознішу роль у виробленні правил, ніж деякі держави світу, саме тому їх місце, значення і роль, мають враховуватися;

6. формування «нового світового порядку» можливе за спільної згоди акторів до вироблення загальноприйнятих правил взаємодії, поведінки, які

отримають реальні гарантії та набір усвідомлено визнаних усіма гравцями санкцій за їх порушення.

Відповідно, враховуючи характеристики світоустрою сер. ХХ ст., який все ще продовжує діяти, але щоденно зазнає суттєвих змін через неврахування нових глобальних та локальних тенденцій, варто розглянути основні підходи вчених щодо формування «нового світового порядку», який очікує світ протягом наступних десятиліть.

Як стверджує М. Наїм, західний (часто американський) світ розглядає дискусії щодо вироблення нового світового порядку на становлення багатополарності та рівновіддаленості як спробу похитнути могутність США, керуючись логікою «ліфта» (Naim, 2018, р. 395). Американські теоретики доводять, що країни розвиваються, рухаючись то вгору, то вниз, тому втрата всезагального контролю над світовими процесами є тимчасовим явищем і США от-от повернуться до глобального домінування.

Ч. Курчан стверджує, що «західний порядок не зміниться новою політичною силою чи домінантною політичною моделлю. Це буде нічий світ. Уперше в історії світ стане взаємозалежним, але без центру тяжіння чи глобального правителя» (Kurchan, 2012).

Для Г. Кіссінджера «Світовий порядок держав, які стверджують гідність особи, учасницьке врядування та співпрацю на міжнародному рівні відповідно до узгоджених правил, може бути нашою надією та натхненням. Але прогрес на цьому шляху необхідно підтримувати низкою проміжних етапів» (Kissinger, 2017, р. 297). Відповідно визначальним трендом має залишитися процес пошуку компромісу між великими гравцями, які в подальшому здатні змусити менші країни й недержавні утворення до вироблення й дотримання правил співжиття за нової міжнародної реальності.

Р. Хаас пропонує власну концепцію «нового світового порядку», називаючи її «Світопорядок 2.0», до якого міжнародна спільнота рухається надзвичайно динамічними темпами. В основі цього «порядку» критика застосування силових методів (прямих і гібридних) та агресії, що занурює світ в небезпеку й нестабільність. Суверенітет, який є абсолют, був зруйнований доктриною «обов'язку захищати», особливо щодо урядів, які свідомо порушують права власних громадян. Хоча й дана доктрина не показала своєї ефективності у застосуванні, про що свідчать затяжні конфлікти, де застосовувалися різноманітні міжнародні інтервенції.

«Світопорядок 2.0» ґрунтується на принципі «суверенних зобов'язань» – це зобов'язання держави перед іншими державами і через них – перед громадянами інших держав (Haass, 2019, р. 261). Враховуючи, що глобалізація зробила усіх взаємозалежними, то й відповідальність за свою внутрішню й зовнішню політику держави несуть не лише перед своїми громадянами, а й перед

сусідніми державами, регіоном місцезрештування та світовою спільнотою. Як доказ, варто згадати економічні кризи, торгівельні війни, епідемії, військові конфлікти, наслідки яких стають надто відчутними чи то у вигляді впливу на зростання економіки, чи то масових біженців, чи то невчасного контролю поширення захворювань тощо.

Ціль: щоб держави світу взяли на себе суверенні зобов'язання вести найефективнішу політику; дискваліфікація або покарання (осуд, низькі оцінки в міжнародних рейтингах) для держав, які не спроможні або не бажають здійснювати певні практики і досягати певних цілей; прагматизм й багатостороння співпраця у вирішенні надскладних завдань; знайти простір для осмисленої участі від повідних недержавних гравців (Haass, 2019, p. 290–291).

Однак, Р.Хаас доводить необхідність зберегти окремі елементи старої системи: повага до державних кордонів; механізм покарання (фізичний чи фінансовий) за його порушення; індивідуальний підхід до локальних проблем; право лише гуманітарних інтервенцій; консенсус про неприпустимість тероризму; легітимізація превентивних дій щодо недопущення поширення ядерної зброї; кібербезпека за єдиними правилами тощо.

Відповідно, автор намагається зберегти окремі елементи старої системи, яка носить ознаки обґрунтованого й доречного використання в порядку забезпечення стабільності й розвитку світу, поряд з цим визначаючи ключові загрози й виклики глобалізованого світу, які можна подолати лише новими вимогами до держав.

Учений Кай Фу Лі навпаки вважає, що держави як національні утворення в майбутньому зникнуть під тиском дій транснаціональних корпорацій, які просувають різноманітні типи продукції, побудовані на штучному інтелекті (Kai-Fu, 2020). Це має змінити не лише природу виробництва, де людина буде звільнена від виробничої й рутинної праці, а й характер взаємодій між державами, адже розвиток інновацій нівелюватиме застосування високотехнологічної зброї, що зменшуватиме кількість конфліктів та війн. Загалом, державам варто прагнути бути більш «приспосованими» до нових реалій, вести конкурентну боротьбу за швидке освоєння штучного інтелекту на користь національних інтересів і більш тісній та якісній співпраці з новими гравцями цього ринку. Саме цей елемент стане основою нового світового ладу й забезпечить відповідний баланс і стабільність.

Висновки

Отже, «новий світовий порядок», якого б зразка він не був, однозначно рухається до багатополярності. Залишаються важелі, які постійно стримують великі держави світу від нападу один на одного, але уже не залишилося аргументів, щоб забезпечувати суверенітет національних держав від більш сильних учасників. Право сильного повертається в міжнародну реальність.

Щоденно розмивається роль міжнародного права та забезпечення прав і свобод громадян. Третя хвиля демократизації й «кінець історії» не відбувся. Демократія не стала панацеєю для людства й не відіграла роль універсального політичного порядку, що гарантує прогрес країнам. Нації та спільноти вимагають змін принципів і правил щодо гарантій їхньої свободи дій, віросповідання, комунікування, реакції на події та процеси локального й регіонального масштабів.

Консенсус щодо легітимності – це єдине правило, яке дозволить країнам виробити спільні дії побудови «нового світового порядку» у XXI ст., інакше ми усі приречені на боротьбу за виживання без навіть уявної міжнародної підтримки.

Подальші дослідження теми будуть ґрунтуватися на виявленні ефективних елементів геостратегії для України, враховуючи особливості розвитку міжнародних відносин у «новому світовому порядку».

References:

1. Friedman, T. (2008). *Svit plaskyi! Hlobalizovanyi svit u XXI stolitti* [The world is flat! The globalized world in the XXI century]. Translated from English by M. Rudenko. Kyiv: Akta.
2. Haass, R. (2019). *Rozkhytanyi svit. Zovnishnia polityka Ameryky i kryza staroho ladu* [A World in Disarray. American Foreign Policy and the Crisis of the Old Order]. Translated from English by M. Klymchuk. Kyiv: Osnovy.
3. Horbulin, V. (2017) 'Yakyi feniks narodytsia zi zharyshcha svitovoi hibrydnoi viiny?' [Which Phoenix will be born from the heat of World Hybrid War?] *Dzerkalo tyzhnia* [The Mirror of the week], [online] Available at: https://zn.ua/ukr/internal/yakiy-feniks-naroditsya-zi-zgarischa-svitovoyi-gibridnoyi-viyni-259112_.html.
4. Horbulin, V. (Ed). (2017). *Svitova hibrydna viina: ukraïnskyi front* [The World Hybrid War. Ukrainian Forefront]. Kyiv. Folio.
5. Kai-Fu, L. (2020). *Sverkhderzhavy iskusstvennogo intellekta. Kitai, Kremnievaya dolina i novyi mirovoi poryadok* [AI Superpowers: China, SiliconValley, and the New World Order]. Translated from English by V. Punko. Kyiv: Book Chef.
6. Kissinger, H. (2017). *Svitovyi poriadok. Rozdumy pro kharakter natsii v istorychnomu konteksti* [World Order: Reflections on the Characters of Nations and the Course of History]. Translated from English by N. Koval. Kyiv: Nash Format.
7. Koppel, O., Kisilova, Z. (2009). 'Novyi mizhnarodnyi poriadok: strukturni kharakterystyky ta osoblyvosti formuvannia' [New international order: structural characteristics and features of formation]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn* [Actual problems of international relations], no. 87, pp. 11–17.
8. Kupchan. Ch. (2012). *No One's World: The West, the Rising Rest, and the Coming Global Turns*. Oxford University Press.

9. Naim, M. (2018). *Zanepad vlady* [The End of the Power]. Translated from English by O. Demianchuk. Kyiv: Book Chef.

10. Toffler, A. (2003). *Metamorfozy vlasti. Znanie, bogatstvo i sila na poroge XXI veka* [Powershift: Knowledge, Wealth, and Violence at the Edge of the 21st Century]. Translated from English by N. Burdukova. Kyiv: Akta.

11. World Humanitarian Data and Trends. (2017), [online]. Available at: <https://interactive.unocha.org/publication/datatrends2017/>.

© Міщенко А. Б., 2020

УДК : 327.82

ХОРВАТСЬКІ УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ: ДЕОКУПАЦІЯ, РЕІНТЕГРАЦІЯ ТА РОЗБУДОВА МИРУ

Семчинський Костянтин Валерійович

кандидат філософських наук, доцент,

Київський національний університет культури і мистецтв,

м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0002-3125-3401

semchynskyy@gmail.com

Надіслано:
15.10.2020

Рецензовано:
28.10.2020

Прийнято:
06.11.2020

Автором досліджуються особливості процесів деокупації, реінтеграції та розбудови миру, що відбувалися у Хорватії наприкінці 1990-х рр., та аналізуються можливості реалізації хорватського досвіду в Україні. Метою дослідження є з'ясування специфіки хорватської стратегії розбудови миру, її особливостей і факторів ефективності та визначення можливостей застосування хорватської моделі розбудови миру, окремих її елементів у процесі реінтеграції нині окупованих українських територій. Застосувавши історичні, аналітичні і компаративні методи, автор робить висновок про те, що не всі засоби деокупації та реінтеграції територій, що мали успіх у хорватському кейсі, можуть бути настільки ж ефективними за сучасних українських реалій. У результаті дослідження визначено, що основним фактором ефективності хорватської моделі розбудови миру стала наявність суспільного консенсусу щодо пріоритету цілісності держави і засобів для відновлення суверенітету над усією її територією. У висновках зазначено, що ефективна розбудова миру на деокупованих та реінтегрованих територіях передбачає поширення українських культурно-ціннісних домінант, українізацію інформаційно-культурного простору та освітньо-виховної системи.

Ключові слова: деокупація; реінтеграція; розбудова миру; хорватська модель.

Semchynskyy Kostiantyn, Candidate of Philosophy, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Croatian Lessons for Ukraine: De-occupation, Reintegration and Peace-Building

The author examines the features of the processes of de-occupation, reintegration and peace-building that took place in Croatia in the late 1990s and analyzes the possibilities of implementing the Croatian experience in Ukraine.

The aim of the study is to clarify the specifics of the Croatian peace building strategy, its features and effectiveness factors and to determine the possibilities of applying the Croatian model of peace-building and its individual elements in the process of reintegration of the currently occupied Ukrainian territories. Applying historical, analytical and comparative methods, the author concludes that not all means of de-occupation and reintegration of territories that have been successful in the Croatian case can be as effective in modern Ukrainian realities. The study found that the main factor in the effectiveness of the Croatian model of peace-building was the presence of public consensus on the priority of the integrity of the state and the means to restore sovereignty over its entire territory. The conclusions revealed that the effective development of peace in the occupied and reintegrated territories involves the spread of Ukrainian cultural and value dominants, the Ukrainianization of information and cultural space and the educational system.

Key words: de-occupation; reintegration; peace-building; Croatian model.

Семчинський Костянтин Валерійович, кандидат філософських наук, доцент, Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ, Україна

Хорватские уроки для Украины: деокупация, реинтеграция и строительство мира

Автором исследуются особенности процессов деокупации, реинтеграции и развития мира, которые происходили в Хорватии в кон. 1990-х гг. и анализируются возможности реализации хорватского опыта в Украине. Целью исследования является выяснение специфики хорватской стратегии развития мира, ее особенностей и факторов эффективности и определения возможностей применения хорватской модели развития мира и отдельных ее элементов в процессе реинтеграции ныне оккупированных украинских территорий. Применяв исторические, аналитические и компаративные методы, автор делает вывод о том, что не все средства деокупации и реинтеграции территорий, имевших успех в хорватском кейсе, могут быть столь же эффективными в современных украинских реалиях. В результате исследования установлено, что основным фактором эффективности хорватской модели развития мира стало наличие общественного консенсуса относительно приоритета целостности государства и средств для восстановления суверенитета на всей ее территории. В выводах обнаружено, что эффективное развитие мира на деокупированных и реинтегрированных территориях предусматривает распространение украинских культурно-ценностных доминант, украинизацию информационно-культурного пространства и образовательно-воспитательной системы.

Ключевые слова: деокупація; реінтеграція; розвиток мира; хорватська модель.

Вступ

Наприкінці 1990-х рр. Республіка Хорватія ефективно реалізувала план деокупації та реінтегації відторгнутих упродовж війни за незалежність територій і створила умови для успішного постконфліктного примирення. Хорватський досвід мирної реінтеграції територій та розбудови миру (rease-building) може бути корисним для України. Актуальним є дослідження засобів, особливостей та причин успіху хорватської моделі – стратегії розбудови миру на деокупованих реінтегрованих територіях та можливості застосування її елементів в українських реаліях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Після 2014 р. науковий інтерес до проблеми реінтегації тимчасово окупованих українських територій детермінував появу низки праць, які досліджували можливості, варіанти, сценарії цих процесів і пропонували дороговкази відновлення цілісності української держави та алгоритми подолання наслідків гібридної війни РФ проти України (NISD, Ukrainian Prism Foreign Policy Council). Водночас хорватська модель реінтеграції деокупованих територій і постконфліктного примирення була предметом дослідження як вітчизняних (А. Демещук, О. Левченко, Є. Магда), так і зарубіжних (Н. Vozhichevich) фахівців із розбудови миру. Проте компаративний аналіз миротворчих технологій з урахуванням ціннісно-культурних особливостей нині окупованих українських територій за умов гібридної війни постає наразі актуальним.

Формулювання цілей статті

Автор ставить за мету виявити фактори ефективності хорватської стратегії розбудови миру, її особливості, сильні та слабкі сторони; дослідити можливості застосування хорватської моделі розбудови миру та окремих її елементів у процесі реінтеграції нині окупованих українських територій; визначити, чи можуть ті чи інші засоби розбудови миру, що мали успіх у хорватському кейсі, бути настільки ж ефективними в сучасних українських реаліях.

Виклад основного матеріалу дослідження

У 1990-х рр. Республіка Хорватія зазнала агресії і змушена була захищати незалежність, боротися із сепаратизмом на своїй території і врешті силою зброї відновивши на ній суверенітет із 1995 р. розпочала тривалий і складний процес розбудови миру, що включав реінтеграцію деокупованих територій та примирення між сторонами насильницького конфлікту. Ненасильницький характер реінтеграції деокупованих регіонів дозволив уникнути жертв і відкрив

шлях до мирного співіснування колишніх сторін конфлікту. І хоча процес примирення між цими сторонами триває й нині, можна констатувати, що від успішно реалізованої програми розбудови миру у виграші залишилися всі.

Хорватський інструментарій розбудови миру на деокупованих територіях включає такі елементи, які варто взяти на озброєння українському політикуму для вирішення проблеми цілісності держави: 1) проведення успішних військових операцій задля встановлення повного контролю над кордонами держави; 2) залучення міжнародного контингенту для підтримання миру; 3) забезпечення прав населення на повернутих територіях; 4) демілітаризація і роззброєння воєнізованих формувань; 5) створення перехідної адміністрації на деокупованих територіях; 6) економічна підтримка ініціатив (викуп зброї, забезпечення як виїзду з країни, так і повернення тимчасово переміщених осіб на деокуповані території тощо).

У ході військово-поліцейських операцій «Блискавка» та «Буря» у травні і серпні 1995 р., відповідно, було практично відновлено територіальну цілісність Хорватії внаслідок ліквідації самопроголошеної Республіки Сербська Країна (далі – РСК), що підтримувалася Белградом і займала близько 30 % території держави. Проте на крайньому сході Хорватії, вздовж Дунаю на кордоні з Сербією, залишився останній анклав РСК – зайнята сербськими сепаратистами область Східної Славонії, Бараньї та Західного Срему (загальна назва – Східна Славонія або Хорватське Подунав'я). Хорватська влада всупереч суспільному запиту на військовий сценарій деокупації цього регіону вирішила повернути Східну Славонію мирним шляхом. Водночас, процес реінтеграції відбувався з позиції переможця, на хорватських умовах, проте з гарантіями національних прав місцевого сербського населення. 12 листопада 1995 р. сторонами було підписано Ердутську угоду («Основна угода про Східну Славонію, Баранью і Західний Срем»), що юридично оформила початок процесу реінтеграції Хорватського Подунав'я і включала 14 пунктів, 7 із яких стосувалися тих чи інших аспектів захисту прав людини. Ця угода була визнана Радою Безпеки ООН, яка Резолюцією 1037 створила Перехідну адміністрацію Організації Об'єднаних Націй для Східної Славонії, Бараньї і Західного Срема (англ. United Nations Transitional Authority for Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium (UNTAES)) для управління цією територією в перехідний період, а також передбачала «надсилання міжнародних сил, які в перехідний період підтримуватимуть мир та безпеку й допомагатимуть виконанню цієї Угоди. При цьому зазначена вище територія повинна бути демілітаризована, а демілітаризація здійснена протягом 30 днів після розміщення миротворчих сил. Демілітаризація охоплювала всі військові сили, зброю і поліцію, окрім міжнародного контингенту військ і поліції, що діяв під наглядом та згодою Перехідної адміністрації. Крім того, передбачалося, що Перехідна адміністрація уможливить повернення біженців

та переміщених осіб до своїх помешкань, які користуватимуться тими ж правами, що й інші жителі території» (Levchenko, 2018).

Варто зауважити, що у 1995–1998 рр. центральне югославське керівництво «не було зацікавлене у загостренні ситуації у сусідній Хорватії та новому розпалюванню конфлікту на своєму західному кордоні» (Demeschuk, 2018, р. 178) через низку внутрішньополітичних проблем і зовнішньополітичних викликів. Цим і обумовлюється поміркованість Белграда щодо хорватської реінтеграції Східної Славонії. Незважаючи на подібність політико-ідеологічних наративів («руський мір» і «велика Сербія») і засобів реалізації політики гібридними методами, опоненти Хорватії та України різняться як військово-силовими характеристиками, так і економічним та міжнародно-політичним потенціалом. І Югославія кін.1990-х рр., і сучасна РФ перебувають під міжнародними санкціями у ролі країн-ізоїв. Але на відміну від Мілошевича, Путін не відмовиться від підтримки анексованих і окупованих Росією українських територій і від узалежнення всієї України в майбутньому. Росія протидіятиме встановленню української влади по всій території нашої держави, а Україна муситиме зважати і на характер ворога, і на характер гібридного протистояння, яке нав'язуватиме ворог, і на характер детермінованих ним в контексті цього гібридного протистояння загроз.

Хорватський досвід ілюструє, що власне *деокупація* може мати декілька версій – від наступальних операцій до довготривалої присутності миротворчої місії ООН та створення тимчасової адміністрації (Bezpečna reintegratsiia..., 2019). Перші дві миротворчі місії у Хорватії не дали позитивних результатів, що стало поштовхом до проведення деокупаційних операцій «Блискавка» та «Буря». Лише третя місія з мандатом Радбезу ООН на чолі з американським генералом Ж. П. Кляйном стала успішною в процесі розбудови миру. Однією із ініціатив Кляйна стало створення тимчасової місцевої поліції із сербів, хорватів та представників ООН, що сприяло зменшенню на індивідуальному рівні ворожості у стосунках між сторонами недавнього насильницького конфлікту і процесу примирення між хорватами і сербами на суспільному рівні. Український кейс об'єктивно не передбачає примирення із Росією у найближчій перспективі, проте за мету ставиться розбудова миру і примирення між сегментами українського суспільства, фактично між громадянами, які зазнали агресії та окупації територій їхнього проживання і громадянами, які уникнули подібної долі. При цьому серед перших є чимало колаборантів, сепаратистів і проксі, які чинитимуть опір деокупації та реінтеграції Криму й ОРДЛО, а серед других – радикально налаштованих осіб, які віддаватимуть перевагу насильницьким засобам реінтеграції замість мирних, каратимуть населення за перебування під окупацією в душі сталінських спецслужб під час Другої світової війни. Тому питання про готовність МВС України утворити підрозділи

з колишніх міліціонерів, т. зв. «народних республік» та поліцейських України для спільного патрулювання і підтримання громадського порядку на деокупованих територіях, залишається відкритим, так само, як і питання реакції українського суспільства на подібну ініціативу.

Варто наголосити, що деокупація та реінтеграція – це «різні за строками, виконавцями та кінцевою метою процеси, хоча й тісно пов'язані між собою. Тому стратегії, спрямовані на досягнення цих цілей, мають передбачати чітку послідовність кроків і заходів, спрямованих на посилення позицій України і, відповідно, послаблення спроможностей держави-агресора та ефективності її впливу на жителів тимчасово окупованих територій» (Pereosmyslennia deokupatsiinoi polityky..., 2020, p.140). Деокупація полягає у звільненні окупованих територій держави силами армії, поліції та спеціальних служб. Реінтеграція, зі свого боку, є процесом повернення деокупованих територій в політико-правовий, економічно-соціальний і культурно-інформаційний простір держави.

Що стосується деокупації, наша держава потребує міжнародної військової місії, яка матиме право на застосування сили задля попередження чергової хвилі ескалації з боку Росії, тобто зможе встановити т. зв. «негативний» мир через припинення бойових дій без примирення між його сторонами. Своєю чергою, процес постконфліктного примирення має мінімізувати негативні наслідки російської агресії і створити умови для розбудови позитивного миру – комплексу суспільних взаємодій, управлінських структур і механізмів контролю, за яких конфлікти врегульовуються на ранній стадії або взагалі не виникають. Водночас, на думку авторів аналітичної доповіді «Переосмислення деокупаційної політики України в рамках гібридної війни Росії проти України», «доведена низька ефективність міжнародних місій у разі їх розгортання на лінії розмежування. Остання істотно підважує успішність таких місій в цілому (незалежно від їх мандату): такі місії на лінії розмежування лише сприяють фіксації «окремого» існування «сепаратистських анклавів», та є фактором стримування – «заморожування», але не деокупації (і тим більше, не реінтеграції окупованих територій)». (Pereosmyslennia deokupatsiinoi polityky..., 2020, p. 153). Для ефективної деокупації недостатнім буде лише залучення міжнародної військової місії на лінії розмежування: політично та економічно підтримувані та підживлювані Росією сепаратисти чинитимуть опір деокупації. Тому Україна має позбавити сепаратистів контролю над ресурсами, які економічно та фінансово забезпечують існування «народних республік».

Першочерговим завданням деокупації та подальшої реінтеграції тимчасово окупованих територій (далі – ТОТ) є встановлення українського контролю над російсько-українським кордоном. Адже «без встановлення контролю над українсько-російським кордоном (у т. ч. – морським), не може

бути й мови про проведення виборів/референдумів (чи їх визнання) в ОРДЛО чи Криму, як і залучення представників ОРДЛО в якості повноправних учасників переговорів у ТКГ (Тристоронній контактній групі – Авт.), роботі Спільного центру координації та контролю (СЦКК) тощо. Без повернення ТОТ під юрисдикцію України неможливе забезпечення прав і основних свобод людини» (Pereosmyslennia deokupatsiinoi polityky..., 2020, p.135). Мусимо констатувати також відсутність перспектив проведення виборів в ОРДЛО без попереднього роззброєння або ліквідації бойовиків. Вважаємо контрпродуктивним повернення територій без попереднього знищення терористів на цій території, тому реінтеграція без деокупації неможлива.

Встановлення українського контролю над російсько-українським кордоном є необхідним і для успішної демілітаризації ТОТ. Взяття під контроль ЗСУ арсеналів озброєння і боєприпасів незаконних збройних формувань і виведення важкого озброєння постає в цьому контексті надважливим завданням. Водночас відкритим залишається питання про готовність Міністерства оборони провести кампанію добровільної здачі зброї за хорватським зразком – анонімно та з виплатою грошової винагороди за кожну одиницю, незалежно від технічного стану. У Хорватії це робили вже після того, як взяли під контроль кордон із Сербією, щоб не викупувати зброю у тих самих людей по декілька разів.

Процес *реінтеграції* в єдиний конституційний простір України тимчасово окупованих територій України та населення, що на них проживає, має сприяти реалізації прав і свобод внутрішньо переміщених осіб з тимчасово окупованих територій України та створенню умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання (реінтеграція) або інтеграції за новим місцем проживання в Україні. Для порівняння проаналізуємо, як подібні процеси відбувалися в Хорватії. Аби уникнути наслідків масштабної гуманітарної кризи на деокупованих територіях колишньої РСХ внаслідок втечі близько 200 тис. сербських біженців, офіційний Загреб вжив низку кроків з метою реінтегрувати ці території, а також Східну Славонію до Хорватії. Заради відновлення цілісності держава виявилася готовою створити необхідні умови для повернення біженців, вести діалог з переселенцями і задовольняти їхні потреби. Передбачалося виділення державної матеріальної допомоги для повернення сербських та хорватських біженців, створення спеціальної агенції, яка «сприяла продажу-купівлі майна тих, хто залишив межі країни через етнічний конфлікт, та тих, хто, навпаки, хоче повернутися» (Levchenko, 2017). Сербам, які не бажали жити у Хорватії, дозволили продати свою нерухомість за ринковими довоєнними цінами (Tarasov, 2019). За процесом обміну житлом, який здійснювався людьми з Хорватії, Сербії та Боснії, уважно пильнували компетентні та контролюючі органи, аби він не перетворився у легальну форму етнічної чистки.

Семчинський Костянтин Валерійович

Хорватські уроки для України: деокупація, реінтеграція та розбудова миру

Важливе значення для успішної реінтеграції мало юридичне визнання (конвалідація) виданих окупаційною владою документів і видача хорватських паспортів населенню деокупованих територій колишньої РСК і мешканцям Хорватського Подунав'я.

Апробований під час врегулювання низки конфліктів по всьому світу алгоритм *розбудови миру* у розділених насильницьким конфліктом суспільствах включає комплекс заходів, що мають на меті зменшення ризику виникнення чи відновлення конфлікту, посилення інституційних механізмів на всіх рівнях для вирішення конфлікту та встановлення основ для сталого миру і розвитку. У Хорватії передбачалося створення дитсадків і шкіл із сербською мовою навчання, що мало позитивний ефект для розбудови миру і загальнонаціонального примирення у країні. Проте цей елемент не можна застосувати в українському випадку. Використання та популярність російськомовних медіаплатформ значною мірою визначає ступінь вразливості населення до кремлівських наративів. Тому у процесі розбудови миру на Донбасі важливе значення матиме усунення російськомовного контенту як елементу гібридної агресії і загрози національним інтересам України із інформаційного простору щойно деокупованих територій. Деокупація та реінтеграція тимчасово окупованих регіонів нашої держави мають відбуватися за домінантної екстраполяції українського культурно-ціннісного коду.

Повернення до мирного життя учасників незаконних збройних формувань має включати амністію для тих, хто не скоював воєнних злочинів та створення можливостей для полегшення їхньої адаптації до мирного життя. Україна має створити спеціальні центри підготовки для освоєння колишніми бойовиками робітничих і будівельних професій, аби забезпечити їх роботою з подальшими перспективами і грошовим забезпеченням. Як переконливо доводить хорватський досвід, у виборах на деокупованих територіях повинні брати участь не лише тамтешні мешканці, але й ті, хто був змушений залишити місце проживання під час війни, а перед проведенням виборів до місцевих органів влади мають бути створені детальні списки виборців. Проте, якщо хорватська модель розбудови миру передбачала квоти для сербів у парламенті та міністерствах, в українських реаліях мусить бути «певний перехідний період (від 5 до 15 років), протягом якого буде відстрочене (тимчасово призупинене) введення на колишніх тимчасово окупованих територіях норм деяких нормативно-правових актів (наприклад, у частині військової служби та роботи в центральних органах виконавчої влади, правоохоронних та судових органах, спеціальних службах, електоральної участі у парламентських та президентських виборах тощо)» (Pereosmyslennia deokupatsiinoi polityky..., 2020, p. 151). Причина такої відстрочки полягає в тому,

що населення нині окупованих українських територій зазнало гібридної агресії у інформаційному просторі й тривалий час знаходилося під дією деструктивних імперативів кремлівської пропаганди, воно потребуватиме комплексної реабілітації у формі повернення в систему координат української культурно-ціннісної матриці. Ефективна розбудова миру на деокупованих та реінтегрованих територіях передбачає поширення українських культурно-ціннісних домінант, українізацію інформаційно-культурного простору та освітньо-виховної системи. Найкращі зразки масових видів культури (кіно, музика, література, театр) повинні отримати широкі канали розповсюдження (радіо, телебачення, концерти, фестивалі, вистави, конкурси) у регіонах, де впродовж багатьох років відбувалося ціленаправлене витіснення української культури (Semchynskyu, 2018, p. 160–161).

Варто врахувати, що реалізація традиційних стратегій розбудови миру буде ускладнена опором з боку РФ, підконтрольних їй екстремістських груп і шпигунської мережі, які залишаться на деокупованій території з метою дестабілізації ситуації, саботажу господарської реконструкції, а також терористичної діяльності. Гуманітарна інтервенція з боку Російської Федерації перешкоджатиме успішній реінтеграції нині окупованих територій до українського соціокультурного інформаційного простору. Тож перспективи розбудови миру залежатимуть від того, як українська держава гарантуватиме тривалий мир на деокупованих територіях, на своїх умовах провадитиме їхню успішну реінтеграцію та розвиток у складі України й унеможливить рецидив гібридної агресії і конфлікту у майбутньому.

Висновки

Серед факторів ефективності хорватської стратегії розбудови миру варто виділити здатність держави створити необхідні умови для повернення біженців, вести діалог з переселенцями і задовольняти їхні потреби, а також наявність суспільного консенсусу щодо пріоритету цілісності держави і засобів для відновлення суверенітету над усією її територією.

Хорватський досвід є надзвичайно корисним для України, проте не всі засоби деокупації та реінтеграції територій, що мали успіх у хорватському кейсі, можуть бути настільки ж ефективними в сучасних українських реаліях.

У процесі реінтеграції нині окупованих українських територій можливе застосування окремих елементів хорватської моделі розбудови миру. Перш за все це стосується комплексу заходів щодо роззброєння та повернення до мирного життя учасників незаконних збройних формувань і сприяння реалізації прав і свобод внутрішньо переміщених осіб з тимчасово окупованих територій України та створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання (реінтеграція) або інтеграції за новим місцем проживання в Україні.

Ефективна розбудова миру на деокупованих та реінтегрованих територіях передбачає поширення українських культурно-ціннісних домінант, українізацію інформаційно-культурного простору та освітньо-виховної системи.

У перспективі варто дослідити, як оздоровлення культурно-ціннісної матриці мешканців регіону та успішна реінтеграція нині окупованих територій до українського соціокультурного інформаційного простору сприятиме розбудові позитивного миру на основі справедливості.

References:

1. 'Bezpechna reintehratsiia – pro shcho ydetsia?' [Safe reintegration – what is it about?]. (2019). *Ukrainska Helsinska spilka s prav liudyny* [Ukrainian Helsinki Human Right Union], [online]. Available at: <https://helsinki.org.ua/articles/bezpechna-reintehratsiia-pro-shcho-ydet-sia-mova/>.

2. Bozhichevich, H. (2020). *Rozbudova dialohu. Vybrani pryklady roboty z prymyrennya u Khorvatiyi* [Dialogue building. Selected examples of reconciliation work in Croatia]. Kyiv: Duh i Litera.

3. Demeschuk, A. (2018). 'Myrna reintehratsiya Skhidnoyi Slavoniyi, Baran'yi ta Zakhidnoho Sremu do Khorvatiyi (1995–1998 rr.)' [Peaceful reintegration of Eastern Slavonia, Baranja and Western Srem into Croatia (1995–1998)]. *Etnichna istoriia narodiv Yevropy*, issue 54, pp. 175–180.

4. Levchenko, O. (2017). 'Chomu Khorvatii vdalosia: yak kraina povernula terytorii pislia rokiv okupatsii ta hibrydnoi viiny' [Why Croatia succeeded: how the country regained territory after years of occupation and hybrid war]. *Yevropeiska pravda*, [online]. Available at: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/08/4/7069423/>.

5. Levchenko, O. (2018). 'Erdutska uhoda vs Minski domovlenosti: khorvatskyi dosvid dlia Donbasu' [Erdut Agreement vs Minsk Agreements: Croatian Experience for Donbass]. *Zakhidnyi front* [The Western front], [online] Available at: <https://zahidfront.com.ua/news/Erdutska-ugoda-vs-Minski-domovlenosti-xorvatskij-dosvid-dlya-Donbasu.html>.

6. 'Pereosmyslennia deokupatsiinoi polityky Ukrainy v ramkakh hibrydnoi viiny rosii proty Ukrainy: Analitychna dopovid' [Rethinking Ukraine's deoccupation policy in the framework of Russia's hybrid war against Ukraine: Analytical report]. (2020). *Ukrainian Prism Foreign Policy Council*, [online]. Available at: [http://prismua.org/en/24-11-2020/?fbclid=IwAR0i7naNQSol7wCPhL0sC6HmNPXjCwn_dIG7klbfbBAySU7D9LA\]pjn yjes](http://prismua.org/en/24-11-2020/?fbclid=IwAR0i7naNQSol7wCPhL0sC6HmNPXjCwn_dIG7klbfbBAySU7D9LA]pjn yjes).

7. *Prypynennia i postkonfliktne vrehuliuvannia separatystskykh konfliktiv: inozemnyi dosvid i vysnovky dlia Ukrainy: Analitychna zapyska* [Cessation and post-

conflict settlement of separatist conflicts: foreign experience and conclusions for Ukraine. Analytical note]. (2017). Kyiv: National Institute for Strategic Studies.

8. Semchynskyy, K. (2018). 'Kulturno-tsinnisnyi vymir post-konfliktnoho prymyrennia na Donbasi' [Cultural and value dimension of post-conflict reconciliation in Donbass]. *Kultura i mystetstvo v suchasnomu sviti* [Culture and Arts in the Modern World], issue 19, p. 154–164. DOI: 10.31866/2410-1915.19.2018.141368.

9. Tarasov, Y. (2019). 'Viina na Donbasi ta dosvid Khorvatii. Detalna rozpovid uchasnytsi reintehratsii Podunavia' [The war in Donbass and the experience of Croatia. Detailed story of a participant in the reintegration of the Danube region]. *Radio Svoboda*, [online]. Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/khorvatsyi-variant-myrnoi-reintergatsii/30318036.html?fbclid=IwAR3Zw6P7jzGtvJL-b4-tLJQ04o3jVWD56EsliqS7TMFjuBTHbzt0KCVF4DM>.

UDC : 3 327.82:321.015

**SOFT POWER IN THE PRIORITIES OF POLISH
DIPLOMACY FOR 2019**

Hopej Malwina

*Ph.D. Student,
Institute of International Studies,
Uniwersytet Wrocławski,
Wrocław, Poland
ORCID: 0000-0001-5245-0597
malwina.hopej@gmail.com*

Надіслано:
24.04.2020

Рецензовано:
15.05.2020

Прийнято:
12.06.2020

Information of the Minister of Foreign Affairs on Polish Foreign Policy Tasks is an annual speech presenting the main line of action of the Ministry of Foreign Affairs Republic of Poland. The aim of the article is to present the assumptions for 2019 through the prism of soft power. Attractiveness of culture and values offered by the state, being the fundamental attributes of soft power understood as the ability to create other preferences of people, which may influence the way institutions and even the international system function, are important factors forming foreign policy, although in the case of Poland this range is limited only to the region of Central and Eastern Europe. Since Jacek Czaputowicz was appointed Minister of Foreign Affairs, historical policy as well as greater involvement of the Polish community in building a positive image of Poland on the international arena have been included in this catalogue. The text consists of four main parts. The first one is a theoretical layer, which is an introduction to the soft power of the title. The next is the placement of the Ministry of Foreign Affairs on the political scene and the presentation of the assumptions for 2018. The last one is devoted to soft power categories in the Information on the tasks of Polish foreign policy for 2019. It was divided into four smaller parts, each preceded by a theoretical introduction: norms and values; the importance of the historical factor in the creation of soft power; culture; diplomacy; the role of the Polish community in building the image of the Republic.

Key words: foreign policy; Polish Ministry of Foreign Affairs; soft power; diplomacy; culture; historical policy.

*Хопей Мальвіна, аспірантка, Інститут міжнародних відносин,
Вроцлавський університет, м. Вроцлав, Республіка Польща*

М'яка сила в пріоритетах польської дипломатії у 2019 році

Інформація Міністра закордонних справ про зовнішньополітичні завдання – це щорічна презентація, в якій представлено основний напрям

діяльності Міністерства закордонних справ Польщі. Метою статті є представлення планів на 2019 рік крізь призму м'якої сили. Привабливість культури та цінностей, що надаються державою, які є основними атрибутами м'якої сили, розуміються як здатність створювати чужі уподобання, які можуть вплинути на те, як функціонує організація і навіть міжнародна система, є важливими факторами, що формують зовнішню політику, хоча у випадку Польщі цей діапазон діє тільки в регіоні Центральної та Східної Європи. До цього каталогу, з моменту призначення Яцека Чапутовича на посаду Міністра закордонних справ, була включена історична політика та більша участь польської діаспори у побудові позитивного іміджу Польщі на міжнародній арені. Текст складається з чотирьох основних частин. Перша, це теоретичний аспект, який є вступом до самої істоти м'якої сили. Наступні дві частини стосуються розташування Міністерства закордонних справ на політичній арені та презентація планів на 2018 рік. Остання частина присвячена категоріям м'якої влади в інформації Міністра закордонних справ про завдання польської зовнішньої політики у 2019 році. Розділ складається з чотирьох менших частин, кожній з яких передувало теоретичний вступ: норми та цінності; важливість історичного чинника у створенні м'якої сили; культура; дипломатія та роль Полонії у побудові іміджу Польщі.

Ключові слова: зовнішня політика; Міністерство закордонних справ Польщі; м'яка сила, soft power; дипломатія; культура; історична політика.

Хопей Мальвина, аспірантка, Інститут міжнародних відносин, Вроцлавський Університет, г. Вроцлав, Республіка Польща

Мягкая сила в приоритетах польской дипломатии в 2019 году

Информация Министра иностранных дел о внешнеполитических задачах – это ежегодная презентация, в которой представлены основные направления деятельности Министерства иностранных дел Польши. Целью статьи является представление планов на 2019 через призму мягкой силы. Привлекательность культуры и ценностей, предоставляемых государством, которые являются основными атрибутами мягкой силы, понимаются как способность создавать чужие предпочтения, которые могут повлиять на то, как функционирует организация, а также международная система, являются важными факторами, формирующими внешнюю политику, хотя в случае Польши этот диапазон действует только в регионе Центральной и Восточной Европы. К этому каталогу, с момента назначения Яцека Чапутовича на должность министра иностранных дел, были включены историческая политика и большое участие польской диаспоры в построении положительного имиджа Польши на международной арене. Текст состоит из четырех основных частей. Первая, это теоретический слой, который является вступлением в самую суть мягкой силы.

Следующие две части касаются расположения Министерства иностранных дел на политической арене и презентация планов на 2018 год. Последняя часть посвящена категориям мягкой власти в информации Министра иностранных дел о задачах польской внешней политики в 2019 году. Раздел состоит из четырех меньших частей, каждой из которых предшествовало теоретическое вступление: нормы и ценности; важность исторического фактора в создании мягкой силы; культура; дипломатия и роль Полонии в построении имиджа Польши.

Ключевые слова: внешняя политика; Министерство иностранных дел Польши; мягкая сила; soft power, дипломатия; культура; историческая политика.

Introduction

Information of the Minister of Foreign Affairs on Polish Foreign Policy Tasks is an annual speech presenting the main line of action of the Ministry of Foreign Affairs Republic of Poland for the current year. It outlines a framework that will be determined by permanent points of work of the Ministry of Foreign Affairs, often based on the anniversaries of historical events falling on a given year. Historical policy occupies an important place in the policy of the currently ruling party – Law and Justice (Polish: PiS, Prawo i Sprawiedliwość). Its aim is to bind the society together on the basis of identity, customs, history, which make up the common culture that distinguishes Poland from other countries of Western civilization. It should also be remembered that history, in government policy, is more controversial than culture; Poland is still struggling with the so-called settlement of the previous system – the moral qualification of acts of people acting for the glory of the People’s Republic of Poland, fighting against the sovereignty and independence of the Republic of Poland. Culture is a more neutral subject, associated with the carrier of identity, positive national features, in the past national identity (the times of partitions, reduced to 123 years of absence of Poland from the political map of the world). Values, on the other hand, being another area of the eponymous soft power, are a combination of the best creations of history and culture, and through the possibility of creating and promoting a positive image of the state in international relations, they are important points in conducting foreign policy.

Analysis of the previous publications and researches

The Information is an annual speech presenting the main line of action of the Ministry of Foreign Affairs Republic of Poland for the current year. The article refers only to the information presented in 2019 (Jacek Czaputowicz has been the minister since 2018), however information from 2020 still do not published. The analysis of the annual speech is commented primarily in an inner circle of researchers work on public diplomacy, classical diplomacy, international image of states (place branding, territorial brand) and foreign policy, such as Magdalena Ratajczak, Beata Ociepka, Marta Ryniejska-Kiełdanowicz (publications of these researchers are quoted in this article). Even so,

it is essential to present this annual speech to a wide range of readers –because contains the most important steps and activities face Polish diplomacy.

Specifying the purpose of research

The aim of the article is presentation on analysis the priorities of Polish diplomacy for 2019 through the prism of soft power. The attractiveness of culture and values offered by the state, being the basic attributes of soft power understood as the ability to create other preferences of people, which may influence the way institutions even the international system function, are important factors shaping foreign policy, although in the case of Poland this range is limited only to the region of Central and Eastern Europe.

Presenting the research material

The text consists of four main parts. The first is the theoretical section, which is an introduction to the eponymous soft power. The next one is the presentation of the Ministry of Foreign Affairs and the assumptions of foreign policy for 2018. The last one is devoted to soft power categories in the Information on the tasks of Polish foreign policy for 2019. It was divided into four smaller parts, each preceded by a theoretical introduction: norms and values; the importance of the historical factor in the creation of soft power; culture; diplomacy and the role of the Polish Community Abroad in building the image of the Republic of Poland.

1. What is soft power?

“Modern world requires effective explain of our reasons, clarify our position and decisions, and building a positive image of our country. We need to properly identify and react to emerging threats” (Czaputowicz, 2019) – these words of Minister Czaputowicz contained in his presentation of information may serve as an example of practical use of soft power. Joseph Nye defines soft power as “the ability to establish preferences that tend to associate with intangible assets such as an attractive personality, culture, political values, institutions as well as policy which is seen as legally-valid or having moral authority” (Nye, 2007, p. 35). For Kenneth Boulding, it is one of the types of authority that is understood as a power to identify with the influencing subject by unifying a group of recipients (Boulding, 1989). Jeremy Rifkin emphasises that the main task of soft power is to attract people to one's side (co-opting), not coercing (Rifkin, 2005), and according to Steven Lukes, soft power should be viewed in terms of effectiveness, i.e. the change of motivation of the entities to which the force is directed (Łoś, 2017, p. 60). According to Nye, the country, on the international arena, can achieve the assumed results, because other countries, by imitating and seeking to achieve a similar standard of living, want to choose, imitate the same path and policy (Nye, 2007, p. 34). What is important, soft power can replace traditional forms of force, which include military means or economic sanctions. Such a thesis is right, especially nowadays, when peaceful methods of gaining support and trust are preferred (Ryniejska-Kiełdanowicz, 2007) also the price of military operations, understood as financial and image costs, has

increased significantly.

It is worth noting that the mere possession of soft power resources is not synonymous with effectiveness, which is determined primarily by the subject of decision-making ability (the sender of the message), the context and, above all, the recipient of the message – it is in relation to their expectations and skills that the message (agenda), tools and resources should be adjusted, which increases the likelihood of attraction (co-opting). As Anna Wojciuk emphasizes, the content as well as effectiveness of this power depend on values considered important and valuable by the recipients at a given moment, because “soft power sources do not exist regardless of social reality. They are intersubjectively constructed and change over time” (Wojciuk, 2017).

In the article, soft power, after Robert Łoś, refers to “elements of culture, values, education, efficiency of state institutions or diplomacy. It also includes certain aspects of economics, such as innovation or participation in the creation and functioning of complex social, economic, political structures and norms” (Łoś, 2017, p. 63).

2. The Minister and the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland

The Minister of Foreign Affairs is the supreme public administration body, which is provided by the Ministry, which is a budgetary unit. The current name of the Ministry was established in 3rd Nov., 1999 by virtue of the regulation of the Council of Ministers (Rozporządzenie Rady Ministrów, 2019) and functions on the basis of regulations, ordinances and announcements of the Prime Minister (Status prawny, 2019). Currently, it is one of the 17 ministries comprising the Council of Ministers, subordinated to the President.

According to the current Act of 4th Sept. 1997 on departments of government administration, the activities of the Ministry of Foreign Affairs in the field of culture are reduced to: supporting cultural and educational institutions abroad; responsibility for issues related to public and cultural diplomacy, as well as supporting activities promoting Polish economy, culture, language, tourism, technology and science. In the case of foreign policy and diplomacy in terms of soft power, the Ministry is responsible for creating the international image of the Republic of Poland; cooperation with the Poles living abroad. Currently, the Department of Public and Cultural Diplomacy is responsible for coordinating activities related to culture, and for contacts with the Polish community – the Department for Cooperation with Polish Diaspora and Poles Abroad, which are subordinate to the Secretary of State for Polish Community Abroad, European Policy and Public Diplomacy.

On 9th Jan. 2018, Prof. Jacek Czaputowicz, theoretician and practitioner of international relations, was appointed to the position of Minister. He is a long-term employee of the Ministry (he was the director of the Department of Strategy and Foreign Policy Planning at the Ministry of Foreign Affairs), Doctor of Science (DSc) in Human Sciences and the author of over 100 articles and academic monographs.

3. Tasks of the Polish foreign policy for 2018

Czaputowicz, in his first presentation of the foreign policy tasks for 2018, which he delivered only two months after assuming the position of Minister, emphasized that Poland's role in the international arena is the result of a significant position in Europe (Czaputowicz, 2018). He then presented four theses concerning: Poland's position in the world, the European Union (EU), security and relations with the United States, as well as policy towards Russia (Czaputowicz, 2019). The vision of the EU boils down to the existence of three spheres in the crisis – institutional, axiological, external security – resulting in the growing euroscepticism and renationalisation policies of states of Europe, and consequently, the weakening of this organisation on the international arena. The role of the USA is limited to military presence on the continent and the North Atlantic Treaty Organization (NATO), an alliance of fundamental importance for the military security of Poland also the region of Central and Eastern Europe. The last thesis referred to policy of Russia aimed at revising the political order shaped after 1989, which could threaten the building of subjectivity and sovereignty of Poland.

Unfortunately, in the presentation of the assumptions of foreign policy for 2018, hence, the year in which Poland regained its independence ('O Nezasvisimoi', 2018), cultural issues were marginalised. Culture appeared only in reference to Lithuania and the numerous Polish minority, in the context of the extension of the transmission of five of Polish Television (TVP) channels to the Vilnius region, serving to maintain the ties between the compatriots and their homeland. The second reference was in the point signalling the activities promoting Polish culture and political traditions, with particular emphasis on the civilizational heritage – in 2018 also coincided with the 550th anniversary of parliamentarianism.

Among the tasks of diplomacy, the Minister paid special attention to informing, or rather reminding, world public opinion about the behaviours of the Poles during World War II: fighting the occupant, agitating for the creation of an independent country, and above all alarming the allies about the fate of Jews exterminated by the Third Reich, Poles and other ethnic also national groups who are Polish citizens. He also referred to the priorities in the field of security – diplomacy is to act to increase the efficiency of NATO activities understood as a support force, accelerate decision-making processes or increase the mobility of individuals. Czaputowicz also drew attention to economic diplomacy – promoting technological cooperation between Polish companies and foreign scientific and research institutions, or promoting Poland as a country friendly to foreign investors, innovation and intellectual capital.

The organisation of COP24¹, the largest of the world climate conference with 20,000 delegates from all over the world (Katowice, 2–14th Dec. 2018), can be grasped Poland as an open and modern country and item natural resources. Other values

¹COP24 is the informal name for the 24th Conference of the Parties to the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC).

recorded in the speech concern the sphere of international relations and are presented through the prism of non-permanent membership of the UN Security Council, giving more influence and greater responsibility for global issues. According to Czaputowicz, Polish actions are focused on strengthening the principles of international law, preventing conflicts and combating new threats to peace and security. The country stands for full respect of the basic principles of international law comprehend as inviolability of borders, respect for sovereignty, respect for human rights and renunciation of military force, as exemplified by the chairmanship of the Preparatory Committee for the Nuclear Non-Proliferation Treaty Review Conference to be held in 2020.

The national and regional values highlighted by the Minister for Foreign Affairs are presented for reasons of state. The raison of state guarantee of independence and the civilizational development of Poland, also in international relations, especially the Occident, which can be read as the necessity of active action on the forum of the European Union and NATO, which are the two most important, politically and militarily, organizations united by Europe.

In 2018, the year of the centenary of regaining independence, a number of activities promoting Polish culture and political traditions were planned, with particular emphasis on the civilizational achievements of the Republic of Poland, which is one of the oldest parliamentary democracies. The speech, which was showed by Minister did not contain details, but on the occasion of these celebrations, Poland wanted to show solidarity and awareness of the community of historical fate with other nations in Central and Eastern Europe region. Conterminously in the Information given in 2019, the Polish Community Abroad was defined, a group of about 20 million compatriots and people with Polish roots. It can actively promote the interests of the Republic of Poland, its culture, and the right of state, assuming the development of Polish Diaspora Consultative Council, organizations as well as Polish education.

Information on the tasks of the Ministry of Foreign Affairs for 2019, in contrast to Information for 2018, associates culture with historical issues and the wider presence of Poland on the international arena, especially in relation to public diplomacy.

4. Information of the Minister of Foreign Affairs on the tasks of the Polish foreign policy for 2019

Jacek Czaputowicz presented information of the Minister of Foreign Affairs on Polish Foreign Policy Tasks on 14th March 2019 before the assemblies in the Parliament of the Republic of Poland: President of the Council of Ministers (Prime Minister of Poland), Council of Ministers, Members of Parliament, Members of the Diplomatic Corps. Traditionally, the speech is followed by a debate with the participation of members of the Polish Parliament.

The speech can be divided into four main parts referring to the assumptions of soft power. They concern the anniversaries of historical affairs, affecting the shape of

values presented in international relations (ideological-diplomatic and historical layers) and the activities of diplomacy, culture, as well as economy and the Polish community, whose role is to present positive images of Poland and values on the international arena.

4.1 Standards and values

In accordance with the idealistic spin in international relations, norms and ethics are important variables in the behaviour of countries. The former, in the understanding of soft power, embed the activities of states in international public law, which strengthens not only the international community, but also justifies and makes credible the activities undertaken by the state. It also makes it possible to gain allies of national rationale (Łoś, 2017, p. 76). Soft power is associated with a specific contextualization, so in order to act, it needs to define a minimum of common norms (Wojciuk, 2017, p. 61), and such a basis may be a palette of arrangements of international law (e.g. declarations, conventions, etc.) or customs of international law that have been constructed over the years.

More difficult is the case with values, because not all civilisations share the same values and understand them in the same way, the best example of which is the approach to the broadly understood rights of women. Moreover, unlike norms or supranational level, they very often concern internal policies. There is no possibility of imposing foreign and incomprehensible values from above, the best example of which is the forceful attempt to introduce democracy in the Middle East, seen as an attempt to impose Western hegemony. Explanation (the role of education and contextualisation) and the possible introduction of new norms, preceded by the acceptance of the recipient, are postulated to be better for both sides by soft power. It seems that values, understood as an expression of a close perception of the world by international relations actors, may develop on the basis of civilizational similarity, while universal norms, encountered in most cultural circles, have a greater probability of being adopted (Łoś, 2017, p. 76–80).

In the information presented by Minister Czaputowicz, the values offered by Poland to the global community were presented through the prism of historical affairs. In public diplomacy, anniversaries are an excellent opportunity to present the role of the state and the participation of a nation in a crucial moment in world history. This year marks, among others, the 30th anniversary of the victory of Independent Self-governing Labour Union "Solidarity" (NSZZ, Polish: NSZZ "Solidarność") in the elections of 4th June 1989 and the 75th anniversary of the outbreak of the Warsaw Uprising (from the 1st Aug. 1944 to the 2nd Oct. 1944), in which the Poles, despite zero chances of success, fought against the German occupier for dignity.

The most important place in the quoted speech is occupied by the ideals of this trade union – in 2019 it is the 30th anniversary of the defeat of the communist system, which gave Central and Eastern Europe the chance for the freedom it wanted. Solidarity,

the title value of the NSZZ movement, is an extremely universal and still valid value. It is connected with the lack of self-determination of nations and external interference of stronger states (e.g. the Kremlin), as well as with the idea of common, nationwide integration in order to regain not only sovereignty but also a dignified life.

2019 is also the 15th anniversary of accession of Poland to the European Union, which was celebrated on 1 May – in Warsaw a meeting of the leaders of the countries that joined the EU after 2004 was organised Together for Europe – High Level Summit. It not only strengthened the image of the Republic of Poland as a leader of Central Europe, but also made it possible to create a common opinion on the directions of community development. Perhaps it will be consistent with the vision presented in Information of the Ministry of Foreign Affairs, in which the Union is to be strong thanks to the broad support of the citizens of the countries comprising the organization, supporting economic growth, prosperity, development of the potential of societies and the common market, as well as observance of four freedoms: movement of goods, capital, people, services, reducing differences in the quality of life.

The assumptions of the “Solidarity” movement and the ideals of universal prosperity while maintaining political distinctiveness are extremely important for Poles. It happens that these values are not understood by the decision-makers of the European Union (it is caused by different historical experiences), despite the fact that they are universal and have vital role in foreign policy. An example of the implementation of these values are activities on the ground of diplomacy and economic promotion. Polish presence in the economic sector is presented primarily through the prism of involvement in the implementation of the “Agenda for Sustainable Development – 2030”, as well as support for developing regions: in 2018, over PLN 2.8 billion was allocated for Official Development Assistance (ODA), the aim of which is to combat poverty or to support people affected by armed conflicts. The Republic of Poland also supports the dissemination of the democratic system in the world, while these activities boil down to the practical application of the assumptions of soft power. An example of this activity is the annual organisation of the Warsaw Dialogue for Democracy, in which several dozen representatives of civil society participate, or “Pro Dignitate Humana”, the award of the Minister of Foreign Affairs, which was given to Ołeh Sencowin 2018.

4.2. The role of history in the creation of soft power

In the case of Polish foreign policy, one can speak of a kind of triad consisting of mutually reinforcing elements: history-value-diplomacy. The history of Poland, especially the most recent one, after 1980, influences the values that may constitute universal export products, such as solidarity, unity, equality, self-determination of the nation, and a shift towards Euro-Atlantic freedom. The Ministry of Foreign Affairs is to be responsible for their promotion. In spite of this, Information does not devote as much attention to it as to culture. History is presented through the prism of diplomacy and the need to disseminate knowledge, because not infrequently a misunderstanding of the

historical context affects current politics and may even lead to diplomatic disputes. The most glaring examples are thought abbreviations perceived in Poland as intentional misrepresentations, especially when they appear in the German media: “Polish death camps” or “Polish extermination camps” (Obama angers Poles with 'death camp' remark, 2012) concerning Nazi (German) camps located on the present-day Polish territory (Poland, during World War II, was under German occupation and could not oppose the criminal policy of the Third Reich).

To this end, the Ministry of Foreign Affairs, in cooperation with representatives of the Polish community, the Adam Mickiewicz Institute or the Institute of National Remembrance – Commission for the Prosecution of Crimes against the Polish Nation, have taken a number of measures to disseminate knowledge about the history and heroic attitudes of Poles, including the production and promotion of a film about the members of the so-called Berne Group (a group of Polish diplomats who during the Holocaust issued about 5000 false passports to Jews, thanks to which about 1500 people could survive), or the “Armoured Wings” exhibition in Brussels commemorating the soldiers of General Maczek – the liberators of Flanders. These are only two examples of actions promoting not only Polish history, but also key values for the Ministry of Foreign Affairs: solidarity with other nations, willingness to help states in regaining independence.

4.3. Culture

Culture is an extremely multidimensional and multifaceted concept which, when properly used – that is, adapted to the internal recipient or, in the case of the universal aspect, to the recipient outside the civilization sphere – may constitute an important resource for international influence. It can also strengthen the potential and build the desirable image of the state, as exemplified by soft power states (great power, local power based on the soft power sector): the United States of America, France, or Great Britain.

Culture can be understood in three ways: as high culture associated with the observance of standards typical for a given civilization (*savoir vivre*); popular culture – reduced to published books, film productions, television programmes, television games and others. Nowadays, this approach offers the best methods of promoting the state, because it reaches the widest audience, but on the other hand, the government does not always have the possibility to control the messages (especially when they are produced by independent, private producers); the lifestyle – a holistic approach. It includes a collective way of thinking, understanding values and perceiving the outside world, called the linguistic image of the world (Hopej, 2017).

In contrast to the dimensions of culture, Robert Łoś includes: objects and places of cultural and natural heritage: museums, works of art, archaeological sites and places of historical and cultural value; performing arts (music, festivals, stage arts, fairs); crafts understood as fine arts, photographs, handicrafts; published books and also press;

audio-visual and interactive media (film or television productions, radio, Internet, games); creative services, i.e. fashion, interior and landscape architecture, advertising (Łoś, 2017, p. 80–85).

Countries have a different cultural offer, it is also a result of changes in the course of history, and if used properly, it can enhance the created image. Poland, in contrast to the above-mentioned states-power, cannot boast such a large range of influence. It is often limited to the region of Central and Eastern Europe, which can be described in terms of proximity of not only historical experience² but also world-view and cultural experiences, thanks to which the generated message can be more effective. However, referring to the dimensions of culture and its three understandings, Poland boasts such famous composers as Fryderyk Chopin and Stanisław Moniuszko; jazzmen – Krzysztof Komeda and Tomasz Stańko; poets and writers: Wisława Szymborska, Ryszard Kapuściński, Stanisław Lem; artists: Tamara Łempicka, Magdalena Abakanowicz, Alina Szapocznikow; creations addressed to mass audiences, such as the computer game “The Witcher”; films of the most famous directors – Andrzej Wajda, Agnieszka Holland, Roman Polański, Paweł Pawlikowski; A number of monuments, including the archaeological site of Biskupin Castle, Teutonic Castle in Malbork and other places included in the UNESCO world heritage list; festivals (International Film Festival of the Art of Cinematography Camerimage, Polish Feature Film Festival, Jazz on the Oder River).

Polish Institutes operating in 25 countries of the world, including the United States of America, Japan, India, Russia, play a special role in promoting Poland and its culture (the so-called cultural diplomacy) (Ratajczak, Ziobroń, 2013). They are established in order to implement public diplomacy: to ensure presence in international undertakings, maintain contacts with foreign partners in the fields of culture, education, science, social life, but above all to promote the image of Poland as a modern state, successful in peaceful political and economic transformations.

Czaputowicz emphasizes, referring to the importance of public diplomacy (Ociepka, 2012), that the international position of a country depends on the opinions of global public opinion, which consists primarily of states, their citizens and the largest press agencies. Therefore, the vital task of the Ministry of Foreign Affairs is to create

²It is worth mentioning first of all the union of the Crown of the Kingdom of Poland and the Grand Duchy of Lithuania, which united both countries (in the Commonwealth of Two Nations), thanks to which Poland, for centuries, was one of the largest countries in Europe. In the 17th century, the territory of the Republic of Poland included the present-day parts of the territories of Poland, Lithuania, Latvia, Estonia, Ukraine, Belarus and Russia. The next events creating the mentality of Europeans from the Middle East region were partitions (separation of territory by a hostile country). The third partition led in 1795 to the total liquidation of the Republic of the Two Nations, condemning the above nations to existence under the rule of Austria, Russia and Prussia until 1919. These countries regained full sovereignty only at the beginning of the 1990s. (the collapse of the USSR). Shortly after independence was regained, efforts were made to join NATO and the EU.

a good association with Poland by promoting its culture and history. These two factors are crucial for the success of enterprises undertaken in the international arena, especially in the European region.

4.4. Diplomacy. The role of the Polish Community Abroad in the creation of the image of the Republic of Poland

Apart from economic, military, psychosocial and normative means, diplomatic (political) means are included in the means and methods of the foreign policy of the state, determining the style of conducting this policy. They include the official contacts of the state with the external sphere, reduced to forms of diplomatic relations, while the elementary methods include: consultations (intergovernmental) and exchange of opinions, as well as typical for negotiations: persuasion, compromise, promise of benefits in return for obtaining support, deception, mystification (e.g. using data unknown to the other side) (Łoś, 2017, p. 94–97).

The quoted Information states that the task of diplomacy is to develop the international architecture that is the most beneficial for Polish security, and thus almost classically: soft power is to strengthen and support hard power. On the other hand, the main field of diplomacy activity is the area of Central and Eastern Europe. Factors that bring this region closer together: common historical, social and economic experiences, similar cultures, finally priorities in the EU are coincide in many respects. These dimensions facilitate perception of the soft power resources possessed by the Republic of Poland, and thus – create the image of Warsaw as a regional leader, perhaps with a chance to achieve the status of a local power. The other regions were also included in the quoted speech, but they received much less attention than Europe. They were presented primarily through the prism of Polish economic activity (PAIH, ODA) and the Polish Community Abroad.

The Polish Community Abroad is an important part of the creation of the image of Poland and efforts on the international arena included in current Information – thanks to its size and presence in virtually every region of the world, has ability to promote Polish interests. According to Czaputowicz, it was thanks to the compatriots living abroad and their support that the Katyń Massacre Memorial in New Jersey was defended as well as Colonel Franciszek Kornicki (Timoshina, 2018) won the plebiscite for the symbol of the RAF pilot from World War II.

In order to support the Polish Community Abroad, further development of the Polish Diaspora Consultative Councils operating at foreign institutions, organizations of the Polish Community Abroad, as well as Polish media and education, called by the Minister the guardians of culture and national tradition, was declared. This is particularly important for the Polish Community Abroad from the East and Germany. The Ministry of Foreign Affairs is constantly trying to improve the possibilities of deepening cultural or linguistic identity, and issues related to the rights of Polish Community Abroad and the Poles are still among the issues differentiating Warsaw and

Berlin. Likewise, a significant problem is the definition of a national minority different from the Polish one, which makes it difficult to teach native languages in schools. Approaches to minorities are also divided between the Poles and the Lithuanians, the latter do not facilitate the development of Polish education and the admission of the Polish spelling of surnames in documents. However, as the Minister pointed out in his tasks of foreign policy, since 2018 five of Polish Television (TVP) channels have been broadcast in the Vilnius region, which contributes to the strengthening of Polishness, but also to the resistance of compatriot to Russian disinformation.

The effect of trilateral cooperation between the Ministry of Foreign Affairs, Polish Television and the local community of Polish journalists is to create the TVP Vilnius channel, whose task will be to provide the Polish community with information about contemporary Poland, its culture and history (Ratajczak, 2012).

Conclusions

Information of the Minister for Foreign Affairs is considered to be a presentation of the priorities and framework for diplomacy activities envisaged for the year in question. In the 2019 speech, soft power took an important place, reduced to four issues for analysis of this document: norms and values; historical factor; culture; diplomacy; the role of the Polish community in building the positive image of the Republic of Poland. The values offered to the international community by Poland were presented through the prism of anniversaries of historical affairs, among which one should mention the high ideals of Independent Self-governing Labour Union – the most fully reflecting the most important values for Poles: solidarity, equality, political independence, self-determination of the nation, the turn towards Euro-Atlantic freedom, as well as the European Union, which, like Poland, aims to support economic growth, prosperity, development of the potential of societies, reducing differences in the quality of life. Furthermore, the activities of the Polish government, which are contained in the above values and norms, are directed exclusively to countries that are culturally close to each other, which make them more effective. Knowledge of culture and history is crucial for the success of projects undertaken in the international arena. Polish Institutes play a special role in cultural diplomacy, promoting creative activities of Polish artists and intangible cultural heritage. Besides, the quoted Information indicates that the task of diplomacy is to develop the international architecture the most beneficial for Polish security, and the main field of activity, due to cultural proximity, historical experience, a similar level of social and economic development, is the area of Central and Eastern Europe. This task is realized thanks to the Polish Community Abroad, government activity in the economic sphere (PAIH, ODA) and on the Euro-Atlantic ground.

References:

1. Boulding, K. (1989). *Three Faces of Power*. California: Sage Publications. pp. 15.
2. Czapotowicz, J. (2018). Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2018 roku. *Ministerstwo Spraw Zagranicznych*, [online]. Available at: <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/expose-2018>.
3. Czapotowicz, J. (2019). Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2019 r. *Ministerstwo Spraw Zagranicznych*, [online]. Available at: <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/informacja-ministra-spraw-zagranicznych-o-zadaniach-polskiej-polityki-zagranicznej-w-2019-roku>
4. Hopej, M. (2017). The essence of true HOMELAND. The ways of understanding the value of the HOMELAND by young Poles from Poland and Ukraine having Polish citizenship or formal adherence to the Polish nation. *Review of Nationalities*, issue 7, pp. 279–304.
5. Łoś, R. (2017). *Soft power we współczesnych stosunkach międzynarodowych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
6. Nye, J. S. (2007). *Soft power. Jak osiągnąć sukces w polityce światowej*. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
7. Ociepka, B. (2012). Nowa dyplomacja publiczna – perspektywa teorii stosunków międzynarodowych i komunikowania politycznego. *Przegląd Strategiczny*, issue 1, pp. 129–139.
8. Ratajczak, M. (2012). *Różnorodność kulturowa w mediach. Doświadczenia europejskie*. ELIPSA Dom wydawniczy, pp. 59–64.
9. Ratajczak, M., Ziobroń, J. (2013). Model dyplomacji publicznej państw małych. Przypadek Szwajcarii i Litwy. *Sprawy Międzynarodowe*, issue 4, pp. 71–72, 75.
10. Rifkin, J. (2005). *Europejskie marzenie. Jak europejska wizja przyszłości zaćmiewa „American dream”*. Nadir. pp. 364.
11. Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie utworzenia Ministerstwa Spraw Zagranicznych. (1999). *Ministerstwo Spraw Zagranicznych*, [online]. Available at: <https://www.msz.gov.pl/resource/192f44e4-7104-455b-8d49-9d543b323361:JCR>.
12. Ryniejska-Kiełdanowicz, M. (2007). *Public relations Polski w okresie kandydowania do Unii Europejskiej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. pp. 59.
13. Status Prawny. (2018) *Ministerstwo Spraw Zagranicznych*, [online]. Available at: https://msz.gov.pl/pl/ministerstwo/ministerstwo_organizacja/status_prawny.

14. Timoshina, T. (2018). The People's Spitfire Pilot. *Royal Air Force Museum*, [online]. Available at: <https://www.rafmuseum.org.uk/blog/polish-the-peoples-spitfire-pilot/>.

15. Wojciuk, A. (2017). Od zagrożenia normatywnego do soft power: teoretyczne aspekty analizy dyfuzji modeli instytucjonalnych. *Stosunki Międzynarodowe – International Relations*, issue 3, pp. 60.

16. 'O Nezavisimoi'. (2018). *Niepodległa*, [online]. Available at: <https://niepodlegla.gov.pl/ru>.

©Hopej M., 2020

УДК : 327.82

**ДИПЛОМАТІЯ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19:
ЇЇ РОЛЬ ТА НАСЛІДКИ У СФЕРІ ДИПЛОМАТІЇ
ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

Надіслано:
14.10.2020

Шевель Інна Петрівна

кандидат соціологічних наук, доцент,

*Київський національний університет культури і мистецтв,
м.Київ, Україна*

ORCID 0000-0002-6387-2506

shevelinna@ukr.net

Рецензовано:
30.10.2020

Прийнято:
06.11.2020

«Я бачу, що партнерство між США та Україною зміцнюється щодня, навіть у розпал цієї страшної пандемії»
(Тимчасова повірена в справах Сполучених Штатів Америки в Україні Крістіна Квін)

Стаття присвячена пандемії, яка охопила весь світ сьогодні. Життя за таких умов стане новою нормою для всіх, консульства, посольства, міжнародні організації не виняток. Також вона підводить до переосмислення дипломатії та її ролі в роботі міжнародних відносин, в їх небезпечній діяльності, міжнародній підтримці та міжнародної взаємодопомоги. У міжнародній практиці набуває великого значення з кожним днем використання діджиталізації, соціальних платформ, відеоконференцій, які вже увійшли як альтернативний спосіб ведення міжнародної діяльності. Дипломатія буде переходити у цифровий формат і нині набуває ефективнішого значення в роботі посольств. Мета статті полягає у вивченні та аналізі роботи дипломатії та міжнародних відносин у період пандемії COVID-19, їх труднощі у цей період, наслідки та об'єднання зусиль, обмін передовим досвідом перед новітніми викликами соціуму. Розкрито методологічні та методичні підходи до вивчення проблем дипломатії та міжнародних відносин в період пандемії, їх роль та шляхи протидії розповсюдження COVID-19, ефективна міжурядова взаємодія. Боротьба проти пандемії досі триває і в Україні, усі посольства і консульства, а також міжнародні організації відіграють важливу роль у цій боротьбі, яка змушує адаптуватися до нових реалій і показує, наскільки важкою, але вкрай необхідною, є робота дипломатів у даний час.

Ключові слова: пандемія; пандемія COVID-19; дипломатія; консульська допомога; міжнародні відносини; діджиталізація; цифрова дипломатія.

Shevel Inna, Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Diplomacy During the COVID-19 Pandemic – Its Role and Consequences in the Field of Diplomacy and International Relations

The article is about the pandemic that has swept the whole world today. Life in a pandemic will become a new norm for everyone, consulates, and embassies, international organizations are no exception. It also leads to a rethinking of diplomacy and it in the work of international relations, in their dangerous activities, international support and international mutual assistance. In international practice, the use of digitalization, social platforms, video conferencing, which is already becoming an alternative way of conducting international activity, is becoming increasingly important. Diplomacy will move to a digital format and this is now gaining more effective importance in the work of embassies. The purpose of the article is to study and analyze the work of diplomacy and international relations during the COVID-19 pandemic, their difficulties during this period, the consequences and joining of efforts, the exchange of best practices in the face of new challenges to society. The methodological and methodological approaches to studying the problems of diplomacy and international relations during a pandemic, their role and ways of countering the spread of COVID-19, effective intergovernmental interaction are disclosed. The fight against the pandemic is still ongoing in Ukraine, all embassies and consulates, international organizations play the most important role, which forces us to adapt to new realities and shows how difficult, but extremely necessary, the work of diplomats is now.

Key words: pandemic; COVID-19 epidemic; diplomacy; consular assistance; international relations; digitalization; digital diplomacy.

Шевель Інна Петровна, кандидат социологических наук, доцент, Киевский национальный университет культуры и искусств, г. Киев, Украина

Дипломатия во время пандемии COVID-19: ее роль и последствия в сфере дипломатии и международных отношений

Статья посвящена пандемии, которая охватила весь мир сегодня. Жизнь в условиях пандемии станет новой нормой для всех, консульства, посольства, международные организации не исключение. Также она подводит к переосмыслению дипломатии и ее роли в работе международных отношений, в их опасной деятельности, международной поддержке и международной взаимопомощи. В международной практике приобретает большое значение использование диджитализации, социальных платформ, видеоконференций, которые уже вошли как альтернативный способ ведения международной деятельности. Дипломатия будет переходить на цифровой формат и это в настоящее время приобретает более эффективное значение в работе посольств.

Цель статьи заключается в изучении и анализе работы дипломатии и международных отношений в период пандемия COVID-19, их трудности в этот период, последствия и объединение усилий, обмен передовым опытом перед новыми вызовами социума. Раскрыты методологические и методические подходы к изучению проблем дипломатии и международных отношений в период пандемии, их роль и пути противодействия распространению COVID-19, эффективное межправительственное взаимодействие. Борьба за пандемию до сих пор продолжается и в Украине, все посольства и консульства, а так же международные организации играют самую важную роль в этой борьбе, которая заставляет адаптироваться к новым реалиям и показывает, насколько тяжелой, но крайне необходимой, является работа дипломатов в настоящее время.

Ключевые слова: пандемия; эпидемия COVID-19; дипломатия; консульская помощь; международные отношения; диджитализация; цифровая дипломатия.

Вступ

Важливим викликом сьогодення є пандемія COVID-19. Українське суспільство зіштовхнулося з багатьма глобальними проблемами під час пандемії. Влада запроваджує карантинні обмеження, носіння масок, користування дезінфекторами, дотримання дистанції. З боку державних органів є повне і належне розуміння ситуації, вони плідно працюють з дипломатичними місіями, які знаходяться на території України, стосовно поставок гуманітарних вантажів та професійної медичної, гуманітарної допомоги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Серед учених у галузі міжнародних відносин, соціології, соціофілософії можна відзначити праці С. Гантінгтона, Г. В. Ф. Гегеля, Е. Дж. Бека, Д. Белл, Ф. Джордж, Дж. Мартин, А. Турен. Б. Черкаський, С. Шах, які вивчають поняття «пандемія» в історичному значення стосовно цивілізаційного, порівняльного та компаративного боку. У своїх дослідженнях і публікаціях вони висловлюють свої думки щодо того, що у сучасному світі пандемії виникають внаслідок техногенного втручання людства у серце природи.

Формулювання цілей статті

Згідно поставленої задачі автор в своєму дослідженні показує розвиток та пошук нових ідей, методів і підходів, які нині поєднуються з дипломатичними практиками.

Виклад основного матеріалу дослідження

Нині весь світ стоїть перед викликом пандемії COVID-19. У глобалізаційному світі загальмовано всі процеси і слід налаштуватися до нових альтернативних сценаріїв. Дотепер усі країни вимушені піти на ізоляцію і ці норми завдають потужний удар по економіці всієї планети. Вірус стрімко

поширюється, збільшуються показники захворюваності та смертності, весь глобалізаційний світ не втрачає надії на вирішення цієї проблеми за допомогою вакцини від компаній Pfizer/BioNTech.

В Україні з кожним днем все гірше складається ситуація і стають червоними зонами майже всі території, зокрема і збройних конфліктів, це призводить до величезних збитків в економіці та збільшення росту безробіття. Населення країни занепокоєне своїми фінансовими труднощами у цей період більше, аніж стан пандемії. Соціально-економічний сегмент уже на декілька років вперед має зміни в показниках, які в подальшому можуть створювати проблеми підприємствам.

Багато галузей суспільства перейшли на оцифрування своєї діяльності, на інтернет-послуги, вони знайшли нішу виживання під час пандемії, зуміли перейти на онлайн режим, швидко перетрансформуватися і вийти з офлайн формату. На часі це допомагає дотримуватися всіх норм безпеки у запобіганні поширення вірусу та використовувати альтернативні способи проведення робочих переговорів.

В умовах пандемії стає актуальним завдання швидкого реагування, прийняття нестандартного рішення, здатність швидко реагувати на ситуації, які відбуваються в країні. Люди майже навчилися жити й існувати за карантинних умов, що стає новою нормою життя.

Пандемія COVID-19 стала провідним каталізатором до суспільних змін. Дипломатія у цей період повинна зберегти свій особливий статус і виконувати свою роботу, тому дипломатія швидко перейшла на *цифрову*, де онлайн-платформи стали основним джерелом спілкування і вирішення важливих питань, інструментом міжнародної взаємодії і швидкого реагування на зміни в соціумі. Альтернативним способом проведення міжнародних зустрічей стала відеоконференція (Diplomacy without Borders, 2020).

Під час пандемії в онлайн-дипломатії велика робота приділялася тому, щоб зберегти рівень довіри серед країн та їх лідерів. Рішення треба приймати негайно, часу мало, а інформації недостатньо, тому велика відповідальність лежить саме на організації онлайн-комунікації на міжнародному рівні. Однак, традиційна дипломатія не зникне, але дипломатам, які можуть приймати рішення в період діджиталізації, буде легше працювати.

Під час пандемії долучилися до вирішення проблем боротьби з COVID-19 багато посольств, консульських служб і міжнародних організацій. Україна отримала гуманітарну підтримку від багатьох країн світу: Азербайджанської Республіки, Естонської Республіки, Республіки Індії, Австрійської Республіки, Китайської Народної Республіки, Держави Катар, Литовської Республіки, Товариства Червоного Хреста в Україні, ОАЕ, Малайзії, Князівства Ліхтенштейна, Республіки Польща, Італійської Республіки, Республіки Туреччини, Японії,

Швейцарської Конфедерації, Республіки Кореї, Королівства Норвегії, США. Сама підтримка складалася з різних видів матеріальної допомоги, таких як: медичні маски, безконтактні термометри, дезинфікатори, захисні комбінезони, апарати штучної вентиляції легень, тестові системи, захисні рукавички та грошова допомога окремих держав (США – 1 млн дол, Республіка Польща – 200 тис. євро, Республіка Корея 700 тис. євро, Королівство Норвегії – 14,5 млн євро), гроші були переведені в Об'єднаний фонд гуманітарної допомоги Україні через ООН на боротьбу з пандемією, підтримці Національної служби здоров'я України в боротьбі з пандемією. Італійська Республіка допомогла отримати дорогоцінний досвід нашим лікарям, оволодіти методами лікування в боротьбі з COVID-19 (Diplomacy without Borders, 2020).

Для полегшення дипломатичної комунікації створювалися онлайн-майданчики для спілкування, але вони мали недоліки: по-перше, неможливо через онлайн досягти компромісу у рішеннях, висловити конфіденційну інформацію, зберегти таємницю переговорів, але наразі головні питання вирішуються і технічні засоби не перешкоджають імпульсу зустрічі.

Разом із іншими країнами світу Україна теж запроваджує різні види жорстких заходів для запобігання поширення коронавірусу, але вони спричиняють соціальну напруженість серед населення з боку економічного сектору, яка набуває екзистенціального нерву саме у горизонті опозиції «здоров'я/хвороба», оскільки пандемія ставить людину на межу життя та смерті (Shakh, 2016).

За даними проведених Східноєвропейським національним університетом імені Лесі Українки соціологічних опитувань, у відповідь на питання чи слідкують респонденти за новинами про пандемію коронавірусу у світі і в Україні, позитивно відповіли 85 %, негативно – 15 %. Це є свідченням того, що ситуація в країні напружена та емоційно-нестабільна (Kuzmuk, 2020).

Але в боротьбі з пандемією треба дотримуватися певних правил. Глобальні проблем світу показані з позиції антисистеми або системи, яка має негативну базу системності у структурних складових, культурних та генетичних підґрунтях, її концептуальне бачення щодо дослідження пандемії встановлюють такі принципи: історичність, комплементарність, компаративність (Lukanova, 2019).

Під час карантинних умов з'являються критика та спірні моменти щодо запровадження дистанційного навчання в освітніх закладах. Однак, це не змусило освітян відмовитися від традиційного навчання, але дозволило поступово перейти до альтернативної змішаної системи навчання. Протягом усього карантину все ж освітні заклади зуміли налаштуватися на дистанційне навчання, нова хвиля розвитку і оволодіння соціальними платформи стали невід'ємною складовою в житті населення всього світу.

Також до дистанційної роботи та навчання долучилася і дипломатія. З'явилося сучасне поняття «Zoom-етикет», відповідно до якого під час відеоконференцій потрібно виключати мікрофон, не створювати зайвий шум, не виходити на зв'язок неохайним, не одягненим за правилами тощо. Стали нормою різні нові види привітань, наприклад, ліктями, кулачками та ін. Пандемія запровадила і дрес код в одязі: маски стали невід'ємною частиною гардеробу, їх стали носити в тон одягу, перетворили на дизайнерські тренди, також увійшло в моду носіння красивих рукавичок для жінок. Це підхопили не тільки дипломати, відомі політичні діячі, спортсмени, актори, а й пересічні громадяни. Також ми можемо спостерігати на телебаченні в різних шоу-програмах, що всі глядачі одягнені в маски під логотип передачі, це теж один із етикетних прийомів під час пандемії, «Zoom-дипломатія» запропонована дипломатичною академією України імені Геннадія Удовенка, для професійної підготовки в академії, для швидкого пристосування до нових інструментів дистанційної роботи в форматі міжнародної взаємодії (Diplomacy without Borders, 2020).

За інформацією соціологів Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки 54,9 % опитаних продовжують навчатися та працювати дистанційно; 8,8 % – у пошуках можливості для підробітку, оскільки мають фінансові труднощі; 30,1 % знаходиться постійно у соціальних мережах, а про саморозвиток дбають під час ізоляції 25,7 % респондентів (Kuzmuk, 2020).

На сьогоднішній день небагато праць, які досліджують поняття «пандемія». Будь-який об'єкт вивчення та проблема його виникнення повинна пройти повноцінний розгляд за розробленою методологією дослідження. Це поняття носить дисциплінарний характер і має поєднання у вивченні в різних галузях наукового, соціально-філософського знання. Чому слід починати з соціально-філософського вектора? Тому, що пандемія – це глобальна проблема світу. Вона впливає на розвиток історії суспільства, людину, порушує класичні норми-системи і стає антисистемою в соціумі. У цивілізаційному підґрунті продемонстровано, що, з одного боку, людство, довкілля – це єдина система, а з іншого, – це постійна суперечка, компроміс не знаходиться, у результаті чого виникають різноманітні глобальні проблеми, однією з яких є пандемія (Lukanova, 2019).

Наукове вирішення цієї проблеми є викликом сьогодення. Треба починати з методологічної сторони, тому що методологія базується на певних принципах, які задаються методами дослідження. Саме з боку методології існує ключовий принцип наукового значення феномену пандемії, її історичне буття, компаративність. Це порівняння певних методологічних процедур, які містять у собі певний евристичний потенціал, про який показано у працях С. Гантінгтона

(Huntington, 2004), Г. В. Ф. Гегеля (Hegel, 1974). Пандемія ставить межі для людини між життям і смертю і це призводить її в нервовий стан. Відбувається велика нерівновага у свідомості людини до позиції понять «здорова людина» і «хвора людина», між якими відбуваються суперечності, які призводять до різних глобальних проблем і пандемії в тому числі (Lukanova, 2019).

Наостанок можна навести слова глави Бюро Всесвітньої Організації охорони здоров'я в Україні Ярно Хабіхта: «Важливо пам'ятати, що прості профілактичні засоби й розважливе планування можуть мати величезне значення. Якщо діяти негайно, це допоможе захистити ваших колег, ваші родини та вас самих». Ці маленькі практичні рекомендації слід сприймати як поштовх до подолання пандемії, після чого настане «нова нормальність» в дипломатії та міжнародних організаціях, буде відновлене соціально-економічного життя (Diplomacy without Borders, 2020).

Висновки

Отже, підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати, що вивчення пандемії як соціального явища, поки що, найбільш ефективним може бути – за допомогою порівняльного методу. Пандемія показала вразливість усіх країн і тому у світі створюється тренд на об'єднання зусиль до відкритої політики в міжнародних відносинах (але відповідно до державно-національних інтересів кожної країни), на створення нової системи взаємодії, та співпраці відповідно до нових соціальних реалій.

References:

1. *Diplomacy without Borders*. (2020). Kyiv: LLC Convey Print.
2. Hegel, G. W. F. (1974). *Entsiklopediya filosofskikh nauk [Encyclopedia of philosophical sciences]. Nauka logiki [Science of Logics]*, Vol. 1. Moscow: Mysl'.
3. Huntington, S. (2004). *Politicheskii poryadok v menyayushchikhsya obshchestvakh [Political order in changing societies]*. Moscow: Progress-Traditsiya.
4. Kuzmuk, O. (2020). 'Sotsiologhy PRO zhyttia v umovakh karantynu' [Sociologists about life in quarantine]. *Skhidnoievropeyskyi natsionalnyi universytet imeni Lesi Ukrainky [Lesia Ukrainka East European National University]*, [online]. Available at: <https://eenu.edu.ua/uk/articles/sociologi-pro-zhittya-v-umovah-karantynu>.
5. Lukanova, V. V. (2019). *Fenomen pandemii: pidgruntia, sutnist, dynamika (sotsialno-filosofskyi analiz) [Pandemic phenomenon: background, essence, dynamics (socio-philosophical analysis)]*, [online]. D.Ed. Oles Honchar Dnipro National University. Available at: https://chtyvo.org.ua/authors/Lukanova_Viktoriia/Fenomen_pandemii_pidgruntia_sutnist_dynamika_sotsialno-filosofskyi_analiz/.

Шевель Інна Петрівна
Дипломатія під час пандемії Covid-19:
її роль та наслідки у сфері дипломатії та міжнародних відносин

6. Shakh, S. (2016). *Pandemiya. Vsemirnaya istoriya smertel'nykh virusov* [Pandemic: History of deadly viruses]. Moscow: Alpina Digital.

©Шевель І. П., 2020

**МІЖНАРОДНІ
ЕКОНОМІЧНІ
ВІДНОСИНИ**

**INTERNATIONAL
ECONOMIC
RELATIONS**

УДК : 330.34.011

**ІНДЕТЕРМІНІЗМ Й СПОВІЛЬНЕННЯ ЗРОСТАННЯ СВІТОВОЇ
ЕКОНОМІКИ ТА ЇХНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ ГЛОБАЛЬНОГО
РОЗВИТКУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ**

Ревенко Анатолій Дмитрович
кандидат економічних наук, доцент,
Київський університет культури,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-4555-0677
revenkoad@ukr.net

Надіслано:
10.10.2020

Рецензовано:
26.10.2020

Прийнято:
06.11.2020

Метою дослідження є аналіз сповільнення зростання та індетермінізму (невизначеності) у межах світової економіки, з'ясування їх наслідків для глобального розвитку, що обумовлює розгляд міжнародних економічних тенденцій, дискусій навколо ситуації з міжнародною торгівлею та відновлення фінансової нестабільності. Методологія дослідження ґрунтується на загально-наукових методах, а також спеціалізованих методах економічного аналізу. Аргументація теоретичних положень і висновків здійснена на основі системного підходу з використанням методів історико-логічного, структурно-функціонального та компаративного аналізу. Обґрунтовується теза про те, що у 2015 р. ООН запустила три основні глобальні програми (Цілі сталого розвитку, Аддис-Абебська програма дій та Паризька кліматична угода), які станом на сьогодні зіштовхнулася з послабленням мультилатеральності, дестабілізацією та масштабними невизначеностями, що оточують світову економіку, до яких відтепер додалися наслідки пандемії COVID-19 для здоров'я, економіки та соціальної діяльності. Доведено, що очікуване сповільнення темпів зростання світової економіки погіршилося через пандемію, яка спричинила найгіршу економічну кризу з часів Великої депресії. Хоча наслідки, зумовлені COVID-19 на фінансових ринках, пом'якшувалися масовим втручанням центральних банків розвинених країн, глобальна співпраця в цій галузі була набагато слабшою, ніж після північно-атлантичної фінансової кризи. Зроблено висновок: щоб змінити та обернути у зворотному напрямку ці масові несприятливі тенденції, система ООН повинна постати форумом для великих політичних домовленостей, які мають важливе значення для досягнення амбіційних планів розвитку, погоджених у 2015 р. Запропоновано рекомендації: по-перше, розроблення більш посилених механізмів співпраці з країнами, що розвиваються, не лише у сфері охорони здоров'я, а й для управління негативними соціально-

економічними наслідками кризи COVID-19; по-друге, оновлення зобов'язань щодо зміцнення торговельної мультилатеральності та подолання поточного колапсу міжнародної торгівлі; по-третє, порядок денний для глобального валютно-фінансового співробітництва, не менш амбітний ніж той, що був прийнятий після північноатлантичної фінансової кризи.

Ключові слова: світова економіка; глобальний розвиток; COVID-19; сповільнення; індетермінізм; міжнародна торгівля; фінансові ринки.

Revenko Anatolii, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Kyiv University of Culture, Kyiv, Ukraine

Indeterminism and Slowdown of the World Economy Growth and Their Consequences for the Global Development on the Contemporary Stage

The aim of the investigation is the analysis of growth slowdown and indeterminism (uncertainty) in the measures of the world economy, consequences clarification for the global development, which stipulates the consideration of the international economical tendencies, discussions around the situation with the international trade and restoration of the financial instability. Methodology of the research is based on the general scientific methods and on specialized methods of the economic analysis. Argumentation of theoretical positions and conclusions is done on the system approach basis with using the following methods: historical-logical, structural-functional and comparative analysis. The thesis that in 2015 UN run three main global programs (Purposes of constant development, Addis Ababa program and Paris climate agreement) is substantiated which as of today have faced a weakening of multilateralism, destabilization and large-scale uncertainties surrounding the world economy, to which the effects of the COVID-19 pandemic on health, the economy and social activities are now added. It is proved that that the expected slowdown in the world economy has been exacerbated by the pandemic that has caused the worst economic crisis since the Great Depression. Although the effects of COVID-19 on financial markets were mitigated by massive intervention by central banks in developed countries, global cooperation in this area was much weaker than after the North Atlantic financial crisis. It is concluded: to change and turn in the opposite direction these mass tendencies, the UN system must become the forum for the great political agreement, having the important meaning for reach these ambition development plans agreed in 2015. It was recommended: firstly, to develop more enhanced mechanisms for cooperation with developing countries, not only in the field of health, but also to manage the negative socio-economic consequences of the COVID-19 crisis; secondly, re-new commitments to strengthen trade multilateralism and overcome the current collapse of international trade; thirdly, the agenda for global monetary and financial cooperation is no less ambitious than the one adopted after the North Atlantic financial crisis.

Key words: world economy; global development; COVID-19; slowdown; indeterminism; international trade; financial markets.

Ревенко Анатолий Дмитриевич, кандидат экономических наук, доцент, Киевский университет культуры, г. Киев, Украина

Індетермінізм и замедление роста мировой экономики и их последствия для глобального развития на современном этапе

Целью исследования является анализ замедления роста и индетерминизма (неопределенности) в рамках мировой экономики, выяснения их последствий для глобального развития, что обуславливает рассмотрение международных экономических тенденций, дискуссий вокруг ситуации с международной торговлей и восстановления финансовой нестабильности. Методология исследования основана на общих научных методах, а также специализированных методах экономического анализа. Аргументация теоретических положений и выводов осуществлена на основе системного подхода с использованием методов историко-логического, структурно-функционального и сравнительного анализа. Обосновывается тезис о том, что в 2015 г. ООН запустила три основные глобальные программы (Цели устойчивого развития, Аддис-Абебская программа действий и Парижское климатическое соглашение), которые на сегодня столкнулись с ослаблением мультилатеральности, дестабилизацией и масштабными неопределенностями, что окружают мировую экономику, к которым отныне добавились последствия пандемии COVID-19 для здоровья, экономики и социальной деятельности. Доказано, что ожидаемое замедление темпов роста мировой экономики ухудшилось из-за пандемии, которая стала причиной худшего экономического кризиса со времен Великой депрессии. Хотя последствия, вызванные COVID-19 на финансовых рынках, смягчались благодаря массовым вмешательствам центральных банков развитых стран, глобальное сотрудничество в этой области стало намного слабее, чем после североатлантического финансового кризиса. Сделан вывод: чтобы изменить и обратить эти массовые неблагоприятные тенденции, система ООН должна стать форумом для крупных политических договоренностей, которые имеют важное значение для достижения амбициозных планов развития, согласованных в 2015 г. Предложены рекомендации: во-первых, разработка более усиленных механизмов сотрудничества с развивающимися странами не только в сфере здравоохранения, но и для управления негативными социально-экономическими последствиями кризиса COVID-19; во-вторых, обновление обязательств по укреплению торговой мультилатеральности и преодолению текущего коллапса международной торговли; в-третьих, повестка дня для глобального валютно-финансового сотрудничества должна быть не менее

амбициозной, чем та, которая была принята после североатлантического финансового кризиса.

Ключевые слова: мировая экономика; глобальное развитие; COVID-19; замедление; индетерминизм; международная торговля; финансовые рынки.

Вступ

В останні роки відбуваються суттєві зміни в реалізації глобального порядку денного, пов'язані з дестабілізацією світового економічного контексту. Спочатку важливо відзначити позитивні аспекти, під якими необхідно розуміти домовленості, досягнуті ООН у 2015 р.: затвердження Цілей сталого розвитку, Третя міжнародна конференція з фінансування розвитку в Аддис-Абебі та Паризька кліматична угода. На жаль, остання вже заплямоване рішенням США залишити Угоду та відмовою на пізнішій зустрічі в Мадриді досягти консенсусу щодо функціонування світового вуглецевого ринку. Позитивним є те, що програма міжнародного податкового співробітництва, яку G20 доручила ОЕСР, продовжує рухатися вперед, хоча і з деякими реверсивними моментами. Зміни у фінансовому регулюванні, ініційовані G20 після північноатлантичної фінансової кризи 2008–2009 рр., також тривають, хоч і з певними змінами в деяких розвинених країнах.

Негативним та найбільш тривожним моментом можна вважати кризу мультилатералізму, пов'язану значною мірою з рішеннями США, які свого часу були великим рушієм багатостороннього співробітництва після Другої світової війни. Цьому сприяло також послаблення Європейського Союзу (ЄС). Серед основних наслідків цієї кризи виявилися погіршення інституційної структури міжнародної торгівлі в результаті так званої торгової війни між Китаєм та США, різні односторонні дії США спільно з іншими партнерами та призупинення дії Апеляційного органу Світової організації торгівлі (СОТ). Крім того, все це відбувається в умовах повільного зростання темпів світової торгівлі з часів північноатлантичної фінансової кризи. Світова економіка вже переживала істотний спад, перш ніж у 2020 р. її спіткав найгірший колапс з часів Великої депресії 1930-х рр. та значне зменшення обсягів міжнародної торгівлі через наслідки пандемії COVID-19. Важливо, що нова економічна невизначеність відобразилася на світових ринках капіталу загалом і на міжнародних фінансових ринках, особливо, на новій волатильності потоків капіталу до країн, що розвиваються. До цього можна додати недоліки та послаблення домовленостей щодо кліматичних змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Суттєвим джерелом аналізу сповільнення зростання та індетермінізму (невизначеності) у межах світової економіки, з'ясування їх наслідків для

глобального розвитку є праці Дж. Вакха та С. Лестера, Л. Бертоли та Х. А. Окампо, К. Діао, М. Макміллан та Д. Родріка, Ч. Кіндлебергера та ін., а також матеріали Міжнародного валютного фонду, Світового банку та Світової організації торгівлі.

Формулювання цілей статті

Метою статті є аналіз дестабілізаційних процесів й індетермінізму (невизначеності) у межах світової економіки, з'ясування їх наслідків для глобального розвитку, що передбачає розгляд міжнародних економічних тенденцій, дискусій навколо ситуації з міжнародною торгівлею та відновлення фінансової нестабільності.

Виклад основного матеріалу дослідження

До того, як пандемія COVID-19 завдала удару по світовій економіці, міжнародні дискусії зосереджувалися в основному на «синхронізованому уповільненні» світової економіки, що помітно за світовими економічними прогнозами Міжнародного валютного фонду за жовтень 2019 р. (International Monetary Fund, 2019). Використовуючи вихідні дані ООН аналізу для світової економічної ситуації, які розраховується за ринковими курсами, а не за паритетними цінами, як у МВФ, беручи до уваги погіршення економічних наслідків через COVID-19, важливо відзначити, що у 2019 р. світова економіка пережила найповільніше зростання (2,3 %) з часу відновлення, яке відбулося після північноатлантичної фінансової кризи. Це правильно порівняно з піком у 2017 р. (3,2 %) та з середнім показником 2010–2018 рр. (2,8 %). Особливо це стосується розвинених економік, зокрема Японії та ЄС. Уповільнення відбулося також у США і продовжилось у 2020 р. Крім того, воно супроводжувало загальносвітові темпи зростання, які не досягли п'ятирічного рівня до кризи 2008–2009 рр. (3,9 % у 2002–2007 рр.), а також тих, що були досягнуті у 1990–2007 рр. (3,0 %). Іншими словами, відбулося незначне зростання в контексті тенденції до уповільнення, яка у довгостроковій перспективі розпочалася у 1970-х чи 1980-х рр. у різних частинах розвинутого світу.

Ці несприятливі тенденції поступилися місцем найгіршій з часів Великої депресії економічній кризі у 2020 р., коли МВФ спрогнозував широкомасштабну рецесію, яка призведе до падіння світового ВВП на 4,2 % (за ринковими курсами), зі зміщенням у бік зниження та значною невизначеністю швидкості відновлення (International Monetary Fund, 2020a).

Розвинені країни відреагували на поточну кризу рішучою експансивною монетарною та фіскальною політикою, яка особливо жорстка у випадку США. Неортодоксальна монетарна політика змогла пом'якшити несприятливі тенденції на фінансових ринках, але незрозуміло, чи допоможе ця політика – разом із амбіційною фіскальною політикою, яка зосереджується на вимірах попиту в умовах кризи – подолати обмеження пропозиції, породжені COVID-19. Одним із наслідків поточної політики стане значне збільшення коефіцієнтів

боргу в державному секторі на додачу до сильних негативних тенденцій в останні роки, особливо в США.

Економіки країн, що розвиваються, також зазнали уповільнення до кризи COVID-19 і зараз прямують до широкомасштабної рецесії. Це охопило й більш динамічні регіони, Південно-Східну Азію, включаючи дві найбільші економіки, Китай та Індію, які є одними з небагатьох, що зможуть продемонструвати повільне позитивне зростання у 2020 р. Однак Китаю не вдалося прийняти пакет фіскальних та кредитних експансій, аналогічний масштабному, активованому у відповідь на північноатлантичну фінансову кризу, особливо з огляду на високий рівень заборгованості, який створив цей пакет. Високий фіскальний дисбаланс в Індії також є основним обмеженням для прийняття суворішої експансіоністської політики.

Латинська Америка та Карибський басейн є найменш динамічним регіоном у країнах, що розвиваються, але це відображає тенденцію, що мала місце після боргової кризи 1980-х рр. Його недостатня ефективність обумовлена не лише міжнародними подіями, але й внутрішніми та регіональними факторами, як економічними, так і політичними. Сюди входить крах венесуельської економіки, що розпочався у 2014 р., повільне відновлення Бразилії від найсильнішої післявоєнної рецесії у 2015–2016 рр., політичні перетворення в Аргентині та Мексиці, а також політичні негаразди в Чилі та ряді інших країн. COVID-19 сильно вдарив по регіону, зупинивши відновлення, яке очікувалося в 2020 р.

В останні роки сповільнення зростання економіки було характерною рисою країн Африки на південь від Сахари, що спричинило розчарування у тому, що цей регіон нарешті подолав історичну розбіжність у рівнях доходів з розвиненими країнами. Були й деякі позитивні новини для країн, що розвиваються: найменш розвинені країни – особливо в Азії – не тільки пережили бум на поч. XXI ст., але й мали показники вище середнього за останні роки.

Деякі довгострокові несприятливі тенденції, безсумнівно, мали значний вплив на найслабші регіони країн, що розвиваються: Африку, Латинську Америку та Карибський басейн. Хотілося б виділити дві такі тенденції, які тісно взаємопов'язані: по-перше, обмежені структурні зміни в ході перерозподілу робочої сили на сектори з високим рівнем продуктивності праці, що визначається як важливий елемент зменшення розриву в доходах між розвиненими країнами та тими, що розвиваються; по-друге, низький рівень інвестицій у дослідження та розробки, що особливо важливо для переходу від середнього рівня до високого рівня.

Аналізуючи перших з цих питань, С. Діао, М. Макміллан та Д. Родрік (Diao, McMillan and Rodrik, 2019) вважають, що зростання у всіх регіонах країн,

що розвиваються, прискорилося особливо на поч. ХХІ ст., і цей процес продовжився в деяких з них навіть після північноатлантичної фінансової кризи, коли в ряді випадків був підтриманий суперцикл цін на товари у 2003–2014 рр. за умови тимчасового призупинення під час зазначеної кризи. Однак структурні зміни за останні десятиліття були особливо слабкими в ряді регіонів. Зокрема, на відміну від східноазіатського досвіду, прискорення зростання в Африці, Латинській Америці та Південній Азії не було зумовлене швидкою індустріалізацією.

Як стверджують автори, нечасто можна спостерігати зміни в економічній структурі, завдяки яким робоча сила переходить з рангу низькопродуктивної до високопродуктивної разом зі швидким підвищенням продуктивності в секторі – синтез, що обумовив швидке зростання в Східній Азії та ліг в основу класичного розвитку економічного мислення. Таким чином, Африка отримала користь від першої з цих трансформацій, але не від другої (тобто вона мала зниження продуктивності праці в сучасних секторах економіки), а ось Латинська Америка пережила другу, але не першу. Дослідники пояснюють африканську аномалію аргументацією того, що структурні зміни в Африці виникли на стороні попиту в результаті або зовнішніх трансфертів, або збільшення доходів від сільського господарства. У свою чергу, як визнавали Л.Бертола та Х.А.Окампо (Bértola, and Ocampo, 2012), спільний ефект боргової кризи 1980-х рр. із передчасною деіндустріалізацією, яку пережив цей регіон після ринкових реформ 1990-х рр., призвів до дуже низьких показників порівняно з епохою післявоєнної індустріалізації: середній приріст ВВП лише 1990 р. становив 2,7 % на рік проти 5,5 % у 1950–1980 рр. Це повільне зростання зумовило стагнацію регіону на середньому рівні доходів та є яскравим прикладом того, що в сучасній економічній літературі прийнято називати «пасткою середнього рівня доходу» («middle-income trap»). Слід також пам'ятати, що Латинська Америка та Африка на південь від Сахари залишаються регіонами з найвищим рівнем нерівності у світі, незважаючи на покращення на початку нинішнього століття. На думку аналітиків, нерівність також може бути фактором слабких економічних показників.

Різниця у витратах на R&D (науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи) є основним джерелом відмінностей між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. Різниця зменшилася на поч. ХХІ ст., але це пов'язано головним чином із зростанням витрат на R&D у Східній Азії – і особливо в Китаї з 0,9 % ВВП у 2000 р. до 2,1 % у 2016 р. Незначний прогрес відбувся в інших регіонах країн, що розвиваються, а також в рамках перехідних економік, які домінують у Центральній та Східній Європі та Центральній Азії. Значне відставання Індії від Китаю є показовим у цьому плані. В епоху стрімкого технологічного розвитку – «четвертої промислової революції», як її називали,

ця відсталість є непродуктивною та однією з найважливіших причин нерівності в рівнях розвитку, особливо враховуючи ситуацію з «middle-income trap» у кількох країнах.

Одним із найпоширеніших дорікань на адресу перспективних тенденцій індустріалізації у кількох регіонах країн, що розвиваються, у повоєнний період був надмірний захист вітчизняного виробництва, що призвів до неефективності, і, як наслідок, неспроможності інтегруватися в рамки динамічного зростання міжнародної торгівлі. Отже, основним аргументом на захист лібералізації торгівлі було те, що це важливо з метою отримання вигоди від буму міжнародної торгівлі, який розпочався відносно рано в післявоєнний період. Слід зазначити, однак, що цей бум переважно був зосереджений на початкових етапах торгівлі серед розвинених країн, де внутрішньо європейська торгівля найважливіша, і лише починаючи з середини 1960-х рр. почав надавати можливості країнам, що розвиваються. Витоки східноазіатської історії успіху, як і Китаю, пов'язані з повним використанням цих можливостей, хоча це, як правило, передбачало поєднання хороших експортних секторів із постійною підтримкою вітчизняних галузей та загалом високим рівнем державного втручання

Повоєнний торговий бум був зупинений першим нафтовим шоком наприкінці 1973 р. Сповільнення тривало поки ціни на нафту залишалися високими. Починаючи з 1986 р., відбувся другий підйом міжнародної торгівлі. Попри те, що зростання світового ВВП ніколи не досягало темпів післявоєнного буму, торговельні показники між 1986 та 2007 рр. все ж досягли схожих темпів – понад 7 %. Більше того, другий підйом позначився набагато активнішою участю країн, що розвиваються, серед іншого завдяки міжнародним ланцюгам створення вартості. Попри те, що лібералізація торгівлі була головною рисою першого буму, в основному вона зосереджувалася на зниженні тарифів серед розвинених країн у відповідності до послідовності переговорів за Генеральною угодою з тарифів і торгівлі (General Agreement on Tariffs and Trade (GATT)). Ця лібералізація була масштабнішою та сприяла другому буму, адже включала країни, що розвиваються, і відбувалася в рамках СОТ, а також буму двосторонніх та багатосторонніх угод про вільну торгівлю.

Другий підйом міжнародної торгівлі закінчився Північноатлантичною фінансовою кризою – факт, який часто ігнорується. Дійсно, розвиток міжнародної торгівлі з 2007 р. був найповільнішим у повоєнний період. Різне зниження темпів зростання торгівлі також перевершило сповільнення зростання світового ВВП. Під час найгострішої фази північноатлантичної фінансової кризи відбулося різке падіння, але також було й швидке відновлення, коли торгівля відновилася до докризового рівня наприкінці 2010 р.

У цьому сенсі важливі скоординовані дії G20 з метою уникнення протекціоністських заходів під час кризи. Справді, Велика депресія 1930-х рр.

Ревенко Анатолій Дмитрович
Індетермінізм й сповільнення зростання світової економіки
та їхні наслідки для глобального розвитку на сучасному етапі

була взята за зразок, коли широкий протекціонізм загострив глибоку кризу, яку переживала світова економіка того часу. Однак відновлення не призвело до нового періоду швидкого розширення: темпи щорічного реального приросту торгівлі становили 2,0 % на рік у 2007–2019 рр. і 2,2 % у 2011–2019 рр., що нижче оцінок МВФ. Починаючи з кінця 2019 р. ці показники почали знижуватися; дійсно, з точки зору вартості, глобальна торгівля в 2019 р. була не набагато вищою, ніж у 2011 р., або навіть у 2007 р.

Нині у торговій політиці існує велика невизначеність. З точки зору багатосторонньої системи, найбільша загроза – призупинення дії Апеляційного органу СОТ 11 грудня 2019 р. через відсутність призначення нових членів. Витоки цієї загрози сягають заперечень проти Апеляційного органу з боку США, особливо із твердженням, що рішення використовуються як «прецеденти» – звинувачення, які навіть американські експерти вважають необґрунтованими (Vacchus and Lester, 2019). Інші заперечення стосуються думок, які Апеляційний орган висловив щодо використання контингентних засобів захисту, зокрема антидемпінгових заходів США. Ці заперечення пролунали, незважаючи на те, що Америка використала на свою користь рішення Органу (наприклад, рішеннями на користь США щодо європейських субсидій Airbus).

Незважаючи на те, що переговори щодо врегулювання суперечок у рамках СОТ тривають і пропонуються тимчасові механізми, США протягом останніх двох років відхиляли пропозиції, представлені європейськими та іншими країнами. Тому світ ризикує втратити найкращий інструмент врегулювання суперечок у межах багатосторонньої системи, вирішальний для гарантування дотримання країнами правил СОТ. У системі суперечки вирішувалися у строгій та обмеженій строкі послідовності: (i) консультації між залученими сторонами, (ii) посередництво та (iii) можливий арбітраж апеляційного органу. Арбітражні рішення також повинні виконуватися, інакше постраждала сторона буде піддаватися переслідуванню у судовому порядку. Цей механізм врегулювання суперечок використовувався великою кількістю розвинених країн та тих, що розвиваються.

Окрім кризи СОТ, інша складна проблема, що стоїть перед міжнародною торгівлею, це одностороннє використання торгових заходів США, навіть у випадках, не пов'язаних безпосередньо з торгівлею (як це сталося з Мексикою для стримування нелегальної імміграції), або досягнення геополітичних цілей. (санкції для компаній, що торгують з Боліваріанською Республікою Венесуела або Ісламською Республікою Іран). Показовий випадок – торгова війна з Китаєм, яка переслідує частково законні цілі (наприклад, припинення можливих порушень правил інтелектуальної власності з боку Китаю), порівняно з іншими, які не мають чіткого економічного обґрунтування (наприклад, зменшення дефіциту двосторонньої торгівлі), або які передбачають використання інших

інструментів без чіткого обґрунтування (наприклад, маніпуляції з валютою Китаю, які, як вважають, робляться для утримання її на низьких позиціях). Хоча тимчасове перемир'я було досягнуто в грудні 2019 р., ще належить з'ясувати, чи є це кроком до остаточного вирішення проблеми. Деякі заходи також суперечать міжнародним правилам торгівлі, зокрема наполяганню США на тому, щоб Китай взяв на себе зобов'язання здійснювати двосторонні закупівлі американських сільськогосподарських товарів, не враховуючи ринкові механізми.

Торгівельна війна сприяла сповільненню світової торгівлі, вплинувши на обидві країни негативно та перетворившись на один із ключових факторів, який найбільше сприяв дестабілізації світової економіки. Можна вказати й на інші наслідки, особливо у сфері інформаційних технологій, оскільки через санкції проти китайської компанії «Huawei», можуть виникнути дві паралельні системи цифрових технологій, скажімо, західна та китайська, які не взаємодіють між собою. Варто зазначити, що торговельна війна породила численні та неефективні торгові відхилення, деякі з яких були позитивними для окремих країн, що розвиваються (наприклад, експорт промислової продукції з Мексики до США, сої й кукурудзи з Аргентини та Бразилії до Китаю), а деякі негативними (наприклад, ймовірний демпінг деяких китайських виробів у тих країнах, які не мають обмежень на імпорт з боку азіатського гіганта).

Криза COVID-19, у свою чергу, призвела до значного скорочення обсягів міжнародної торгівлі, що спричинило зриви в ланцюгах створення вартості, а також падіння попиту на виробництво, проблеми з промисловим постачанням під час блокування в різних місцях, та додаткові проблеми, пов'язані з перебоями в роботі міжнародних транспортних та митних служб. У сфері обслуговування найбільше втратили авіакомпанії та туризм. За оцінками СOT, обсяг світової торгівлі у 2020 р. зменшиться між 13 і 32 % (World Trade Organization, 2020). Порушення ланцюгів створення вартості може бути постійним, а тому відновлення, швидше за все, буде набагато слабшим, ніж після північноатлантичної фінансової кризи, або навіть неповним. У свою чергу, деякі ціни на сировину впали, зокрема енергоносії (особливо нафта) і, менше на кольорові метали, тоді як для сільськогосподарських товарів ситуація є неоднозначною (World Bank, 2020). Це означає, що у питанні вартості падіння світової торгівлі буде набагато сильнішим.

Разом з тим, варто відзначити й позитивні зрушення у міжнародній торгівлі в останні роки, серед яких відновлене Транстихоокеанське партнерство попри вихід США з угоди. До цього можна додати угоду в листопаді 2019 р. між 15 азіатськими країнами про створення Регіонального всебічного економічного партнерства (Regional Comprehensive Economic Partnership), яке обіцяє стати найбільшою зоною вільної торгівлі у світі і яке буде ратифіковано в 2020 р.

Ревенко Анатолій Дмитрович
Індетермінізм й сповільнення зростання світової економіки
та їхні наслідки для глобального розвитку на сучасному етапі

До цього списку слід додати підписання угоди про стратегічне партнерство між MERCOSUR та ЄС у червні 2019 р. Однак ця угода все ще очікує на ратифікацію через, по-перше, напружені суперечки між Бразилією та Францією з огляду на відсутність у Бразилії захисту Амазонських лісів; по-друге, через можливе заперечення з боку інших європейських країн; по-третє, беручи до уваги напруженість, яка може виникнути в MERCOSUR між новим урядом Аргентини та Бразилією.

Захист мультilaterальної торгівлі – зокрема захист врегулювання суперечок у рамках СОТ, включаючи Апеляційний орган – та рішуча відмова від використання односторонніх торгових заходів повинні бути частиною глобального порядку денного. У порядку денному СОТ також є кілька невирішених питань, які необхідно розглянути, зокрема, що стосуються впливу нових технологій на торгівлю та взаємозв'язку між торговими та екологічними програмами. Порядок денний також повинен включати, звичайно, дотримання міжнародних угод Китаєм та США. У випадку Китаю зобов'язання щодо інтелектуальної власності є критично важливими, хоча в цьому відношенні варто було б переглянути деякі норми, які обтяжують країни, що розвиваються.

На рахунок фінансової нестабільності та мінливості, то, як стверджує Ж. А. Окампо, невизначеність як така притаманна фінансам в цілому (Осампо, 2017). Цикли буму спаду зовнішнього фінансування в країнах, що розвиваються, є відображенням того факту, що деякі з них призводять до глибокої фінансової кризи (Reinhart and Rogoff, 2009; Kindleberger, 2011). Цикли мають кілька спільних моментів у різних країнах, однак їхня інтенсивність залежить від ступеня відкритості різних країн для міжнародних потоків капіталу, а під час кризового періоду інтенсивність та тривалість «раптової зупинки» («sudden stop») фінансування залежать від того, як міжнародні фінансові ринки сприймають ризики. У деяких випадках ці цикли збігаються з більш вагомими світовими фінансовими подіями.

Починаючи з 1970-х рр., економіки, що розвиваються, пережили чотири цикли зростання й падіння зовнішнього фінансування, до яких тепер слід додати поточні негаразди від COVID-19. Першим був бум синдикованого банківського кредитування у другій половині 1970-х рр., посилений переробкою нафтодоларів, згодом, борговою кризою 1980-х рр. у Латинській Америці та деяких інших економіках, що розвиваються. Другий розпочався на поч. 1990-х рр., і основним його джерелом був міжнародний ринок облігацій; це збіглося в часі з бумом прямих іноземних інвестицій, які з тих пір стали більш стабільною формою фінансування для країн, що розвиваються. Він був перерваний кризою в декількох країнах Східної Азії у 1997 р. Третій цикл був частиною світового фінансового буму 2003–2007 рр., який включав значні потоки на внутрішні ринки облігацій та фондові ринки економік,

що формуються. Призупинений північноатлантичною фінансовою кризою, але на відміну від попередніх двох періодів був відносно коротким, значною мірою через сильно експансивну монетарну політику, прийняту центральними банками великих розвинених країн.

Четвертий бум розпочався у 2010 р., і це простежується за потоками портфельних інвестицій до економік, що розвиваються, які були спрямовані головним чином на внутрішні ринки облігацій, а вже потім на акції. Цікаво відзначити, що криза євросони 2011–2012 рр. мала обмежений вплив на ці потоки. Те саме можна сказати про перехід Федеральної резервної системи США до менш експансивної монетарної політики у 2013 р. Вплив великого відтоку капіталу Китаю у другій половині 2015 р. та на початку 2016 р. мав більш широкі наслідки, а також фінансова хиткість потоків до країн з економікою, що формується, у 2018–2019 рр. Ця мінливість значно вплинула на основні економіки, що розвиваються, серед інших на Аргентину, Бразилію, Російську Федерацію та Туреччину. Напади на окремі економіки були різноманітними, і багато країн продовжували користуватися хорошим доступом до зовнішнього фінансування.

Слід зазначити, що ці цикли також знайшли своє відображення в еволюції норм ризику та прибутковості облігацій країн з економікою, що розвивається. Найбільш різке збільшення рівня ризику відбулося під час кризи кін. ХХ – поч. ХХІ ст., особливо з моменту введення російського мораторію в серпні 1998 р. У свою чергу, найбільш різкий спад розподілу ризику відбувся під час буму 2003–2007 рр. Починаючи з 2010 р., межі ризику коливалися, але в більш помірному діапазоні межах, ніж це було в минулому, за винятком найбільш постраждалих економік.

Криза COVID-19 також спричинила глобальні фінансові зриви, але завдяки масовому втручання центральних банків розвинених країн (зокрема ФРС) вдалося пом'якшити фінансовий колапс і фактично частково відновити фінансові ринки (International Monetary Fund, 2020b). Вона спочатку генерувала найгірший відтік портфельного капіталу з країн, що розвиваються, в історії, але на ринках облігацій цих країн почали спостерігатися ознаки відновлення з середини квітня 2020 р. (International Monetary Fund, 2020b). Проте залишаються чимало невизначеностей, які пов'язані зі страхом, що відновлення після краху економічної діяльності може зіткнутися з серйозними невдачами.

Для усунення цієї нестабільності у 2012 р. МВФ прийняв «інституційний погляд» на лібералізацію рахунку капіталу, відповідно до якого лібералізація підходить не для всіх країн у будь-який час, і коли вона буде прийнята, то має бути поступовою та плановою (International Monetary Fund, 2012). Тому управління рахунками капіталу вважається інструментом політики за різних

Ревенко Анатолій Дмитрович
Індетермінізм й сповільнення зростання світової економіки
та їхні наслідки для глобального розвитку на сучасному етапі

умов, як частина більш широкого пакету макропруденційних заходів та узгоджується із загальною макроекономічною політикою.

МВФ розпочав нову політику фінансування у 2009–2010-х рр., важливими елементами якої були: (1) створення умовної та превентивної кредитної лінії, Гнучка кредитна лінія (FCL), яка не відповідає умові *ex ante*; 2) дублювання інших кредитних ліній (включаючи найбільш традиційний резервний режим) та створення інших засобів профілактичного характеру для країн, які не відповідають вимогам щодо доступу до FCL; 3) більш широкий набір кредитних ліній для країн з низьким рівнем доходу; 4) нове правило, яке вказує на те, що виплати не можуть бути призупинені, якщо порушена будь-яка зі структурних умов, вони можуть бути зупинені за умови недотримання макроекономічних вимог. Однак останні умови повинні вважатися критично важливими для досягнення цілей угоди, дотримуючись принципів, прийнятих у 2002 р. після різкої критики передумов настання східноазіатської кризи.

Ключовим питанням також є те, як забезпечити ресурси, що їх МВФ має для фінансування своїх програм. Найбільш складним питанням було узгодження квот, які історично відставали від зростання світової економіки та, зокрема, потоків приватного капіталу. Переговори, що відбулися між 2006 і 2010 рр., призвели до подвоєння квот та помірного перерозподілу на користь країн, що розвиваються (3,9 % квот). Однак ця угода набула чинності лише у 2016 р. через значні затримки з її затвердженням Конгресом США. Переговори про нову квоту, які мали відбутися в 2019 р., не вдалися через спротив Америки і до них повернуться лише в 2023 р. Тим часом ресурси, що надходять від країн до МВФ у рамках домовленостей про позики та різні двосторонні кредитні лінії – механізм, який насправді не є багатостороннім – будуть збережені.

Ще хотілося б наголосити, що нині не існує багатостороннього механізму перегляду державних боргів з приватними кредиторами, аніж фінансування платіжного балансу. Альтернатива цьому – заснування подібною до Паризького клубу установи, яка могла б розглядати борги з офіційними кредиторами. Тому переукладення державних боргів з приватними установами продовжує залежати від спеціальних механізмів з власниками облігацій або банками-кредиторами. Після втрати Аргентиною позовів у судах Нью-Йорка від кредиторів, які не брали участі у перегляді іноземних боргів у 2005 та 2010 рр., у 2014 р. була досягнута домовленість на рівні Правління МВФ та консенсус головної відповідної приватної асоціації (Міжнародної асоціації ринку капіталу) щодо запровадження нових пунктів випуску облігацій, які дозволять консолідувати борг й модифікувати так зване застереження *pari passu*, яке використовувалося кредиторами, що не брали участі в аргентинських переговорах, з метою подання позову проти цієї країни. ООН також затвердила деякі принципи реструктуризації державних боргів у 2015 р.

Щодо цих питань, то порядок денний країн, що розвиваються, повинен включати стійкий захист макропруденційних норм для управління потоками капіталу – разом підтримкою МВФ, який може запропонувати більш амбіційні інструменти кредитування, і більш активне використання спеціальних прав запозичення як інструменту фінансування. Ключовим новим інструментом політики може бути механізм обміну, запропонований технічним персоналом МВФ у 2017 р. та групою експертів, скликаною G20 у 2018 р., а також шлях більш активного використання існуючих домовленостей. Додатковим елементом була б багатостороння установа для сприяння реструктуризації державних боргів з приватними кредиторами. Управління таким механізмом могло б здійснювати ООН або МВФ. Якщо МВФ є суб'єктом управління, тоді механізм повинен гарантувати повну незалежність відповідних арбітражних органів стосовно Ради Фонду.

Нарешті, все повинно супроводжуватися низкою інституційних реформ: заміна G20 на справді представницький глобальний орган; зміни в управлінні МВФ та Світовим банком, які розширюють участь країн, що розвиваються; і правила, які гарантують, що керівники цих організацій будуть проходити відбір, що ґрунтується винятково на достоїнствах кандидатів – чесний конкурс, в якому можуть брати участь громадяни з усіх країн.

Висновки

Підсумовуючи, важливо наголосити, що у 2015 р. ООН запустила три основні глобальні програми (Цілі сталого розвитку, Аддис-Абебська програма дій та Паризька кліматична угода), які виявилися істотним кроком вперед для світового співтовариства. Однак ця, можливо найамбітніша в історії, програма розвитку зіштовхнулася за останні роки з послабленням мультilaterальності, дестабілізацією та масштабними невизначеностями, що оточують світову економіку, до яких відтепер додалися наслідки пандемії COVID-19 для здоров'я, економіки та соціальної діяльності.

Очікуване сповільнення темпів зростання світової економіки погіршилося завдяки пандемії, яка породила найгіршу економічну кризу з часів Великої депресії. Міжнародна торгівля вже відчула на собі наслідки торгових війн та краху системи врегулювання суперечок у СОТ, а нині стикається з порушенням ланцюгів створення вартості. Також має місце найбільше скорочення з 1930-х рр. Хоча наслідки, спричинені COVID-19 на фінансових ринках, пом'якшувалися масовим втручанням центральних банків розвинених країн, глобальна співпраця в цій галузі була набагато слабшою, ніж після Північно-Атлантичної фінансової кризи.

Щоб змінити та обернути у зворотному напрямку ці масові несприятливі тенденції, система ООН повинна постати форумом для великих політичних домовленостей, які мають важливе значення для досягнення амбіційних планів

розвитку, погоджених у 2015 р. Ці глобальні політичні угоди повинні включати: по-перше, розроблення більш посилених механізмів співпраці з країнами, що розвиваються, не лише у сфері охорони здоров'я, а й для управління негативними соціально-економічними наслідками кризи COVID-19; по-друге, оновлення зобов'язань щодо зміцнення торговельної мультилатеральності та подолання поточного колапсу міжнародної торгівлі; по-третє, порядок денний для глобального валютно-фінансового співробітництва, не менш амбітний ніж той, що був прийнятий після північноатлантичної фінансової кризи. Аналіз цих ключових пунктів глобальної політичної угоди та вироблення на його основі конкретних практичних інструментів становлять перспективу подальшого розвитку досліджень у цьому напрямку.

References:

1. Bacchus, J., Lester, S. (2019). Of Precedent and Persuasion: The Crucial role of the Appeals Court in WTO Disputes. *Free Trade Bulletin*, no. 74 (12 September), pp. 1–6.
2. Bértola, L., Ocampo, J. A. (2012). *The Economic Development of Latin America since Independence*. Oxford: Oxford University Press,
3. Diao, X., McMillan, M., Rodrik, D. (2019). The recent growth boom in developing countries: a structural change perspective. *The Palgrave Handbook of Development Economics: Critical Reflections on Globalisation and Development*. Switzerland: Palgrave MacMillan.
4. International Monetary Fund (2012). *The liberation and management of capital flows: an institutional view*. Washington, D.C. 14 November.
5. International Monetary Fund (2019). *World Economic Outlook October 2019: Global Manufacturing Downturn, Rising Trade Barriers*. Washington, D.C.: IMF.
6. International Monetary Fund (2020a). *World Economic Outlook, April 2020: The Great Lockdown*. Washington, D.C.:IMF.
7. International Monetary Fund (2020b). *Global Financial Stability Report, April 2020*. Washington, D.C.:IMF.
8. Kindleberger, Ch. (2011). *Manias, Panics, and Crashes: A History of Financial Crises*, 6th Ed. Houndmills, United Kingdom: Palgrave Macmillan.
9. Ocampo, J. A. (2017). *Resetting the International Monetary (Non) System*. Oxford: Oxford University Press and WIDER,
10. Reinhart, C., Rogoff, K. (2009). *This Time is Different: Eight Centuries of Financial Folly*. Princeton: Princeton University Press
11. World Bank. (2020). *Commodities markets outlook: implications of COVID-19 for commodities*. April. [online]. Available at: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33624/CMOApril-2020.pdf>.

12. World Trade Organization. (2020). *Trade set to plunge as COVID-19 pandemic upends global economy*. 8 April. [online]. Available at: https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr855_e.htm.

©Ревенко А. Д., 2020

УДК : 316.334:37 314.93-057.8

JEL Classification : I21. I38. O15.

**РОЛЬОВА УЧАСТЬ ДЕРЖАВИ У СПРИЯННІ
РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА
САМОЗАЙНЯТОСТІ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ:
СТАН, ОЦІНКА, ПЕРСПЕКТИВИ**

Надіслано:
26.10.2020

Сірий Євген Володимирович

доктор соціологічних наук, професор,

*ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики»,
м. Київ, Україна*

ORCID: 0000-0003-3396-8168

socio1@ukr.net

Рецензовано:
10.11.2020

Прийнято:
16.11.2020

У матеріалі висвітлюється одна із проблем розвитку молодіжного підприємництва і самозайнятості в Україні – характер рольової участі держави у сприянні розвитку цієї сфери. Де-юре в Україні діє структурована система різних інститутів сприяння розвитку молодіжного підприємництва: від законодавчої бази, програм, організацій до окремих конкретних заходів локального характеру. Однак розвиток цієї сфери, особливо у порівнянні з іншими країнами, знаходиться в занепаді. Ці висновки підтверджуються даними окремих відповідних соціологічних опитувань, що представлені у статті. На емпіричному матеріалі показано оцінку сприяння державної влади розвитку цієї сфери з боку як самих підприємців, так і експертів – працівників Державної служби зайнятості.

Ключові слова: проблеми розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості; інститути сприяння; оцінювання.

Siryu Evgen, Doctor of Social Sciences, Professor, State Institution “State Institute of Family and Youth Policy”, Kyiv, Ukraine

The Role Participation of the State in Promoting the Development of Youth Entrepreneurship and Self-Employment in the European Context: State, Assessment, Prospects

The material highlights one of the problems of the development of youth entrepreneurship and self-employment in Ukraine – the nature of the role of the state in promoting the development of this sphere. Wherever in Ukraine there is a structured system of various institutions for promoting the development of youth entrepreneurship: from the legislative framework, programs, organizations, in certain

specific events of a local nature. Even the development of this area, especially in comparison with other countries, is in decline. The data of individual relevant opinion polls presented in the material confirm these conclusions. The empirical material shows the assessment of the assistance of the state authorities in the development of this sphere by both entrepreneurs themselves and experts – employees of the State Employment Service.

Key words: problems of development of youth entrepreneurship and self-employment; institutions of assistance; assessments.

Сирый Евгений Владимирович, доктор социологических наук, профессор, Государственный институт семейной и молодежной политики, г. Киев, Украина

Роловое участие государства в содействии развитию молодежного предпринимательства и самозанятости в европейском контексте: состояние, оценка, перспективы

В материале освещается одна из проблем развития молодежного предпринимательства и самозанятости в Украине – характер ролевого участия государства в содействии развитию этой сферы. Де-юре в Украине действует структурированная система различных институтов содействия развитию молодежного предпринимательства: от законодательной базы, программ, организаций, до отдельных конкретных мероприятий локального характера. Вместе с тем развитие этой сферы, особенно по сравнению с другими странами, находится в упадке. Эти выводы подтверждаются данными отдельных соответствующих социологических опросов, представленных в статье. На эмпирическом материале показано оценку содействия государственной власти развития этой сферы со стороны как самих предпринимателей, так и экспертов – работников Государственной службы занятости.

Ключевые слова: проблемы развития молодежного предпринимательства и самозанятости; институты содействия; оценки.

Вступ

Актуальність проблемних сторін розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості безпосереднім чином пов'язана з проблемою державної допомоги (сприяння) у цій сфері. Де-юре інститут сприяння розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості (далі МПіС) існує з перших років Незалежності. Однак в реальності картина є іншою. На жаль, в українських реаліях у цій сфері завжди існувала діалектична суперечність між державою та малим бізнесом. Суспільний досвід показує, що держава в основному на декларативному рівні сприяє розвитку дрібного бізнесу загалом та молодіжному зокрема. Державні інстанції звітують про поступальний розвиток, а інколи й прогрес у цій сфері. Самі ж підприємці та неурядові інститути сприяння

Сірий Євген Володимирович

Рольова участь держави у сприянні розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості у європейському контексті: стан, оцінка, перспективи

підприємництва – протилежної думки. Навіть поверхневі соціологічні обстеження свідчать про низький рівень підтримки та далеко не сприятливу роль держави у розвитку МПіС. Представлена нами аналітична інформатика об'єктивно відображає окремі проблемні аспекти у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Слід констатувати, що цій тематиці присвячена достатньо незначна кількість відповідних інформаційних джерел, та більш-менш систематизованого матеріалу стосовно цього питання не знайдено. Окремі аспекти тематики прямо чи опосередковано висвітлено у публікаційних працях: Г.Цегелика, М.Квика, А.Мерзляка, Є.Бояріна, Ю.Ольвінської, О.Деренько, Г.Юрчик та ін. Різні аспекти розвитку молодіжного підприємництва висвітлюються Є.Сірим (автором статті).

Формулювання цілей статті

Мета статті: надати аргументовану оцінку окремих аспектів ролі держави у сприянні молодіжного підприємництва та самозайнятості у порівнянні окремих сторін відповідного закордонного досвіду.

Новизна роботи

Матеріал сформовано на базі кількох проведених соціологічних опитувань молодих підприємців і самозайнятих та експертів – представників служби зайнятості, результати яких поповнюють і без того низький інформативний рівень висвітлення сфери державного сприяння розвитку молодіжного підприємництва і самозайнятості.

Виклад основного матеріалу дослідження

Становлення підприємництва в Україні супроводжувалося появою спеціалізованих структур – інституцій підтримки підприємництва, основна мета яких полягала в наданні інформаційної, правової, організаційної, технічної, фінансової та іншої підтримки суб'єктам підприємництва.

У різних законодавчих документах прямо чи опосередковано вказується про державну підтримку та сприяння розвитку підприємницької ініціативи та діяльності молоді, сприяння створенню молодіжних бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів для реалізації програми підготовки молоді до підприємницької діяльності, надання інформаційних та консультативних послуг тощо. За цим передбачено здійснення кількох напрямів реалізації, зокрема: створення сприятливих умов для організації бізнесу, заходи, пов'язані з навчанням та популяризацією підприємницької діяльності; організація системи консультування та наставництва; розширення можливостей молоді в отриманні фінансових та матеріальних ресурсів; формування «банку ідей» – бази стартапів; розширення інноваційної мережі; розвиток напряму соціального підприємництва в державі (розвиток волонтерських рухів тощо) (Merzliak, Boiarin, 2016).

Однак варто зауважити, що навіть на законодавчому рівні держава досить опосередковано сприяє саме молодіжному підприємництву. Основні законодавчі акти, що регулюють цю сферу, цілеспрямовано його не стосуються. Загалом, це – закони про підприємництво і про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді, про підтримку малого підприємництва тощо.

Не можна зовсім говорити про відсутність системи стимулювання самозайнятості та підприємницької активності молоді для вирішення проблеми молодіжної зайнятості. Вона все ж існує і діє. Це і надання цільової державної допомоги на відкриття власного бізнесу, створення молодіжних коворкінгів, бізнес-інкубаторів та проведення державних грантових конкурсів з урахуванням актуальних проблем сучасності. Однак їх кількість, а відповідно і ефективність є досить мізерною. Розглянемо це питання більш детально.

З метою реалізації державної політики щодо розвитку та підтримки самозайнятості населення, в Україні передбачено можливість ведення відповідної діяльності за спрощеною системою оподаткування (передбачає сплату єдиного податку). Спрощена система оподаткування значно спростила порядок нарахування та сплати податків, суттєво скоротивши їх перелік та зменшивши ймовірність застосування штрафних санкцій, пов'язаних зі складністю сучасної податкової системи в частині адміністрування податків. Вона надала право вибору суб'єктам підприємництва економічно доцільного варіанта оподаткування, оскільки передбачає диференційовану ставку податку, звітний період оподаткування залежно від кількості найманих працівників, граничного обсягу річного доходу (*Sproshchena systema opodatkuvannia v Ukraini, 2015*).

В Україні активно діють й інші економічні методи: фінансова підтримка (надання кредитів із низькою ставкою відсотка й пільговими умовами погашення); навчання основам підприємництва та підвищення кваліфікації всіх охочих, особливо молоді, безробітних і економічно неактивних груп населення; надання юридичних консультацій із відкриття власної справи, складання бізнес-планів; оснащення технічною допомогою (проектні послуги); надання безкоштовної економічної інформації; забезпечення допомоги в інноваційній діяльності тощо (*Iurchuk, 2012.; Tsegelyk, 2010*).

Серед системи заходів, спрямованих на розвиток молодіжного підприємництва та сприяння зайнятості, мова йде про створення молодіжних центрів, що забезпечують молодих підприємців консультаційними й методичними послугами; проведення конкурсів молодіжних бізнес-ідей і проектів, конкурсів на кращу організацію у сфері бізнесу за участю представників «молодіжного» менеджменту; створення й підтримка молодіжних бізнес-інкубаторів, виставок для підприємців-початківців та ін. Мотиваційний механізм включений і в рамках освітніх програм, роботи центрів зайнятості, а

Сірій Євген Володимирович

Рольова участь держави у сприянні розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості у європейському контексті: стан, оцінка, перспективи

також у цілому по всіх навчальних закладах (формальної та неформальної) освіти (Pro zatverdzhennia derzhavnoi prohramy..., 2002).

З метою стимулювання підприємницьких ініціатив безробітних Державна служба зайнятості реалізує соціальну програму щодо одноразової виплати допомоги по безробіттю, середній розмір якої залежить від заробітної плати за останнім місцем роботи (або мінімального розміру допомоги з безробіття) (Pro zatverdzhennia derzhavnoi prohramy..., 2002). Середній розмір такої виплати у 2020 р. становить 46 000 грн.

Щороку підприємцями стають тисячі колишніх безробітних. Так, протягом 2019 р. власну справу за сприяння служби зайнятості започаткували 2,4 тис. осіб, а цього року в планах служби – допомогти у започаткуванні власного бізнесу вже 8,5 тис. безробітним, що в 3,6 разів більше. У проекті бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття на 2020 р. на цю активну програму підтримки безробітних передбачено видатки в розмірі 386 млн грн проти 82,2 млн у минулому році (зростання в 4,7 разів) [5]. У 2014 р. цією можливістю скористалися понад 9,4 тис. молодих осіб та організували підприємницьку діяльність за рахунок виплати допомоги з безробіття одноразово, що на 1 тис. осіб більше, ніж у 2013 р. (Derzhavna sluzhba zainiatosti). Як бачимо, у цьому напрямку за останні роки спостерігається спад.

Державна служба зайнятості України надає безробітним одноразову допомогу для створення власної справи в рамках програми допомоги безробітним для започаткування власної справи «Будуй своє» (Khto otrumaie 51,2 mln hrn...). Зазначена програма для безробітних, для організації підприємницької діяльності регулюється, зокрема, затвердженим наказом № 613 Мінсоцполітики від 15.06.2015 за сприяння Державної служби зайнятості (зокрема програми «Будуй своє»), у 2017 р. організували підприємницьку діяльність за рахунок виплати допомоги з безробіття одноразово 944 особи з числа молоді у віці до 35 років. За 9 місяців 2018 р. допомогу отримали 692 особи – молоді до 35 років (Khto otrumaie 51,2 mln hrn...).

Україна має значний потенціал і за кількістю пропонованих молоддю стартапів. Наприклад, у державі на сьогодні налічується 452 такі проекти, у тому числі в Києві – 268 (що, за окремими джерелами, майже у 2 рази більше, ніж у Празі або в Мілані та дорівнює кількості стартапів у Стокгольмі) (Efektivna ekonomika, 2013). Однак, значна частина таких стартапів реалізовується молоддю для зарубіжних замовників, особливо США у сфері ІТ-технологій (часто за грантові кошти). Також слід зазначити, що важливим інструментом розвитку не тільки молодіжної роботи, а й молодіжного підприємництва, працевлаштування молоді стали такі програми ЄС, як «Еразмус+» та «EU4 Youth»,

що дає можливість отримати додаткове фінансування з боку ЄС та підтримати більшу кількість проєктів.

Можна наводити приклади ще, однак, незважаючи на численні законодавчі ініціативи, прийняття законів і нормативних актів про зайнятість молоді, реалізація державної молодіжної політики не є достатньо ефективною. Причина цього, з одного боку – в обмежених фінансових ресурсах, що виділяються на реалізацію законів та цільових програм з боку держави. Недостатнє фінансування заходів державної політики зайнятості та складні кредитні умови не забезпечують повної їх реалізації у підтримці підприємницької ініціативи. З іншого боку – наявність незадовільного виконання цих самих програм відповідними установами, службами. Третє – невисокий рівень інформаційної бази досліджуваної проблеми та низька співпраця з боку державних управлінських інституцій з прикладною наукою.

Недостатня державна підтримка (фінансова, інформаційна, консультаційна, інтеграційна) – це, швидше неефективна функціональність відповідних соціальних інститутів (у контексті неінституціонального підходу дослідження проблеми). Мало уваги приділяється особливій ролі інституцій підтримки підприємництва для активізації підприємницької ініціативи і стимулювання економічного розвитку, і зокрема молодіжному сегменту. Попри те, що за роки Незалежності, уряд України добре побудував і структурував механізм реалізації для своєї молодіжної політики, яка охоплює чимало відповідних заходів, тут потребує нагальності зосередження уваги на практичне виконання елементів програми розвитку, а не формалізації самого розвитку програми стимулювання самозайнятості і молодіжного підприємництва.

Діяльність уряду України неспроможна виконати пункти, що зазначені в законі України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» (2012); в Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року (2017); в Національній програмі сприяння розвитку малого підприємництва в Україні (Efektivna ekonomika, 2013). Тобто, можна стверджувати те, що зазначені документи носять винятково декларативний характер.

Те саме можна сказати про відповідні окремі інституційні засоби сприяння молодіжному підприємництву та дослідженню його проблем становлення. Так, Український фонд підтримки підприємництва фіксує тільки зміни. «Еразмус для молодих підприємців», який є частиною програми ЄС COSME, реально мало кому дає можливість скористатися своїми ресурсами (нерівність доступу до ресурсів, культурного капіталу). «Асоціація вчених, інноваторів і підприємців» як «Молодіжний бізнес формат» діє в декларативній формі. «Індекс ділового клімату» як один із «ключових» індикаторів розвитку

молодіжного підприємництва не відповідає валідним характеристикам виміру проблеми в українських реаліях.

Фактично, дослідження проблем самозайнятості молоді лежить у площині уваги і МОН, і Міністерства молоді та спорту, Мінсоцполітики, окремих урядових та міжнародних програм та ін. Однак, наявна інформаційна база не надає навіть необхідної повноти інформації щодо розвитку цієї сфери.

Проблематика розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості, представлена у сфері наукових інтересів і Державного інституту сімейної та молодіжної політики. З метою отримання та уточнення інформації про окремі проблемні сторони розвитку цієї сфери, нами були проведені соціологічні опитування представників МПіС*. (*Опитування проводилося з 01 жовтня по 01 листопада 2020 р. за методикою онлайн опитування за принципом цільової вибірки. Додатково було проведено інтерв'ю з представників цієї вибіркової групи з метою інформаційного уточнення та доповнення окремих позицій). До основних завдань опитування входило: оцінка діяльності інститутів підтримки МПіС; оцінка діяльності влади у сприянні розвитку МПіС; експлікація прийнятних заходів підтримки з боку держави стосовно розвитку МПіС.

Окрім відповідей суб'єктів МПіС в оцінюванні їхніх проблем у веденні бізнесу та оцінки різних видів допомоги цьому сегменту з боку влади, важливим є і використання первинної інформації, отриманої з проведеного експертного опитування окремої категорії державних службовців, діяльність яких певним чином пов'язана з започаткуванням бізнес-справи. В якості таких фахівців були представлені окремі працівники Державної служби зайнятості, які мають певний досвід у роботі з населенням (молоддю) у питаннях започаткування бізнес-справи (*Опитування проводилося з 10 жовтня по 01 листопада 2020 р. за методикою онлайн опитування. За географією опитування були представлені 25 областей України). До основних завдань опитування входило, у контексті нашого матеріалу: оцінка ефективності функціонування окремих інститутів стимулювання молодіжного підприємництва та самозайнятості; оцінка діяльності влади у сприянні розвитку МПіС; експлікація прийнятних заходів підтримки з боку держави стосовно розвитку МПіС. Це значно поповнило доволі обмежену інформаційну базу з цієї проблематики.

Продовжуючи наш аналіз, у з'ясуванні доцільності та різновиду допомоги молодим підприємцям-початківцям чинне місце, як з'ясувалося, згідно відповідей респондентів-експертів займає фінансово-кредитне питання (*пошук необхідних фінансових ресурсів*) – 83,5 %. Не набагато менше була відзначена потреба у навчанні ведення бізнесу – 64,8 % з консультаційною допомогою – 64,8% та потребою в обміні досвіду – 51,2 % (див. табл.1).

Таблиця 1

**Доцільність і можливі напрями допомоги МПіС
(*декілька варіантів відповідей, %)**

Існує потреба в пошуку необхідних фінансових ресурсів	83,5
Існує потреба в навчанні ведення бізнесу	64,8
Існує потреба в консультаційній допомозі	64,8
Існує потреба в обміні досвідом	51,2
Ні, допомога не потрібна	0
Інше	0

Якщо говорити про проблеми розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості загалом, то їх можна розглядати з різних сторін: як з боку позиції державної влади, в особі державних інститутів регулювання, незалежних представників (громадські організації), так і з боку самих суб'єктів молодіжного підприємництва. Так чи інакше, всі інформаційні джерела, дотичні до цієї проблематики висвітлюють більш-менш однаковий за характером інформаційний напрям. Усі прямі чи непрямі проблеми МПіС стосуються *відсутності ефективної підтримки з боку держави*. Це знаходить підтвердження і у нашому експертному опитуванні, де 67,8 % респондентів вказали на цю проблему. Однак, не менш важливим питанням для розвитку МПіС все ж залишається *економічна і політична нестабільність* (85,8 %), яка є базовою для всіх інших похідних проблем, зокрема, *загроза чергової хвилі фінансової кризи*, що розхитує національну економіку (45,7 %). «Особливі» для цієї соціально-економічної сфери проблеми, зокрема: *висока конкуренція* (29,9 %) та *соціальна пасивність сучасної молоді* (17,3 %), на думку експертів займають другорядні позиції (див. табл. 2).

Таблиця 2

**Чинники, що стримують розвиток молодіжного підприємництва в Україні
(*декілька варіантів відповідей, %)**

Економічна і політична нестабільність	85,8
Відсутність ефективної підтримки з боку держави	67,3
Загроза чергової хвилі фінансової кризи	45,7
Висока конкуренція практично у всіх сегментах ринку	29,9
Соціальна пасивність сучасної молоді	17,3
Інше	1,2

Розвідувальне за характером соціологічне опитування молодих підприємців показало, що близько 3 % респондентів знають про державну підтримку МПіС та користуються/користувалися нею. Приблизно кожний третій

респондент *знає, що така програма є* (34 %) і *щось чули про неї* (34 %). Однак, майже третина (29 %) *не чули і не знають про таке* (див. рис. 1).

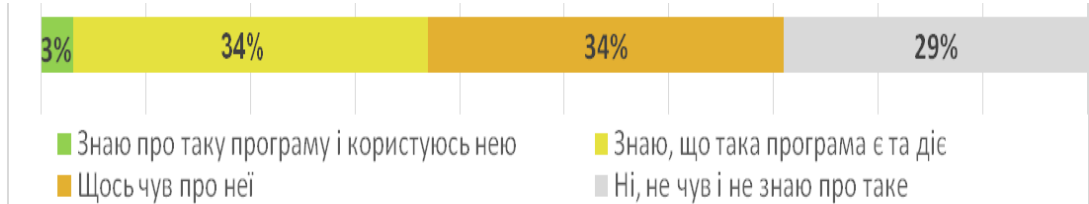

Рис. 1. Рівень поінформованості про державну підтримку молодіжного підприємництва (%)

В Україні існує певна мережа інститутів сприяння МПіС в особі відповідних організацій, засобів та заходів. До таких ми віднесли: молодіжні коворкінги, проведення державних грантових конкурсів, бізнес-центри (центри послуг для бізнесу), бізнес-інкубатори, фонди розвитку (підтримки) підприємництва, об'єднання підприємців, інформаційно-аналітичні центри, агенції територіального розвитку, дорадчі утворення при органах публічної влади, торгово-промислові палати. Однак їх роль у сприянні не така масова та ефективна.

Результати оцінювання роботи державних інституцій сприяння розвитку МПіС в опитуванні представників молодіжної самозайнятості та бізнесу показали, що велика частка респондентів (від 1/3 до 2/3) *не знають* про них нічого (див. рис. 2). Приблизно в такій кількості (залежно від оцінювання тієї чи іншої організації) і ті, кому *важко оцінити їх діяльність*. Досить мізерна кількість респондентів (у середньому близько 4,5 % за розподілом на кожний оцінювальний об'єкт) *високо оцінює* діяльність таких інститутів. Велика дисперсія величин (від 3 % до 31 %) виявляється у *посередній* оцінці роботи таких інституцій. Наближене порівняння ефективності діяльності цих організацій та заходів сприяння МПіС дає право говорити про відносну рейтинговість молодіжних коворкінгів, бізнес-інкубаторів та молодіжних бізнес-центрів (центрів послуг для бізнесу).

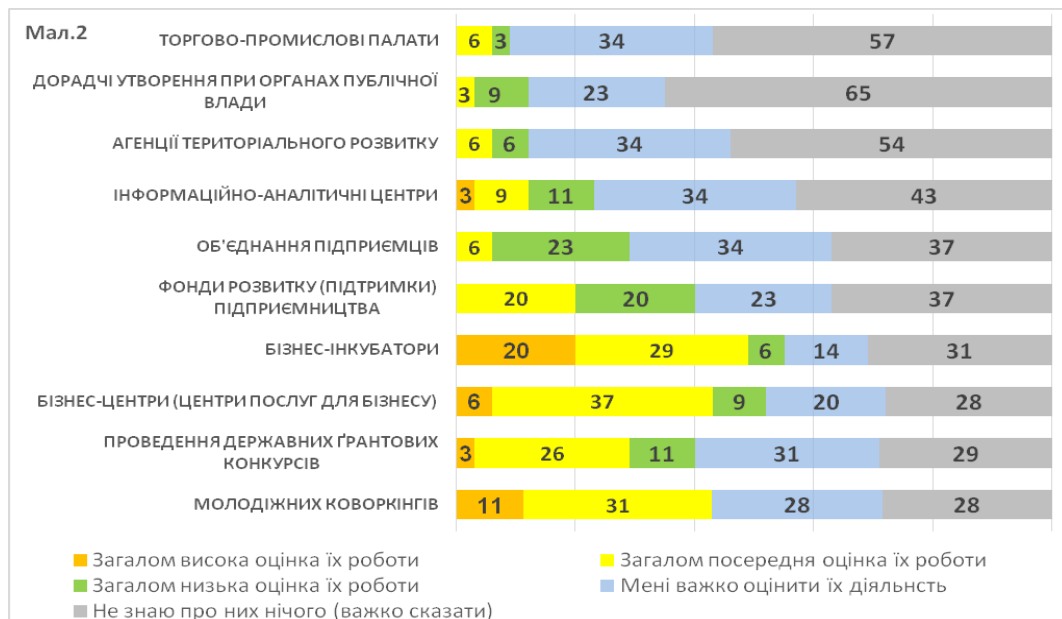

Рис. 2. Структура оцінки роботи інститутів сприяння підприємництва (%)

Відповідним показником щодо активності держави у сприянні молодіжному підприємництву та потенційних бізнес-початківців є порівняння змін пропозиції (від держави) та попиту (від початківців бізнес-справи) на отримання матеріальної допомоги через Державну службу зайнятості на відкриття власної справи. Звичайно, цей показник є відносним, адже відображає не зміну абсолютних показників виділення фінансових засобів, а відповідні тенденції в потребі таких послуг в оцінці експертів (див. рис. 3, рис. 4).

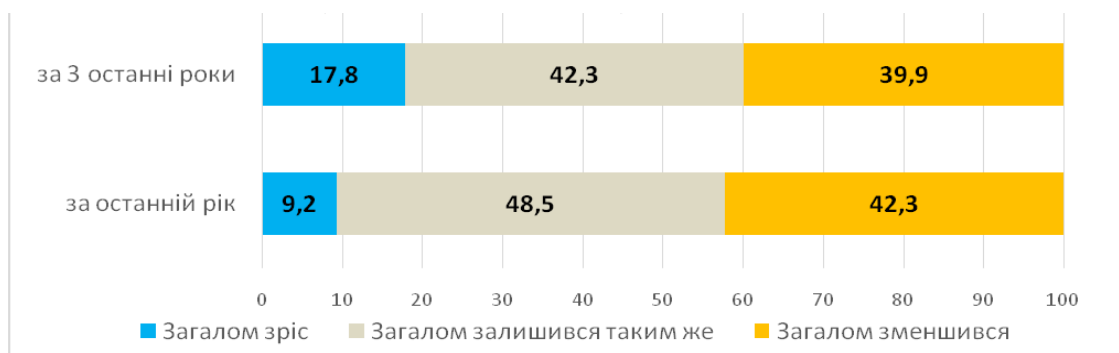

Рис. 3. Зміна попиту (серед молоді) на отримання кредитної допомоги для відкриття власного бізнесу

За оцінкою експертів, попит і пропозиція на цей різновид допомоги зменшилися. Так індекс зміни *попиту* на матеріальну допомогу на відкриття бізнес-справи має від'ємні значення, становить за три останні роки -0,38;

Рольова участь держави у сприянні розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості у європейському контексті: стан, оцінка, перспективи

за останній рік -0,64. Подібна ситуація складається і з *пропозицією* надання цієї допомоги з боку держави: індекс зміни за останні три роки становить -0,29; за останній рік -0,42.

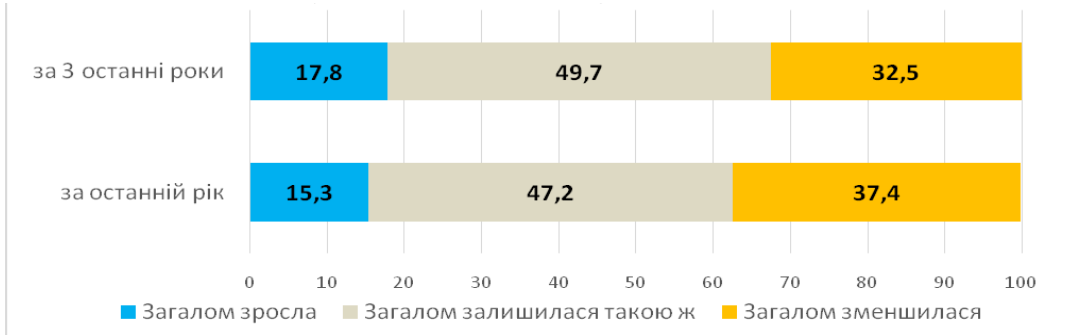

Рис. 4. Зміна пропозиції (від держави) на отримання кредитної допомоги для відкриття власного бізнесу

Даючи загальну оцінку ролі державної влади у стимулюванні розвитку МПіС, важливим є оцінювання ефективності заходів відповідних інститутів щодо сприяння активізації МПіС, до яких, зокрема ми відносимо *тренінги, конгреси, форуми, фестивалі, бізнес-школи, бізнес-інкубатори, молодіжні центри, ІТ-хаби, конкурси стартапів* (див. рис. 5).

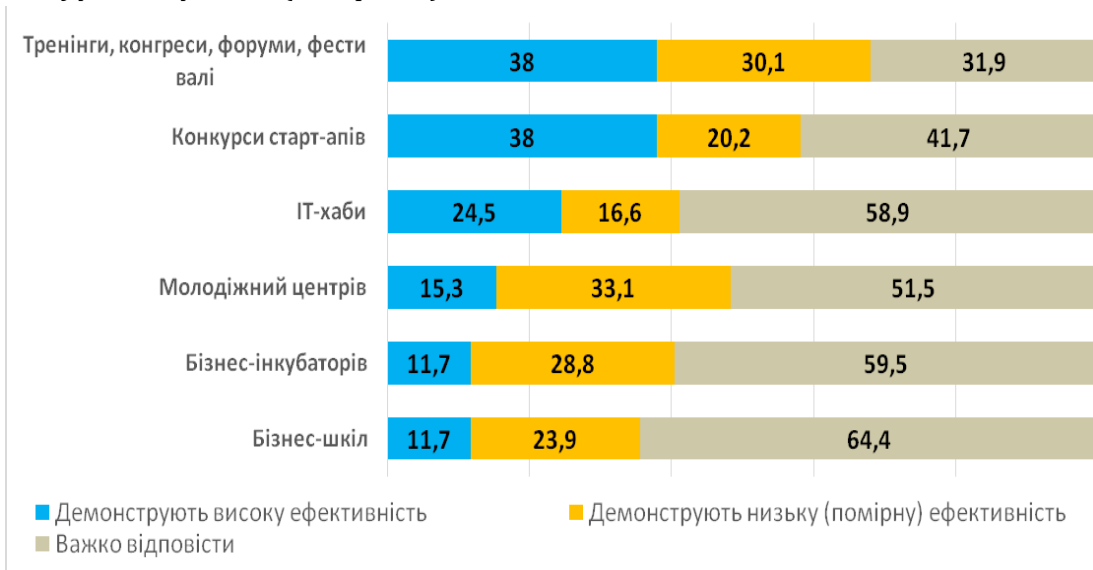

Рис. 5. Оцінка ефективності інститутів сприяння та активізації молодіжного підприємництва (%)

Застосовуючи подібний принцип вимірювання рівня ефективності діяльності цих інститутів (за 2-бальною шкалою від 0 до 2), результати оцінювання показали, що суттєвих різниць в оцінці їх ефективності немає; з досить невеликою перевагою було більш високо оцінено ефективність від

діяльності: конкурсів стартапів (1,65), *IT-хабів* (1,6), *тренінгів, конгресів, форумів, фестивалів* (1,56). На кілька поділок нижче оцінено ефективність від діяльності: *бізнес-шкіл* (1,33), *молодіжних центрів* (1,3), *бізнес-інкубаторів* (1,29). Як виявилось, загалом експерти менше знають про діяльність *бізнес-шкіл*, де 2/3 респондентам важко було оцінити їх діяльність і трохи більше поінформовані щодо *тренінгів, конгресів та форумів*, де лише 1/3 респондентів важко було оцінити їх ефективність.

Серед найефективніших практичних способів залучення молоді до підприємництва, що повинні набути поширення, є система *ознайомлювальних* (65 %) та *навчальних* (тренінги, ділові ігри та ін.) *практик*, спрямованих на розвиток навичок підприємництва. Досить важливим є і процес *пропагування молодіжного підприємництва* (33,1%) у структурі внутрішньої соціальної політики (див. табл. 3).

Таблиця 3

**Найефективніші способи залучення молоді до підприємництва
(*декілька варіантів відповідей, %)**

Організація стажування (ознайомлювальні практики, обмін досвіду, школи підприємця) підприємців-початківців	65,0
Проведення різних тренінгів, кейсів, ділових ігор, спрямованих на розвиток навичок підприємництва	55,2
Вивчення і поширення досвіду підприємців різних країн	45,4
Пропагування молодіжного підприємництва	33,1
Проведення форумів підприємницьких ідей	30,3
Інше	6,0

Отже, різні структури по-різному трактують роль держави у сприянні МПіС, з точки зору самої влади, недержавних структур і самих підприємців. Кульмінацією діяльності влади у становленні та подальшому розвитку цієї сфери є її суспільна оцінка, яку вищевказані суб'єкти також можуть по-різному тлумачити. У нашому випадку таку оцінку надають представники однієї із державних структур, яка має пряме відношення до розвитку МПіС. Сумарний інтегральний *індекс* оцінки діяльності влади у сприянні розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості за опитуванням респондентів-експертів становить -2,42 (за 5-бальною шкалою від 1 до 5, де 1 – «практично нічого не робить», 5 – «робить все необхідне») (див. рис. 6).

Рольова участь держави у сприянні розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості у європейському контексті: стан, оцінка, перспективи

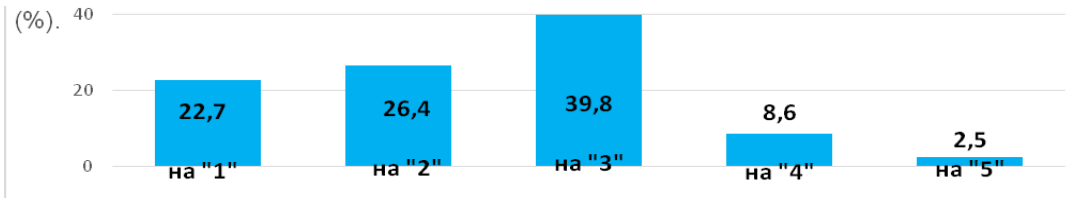

Рис. 6. Структура оцінки діяльності влади у сприянні розвитку МПіС (%)

Більш змістовнішу оцінку у якісних параметрах було отримано за іншою процедурою оцінювання ролі влади у сприянні МПіС, за якою було запропоновано респондентам-експертам висловити свою погоджувальну думку стосовно тверджень про дії влади у розвитку МПіС. Перелік цих тверджень був згрупований у послідовності від схвалення до несхвалення ролі держави у цій сфері. Отже, експерти загалом погоджуються із твердженнями про досить низьку участь органів влади в активізації МПіС (див. рис. 7).

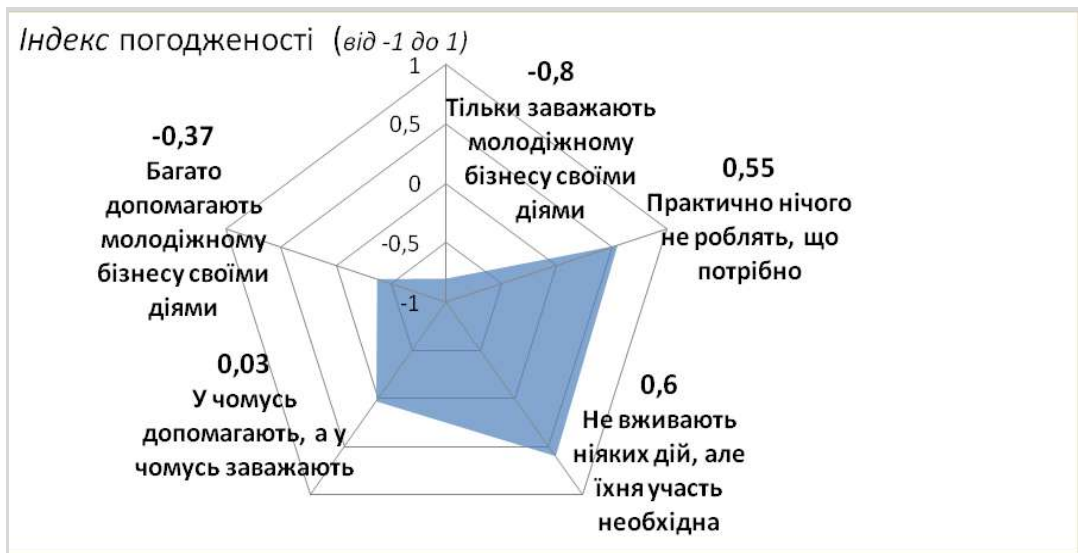

Рис. 7. Індекс узгодженості з оціночними твердженнями про дії влади у розвитку МПіС (%)

Кульмінаційною частиною кожного дослідження, як правило, є рекомендації щодо розв'язання тих чи інших проблем. У цьому випадку представникам МПіС було запропоновано відзначити та запропонувати дії з боку держави, які на думку самих же молодих підприємців та самозайнятих, значно покращать ситуацію у цій сфері (див. табл. 4). Як видно із результатів опитування, до перших топ-5 заходів увійшли: *податкові канікули* – 71 %, *розширення допомоги у відкритті бізнесу в центрах зайнятості* – 69 %, *зниження ставки по кредитах для бізнесу* – 63 %, *зменшення адміністративних бар'єрів* –

57 %, суттєва *бізнес-просвіта* у навчальних закладах – 52 %, *зменшення адміністративного навантаження* з боку органів державної влади – 51 %. Інші заходи є дотичними до вищеподаного переліку.

Таблиця 4

Перелік заходів, які (на думку респондентів) повинна зробити держава для активізації молодіжного підприємництва (декілька варіантів відповідей, %)

Податкові канікули
Розширення допомоги у відкритті бізнесу в центрах зайнятості
Зниження ставки по кредитах для бізнесу
Зменшення адміністративних бар'єрів
Стимулювати заклади середньої, професійної та вищої освіти до проведення навчальних <i>бізнес-тренінгів</i> , відповідних консультативних занять
Зменшення адміністративного навантаження з боку органів державної влади
Розширити та активізувати систему стажування для студентів на підприємствах та організаціях з метою забезпечення <i>бізнес-практики</i> та досвіду
Спрощення бухгалтерського обліку
Спрощення подачі/оформлення документів
Поширення соціальної відповідальності великого бізнесу щодо підтримки молоді створення позитивного іміджу молодого підприємця
Покращення інформаційного доступу для входження у ринок
Щоб не заважала
Формування сприятливої політики (активізація державної підтримки)
Максимальна популяризація молодіжного підприємництва та самозайнятості, створення позитивного іміджу
Формування загально-національної програми підтримки МП
Максимально показати своє сприяння
Системне покращення економіки

Аналізуючи потреби молодіжного підприємництва та різновиди напрямів сприяння й допомоги від держави, більшістю експертів були відзначені: *фінансова* підтримка (пільгові кредити, субсидії зменшення податкового навантаження) – 92 %, *майнова* (пільгова оренда, викуп в розстрочку, безоплатне користування і т. ін.) – 74,8 %, *правова* підтримка – 66,3 % (див. табл. 5). Ця оцінка майже повністю співпадає з результатами інших досліджень різних років. Отже, за десятки років нічого не змінюється.

Сірій Євген Володимирович

Рольова участь держави у сприянні розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості у європейському контексті: стан, оцінка, перспективи

Таблиця 5

Яких заходів підтримки з боку держави, на Вашу думку, найбільше потребує молодіжне підприємництво? (декілька варіантів відповідей, %)

Фінансова підтримка (пільгові кредити, субсидії та ін.)	92
Майнова підтримка (пільгова оренда, викуп в розстрочку, безоплатне користування і т.д.)	74,8
Правова підтримка	66,3
Навчання персоналу	34,4
Інформаційно-маркетингова підтримка	32,5
Інше	0,6

Наші дослідження свідчать про низький рівень підтримки та несприятливу роль держави у розвитку МПіС. Їх роль у підтримці не така масова та ефективна. Значна частка представників МПіС не знають про діяльність інститутів сприяння МПіС нічого. Досить мало тих, хто оцінює ефективність їх роботи як достатню. Понад половини молодих підприємців не могли назвати чи пригадати конструктивні дії держави щодо розвитку МПіС за останній період (не пам'ятають, не знають, вважають, що таких не було).

Серед основних претензій та незадоволень щодо дій влади, було названо: бездіяльність влади, відсутність реальної підтримки (уваги та допомоги), реальних дій від держави для полегшення ведення бізнесу, постанова про запровадження касових апаратів, високі податки та інші дотичні чинники.

Усі пропозиції представників МПіС щодо можливих та нагальних заходів для сприяння розвитку МПіС зводилися, насамперед, до введення податкових канікул, розширення допомоги у відкритті бізнесу в центрах зайнятості, зниження ставки по кредитах для бізнесу, зменшення адміністративних бар'єрів, суттєвого розвитку бізнес-просвіти у навчальних закладах, зменшення адміністративного навантаження з боку органів державної влади.

Усі перешкоди у розвитку цієї сфери стосуються неможливості і небажання державної влади повноцінно перейматися формуванням бізнес-активності молоді, на відміну від європейських країн. Зокрема молодіжний попит на фінансову допомогу для відкриття бізнес-справи та відповідно її пропозиція з боку державної влади через систему Державної служби зайнятості з роками знижується.

Відсутність початкового капіталу та ефективної підтримки з боку держави – це ті мегапроблеми, які вирішуються лише за участі державної влади. Виявлено доволі не високий рівень оцінки ефективності дії окремих інститутів стимулювання молодіжного підприємництва, що за уточненням самих експертів виявляється не скільки їх низькою спроможністю, скільки низьким

рівнем їх поширення, пропагування та залученості. Тому, загалом, є досить низькою оцінка рівня діяльності влади щодо сприяння розвитку цієї сфери.

Кредитно-фінансова (лояльні умови кредитування), майнова та правова підтримка, продуманість податкової політики (зменшення навантаження, податкові канікули для початківців) з боку держави, а також максимальне розширення діяльності навчально-просвітньої системи у формуванні молодіжного підприємництва становитиме основу дієвої платформи підтримки молодіжного підприємництва та самозайнятості.

З цим, зважаючи на отримані результати, варто підкреслити, що мотиваційний механізм сприяння самозайнятості повинен мати регіональну спрямованість і передбачати наступні напрями: розробку регіональних програм сприяння розвитку індивідуального підприємництва на різних рівнях управління (область, район, місто, село); формування кредитно-фінансового механізму підтримки індивідуального підприємництва: використання бюджетних та позабюджетних коштів, коштів фонду сприяння зайнятості, надання позик на пільгових умовах; визначення пріоритетних сфер функціонування самозайнятості в територіально-галузевому зрізі; розвиток інфраструктури сприяння самозайнятості – розробка бізнес-планів, консультаційне та інформаційне забезпечення, реклама, підготовка та перепідготовка підприємців та ін.

Необхідно формувати підприємницький підхід у молоді через систему освіти, роботи служб зайнятості та у навчальних заходах (формальних і неформальних) взагалі. Програми, спрямовані на розвиток молодіжного підприємництва, мають виконуватися й у сільській місцевості.

На основі досвіду Німеччини в аспекті державного регулювання ринку праці в Україні можливе налагодження взаємодії ринку праці молоді та системи освіти. Перспективними інструментами, які широко використовуються в зарубіжній практиці та можуть бути імплементовані в Україні, є соціальне підприємництво, система консультування та наставництва, широка підтримка стартапів, особливо у високотехнологічній сфері. Зокрема, бізнесмени підтримують молодих підприємців через програми навчання і розвитку бізнесу (The Center for Entrepreneurship); бізнес-простір при університетах (бізнес-кампуси, дискусійні клуби, консультаційні організації та ін.); фонди (корпоративні, венчурні, благодійні, фіндрайзінг - діяльність націлена не на отримання прибутку, а на рішення соціально значущих завдань, краудфандінг як співпраця людей, які добровільно об'єднують свої гроші чи інші ресурси разом, як правило через інтернет, аби підтримати зусилля інших людей або організацій); бізнес-акселератори (соціальний інститут підтримки стартапів) та бізнес-інкубатори.

Сірій Євген Володимирович

Рольова участь держави у сприянні розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості у європейському контексті: стан, оцінка, перспективи

Враховуючи досвід зарубіжних країн, в Україні доцільним є формування системи заходів молодіжної політики зайнятості не лише за допомогою державних механізмів, зокрема державної служби зайнятості, а й приватних рекрутингових агентств. Важливим є встановлення партнерських відносин між підприємствами та представниками бізнес-структур, органів державної влади та вищих навчальних закладів; направлених на забезпечення механізму регулювання зайнятості та вирішення проблеми безробіття.

У порівнянні вітчизняного та закордонного досвіду у реалізації інституціональної підтримки молодіжного підприємництва, є, на перший погляд, багато спільного. Тоді виникає питання стосовно відсутності ефективності державних дій щодо стимулювання молодіжного підприємництва. Перша проблема у поширеності та масовості даної структури.

Висновки

Проведений аналіз зарубіжного досвіду форм і способів підтримки та розвитку молодіжного підприємництва показав, що нині в Україні відсутня цілісна система (як інституціональна система, а не на рівні комплексу заходів), яка сприяє формуванню молодіжних інноваційних проєктів і єдиного комунікативного простору серед активної молоді. Друге – це дієвість та ефективність зазначених заходів. У провідних країнах вони системно діють, у нас – радше функціонують. Справа стосується у відсутності державницьких інтересів у розвитку малого підприємництва як такого та реальній функціональності відповідних соціальних інституцій у цій сфері. Ця тематика, як і проблематика розвитку молодіжного підприємництва та самоаналізу потребує постійного моніторингового інформаційного забезпечення у зв'язку, як відсутності такого роду інформаційних пропозицій, так і у потребах роботи відповідних відомств у розвитку внутрішньої політики держави.

References:

1. *Derzhavna sluzhba zainiatosti* [the State Employment Service], [online]. Available at: https://www.dcz.gov.ua/sites/default/files/imce/postanova_71.pdf.
2. *Efektivna ekonomika* [Effective Economy]. (2013). Issue 5, [online]. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=5&y=2013>.
3. Iurchyk, H. (2012). 'Stymuliuvannia rozvytku samo zainiatosti: sotsialno-ekonomichni ta pravovi aspekty' [Stimulating the development of self-employment: socio-economic and legal aspects]. *Visnyk natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia. Seriya Ekonomika*. [Bulletin of the National University of Water Management and Nature Management. Economics series], issue 2 (58), pp. 212–219.

4. Kheto otrymaie 51,2 mln hrn na zapochatkuvannia biznesu? [Who will receive UAH 51.2 million to start a business?]. *Budui svoie* [Build your own], [online]. Available at: <https://buduysvoe.com/ru/node/107893>.

5. Merzliak, A., Boiarin, Ye. (2016). 'Mekhanizm derzhavnoi pidtrymky samozainiatiosti molodi: vitchyzniana praktyka ta zarubizhnyi dosvid' [The mechanism of state support for youth self-employment: domestic practice and foreign experience]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia* [Public Administration and Local Self-Government], issue 4(31), pp. 73–80.

6. Pro zatverdzhennia derzhavnoi prohramy pidtrymky molodizhnoho pidpriemnytstva na 2003–2006 roky: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 536 vid 12 kvitnia 2002 roku [On approval of the state program to support youth entrepreneurship for 2003–2006: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine; Program, Activities № 536 dated April 12, 2002]. *Verkhovna Rada Ukrainy*, [online]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/536-2002-%D0%BF#Text>.

7. Sproshchena systema opodatkovannia v Ukraini: otsinka v konteksti suchasnykh realii. [Simplified taxation system in Ukraine: assessment in the context of modern realities]. (2015). *Perspektyvy rozvytku v Ukraini sproshchenoho opodatkovannia maloho pidpriemnytstva*. Available at: https://minjust.gov.ua/m/str_30255.

8. Tsegelyk, G., Kvyk, M., Tsehelyk, H., Kvyk, M. (2010). 'Derzhavna pidtrymka rozvytku maloho pidpriemnytstva v Ukraini' [State support for small business development in Ukraine]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky* [Herald of Khmelnytskyi national university. Economic sciences], issue 2. № 1. pp. 84–89.

9. Vlasnyi biznes za spriannia sluzhby zainiatiosti: zapytannia ta vidpovidi [Own business with the assistance of the employment service: questions and answers]. (2020). *Derzhavnyi tsentr zainiatiosti* [State Employment Center], [online]. Available at: <https://www.dcz.gov.ua/novyna/vlasnyy-biznes-za-spryyannya-sluzhby-zaynyatiosti-zapytannya-ta-vidpovidi>.

**МІЖНАРОДНЕ
ПРАВО**

**INTERNATIONAL
LAW**

УДК : 327:341.123

**КЛАСИФІКАЦІЇ ЗАГРОЗ БЕЗПЕЦІ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ
ТА СУБРЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ
(НА ОСНОВІ РЕЗОЛЮЦІЙ ПЕРШОГО КОМІТЕТУ
ГЕНЕРАЛЬНОЇ АСАМБЛЕЇ ООН)**

Надіслано:
15.06.2020

Слюсаренко Ірина Юріївна
*кандидат історичних наук, доцент,
Київський університет ім. Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна*
ORCID: 0000-0003-1451-627
i.sliusarenko@kubg.edu.ua

Рецензовано:
29.06.2020

Прийнято:
08.07.2020

Аналіз текстів резолюцій Першого комітету Генеральної Асамблеї ООН (ГА ООН) дозволяє виявити саме ті загрози, щодо яких існує консенсус більшості держав-членів ГА ООН. Мета дослідження – на основі аналізу текстів резолюцій Першого комітету ГА ООН (з роззброєння та міжнародної безпеки) за 2014–2019 рр. виявити загрози безпеці на регіональному та субрегіональному рівнях та здійснити їх класифікацію. За допомогою методу контент-аналізу російськомовних текстів резолюцій Першого комітету ГА ООН за 2014–2019 рр., де ключовими були такі одиниці аналізу: «загроза», «загроза безпеці», вдалося виокремити масив загроз безпеці на регіональному та субрегіональному рівнях. Метод кластерного аналізу дозволив систематизувати результати отримані в ході контент-аналізу за чітко визначеними параметрами: транскордонна загроза безпеці в Центральній Африці; ймовірне розповсюдження ядерної зброї на Близькому Сході; можливе використання терористами зброї масового знищення, міжнародних злочинів та незаконних відправлень зброї, а також незаконного виготовлення, споживання та торгівлі наркотиками в Середземномор'ї; загроза війни на регіональному рівні; загроза війни між державами одного регіону чи субрегіону; суперечки між державами. У текстах резолюцій Першого комітету ГА ООН виокремлено два основних підходи до класифікації загроз: за ступенем небезпеки та за актуальністю. Поєднання декількох класифікацій під час подальшого аналізу дасть уявлення про бачення міжнародним співтовариством сутності загроз у сфері міжнародної безпеки та роззброєння.

Ключові слова: загрози безпеки; регіональна безпека; класифікація; Близький Схід; Західна Африка; Середземномор'я; КНДР.

Слюсаренко Ірина Юріївна

**Класифікація загроз безпеці на регіональному та субрегіональному рівнях
(на основі резолюцій Першого комітету Генеральної Асамблеї ООН)**

Sliuarenko Iryna, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine

Classification of the Security Threats at the Regional and Subregional Levels (Based on First Committee Resolutions of the United Nations General Assembly)

Analysis of the resolutions texts of the First Committee of the United Nations General Assembly (UN GA) allows us to identify exactly those threats on which there is a consensus of the majority of the UN GA member states. The purpose of the study is to identify security threats at the regional and subregional levels and to classify them based on the analysis of the resolutions texts of the UN GA First Committee (on disarmament and international security) for 2014–2019. The method of content analysis of Russian-language resolutions texts of the UN General Assembly's First Committee in 2014–2019, where the key units of analysis were “threat”, “security threat”, allowed to highlight an array of security threats at the regional and subregional levels. The method of cluster analysis allowed to systematize the results of the content analysis according to clearly defined parameters: cross-border security threat in Central Africa; the probable proliferation of nuclear weapons in the Middle East; terrorists may use weapons of mass destruction, international crimes and illicit shipments, as well as the illicit manufacture, consumption and trafficking of drugs in the Mediterranean; the threat of war at the regional level; the threat of war between the states of one region or subregion; disputes between states. In the texts of the resolutions of the First Committee of the UN General Assembly, two main approaches to the classification of threats are identified: according to the degree of danger and relevance. The combination of several classifications in the further analysis will give us an idea of the international community's vision of the essence of threats to international security and disarmament.

Key words: security threats; regional security; classification; Middle East; West Africa; Mediterranean; DPRK.

Слюсаренко Ірина Юрєвна, кандидат исторических наук, доцент, Киевский университет им. Бориса Гринченко, г. Киев, Украина

Классификации угроз безопасности на региональном и субрегиональном уровнях (на основе резолюций Первого комитета Генеральной Ассамблеи ООН)

Анализ текстов резолюций Первого комитета Генеральной Ассамблеи ООН (ГА ООН) позволяет выявить именно те угрозы, в отношении которых существует консенсус большинства государств-членов Генеральной Ассамблеи ООН. Цель исследования – на основе анализа текстов резолюций Первого комитета ГА ООН (по разоружению и международной безопасности) в 2014–2019 гг. выявить угрозы безопасности на региональном и

субрегіональному рівнях і класифікувати їх. С допомогою методу контент-аналізу російськомовних текстів резолюцій Першого комітету ГА ООН в 2014–2019 рр., де ключовими були такі одиниці аналізу як «загроза», «загроза безпеці», вдалося виділити масив загроз безпеці на регіональному і субрегіональному рівнях. Метод кластерного аналізу дозволив систематизувати результати контент-аналізу за чітко визначеними параметрами: трансгранична загроза безпеці в Центральній Африці; поширення ядерної зброї на Близькому Сході; можливо використання терористами зброї масового ураження, міжнародних злочинів і незаконних поставок зброї, а також незаконного виготовлення, вживання і торгівлі наркотиками в Середземномор'ї; загроза війни на регіональному рівні; загроза війни між державами одного регіону або субрегіону; суперечності між державами. В текстах резолюцій Першого комітету ГА ООН виділено два основні підходи до класифікації загроз: за ступенем небезпечності і за актуальністю. Поєднання кількох класифікацій, при подальшому аналізі, дасть уявлення про сприйняття міжнародною спільнотою сутності загроз в сфері міжнародної безпеки і роззброєння.

Ключові слова: загрози безпеці; регіональна безпека; класифікація; Близький Схід; Західна Африка; Середземномор'ї; КНДР.

Вступ

Важливою складовою міжнародної безпеки є ті загрози, які виникають або можуть виникнути в найближчому майбутньому на регіональному або субрегіональному рівнях. Усвідомлення міжнародним співтовариством сутності цих загроз дозволить прийняти рішення щодо їх ліквідації або нейтралізації. ООН залишається найвпливовішою міжнародною організацією, яка має необхідні механізми для узгодження спільного бачення сутності загроз з боку 193 держав-учасниць та надавання рекомендацій/вимог щодо їх усунення. Аналіз текстів резолюцій Першого комітету ГА ООН завдяки специфіці їх ухвалення, дозволяє виділити саме ті загрози, щодо актуальності яких існує узгоджена позиція більшості держав-членів. Класифікація загроз за ступенем небезпечності та актуальністю дозволила б оптимізувати зусилля міжнародної спільноти, спрямовані на їх зменшення або усунення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Проблема класифікації загроз міжнародній безпеці розглядалася у наукових дослідженнях низки авторів. Так, російські вчені А. Абашидзе та Г. Гусейнова (Abashydzhe, Ghuseynova, 2017) у своїй науковій роботі під час класифікації загроз послуговуються доповіддю Групи високого рівня з питань загроз, викликів і змін «Безпечніший світ: наша спільна відповідальність» від

Слюсаренко Ірина Юріївна

**Класифікація загроз безпеці на регіональному та субрегіональному рівнях
(на основі резолюцій Першого комітету Генеральної Асамблеї ООН)**

2 грудня 2004 р., де надається визначення загроз та вказуються блоки загроз: «Будь-яка подія або процес, які ведуть до масової загибелі людей або зменшення шансів на виживання і послаблюють держави як базові елементи міжнародної системи, являють собою загрозу міжнародній безпеці.

Якщо виходити з цього визначення, то існує шість блоків загроз, якими світ повинен займатися зараз і в майбутні десятиліття: економічні та соціальні загрози, включаючи злидні, інфекційні хвороби та екологічну деградацію; міждержавні конфлікти; внутрішні конфлікти, включаючи громадянську війну, геноцид й інші масові звірства; ядерна, радіологічна, хімічна та біологічна зброя; тероризм; транснаціональна організована злочинність» (UN, 2004).

Ще один підхід до класифікації загроз подає у вступній частині колективної монографії «Нові загрози та нові актори міжнародної безпеки» Е. Крахман, де вказує на нові загрози безпеки, до яких відносить тероризм і транснаціональну злочинність, розповсюдження зброї масового знищення, громадянські війни та етнічні конфлікти, ВІЛ/СНІД, поширення легкої та стрілецької зброї (Krahmann, 2005, p. 7).

С. Патрік аналізує такі глобальні загрози для США та міжнародної безпеки: міжнародний тероризм, поширення зброї масового знищення, транснаціональну злочинність, енергетичну незахищеність, основні інфекційні захворювання (Patrick, 2011, p. 9).

У Довідниках з практики Ради Безпеки ООН (UN, 2015d) загрози поділяються на два типи: нові загрози та загрози, які зберігаються.

Саме остання класифікація, за часом виникнення: нові та загрози, що зберігаються, разом із класифікацією за сутністю: загрози міжнародному миру та безпеці, загрози міжнародному миру та безпеці, які створюють терористичні акти, були використані під час дослідження загроз міжнародній безпеці в нових геополітичних умовах (Sliusarenko, 2018, p. 34.)

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Серед вищезазначених досліджень відсутні класифікації загроз міжнародній безпеці та роззброєнню на регіональному та субрегіональному рівні міжнародних відносин у нових геополітичних умовах, які б спиралися на широку джерельну базу, а саме: резолюції Першого комітету ГА ООН, тексти яких містять узгоджену думку більшості держав-членів все ще найпотужнішої міжнародної універсальної організації.

Формулювання цілей статті

Метою цього дослідження є здійснення класифікації загроз безпеці на регіональному та субрегіональному рівнях на основі аналізу текстів резолюцій Першого комітету комітет із питань роззброєння та міжнародної безпеки ГА ООН за 2014–2019 рр. Досягнення мети дослідження можливе за умови послідовного виконання наступних завдань: аналізу текстів резолюцій

Першого комітету (з питань роззброєння та міжнародної безпеки) ГА ООН за 2014–2019 рр.; визначення за допомогою контент-аналізу загроз безпеці на регіональному та субрегіональному рівнях; здійснення класифікації визначених загроз за наростанням та актуальністю.

Виклад основного матеріалу дослідження

У текстах резолюцій ГА ООН консолідується думка міжнародної спільноти щодо актуальних загроз у питанні роззброєння та міжнародної безпеки, класифікація яких дозволить оптимізувати процес ухвалення рішень на рівні керівних органів ООН.

Аналіз текстів російськомовних резолюцій вищевказаного комітету під час LXIX–LXXIV сесій ГА ООН упродовж 2014–2019 рр. здійснювався за допомогою методу контент-аналізу, де ключовими стали такі одиниці: «угроза», «угроза безопасности». Під час аналізу враховувалася особливість перекладу «угроза» з російської мови на українську мову, оскільки за смисловим навантаженням даний термін може вживатися і як «загроза», і як «погроза». Були відібрані лише ті результати, які вживаються саме як «загроза» безпеці та стосуються конкретних регіонів або субрегіонів – Центральної Африки, Близького Сходу, району Середземномор'я.

Кластерний аналіз дозволив систематизувати отримані результати загроз за наступними параметрами: транскордонні загрози безпеці в Центральній Африці; ймовірне розповсюдження ядерної зброї на Близькому Сході; можливе застосування терористами зброї масового знищення, міжнародна злочинність і незаконні поставки зброї, а також незаконне виробництво, споживання та обіг наркотиків у районі Середземномор'я; загроза війни на регіональному рівні; загроза виникнення війни між державами одного регіону або субрегіону; суперечки між державами. Зазначимо, що також в окремі роки у текстах резолюцій ГА ООН чітко вказуються як загрози: ядерна та ракетна програми КНДР у 2016–2018 рр. та арабо-ізраїльський конфлікт – 2018 р.

Проте рівень вищезазначених загроз у текстах резолюцій Першого комітету ГА ООН різниться, тому всі згадані загрози потрібно ранжувати також і за ступенем небезпеки. За наростанням загрози класифікація виглядає наступним чином:

- загроза;
- загроза для безпеки та стабільності регіону;
- серйозна загроза миру, безпеці і стабільності в районі;
- транскордонні загрози безпеці;
- загроза миру і безпеці;
- загроза підтриманню міжнародного миру і безпеки;
- загроза для міжнародного миру та безпеки;

Слюсаренко Ірина Юріївна

**Класифікація загроз безпеці на регіональному та субрегіональному рівнях
(на основі резолюцій Першого комітету Генеральної Асамблеї ООН)**

- серйозна загроза міжнародному миру та безпеці;
- безпрецедентна, серйозна і безпосередня загроза для миру і безпеки в регіоні і в усьому світі.

Поєднання декількох класифікацій дасть нам картину бачення міжнародним співтовариством сутності загроз безпеці, зокрема на регіональному та субрегіональному рівнях, яке відзеркалено в текстах ухвалених резолюцій ГА ООН, а отже, є позицією більшості держав-членів ООН з цієї проблеми.

У текстах резолюцій, присвячених заходам зміцнення довіри на регіональному рівні, пов'язаних з діяльністю Постійного консультативного комітету Організації Об'єднаних Націй з питань безпеки в Центральній Африці, виокремлюється *загроза*, яку становить для регіону басейну озера Чад терористична група «Боко харам» (UN, 2014b; UN, 2015b; UN, 2016c; UN, 2017c; UN, 2018c; UN, 2019b).

Ще одним різновидом *загроз* є «загроза війни», яка наявна в текстах резолюцій ГА ООН, присвячених регіональному роззброєнню (UN, 2014e; UN, 2015c; UN, 2016d; UN, 2017e; UN, 2018g; UN, 2019d).

Розповсюдження ядерної зброї на Близькому Сході згадується двічі. Уперше як *загроза для безпеки та стабільності регіону*: «... Ізраїль залишається єдиною державою на Близькому Сході, яка ще не стала учасником Договору (ДНЯЗ), будучи стурбована загрозою, яку розповсюдження ядерної зброї створює для безпеки та стабільності регіону Близького Сходу, підкреслюючи важливість прийняття заходів зміцнення довіри, зокрема створення зони, вільної від ядерної зброї, на Близькому Сході, в цілях зміцнення миру і безпеки в регіоні та зміцнення режиму нерозповсюдження на глобальному рівні» (UN, 2014d).

У текстах резолюцій, присвячених зміцненню безпеки та співробітництва в районі Середземномор'я (UN, 2014f; UN, 2015e; UN, 2016e; UN, 2017f; UN, 2018h; UN, 2019e), ГА ООН «рекомендує країнам Середземномор'я і далі зміцнювати своє співробітництво в боротьбі з тероризмом у всіх його формах і проявах, включаючи можливе застосування терористами зброї масового знищення, беручи до уваги відповідні резолюції Організації Об'єднаних Націй, і в боротьбі з міжнародною злочинністю і незаконними поставками зброї, а також незаконними виробництвом, споживанням та обігом наркотиків, які створюють *серйозну загрозу миру, безпеці та стабільності в цьому районі*» (UN, 2013).

Серйозними є проблеми із забезпеченням безпеки для Центральної Африки, де дії «Боко харам» і «Армії опору Бога», акти піратства та озброєних пограбувань на морі в Гвінейській затоці, а також побічні наслідки ситуації в Лівії і кризи в Малі становлять *транскордонні загрози безпеці* (UN, 2014c; UN, 2015b; UN, 2016c; UN, 2017d; UN, 2018c; UN, 2019c). Потрібно зазначити,

що в тексті резолюції ГА ООН 73/78 «Меры укрепления доверия на региональном уровне: деятельность Постоянного консультативного комитета Организации Объединенных Наций по вопросам безопасности в Центральной Африке» від 5 грудня 2018 р. до переліку загроз також було додано проблеми сезонного перегону худоби (UN, 2018с)

Як зазначається в низці резолюцій ГА ООН, присвячених контролю над звичайними озброєннями на регіональному та субрегіональному рівнях, більшість *загроз миру і безпеці* в епоху після закінчення холодної війни виникає головним чином у відносинах між державами, розташованими в одному і тому ж регіоні або субрегіоні (UN, 2014а; UN, 2015а; UN, 2016b; UN, 2017b; UN, 2018b; UN, 2019а).

Продовження суперечок між державами, особливо за відсутності ефективного механізму, що дозволяє вирішувати їх за допомогою мирних засобів, може посилити гонку озброєнь і створити *загрозу підтриманню міжнародного миру та безпеці* (UN, 2014с; UN, 2017d; UN, 2018е; UN, 2019с).

Ізраїльсько-палестинський конфлікт згадується лише 2018 року, саме як *загроза для міжнародного миру та безпеки*: «...Організації Об'єднаних Націй в цілому настійно необхідно активізувати зусилля з тим, щоб ізраїльсько-палестинський конфлікт, який як і раніше являє загрозу для міжнародного миру та безпеки, як можна швидше було врегульовано, що дозволить встановити справедливий і міцний мир в регіоні» (UN, 2018f).

2016 року серед усіх згаданих у резолюціях ГА ООН загроз актуалізується (UN, 2016а), а вже 2017 та 2018 року найбільшу небезпеку становить ядерна програма Кореїської Народно-Демократичної Республіки (UN, 2017а; UN, 2018а), оскільки «неодноразові і часті незаконні ядерні випробування і запуски з використанням технології балістичних ракет, проведені Кореїською Народно-Демократичною Республікою, зокрема проведене нею 3 вересня 2017 року ядерне випробування, яке, за її словами, було пов'язано з водневою бомбою для міжконтинентальної балістичної ракети, і два пуски балістичних ракет, які пролетіли над Японією 29 серпня і 15 вересня 2017 року, створюють *безпрецедентну, серйозну і безпосередню загрозу для миру і безпеки в регіоні і в усьому світі*» (UN, 2017а).

Ще однією класифікацією є поділ вищезазначених загроз за актуальністю на наявні та гіпотетичні/ймовірні.

Так, до наявних загроз відносяться: ядерна програма КНДР; дії «Боко харам» і «Армії опору Бога», акти піратства та озброєних пограбувань на морі в Гвінейській затоці, а також побічні наслідки ситуації в Лівії і кризи в Малі; міжнародна злочинність і незаконні поставки зброї, а також незаконне виробництво, споживання та обіг наркотиків і районі Середземномор'я та ізраїльсько-палестинський конфлікт.

Слюсаренко Ірина Юріївна

**Класифікація загроз безпеці на регіональному та субрегіональному рівнях
(на основі резолюцій Першого комітету Генеральної Асамблеї ООН)**

До гіпотетичних/ймовірних загроз належать такі:

- можливість розповсюдження ядерної зброї на Близькому Сході;
- застосування терористами зброї масового знищення в районі Середземномор'я.

Відразу до обох типів відносяться продовження суперечок між державами та відносини між державами, розташованими в одному і тому ж регіоні або субрегіоні, оскільки залежно від регіону ці загрози вже наявні, або лише можуть виникнути.

Висновки

У текстах Першого комітету ГА ООН можна виокремити два основних підходи до класифікації загроз: за ступенем небезпеки та за актуальністю.

За ступенем безпеки за наростанням загрози класифікація виглядає наступним чином: загроза; загроза для безпеки та стабільності регіону; серйозна загроза миру, безпеці і стабільності в районі; транскордонні загрози безпеці; загроза миру і безпеці; загроза підтриманню міжнародного миру і безпеки; загроза для міжнародного миру та безпеки; серйозна загроза міжнародному миру та безпеці; безпрецедентна, серйозна і безпосередня загроза для миру і безпеки в регіоні і в усьому світі.

За актуальністю загрози виділяємо два типи загроз: наявні та гіпотетичні/ймовірні. Зазначимо також, що загрози безпеці пов'язані з такими регіонами та субрегіонами як Центральна Африка, район Середземномор'я та Близький Схід. Саме в останньому регіоні загроза поширення ядерної зброї носить гіпотетичний характер, як і застосування зброї масового знищення терористами в районі Середземномор'я. Відзначимо, що найсерйозніша загроза, не лише регіонального рівня, але й глобального, є актуалізованою та пов'язана із ядерною та ракетною програмою КНДР.

References:

1. Abashydzhe A., Ghusejnova H. (2017) 'Sovremennyye uhrozy e vyzovy mezhdunarodnoi bezopasnosti cherez pryzmu Ustava OON. Chast 1' [Modern threats and challenges to international security through the prism of the UN Charter. Part 1]. *Nauchno-analitycheskij zhurnal. Obozrevatel-Observer*. Vol. 8 (331), [online]. Available at: <http://materik.ru/upload/iblock/301/301d0bed68283842c282456157fef348.pdf>.
2. Krahnann, E. (Ed). (2005). *New threats and new actors in international security*. Springer.
3. Patrick, S. (2011). *Weak links: fragile states, global threats, and international security*. Oxford University Press.
4. Sliusrenko I., (2018). 'Zagrozy mazhnarodhiy bezpeci v novykh geopolitychnykh ymovach' [Threats of international security in new geopolitical conditions]. *Hileia: naukovyj visnyk* [Gilea: scientific bulletin], issue 138 (3), pp. 30–34.

5. United Nations (UN). (2004). Transmittal letter dated 1 December 2004 from the Chair of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change addressed to the Secretary-General A/59/5651. *United Nations*, [online]. Available at: [https://www.unog.ch/80256EDD006B8954/\(httpAssets\)/C9B1B6D819968E83C1256F5E00597208/\\$file/Report+of+the+High-level+Panel+on+Threats+Challenges+and+Change.pdf](https://www.unog.ch/80256EDD006B8954/(httpAssets)/C9B1B6D819968E83C1256F5E00597208/$file/Report+of+the+High-level+Panel+on+Threats+Challenges+and+Change.pdf).

6. United Nations (UN). (2013). Ukreplenie bezopasnosti i sotrudnichestva v rayone Sredizemnomorya: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/68/67 ot 5 dekabnja 2013 goda [Strengthening of security and cooperation in the Mediterranean region: UN General Assembly Resolution A/RES/68/67 dated December 5, 2013]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/68/67>.

7. United Nations (UN). (2014a). Kontrol nad obyichnyimi vooruzheniyami na regionalnom i subregionalnom urovnyah: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/69/47 ot 2 dekabnja 2014 goda [Conventional arms control at the regional and subregional levels: UN General Assembly Resolution A/RES/69/47 dated December 2, 2014]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/69/47>.

8. United Nations (UN). (2014b). Meryi ukrepleniya doveriya na regionalnom urovne: deyatel'nost Postoyannogo konsultativnogo komiteta Organizatsii Ob'edinennyih Natsiy po voprosam bezopasnosti v Tsentral'noy Afrike: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/69/73 ot 2 dekabnja 2014 goda [Regional confidence-building measures: activities of the United Nations Standing Advisory Committee on Security Questions in Central Africa: UN General Assembly Resolution A/RES/69/73 dated December 2, 2014]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/69/73>.

9. United Nations (UN). (2014c). Meryi ukrepleniya doveriya v regionalnom i subregionalnom kontekste: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/69/46 ot 2 dekabnja 2014 goda [Confidence-building measures in the regional and subregional context: UN General Assembly Resolution A/RES/69/46 dated December 2, 2014]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/69/46>.

10. United Nations (UN). (2014d). Opasnost rasprostraneniya yadernogo oruzhiya na Blizhnem Vostoke: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/69/78 ot 2 dekabnja 2014 goda [The risk of nuclear proliferation in the Middle East: UN General Assembly Resolution A/RES/69/78 dated December 2, 2014]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/69/78>.

11. United Nations (UN). (2014e). Regionalnoe razoruzhenie: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/69/45 ot 2 dekabnja 2014 goda [Regional disarmament: UN General Assembly Resolution A/RES/69/45 dated December 2, 2014]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/69/45>.

12. United Nations (UN). (2014f). Ukreplenie bezopasnosti i sotrudnichestva v rayone Sredizemnomorya: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/69/80 ot 2

Слюсаренко Ірина Юріївна

**Класифікація загроз безпеці на регіональному та субрегіональному рівнях
(на основі резолюцій Першого комітету Генеральної Асамблеї ООН)**

dekabrja 2014 goda [Strengthening of security and cooperation in the Mediterranean region] : UN General Assembly Resolution A/RES/69/80 dated December 2, 2014]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/69/80>.

13. United Nations (UN). (2015a). Kontrol nad obychnyimi vooruzheniyami na regionalnom i subregionalnom urovnyah: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/70/44 ot 7 dekabrja 2015 goda [Conventional arms control at the regional and subregional levels: UN General Assembly Resolution A/RES/70/44 dated December 7, 2015]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/70/44>.

14. United Nations (UN). (2015b). Meryi ukrepleniya doveriya na regionalnom urovne: deyatel'nost Postoyannogo konsultativnogo komiteta Organizatsii Ob'edinennyih Natsiy po voprosam bezopasnosti v Tsentral'noy Afrike: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/70/64 ot 7 dekabrja 2015 goda [Regional confidence-building measures: activities of the United Nations Standing Advisory Committee on Security Questions in Central Africa: UN General Assembly Resolution A/RES/70/64 dated December 7, 2015]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://www.undocs.org/ru/A/RES/70/64>.

15. United Nations (UN). (2015c). Regionalnoe razoruzhenie: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/70/43 ot 7 dekabrja 2015 goda [Regional disarmament: UN General Assembly Resolution /A/RES/70/43 dated December 7, 2015]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/70/43>.

16. United Nations (UN). (2015d). Repertoire of the Practice of the Security Council 19th Supplement 2014–2015. *United Nations*, [online]. Available at: http://www.un.org/en/sc/repertoire/2014-2015/Part_VII/2014-2015_Part_VII.pdf#page=7.

17. United Nations (UN). (2015e). Ukreplenie bezopasnosti i sotrudnichestva v rayone Sredizemnomorya: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/70/72 ot 7 dekabrja 2015 goda [Strengthening of security and cooperation in the Mediterranean region: UN General Assembly Resolution A/RES/70/72 dated December 7, 2015]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://www.undocs.org/ru/A/RES/70/72>.

18. United Nations (UN). (2016a). Bolee reshitel'nyie sovmestnyie deystviya v tselyah polnoy likvidatsii yadernogo oruzhiya: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/71/49 ot 5 dekabrja 2016 goda [United action with renewed determination towards the total elimination of nuclear weapons: UN General Assembly Resolution A/RES/71/49 dated December 5, 2016]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/71/49>.

19. United Nations (UN). (2016b). Kontrol nad obychnyimi vooruzheniyami na regionalnom i subregionalnom urovnyah: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/71/41 ot 5 dekabrja 2016 goda [Conventional arms control at the regional and subregional levels: UN General Assembly Resolution A/RES/71/41 dated December 5, 2016]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/71/41>.

20. United Nations (UN). (2016c). Meryi ukrepleniya doveriya na regionalnom urovne: deyatelnost Postoyannogo konsultativnogo komiteta Organizatsii Ob'edinennyih Natsiy po voprosam bezopasnosti v Tsentralnoy Afrike: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/71/79 ot 5 dekabnja 2016 goda [Regional confidence-building measures: activities of the United Nations Standing Advisory Committee on Security Questions in Central Africa: UN General Assembly Resolution A/RES/71/79 dated December 5, 2016]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/71/79>.

21. United Nations (UN). (2016d). Regionalnoe razoruzhenie: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/71/40 ot 5 dekabnja 2016 goda [Regional disarmament: UN General Assembly Resolution /A/RES/71/40 dated December 5, 2016]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/71/40>.

22. United Nations (UN). (2016e). Ukreplenie bezopasnosti i sotrudnichestva v rayone Sredizemnomorya: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/71/85 ot 5 dekabnja 2016 goda [Strengthening of security and cooperation in the Mediterranean region: UN General Assembly Resolution A/RES/71/85 dated December 5, 2016]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/71/85>.

23. United Nations (UN). (2017a). Bolee reshitelnyie sovместnyie deystviya v tselyah polnoy likvidatsii yadernogo oruzhiya: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/72/50 ot 4 dekabnja 2017 goda [United action with renewed determination towards the total elimination of nuclear weapons: UN General Assembly Resolution A/RES/72/50 dated December 4, 2017]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/72/50>.

24. United Nations (UN). (2017b). Kontrol nad obyichnyimi vooruzheniyami na regionalnom i subregionalnom urovnyah: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/72/35 ot 4 dekabnja 2017 goda [Conventional arms control at the regional and subregional levels: UN General Assembly Resolution A/RES/72/35 dated December 4, 2017]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://www.undocs.org/ru/A/RES/72/35>.

25. United Nations (UN). (2017c). Meryi ukrepleniya doveriya na regionalnom urovne: deyatelnost Postoyannogo konsultativnogo komiteta Organizatsii Ob'edinennyih Natsiy po voprosam bezopasnosti v Tsentralnoy Afrike: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/72/63 ot 4 dekabnja 2017 goda [Regional confidence-building measures: activities of the United Nations Standing Advisory Committee on Security Questions in Central Africa: UN General Assembly Resolution A/RES/72/63 dated December 4, 2017]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/72/63>.

26. United Nations (UN). (2017d). Meryi ukrepleniya doveriya v regionalnom i subregionalnom kontekste: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/72/33 ot 4 dekabnja 2017 goda [Confidence-building measures in the regional and subregional

Слюсаренко Ірина Юріївна

**Класифікація загроз безпеці на регіональному та субрегіональному рівнях
(на основі резолюцій Першого комітету Генеральної Асамблеї ООН)**

context: UN General Assembly Resolution A/RES/72/33 dated December 4, 2017]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://www.undocs.org/ru/A/RES/72/33>.

27. United Nations (UN). (2017e). Regionalnoe razoruzhenie: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/72/34 ot 4 dekabrja 2017 goda [Regional disarmament: UN General Assembly Resolution /A/RES/72/34 dated December 4, 2017]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/72/34>.

28. United Nations (UN). (2017f). Ukreplenie bezopasnosti i sotrudnichestva v rayone Sredizemnomorya: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/72/69 ot 4 dekabrja 2017 goda [Strengthening of security and cooperation in the Mediterranean region: UN General Assembly Resolution A/RES/72/69 dated December 4, 2017]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://www.undocs.org/ru/A/RES/72/69>.

29. United Nations (UN). (2018a). Bolee reshitelnyie sovместnyie deystviya v tselyah polnoy likvidatsii yadernogo oruzhiya: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/73/62 ot 5 dekabrja 2018 goda [United action with renewed determination towards the total elimination of nuclear weapons: UN General Assembly Resolution A/RES/73/62 dated December 5, 2018]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/73/62>.

30. United Nations (UN). (2018b). Kontrol nad obychnyimi vooruzheniyami na regionalnom i subregionalnom urovnyah: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/73/34 ot 5 dekabrja 2018 goda [Conventional arms control at the regional and subregional levels: UN General Assembly Resolution A/RES/73/34 dated December 5, 2018], *United Nations*, [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/73/34> [Accessed 9 March 2020].

31. United Nations (UN). (2018c). Meryi ukrepleniya doveriya na regionalnom urovne: deyatelnost Postoyannogo konsultativnogo komiteta Organizatsii Ob'edinennykh Natsiy po voprosam bezopasnosti v Tsentralnoy Afrike: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/73/78 ot 5 dekabrja 2018 goda [Regional confidence-building measures: activities of the United Nations Standing Advisory Committee on Security Questions in Central Africa: UN General Assembly Resolution A/RES/73/78 dated December 5, 2018]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/73/78>.

32. United Nations (UN). (2018d). Informatsionnaya programma Organizatsii Ob'edinennykh Natsiy po razoruzheniyuu: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/73/79 ot 5 dekabrja 2018 goda [United Nations Disarmament Information Programme: UN General Assembly Resolution A/RES/73/79 dated December 5, 2018]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/73/79>.

33. United Nations (UN). (2018e). Meryi ukrepleniya doveriya v regionalnom i subregionalnom kontekste: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/73/35 ot 5 dekabrja 2018 goda [Confidence-building measures in the regional and subregional

context: UN General Assembly Resolution A/RES/73/35 dated December 5, 2018]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/73/35>.

34. United Nations (UN). (2018f). *Mirnoe uregulirovanie voprosa o Palestine: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/73/19 ot 5 dekabrja 2018 goda* [Peaceful settlement of the question of Palestine: UN General Assembly Resolution A/RES/73/19 dated December 5, 2018]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/73/19>.

35. United Nations (UN). (2018g). *Regionalnoe razoruzhenie: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/73/33 ot 5 dekabrja 2018 goda* [Regional disarmament: UN General Assembly Resolution /A/RES/73/33 dated December 5, 2018]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/73/33>.

36. United Nations (UN). (2018h). *Ukreplenie bezopasnosti i sotrudnichestva v rayone Sredizemnomorya: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/73/85 ot 5 dekabrja 2018 goda* [Strengthening of security and cooperation in the Mediterranean region: UN General Assembly Resolution A/RES/73/85 dated December 5, 2018]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/73/85>.

37. United Nations (UN). (2019a). *Kontrol nad obychnyimi vooruzheniyami na regionalnom i subregionalnom urovnyah: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/74/38 ot 12 dekabrja 2019 goda* [Conventional arms control at the regional and subregional levels: UN General Assembly Resolution A/RES/74/38]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/74/38>.

38. United Nations (UN). (2019b). *Meryi ukrepleniya doveriya na regionalnom urovne: deyatelnost Postoyannogo konsultativnogo komiteta Organizatsii Ob'edinennyih Natsiy po voprosam bezopasnosti v Tsentralnoy Afrike: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/74/73 ot 12 dekabrja 2019 goda* [Regional confidence-building measures: activities of the United Nations Standing Advisory Committee on Security Questions in Central Africa: UN General Assembly Resolution A/RES/74/73 dated December 12, 2019]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/74/73>.

39. United Nations (UN). (2019c). *Meryi ukrepleniya doveriya v regionalnom i subregionalnom kontekste: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/74/39 ot 12 dekabrja 2019 goda* [Confidence-building measures in the regional and subregional context: UN General Assembly Resolution A/RES/74/39 dated December 12, 2019]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/74/39>.

40. United Nations (UN). (2019d). *Regionalnoe razoruzhenie: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/74/37 ot 12 dekabrja 2019 goda* [Regional disarmament: UN General Assembly Resolution /A/RES/74/37 dated December 12, 2019]. *United Nations*, [online]. [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/74/37>.

Слюсаренко Ірина Юрїївна

**Класифікація загроз безпеці на регіональному та субрегіональному рівнях
(на основі резолюцій Першого комітету Генеральної Асамблеї ООН)**

41. United Nations (UN). (2019e). Ukreplenie bezopasnosti i sotrudnichestva v rayone Sredizemnomorya: Rezoljucija General'noj Assambleej A/RES/74/77 ot 12 dekabrja 2019 goda [Strengthening of security and cooperation in the Mediterranean region: UN General Assembly Resolution /A/RES/74/77 dated December 12, 2019]. *United Nations*, [online]. Available at: <https://undocs.org/ru/A/RES/74/77>.

©Слюсаренко І. Ю., 2020

**РЕГІОНАЛЬНІ
СТУДІЇ**

**REGIONAL
STUDIES**

UDC : (438) «1919»:342.4

THE ROLE OF A WOMAN VOTING IN THE 1919 LEGISLATIVE SEJM ELECTIONS

Adamus Alicja

*Archiwum Państwowe w Częstochowie,
Częstochowa, Rzeczpospolita Polska
ORCID: 0000-0003-1445-214X*

Studnicka-Mariańczyk Karolina

*Doctor of History
Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w
Częstochowie, Instytut Historii,
Częstochowa, Rzeczpospolita Polska
ORCID: 0000-0002-4116-9350
k.studnicka@op.pl*

Надіслано:
30.05.2020

Рецензовано:
15.06.2020

Прийнято:
30.06.2020

This article presents the subject of the role of women voting in elections to the Legislative Sejm. However, this is not the story of women recognized by society and elected representatives in the Sejm of the reborn Poland. This is the story of women who were called for the first time to vote in elections. Receiving full public rights after many years of ignorance on the part of men, they were urged and encouraged to appear in elections. The main inspiration for this article was to find leaflets, posters and appeals to Polish citizens before the elections to the 1919 legislative parliament. We were impressed by the number of appeals to women who began to be treated as full citizens of the Second Polish Republic. After reviewing the materials, we decided to familiarize the reader with the reality of the parliamentary elections and the role of women they played in this important event of rebuilding Poland.

Key words: women, electoral law; legislative Sejm; voting; elections; Second Polish Republic; Polish Socialist Party; National Independence Party.

*Адамус Аліся, Державний архів у Ченстохові, м. Чехонстов, Польща;
Студницька-Марьянчик Кароліна, доктор історії, Гуманітарно-
Природничий університет імені Яна Длугоша в Ченстохові, м. Чехонстов, Польща*
Роль жіночих голосів у виборах до законодавчого Сейму у 1919 році

У цій статті представлена тема ролі жінок, які голосують на виборах до законодавчого сейму. Однак це не історія жінок, визнаних суспільством та обраних представницями у Сеймі відродженої Польщі. Це історія жінок, яких

вперше було закликано голосувати на виборах. Отримавши повні публічні права після багаторічного невизнання з боку чоловіків, їх закликали і заохочували брати участь у виборах. Основним натхненням для цієї статті було знайти листівки, плакати та звернення до громадян Польщі перед виборами до законодавчого парламенту 1919 року. Нас вразила кількість звернень до жінок, до яких почали ставитися як до повноправних громадян Другої Польської Республіки. Переглянувши матеріали, ми вирішили ознайомити читача з реальністю парламентських виборів та роллю жінок, яку вони відіграли у цій важливій події відбудови Польщі.

Ключові слова: жінки; виборче законодавство; законодавчий сейм; голосування; вибори; Друга Польська Республіка; Польська Соціалістична Партія; Партія Національної Незалежності.

Адамус Алисья, Государственный архив в Ченстохове, г. Чехонстов, Польша;

Студницка-Марьянчик Каролина, доктор истории, Гуманитарно-Естественный университет имени Яна Длугоша в Ченстохове, г. Чехонстов, Польша

Роль женских голосов в выборах в законодательный Сейм в 1919 году

В этой статье представлена тема роли женщин, которые голосуют на выборах в законодательный сейм. Однако это не история женщин, признанных обществом и избранных представительницами в Сейме возрожденной Польши. Это история женщин, которые впервые призвали голосовать на выборах. Получив полные публичные права после многолетнего непризнания со стороны мужчин, их призывали и поощряли участвовать в выборах. Основным вдохновением для этой статьи было найти листовки, плакаты и обращения к гражданам Польши перед выборами в законодательный парламент 1919 года. Нас поразило количество обращений к женщинам, к которым стали относиться как к полноправным гражданам Второй Польской Республики. Просмотрев материалы, мы решили ознакомить читателя с реальностью парламентских выборов и ролью женщин, которые сыграли роль в этом важном событии восстановления Польши.

Ключевые слова: женщины; избирательное законодательство; законодательный сейм; голосования, выборы; Вторая Польская Республика; Польская Социалистическая партия; Партия Национальной Независимости.

Introduction

This article presents the role of women in elections to the Legislative Sejm in 1919. However, this is not the story of women recognized by society and elected

deputies of the reviving Polish state. This is the story of women who were called for the first time to vote in elections. Receiving full public rights after many years of ignorance on the part of men, they were urged and encouraged to appear in elections. The main inspiration for this article was to find leaflets, posters and appeals to Polish citizens on the eve of elections to the 1919 legislative parliament.

The analysis of sources and recent researches

These materials were collected by the Potocki and Ostrowski families in their archives. All leaflets, appeals, brochures and notes were collected by the family on their own, which was associated with a strong connection of the Potocki and Ostrowski lives with politics. In addition to the men actively participating in it, the Potocki and Ostrowski families included female representatives showing interest in politics – this is mainly about Ludwika the Countess of Ostrowska. As many as 20 brochures, leaflets, posters and notes in the materials from the Potocki and Ostrowski Archives in Maluszyn refer to women. This shows considerable interest in the female issue of archive owners. Due to the fact that one of the authors of this article in the past has dealt with the Potocki and Ostrowski families, among others in the works of Ludwika Countess Ostrowska (Studnicka-Mariańczyk, 2016) or the Manor House of Korowski Family in Maluszyn (Studnicka-Mariańczyk, 2014), she drew attention to the materials characterizing the times and reality in which the Potocki family lived and Ostrowski. The reality and political situation are shown in leaflets and appeals from various political parties to citizens. In addition to strong agitation, one can deduce from them what in the political life of that time was a priority for society – including women. Due to the high historical value of the materials found and the surprisingly large number of appeals to women as full citizens of the Second Polish Republic, the authors decided to address the issue of women's first voting in Poland. The analysis of found source materials evoked in the authors a sense of duty to bring the reader closer to the reality of the parliamentary elections and the role of women they played in this important event for rebuilding Poland.

Currently, there are monographs in the literature describing the elections to the Legislative Sejm and its activities in subsequent years, as well as the role of women related to this issue. One of them is the work of Jerzy Myśliński – *Women in inter-war Poland* (Myśliński, 2000), who accurately described the main lines of action of socialists. A significant position is also the work of Maria Nartonowicz-Kot, *A socialist in the political and social life of Poland in the interwar years* (Nartonowicz-Kot, 1966). The exact characteristics of the Polish Socialist Party are included in their works by Jan Tomicki – *Polish Socialist Party* (Tomicki, 1983) and Kazimierz Więch *Polish Socialist Party 1918–1921* (Więch, 1978). Regarding the second part of this article – the analysis of the appeal of the Women's Independence Party – Grzegorz Zackiewicz's article entitled *Vision of independent Poland in the concepts of the National Independence Party from 1917–1919* (Zackiewicz, 2018).

Presenting the research material

The newly created state, which was the Second Polish Republic, after over a hundred years of captivity, had to rebuild all administrative, legislative and governmental structures. After regaining independence, the Poles vigorously set about laying foundations for a strong and free state. On November 18, 1918, Józef Piłsudski, who had received command of the Polish Armed Forces from the Regency Council a few days earlier, established the first Government of the Second Polish Republic (Lange, 1919). A few days later, he issued a statement to other countries of the world about the emergence of independent Poland (Chronicle..., 1994). Jędrzej Moraczewski became the President of the Council of Ministers (Lange, 1919, p. 43). Then a decree was signed, signed by Marshal Piłsudski and Prime Minister Moraczewski, regarding the establishment of Polish representative power until the convocation of the legislative parliament. Piłsudski's competence included appointing the government and senior state officials as well as approving decrees issued by the government (Czubiński, 1987). The main purpose of the government formed by Piłsudski was to organize elections to the legislative parliament. At the end of November 1918, the rules for electoral regulations were issued, and the date of the elections was specified – January 26, 1919 (Lange, 1919, p. 43). It was one of the most important elements of the reconstruction of the state. The elections were to be five adjectives: equal – every citizen had the right to take part in the elections and had one vote; direct – each citizen voted for one candidate from electoral lists; secret; proportional – political groups received the number of seats in proportion to the votes received; universal – all adult citizens of the Second Polish Republic could vote (Decree, 1919, p. 2). All citizens who were 21 years of age had electoral rights. Other factors, such as religion, nationality, social origin or gender, which until now had a significant impact on the selection of people entitled to vote did not matter anymore (Rzepecki, 1920, pp. 9–19).

The novelty was allowing women to vote. Polish citizens received this right for the first time in their history. Therefore, it was an event that strongly influenced the environment of women activists (Sierakowska, 2009, pp. 33–47). They then achieved their primary goal in equality with men (Pietrzak, 2000, pp. 77–91). They became full citizens of the country in which they lived and worked. It should be noted that in the then world the right to vote for women was not customary in other European countries. In the reviving Republic of Poland, the authorities were one of the first in Europe that decided to grant women such rights. Obtaining electoral rights by women was used by political and social activists who wanted to take full advantage of the opportunity to represent women's thought in the group of legislative authorities (Śliwa, 2000, pp. 49–60). It is worth emphasizing that the merit of obtaining women's electoral rights should be attributed to them. It was a complex process, which was successful, and it included the work of many activists (Waniek, 2019). The requirement to be on the electoral list was to obtain 50 signatures supporting the

Adamus Alicja, Studnicka-Mariańczyk Karolina
The Role of a Woman Voting in the 1919 Legislative Sejm Elections

candidacy (Czubiński, 1987, pp. 48–49). In the absence of support for Jędrzej Moraczewski, he resigned along with the government on January 16, 1919 (Goclon, 2009, p. 135). Then his place was taken by Ignacy Paderewski, who formed a new government. The issue of elections to the Legislative Sejm was quite complicated in the reviving Polish State. These problems resulted mainly from the division of Polish territories, which were not finally unified yet. In January 1919, citizens from parts of the Kingdom of Poland voted. In February 1919, citizens of the Second Polish Republic from Suwalszczyzna voted, in June from Greater Poland and in July from Białystok.

Election to the Legislative Sejm was attended by: The National Election Committee of Democratic Parties, the Polish People's Party "Liberation", the Polish Socialist Party, the Polish People's Union, the Provisional Jewish National Council, the Polish People's Party "Piast", the National Workers' Union and others. Then the largest number of votes was won by the National Electoral Committee of Democratic Parties (Kacperski, 2007, p. 115), which included the National Democratic Party, the Christian Democratic Party, the Polish Progressive Party, the National Union, and the National Electoral Action of Polish Women. After a few weeks, the Real Political Party, the National Rebirth Party, the National Labor Party, the Political Circle of Workers' Associations, the Christian Workers' Association and the Economic Independence Union joined the original composition (Drewicz, 2012, pp. 86–87). The Polish Liberation Party took the second place during the January election. PSL From the beginning of its existence, it supported the activities of the Polish Military Organization and the Ambulance League of Women. The Polish Socialist Party took the third place in the election (Czubiński, 1987, p. 54).

Currently, before the election, citizens often face election campaigns, just as it was 100 years ago. After the agreed date of elections to the Legislative Sejm, the parties agitated among Polish citizens in their favor. Among the numerous appeals, posters, leaflets and programs of leading political parties, whose authors were men, women also began to speak. One such initiative was the appeal of the Women's Department of the Polish Socialist Party (The Central Archives of Historical Records, the Ostrowski and Potocki Archives of Maluszyn, Prints of elections..., 1919) issued in 1919 (The establishment of the women's department of the Polish Socialist Party dates back to December 8–9, 1918, when the first Party Congress of Women took place – see Waniek, 2019). Already at the beginning of the appeal of the PPS activists, it was emphasized how important the elections to the Legislative Sejm would be, which in the near future will adopt the constitution of the Second Polish Republic – a basic law organizing the rights, obligations and system of the newly reborn state. The importance of choosing the right people to decide about further shaping the state was also emphasized. As the appeal came from the Women's Department of the PPS, it emphasized the paramount importance of choosing representatives of the working people, which – according to the activists – constituted the majority of Polish society.

As mentioned above, the appeal states that women have obtained voting rights on an equal footing with men. However, it was shown not only as a right, but also as a civic duty. PPS activists defined the program of the PPS Women's Department as follows:

"(...) it combined the slogans of socialism and feminism, in which the statement of dual – class and gender – handicap of workers played an important role. The activities of socialists were not limited to the struggle for economic liberation of women, protection of their work, building women's trade unions. An equally important task was to work to make the female proletariat aware of what equality is (Waniek, 2019).

According to the authors of the magazine, women should consider the right to vote as an obligation to make up for the current inability to cast a vote, which pushed them to the margins of political life. They also believed that the vote should take place after deep reflection and only on representatives of socialism, under the threat of suffering defeat as a citizen in the event that:

"they will cast their voices to those who have always thrown them away from the brace of public life, saying that the woman is to remain silent in matters of politics, deaf to their misery, when they cast their votes to the backslides, the enemies of working people, the enemies of all liberation movement!" (The Central Archives of Historical Records, the Ostrowski and Potocki Archives of Maluszyn, Prints of elections..., 1919, p. 3).

The authors of appeals addressed to women of the reviving Polish state threatened the assessment of future generations and criticism of them – as citizens making bad choices, the effects of which will be felt by future generations. In our opinion, the authors of the appeal try to reach all women from different social strata and with different social and political views. The next part of the document makes women aware of the need to speak and fight for this voice with ubiquitous men. Following the appeal:

"Many of them consider politics at all to belong to them, political matters say only care about men" (The Central Archives of Historical Records, the Ostrowski and Potocki Archives of Maluszyn, Prints of elections..., 1919, p. 4).

This illustrates the division that existed between the women's community in the 20th century. Despite the individualities who wanted to act and have a voice as a full citizen of the country, the remaining – a large proportion of women did not want to interfere in politics, considering it not interesting and not worthy of deeper interest (Kulak, 2016, pp. 24–25). This is completely justified, and this is because of the past, in which the role of a woman was reduced to taking care of the home, giving birth and raising children, and in later centuries also work (Kasprzyk, 2017). Women were taught about their position in marriage, about the domination of personal and public life by a man. Therefore, women who did not want to engage in political life were

somewhat justified by the history and role of the woman she played in society. Of course, this does not mean that women still remained “subjected” to their husband and, in general, the male world in public space, because more and more of them were educated, so that they were aware of the situation in the country, and obtaining political rights was significant for them social promotion, which made it possible to decide about the current situation in the country. Returning to the appeal of the PPS activists, in the remainder of the appeal they listed matters that should be of interest to every citizen, such as: borders of the Polish state, taxes that will be adopted in the future, relations with neighbors, resolutions on the rights of employees, etc. Pay attention to the fact that all these matters significantly affect the lives of not only men, but also working women or women – mothers. The activists firmly disagree with the women community's obligation to vote. The authors drew attention to another aspect of allowing women to fully enjoy public rights – namely the possibility of co-deciding on aspects related to women's lives. Until now, men often decided about women's matters without putting themselves in their place. Henceforth, after getting into the Legislative Sejm female representatives, they could be the voice of women in political discussions and matters concerning them. The activists also indicated the need to get involved in a political organization, because in their opinion they only had the chance to fight the overwhelming number of men involved in politics forever. The PPS was shown as a political organization that will fight to defend the oppressed women. The appeal also deplores the authors on working women who have not yet had any impact on labor legislation. Numbers listed:

“(…) before the war, 6 million women in Austria worked for money, while in Germany 12 million” (The Central Archives of Historical Records, the Ostrowski and Potocki Archives of Maluszyn, Prints of elections..., 1919, p. 5).

The authors also pointed out that during the war it was women who worked the most, taking over the positions of men who were directed to the front. In addition, it should be noted that in an appeal to women, PPS activists spoke loudly about widespread hunger wages for women who, after the war, despite the work they had to do, often faced the disability of her husband who returned home. The authors also pointed to the lack of social assistance for women:

“In greater numbers doomed to their own work and transition, without anyone's help hard way of life, are women in this situation that in the event of illness or childbirth, in the event of unemployment and old age they must suffer misery and are abused at every step” (The Central Archives of Historical Records, the Ostrowski and Potocki Archives of Maluszyn, Prints of elections..., 1919, p. 6).

The authors of the text also argued about the protection that the Polish Socialist Party has in the past provided for working women. They pointed out the mortality of women working mainly in tobacco, phosphorus and lead factories. The authors enumerated numerous hardships of war and post-war life. Expensive in shops,

the need for women who, after work, had to take care of the entire farm and children. They also indicated the amount of taxes that had an impact on the life of the entire nation. In their appeal calling for votes at the elections to the Legislative Sejm, the activists presented postulates concerning the life of a pregnant woman and the mother of an infant, which should be changed with the establishment of a new parliament. Woman:

“1) should be dismissed from work with the right to return to her – 8 weeks before delivery and 8 weeks after delivery; all this time she should receive a allowance no lower than 1^{1/2} of her earnings.

2) should benefit from free midwifery and medical assistance; have free help provided at the farm and taking care of children from special substitutes during the puerperium. In cases of need mothers should receive underwear, children's layettes and all that is necessary for raising a baby in cleanliness and health.

3) nursing women who have returned to work should be released every few hours to feed their child. They should receive an additional payment equal to half of their earnings. There should be cribs for infants not far from the worker's mother's workplace, which would allow her to feed the child without taking a long break from the work.

4) all these allowances should be issued from state funds through special maternity funds” (The Central Archives of Historical Records, the Ostrowski and Potocki Archives of Maluszyn, Prints of elections..., 1919, p. 11).

Then PPS activists drew attention to the decisive influence of women on education in the country. They also stated that obtaining a political voice by women is in the interest of the entire nation, which would develop much better.

In their summary, they highlighted the primary importance of the matters they cited to readers. They considered it necessary for women to be involved in political and public life of the state in order to have an impact on all matters related to women's life. The activists drew attention to the possibility of women's representation by a woman who could raise issues important to the women's community, often overlooked by men. At the end of their appeal, they called for voting for the Polish Socialist Party as the duty of a good citizen who cares about the fate and future of her country:

“Women Citizens! Mostly in the nation, you can tip the scales of victory to the side of those fighting for a good cause, so let them not shirk their vote and fulfill their duty in the name of the highest goal that we strive for in the name of future generations! – Women's Department of the Polish Socialist Party” (The Central Archives of Historical Records, the Ostrowski and Potocki Archives of Maluszyn, Prints of elections..., 1919, p. 16).

Other political parties also wanted to use their influence on women who obtained the right to vote in the next vote. In addition to the appeal of the activists of

Adamus Alicja, Studnicka-Mariańczyk Karolina
The Role of a Woman Voting in the 1919 Legislative Sejm Elections

the Polish Socialist Party described above, the National Independence Party expressed its opinion addressed to the women's community (The National Independence Party – founded in March 1917, a group of the left wing of independence, cooperated with the Polish Military Organization. Its ranks mainly included urban intelligence. The main activists of the Party were: Jan Cynarski, Bolesław Czarkowski, Gustaw Daniłowski, Medard Downarowicz, Piotr Górecki, Tadeusz Hołówko, Waław Sieroszewski, Artur Śliwiński, and Stanisław Thugutt. G. Zackiewicz, cit. pp. 189–210). In a brochure entitled *A Woman's Task in the Legislative Sejm*, the authors tried to win the votes of women. From the very beginning, activists in the brochure emphasize the importance of the upcoming elections, treating them as decisive for the overall revival of the Polish state. The authors expressed their approval for the electoral law, believing that the principles on which the elections are to be conducted are completely democratic and correct. In addition, they compared the democratic electoral code to the code of other countries in the world – according to the authors in the most democratic nations:

“This broad democratic electoral law, which is used in the most cultural and democratic nations (Scandinavian, Finnish, US, Australia, and recently England) opens up new horizons for Polish women for political and civic work and gives her the right to feel state-creative cooperation” (The Central Archives of Historical Records, the Ostrowski and Potocki Archives of Maluszyn..., 1919, Party of National Independence, p. 1)

And in this appeal, as well as in the appeal of the PPS activists, we can find a statement about the numerous obligations that lie on the shoulders of women, while the lack of existing civil rights and more. The authors originating from the National Independence Party also highlighted the current situation of solving women's problems, affecting the ignorance of men deciding the fate of the entire nation. However, one can notice a significant difference between the previously described appeal of PPS activists and the second one from the National Independence Party. The second appeal, in its content was not so urgent, its authors in a gentler, more subtle way tried to make women aware of the positive sides of gaining political and public awareness. So, they exchanged advantages:

“(…), having political rights, the woman will become acquainted with the entire complex of our national and social life, expand her worldview, raise her civic dignity, stop being passive, indecisive and cowardly. By obtaining rights to the Sejm and local government, Polish women become true citizens of their beloved homeland” (The Central Archives of Historical Records, the Ostrowski and Potocki Archives of Maluszyn..., 1919, Party of National Independence, p. 2).

The authors familiarized readers with previous years in which women applied for civil rights. These efforts were directed to the first Council of State, to the Regency Council, to the ministerial minister Kucharzewski and the ministerial minister Świeżyński. Then, in the appeal, allegations were made about the lack of earlier

possibility for women to influence the fate of the nation. Activists also warned of the National Democracy, whose intentions they considered insincere. They then call on women to vote for the United Republican Election Committee on list 1:

“So, in her own interest and in the interest of the good of the future and power of the nation, a woman should go along with Polish democracy, and the sincerest representatives are the candidates of the UNITED REPUBLICAN ELECTION COMMITTEE, LISTING NO.1” (The Central Archives of Historical Records, the Ostrowski and Potocki Archives of Maluszyn..., 1919, Party of National Independence, p. 2).

The authors once again emphasized the importance of elections to the Legislative Sejm and the need for women to vote. The second part of the appeal of the National Independence Party showed the possibility of female representatives entering the Legislative Sejm. Then it was pointed out the responsibility that will rest on women who get to the Sejm – and this is primarily a fight for equal rights in matters of work, earnings, positions (Zackiewicz, 2018, p. 204). The authors also tackled the problem of marriage and its inseparability, commenting that it disturbs a certain freedom of a man who remains unhappy. To protect family and marriage rights, the authors of the brochure saw women who would enter the Legislative Sejm and become MPs. Like the activists of PPS, they raise the matter of motherhood and the situation of pregnant women, which should be changed without delay:

“The reborn Polish State, after so many years of war disasters and terrifying mortality, must create laws that would guarantee the nation's development, strength and due population growth. (...) To this end, a special law on maternity insurance and a directly related right to child protection must be created” (The Central Archives of Historical Records, the Ostrowski and Potocki Archives of Maluszyn..., 1919, Party of National Independence, p. 3).

In the last part of their appeal, the authors drew attention to social problems, which were: prostitution, alcoholism, and smoking. Finally, they pay attention to the attribute of women, which is a more altruistic and emotional attitude – which will undoubtedly be a new element in political life. This leads to greater reflection, discussion of many decisions made by men – among the issues rejected by a woman include, inter alia, war or other bloody conflicts.

Conclusions

Both appeals set out a number of policy issues and the women involved directly and indirectly. Political parties tried to convince by all means women to vote for their party or party. This is not surprising, due to the fact that women being half the nation, received the rights and had a significant impact on the course of the election. Agitations led by different parties have outdone each other in portraying the role of women in elections. Not only on the part of women voters, but also women candidates who are to remain the representation of women in the Legislative Sejm. Women,

however, faced a difficult choice, surrounded by promises from all sides. Having no experience in political life, they had to decide what they want for their homeland and whom they could trust. It was not an easy task, even because of the fact that women have been removed from politics so far, which led to their ignorance and lack of awareness. It should be noted, however, that both appeals, despite the environments in which they were issued, are in fact similar to each other and raise the same issues. This shows us a picture of the life of the rebirthing the Second Polish Republic and the issues that were to be changed. The problem of choosing the appropriate authorities representing the voice of the nation was and is still a difficult and complicated issue, which is why it is necessary to understand and appreciate the behavior of women who suddenly gained a voice in the political life of the Second Polish Republic.

References:

1. *Chronicle of Polish Uprisings 1794–1944*. (1994). Warsaw.
2. Czubiński, A. (1987). *Recent history of Poland 1914–1983*. Warsaw.
3. Decree on the election to the Legislative Sejm. (1919). *Polish monitor: Official Journal*, no. 216 of November 29.
4. Drewicz, M. (2012). 'Polish elections – January 1919: candidates for deputies from Polish lists in the north-west of the former Kingdom'. *Saeculum Christianum: a social and historical magazine*, no. 19/1, pp. 83–106.
5. Goclon, J., (2009). 'Government of Jędrzej Moraczewski November 17, 1918 – January 16, 1919 (structure, functioning, decrees)'. *Review of Historical Sciences*, Vol. VIII, no. 2.
6. Kacperski, K. (2007). *Electoral system for the Sejm and Senate at the threshold of the Second Polish Republic*. Warsaw.
7. Kasprzyk, B. (2017). *To be a woman in old Poland: 19th century*, [online]. Available at: <http://www.girlsroom.pl/zycie/7329-byc-kobieta-w-dawnej-polsce-xix-wiek>.
8. Kulak, T. (2016). *Introduction*, [in:] edited by Tejże, M. Dajnowicz, M. Dajnowicz. Wrocław.
9. Lange, A. (Ed). (1919). *Sejm*. Warsaw.
10. Myśliński, J. (2000). 'Women in Polish leftist groups 1918–1939'. *Equal rights and unequal opportunities. Women in interwar Poland*. Warsaw.
11. Nartonowicz-Kot, M. (1966). 'Socialist in the political and social life of Poland in the interwar years. Łódź and Łódź district'. *Woman and the world of politics*. Warsaw.
12. Pietrzak, M. (2000). Legal situation of women in the Second Polish Republic. *Equal rights and unequal opportunities: women in interwar Poland*. Warsaw.
13. Rzepecki, T. (1920). *Sejm of the Republic of Poland 1919*. Poznań.

14. Sierakowska, K. (2009). 'Self-organization of women in the Second Polish Republic: aspirations, opportunities, realizations'. *Social activists, feminists, citizens ... Self-organization of women in Poland after 1918 (on a comparative basis)*, Vol. II. Warsaw.

15. Śliwa, M. (2000). 'Women's participation in elections and their parliamentary activity'. *Equal rights and unequal opportunities: women in interwar Poland*. Warsaw.

16. Studnicka-Mariańczyk, K. (2014). *Landlord seat of Ostrów corbels in Maluszyn*. Warsaw.

17. Studnicka-Mariańczyk, K. (2016). *Ludwika, Countess Ostrowska*. Warsaw.

18. *The Central Archives of Historical Records, the Ostrowski and Potocki Archives of Maluszyn, Prints of elections to the legislative parliament (posters, appeals, leaflets)*. (1919a). [hereinafter: Second choice of elections ...], Centrally Election Office PPS Women's Department of the Polish Socialist Party, Elections to the Sejm and the Matter of Women. Warsaw.

19. *The Central Archives of Historical Records, the Ostrowski and Potocki Archives of Maluszyn, prints on the elections to the legislative parliament (posters, appeals, leaflets)*. (1919b). Appeal to women – Polish Socialist Party.

20. *The Central Archives of Historical Records, the Ostrowski and Potocki Archives of Maluszyn, prints on the elections to the legislative parliament (posters, appeals, leaflets)*. (1919c). Mothers' Rally – Polish Socialist Party.

21. *The Central Archives of Historical Records, the Ostrowski and Potocki Archives of Maluszyn, prints on the elections to the legislative parliament (posters, appeals, leaflets)*. (1919d). Task of a woman in the Legislative Sejm – Party of National Independence.

22. *The Central Archives of Historical Records, the Ostrowski and Potocki Archives of Maluszyn, prints on the elections to the legislative parliament (posters, appeals, leaflets)*. (1919e). Polish Women! – National Election Organization of Polish Women.

23. *The Central Archives of Historical Records, the Ostrowski and Potocki Archives of Maluszyn, prints on the elections to the legislative parliament (posters, appeals, leaflets)*. (1919f). Polish Women – National Election Organization of Polish Women.

24. Tomicki, J. (1983). *Polish Socialist Party*. Warsaw.

25. Waniek, D. (2019). Women of the Polish Socialist Party. *Przegląd Socjalistyczny*, [online]. Available at: <http://przegladsocjalistyczny.pl/opinie/aziemski/929-pps>.

26. Więch, K. (1978). *Polish Socialist Party 1918–1921*. Warsaw.

27. Zackiewicz, G. (2018). 'Vision of Independent Poland in the concepts of the National Independence Party of 1917–1919'. *Independence and Memory*, vol. 25/3 (63).

© Adamus A., Studnicka-Mariańczyk K., 2020

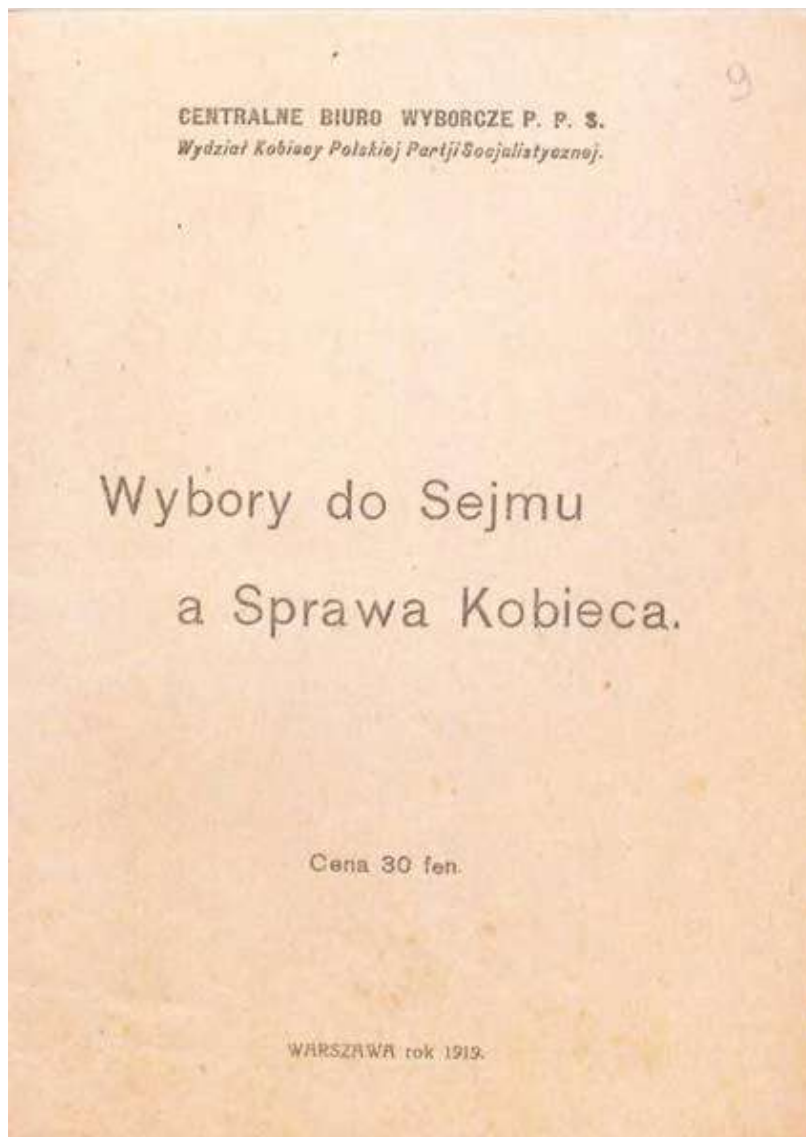

Photo 1. Elections to the Sejm and the Feminine Case – Central Election Office P. P. S. Feminine Department of the Polish Socialist Party, Source: Central Archives of Historical Records, Ostrowski and Potocki Archives from Maluszyn, prints on the elections to the legislative parliament (posters, appeals, leaflets), 1919.

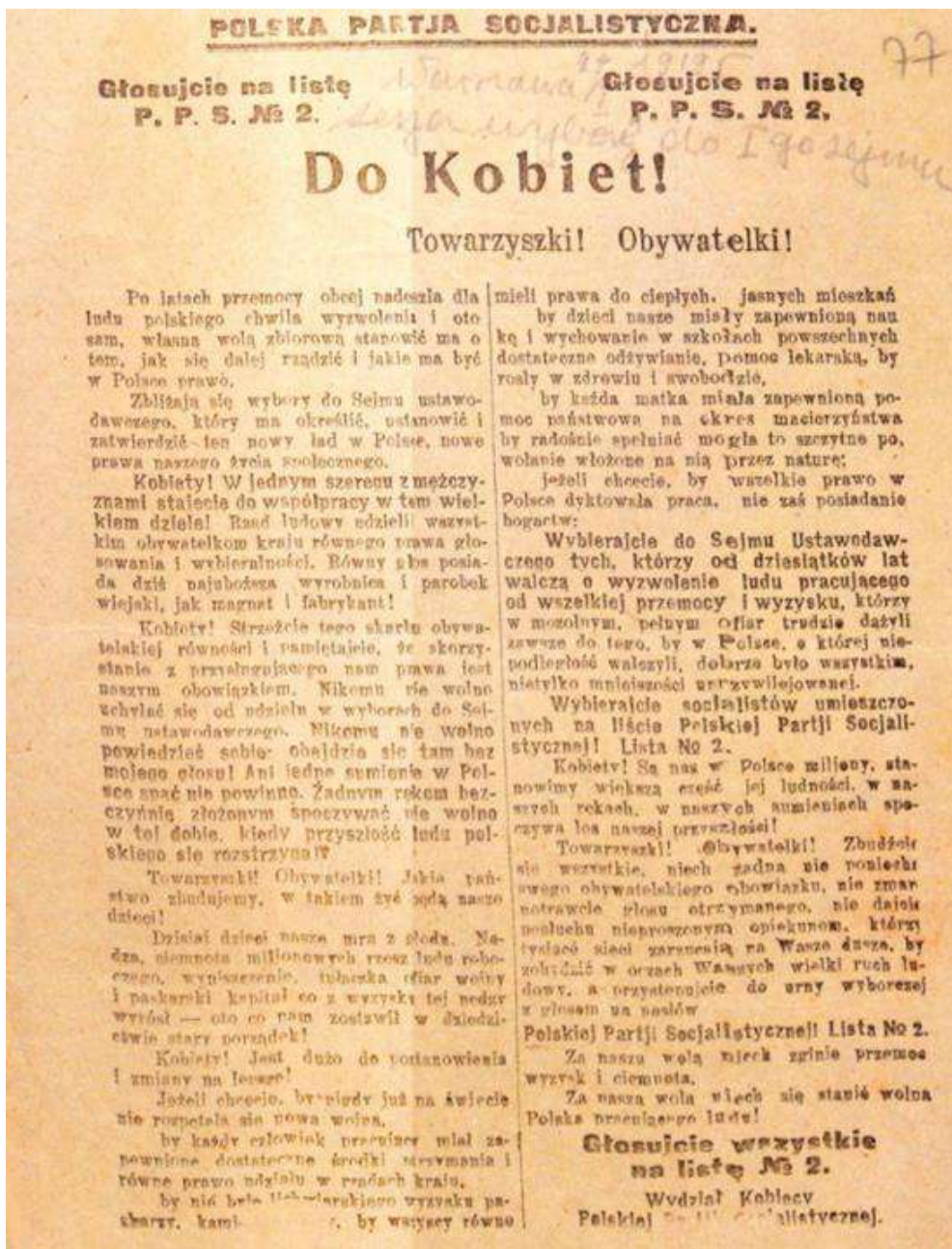

Photo 2. Appeal to women – Polish Socialist Party, Source: Central Archives of Historical Records, Ostrowski and Potocki Archives from Maluszyn, prints on elections to the legislative parliament (posters, appeals, leaflets), 1919.

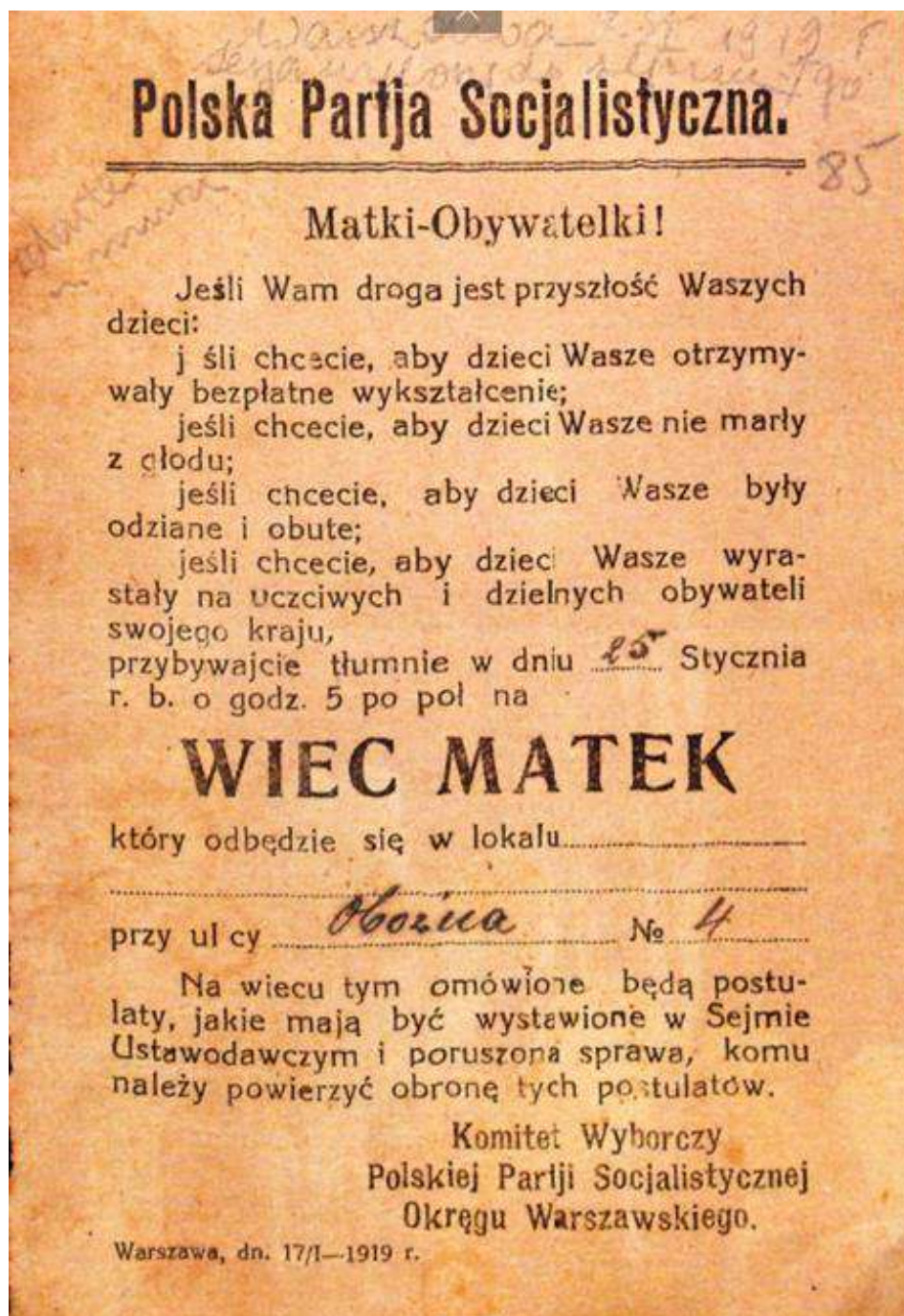

Photo 3. Mothers' meeting – Polish Socialist Party, Source: Central Archives of Historical Records, Ostrowski and Potocki Archives from Maluszyn, prints on the elections to the legislative parliament (posters, appeals, leaflets), 1919.

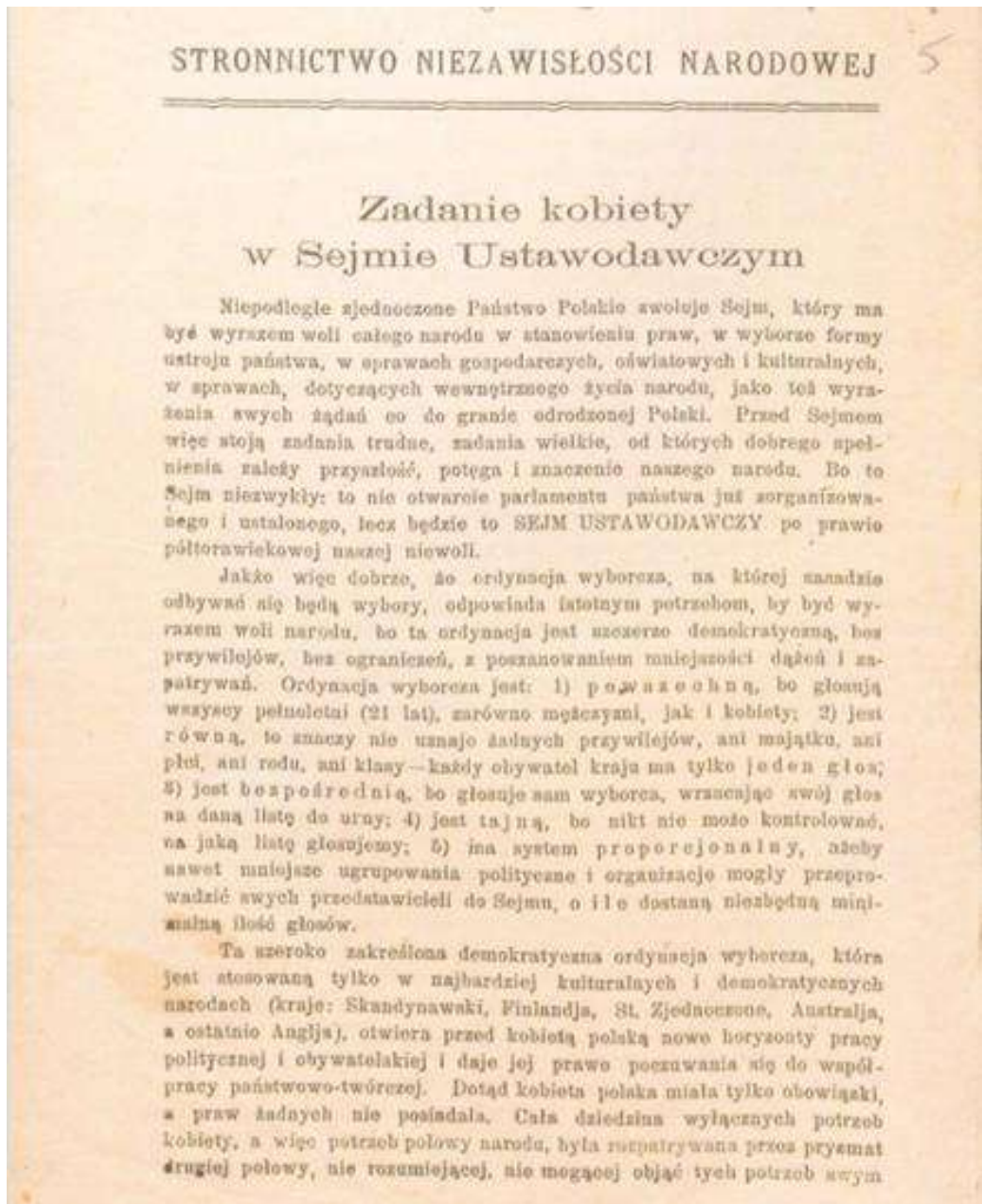
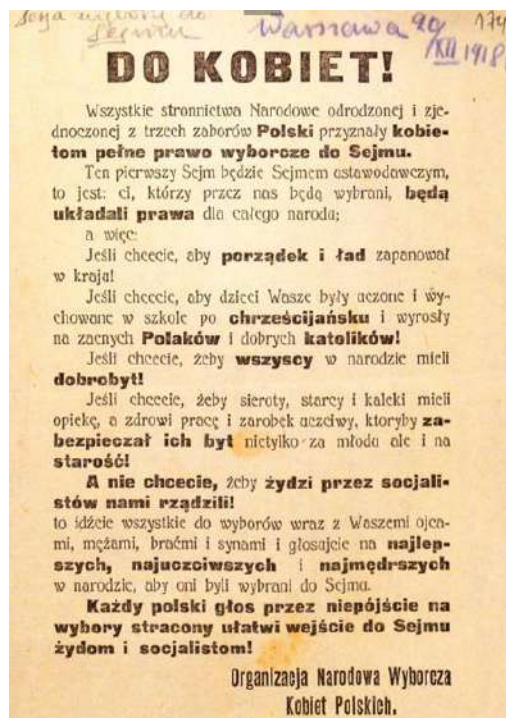
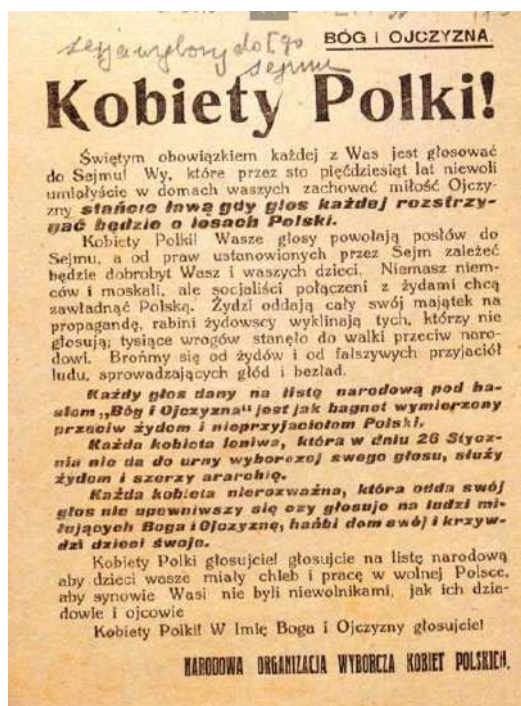

Photo 4. Task of a woman in the Legislative Sejm – Party of National Independence, Source: Central Archives of Historical Records, Ostrowski and Potocki Archives of Maluszyn, prints on the elections to the legislative parliament (posters, appeals, leaflets), 1919.

Pic. 5 and 6. Polish women! – National Election Organization of Polish Women, Source: Central Archives of Historical Records, Ostrowski and Potocki Archives from Maluszyn, prints on elections to the legislative parliament (posters, appeals, leaflets), 1919.

Pic. 7 and 8. Polish Women – National Election Organization of Polish Women, Source: Central Archives of Historical Records, Ostrowski and Potocki Archives from Maluszyn, prints on the elections to the legislative parliament (posters, appeals, leaflets), 1919.

УДК : 327.73

**ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ У США:
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА КАМПАНІЇ 2014 РОКУ**

Земзюліна Наталія Іванівна

*доктор історичних наук, професор,
Черкаський національний
університет ім. Богдана Хмельницького,
м. Черкаси, Україна
ORCID: 0000-0002-9028-2093
aklatan.zem@gmail.com*

Надіслано:
03.11.2020

Рецензовано:
10.11.2020

Прийнято:
16.11.2020

У запропонованій статті аналізуються мотиви поведінки виборців напередодні і безпосередньо під час виборів. Вказано, що розуміння закономірностей їх дій значною мірою пом'якшує несподіванку результатів виборів. Останнім часом політологи, соціологи, аналітики багато дізналися про те, як виборці насправді приймають рішення, що має остаточний вплив на їх рішення, наскільки їхні думки важливі для розуміння демократичної відповідальності і суспільного добробуту. Проте, ці дослідження спровокували більше відкритих питань, ніж відповідей. Восени 2014 року в США пройшли проміжні вибори до Конгресу. Науковці отримали черговий шанс випробувати свої версії на результатах американських виборів, відслідкувати закономірності електоральної поведінки, спрогнозувати результати. Особливо цікавою, з точки зору отриманих результатів, була поведінка виборця, відомого під назвою swing voter. У статті проведено аналіз соціального статусу виборців цієї групи, вказано можливі причини зміни їх електоральних позицій. В основу нашого дослідження покладено описовий метод і метод системного аналізу як ряду процедур збору, первинного аналізу, так і викладу даних, їх характеристик. Адміністративно ми зосередили свою увагу на Північно-Східних штатах, висновки дослідження потрібно відповідально використовувати до ситуації в інших регіонах країни. За базову методологію взято найбільш популярну в США теорію ретроспективного голосування. Її зміст полягає в тому, що політичні результати мають відповідати показникам компетентності та ефективності виборних посадових осіб.

Ключові слова: США; вибори; теорія ретроспективного голосування; swing voter; електоральні позиції.

Zemzyulina Natalia, Ph.D. hab. (History), Professor, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Cherkasy, Ukraine

The USA Election Campaign Peculiarities: 2014 Campaign Theory and Practice

The proposed article analyzes the motives for voter behaviour before and during the election. It is stated that understanding the patterns of their actions greatly mitigates the surprise of the election results. Recently, political scientists, sociologists, and analysts have learned a great deal about how voters actually make decisions that have a final impact on their choices, how important their views are for understanding democratic responsibility and social well-being. However, these studies have provoked more open-ended questions than answers. In the fall of 2014, the United States held by-elections to Congress. Scientists have another chance to test their versions of the American election results, to monitor the electoral behaviour patterns, to predict the results. Of particular interest, in terms of results, there is the behaviour of a voter known as swing voter. The article analyzes the social status of voters in this group, indicates the possible reasons for changing their electoral positions. Our study is based on a descriptive method and a method of systematic analysis of a number of procedures for collecting, primary analysis, and presentation of data and their characteristics. Administratively, we have focused our attention on the North-Eastern states, the findings of the study should be used responsibly to the situation in other regions of the country. The basic methodology is the most popular in the United States theory of retrospective voting. Its essence is that the political results should correspond to the indicators of competence and efficiency of the elected officials.

Key words: USA; elections; theory of retrospective voting; swing voter; electoral positions.

Земзюлина Наталья Ивановна, доктор исторических наук, профессор, Черкасский национальный университет им. Богдана Хмельницкого, г. Черкассы, Украина

Особенности избирательной кампании в США: теория и практика кампании 2014 года

В предлагаемой статье анализируются мотивы поведения избирателей, накануне и непосредственно во время выборов. Указано, что понимание закономерностей их действий в значительной степени смягчает неожиданность результатов выборов. В последнее время политологи, социологи, аналитики провели много исследований о том, как избиратели на самом деле принимают решение, что оказывает окончательное влияние на их решение, насколько их мировоззрение важно для понимания демократической ответственности и общественного благосостояния. Тем не менее, эти достижения в области знаний также спровоцировали больше открытых вопросов, чем ответов. Осенью

2014 года в США прошли промежуточные выборы в Конгресс. Политологам представился очередной шанс версифицировать свои версии результатов американских выборов. В особенности, трудности связанные с избирателем, известного под названием swing voter. В статье произведён анализ социального статуса избирателей данной группы, указаны возможные причины изменения их электоральных позиций. В основу нашего исследования положен описательный метод и метод системного анализа как ряда процедур сбора, первичного анализа и изложения данных и их характеристик. В качестве административного региона мы сосредоточили свое внимание на Северо-Восточных штатах, выводы исследования нужно внимательно применять к ситуации в других регионах США. В качестве базовой методологии взяли наиболее популярную в США теорию ретроспективного голосования. В ее основе логика о том, что политические результаты являются адекватными показателями компетентности и эффективности выборных должностных лиц. Цель этой статьи проанализировать особенности избирательной кампании 2014 года в США, взяв за основу популярную теорию ретроспективного голосования и определив роль swing voter в конечных результатах голосования.

Ключевые слова: США; выборы; теория ретроспективного голосования; swing voter; электоральные позиции.

Вступ

Історично склалося, що саме орієнтація на погляди незалежних виборців приносить перемогу в умовах жорсткої конкуренції і в swingstates, тобто штатах, в яких результат голосування виборів не зрозумілий (явний) до останнього моменту, адже основні претенденти мають приблизно рівні шанси на перемогу. Ключовим елементом у механізмі політичної відповідальності є саме оцінка діяльності чинного уряду шляхом голосування. Таким способом громадяни можуть відбирати державних чиновників, усуваючи від влади тих, хто «не впорався», даючи шанс більш компетентним і чесним. Отже, демократичне правління є нормативно привабливим, тому що саме вибори є ефективним інструментом підвищення суспільного добробуту. В основі цих теоретичних концепцій лежить модель ретроспективного голосування, в якій громадяни розглядають інформацію про минулу діяльність уряду, щоб приймати раціональні рішення в реальному часі (Alesina, 1993).

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Виборча тематика є предметом наукових розвідок цілої плеяди науковців різних шкіл і систем протягом останніх 50 років. Особливо дослідників цікавлять мотиви та поведінка виборців, що не мають яскравої прихильності до кандидатів. Так, Жеффрі Бреннан і Лорен Ломаско (MacRae, 1977, p. 242)

показали, що під час голосування відповідальний та інформований виборець часто приймає аж ніяк не найкраще рішення. За даними Герберта Вейсберга, поведінку виборця можна спрогнозувати, володіючи інформацією про вісім його головних характеристик (вік, стать, фінансове становище, сімейний стан, тривалі політичні пристрасті, точка зору на злободенні політичні проблеми, оцінка нинішнього стану справ у країні, його оцінка діючої влади) (MacRae, 1977, р. 259). Американський вчений Р. Ніколсон доводить, що виборець здебільшого голосує, оцінюючи ситуацію в комплексі (Aleskerov, Ordeshuk, 1995). Сучасні джерела оцінюють безліч характеристик як електорату, так і самої політичної системи, яка постійно перебуває в динаміці (Healy, Lenz, 2014).

Формулювання мети і завдань статті

Мета статті: проаналізувати особливості виборчої кампанії 2014 року в США, взявши за основу популярну теорію ретроспективного голосування і визначивши роль swing voter у кінцевих результатах голосування.

Виклад основного матеріалу дослідження

Ретроспективне голосування можна розглядати як багаторівневий процес, який створює і розвиває зворотний зв'язок між громадянським суспільством і виконавчими органами державної влади.

Під час першої фази виборці спостерігають за подіями у світі (наприклад, епідемією), результатами економіки (наприклад, макроекономічною статистикою) і політичними діями, розпочатими виборними посадовими особами. У другій фазі виборці покладають відповідальність за ці події, результати і дії на окремих обраних посадових осіб. Потім ці оцінки спонукають людей оцінювати ефективність роботи посадових осіб, що впливає на їх рішення щодо голосування. Це третя фаза. На заключній фазі спостерігається те, як події, результати і дії перетворюються на результати виборів, створюються стимули для виборних посадових осіб, тим самим впливаючи на формування політики як до, так і після виборів. У підсумку, політичні рішення відображають події і результати, які спостерігають виборці, тобто цикл запускається заново (Varro, 1973).

Зазначена теорія враховує те, що виборці повинні бути здатні виконати життєво відповідальні завдання громадянства, такі як: дати оцінку уряду з ряду важливих питань, вміти орієнтуватися в політичних питаннях і мати стабільні ідеологічні погляди і прихильність. Кожні вибори – це не тільки оцінка уряду, але й оновлення переконань виборців, заснованих на результатах роботи влади.

При спробі ознайомитися з передвиборчими стратегіями американських політиків, може скластися хибне враження про фрагментованість їх формування. Здається, що це просто набір не пов'язаних між собою фактів, кожен з яких розвивається лише відповідно до своєї внутрішньої моделі. Тенденція зростання таких фактів збільшує фрагментацію стратегій, що, в свою чергу, збиває

з пантелику всіх тих, хто змушений цікавитися політикою США. Однак, на наш погляд, збільшення потоку інформації про вибори не може змінити той факт, що всім політикам доводиться вирішувати приблизно однакові завдання. Це все вказує на певну схожість дій, що дозволяє нам досліджувати американські стратегії передвиборчої боротьби з метою передбачення перемоги того чи іншого кандидата.

Восени 2014 р. в США пройшли проміжні вибори до Конгресу. Таким чином, 4 листопада 2014 року відбулися зміни в політичному балансі сил в законодавчих органах. Як і раніше, виборці визначали, хто саме займе 435 місць нижньої палати Конгресу і 37 місць у Сенаті. Для демократів вибори були особливо важкі частково через те, що будь-яка партія діючого президента не часто є успішною в проміжних виборах, а ще й тому, що низький рейтинг Обама міг бути істотною перешкодою для демократичних кандидатів. У світлі вдалих збігів обставин у республіканців з'явилася можливість отримати більше переконливих результатів на виборах (Chen, 2013).

У США кожен штат має значну автономію в прийнятті потенційно ефективних політичних рішень у сфері освіти, кримінального правосуддя і соціальних питань. Губернатори встановлюють податкові ставки як для фізичних осіб, так і для юридичних; створюють нормативні акти і програми стимулювання для конкретних галузей промисловості; контролюють значну частину фінансування освіти; вносять зміни до Кримінального кодексу і регулюють політику місцевої поліції; визначають порогові значення посібників для таких федеральних програм соціального забезпечення як Medicaid, програми медичного страхування дітей та програми додаткового харчування; встановлюють закони про мінімальну заробітну плату. Такі повноваження дають можливість мати широкий спектр політичних девідентів, які впливають на суспільство та економічні показники (Cox, 1999).

З огляду на таку велику роль, яку уряд кожного окремого штату відіграє в прийнятті політичних рішень у США, цілком ймовірно, що ефективність економіки, системи кримінального правосуддя, шкіл, охорони здоров'я та навколишнього середовища залежить від державної політики. Отже, ці показники економічного і соціального благополуччя можуть бути хорошими індикаторами для використання в ретроспективних оцінках ефективності діяльності державних органів.

Вибори в США важливі ще й тому, що вони визначають специфіку американського політичного життя на кілька років вперед. Наявність тієї чи іншої обставини у виборчій кампанії веде до політичного шлейфу протягом всієї діяльності політика. Для того, щоб краще зрозуміти, чому американські вибори мають певні особливі риси, які впливають на діяльність «слуг народу», варто почати з розгляду деяких принципово важливих стартових умов.

Спочатку було відомо, що у виборах 2014 р. не збиралося брати участь четверо сенаторів від демократів і двоє від республіканської партії. Зрозуміло, що різницю в два сенатора не варто пов'язувати з падінням рейтингу демократів. Підтвердженням цієї тези є ситуація з Палатою представників. Там брати участь у виборах відмовилися 16 демократів і 26 республіканців. Проте варто визнати, що загальна ситуація все ж більше сприяла республіканцям, ніж демократам. Тим більше, що в 2012 р. саме республіканці, отримавши 234 місця, знову сформували більшість в Палаті представників (Berry, Howell, 2007).

Як і завжди, передвиборчу кампанію в США відрізняла гра на особистісних почуттях виборців, акцент на контрастах (завтра при мені буде краще, ніж сьогодні), високий рівень оптимізму і створення штучного ажіотажу. Так само, як і раніше, рекламна компанія в ЗМІ змушувала виборців голосувати більше за імідж кандидатів, ніж за самих кандидатів. Як і раніше, чим відоміший був політик, тим вище була його популярність. Збереглася тенденція підвищення вартості виборчих перегонів: так, у 1998 р. загальна сума, витрачена на вибори, склала 1 млрд 618 млн 936 тис. 265 долара. У 2002 р. ця сума становила 2 млрд 181 млн 682 тис. 66 долара. У підсумку, в 2012 р. було витрачено 3 млрд 664 млн 141 тис. 430 долара. Середня сума витрачених переможцем коштів на кампанію склала 1 млн 567 тис. 293 долари (About Jeanne).

Як і раніше, немає єдиної класифікації американського виборця. Існує до кінця не оформлений підхід, згідно з яким усіх американських виборців можна умовно розділити на тих, хто постійно голосує за одну і ту ж партію і на незалежних виборців, тобто тих, хто не приєднувався до певної політичної партії. У свою чергу, такі громадяни діляться на дві категорії: ті, хто, як правило, схиляються до однієї з двох основних партій (їх часто називають (leaners)), і ті, хто не висловлює ніяких переваг між республіканцями і демократами (часто називають чистими незалежними (pure independents)).

Труднощі, пов'язані з виборцем, відомого під назвою swing voter, досить складні й американці довгий час не знали, як вирішити їх. Спочатку термін swing voter був настільки розмитим, що його навіть не могли наповнити змістом (Beyond Red vs Blue., 2014). Під цим терміном розуміли виборця, якого було марно переконувати, адже він постійно змінював свою думку і в день виборів голосував так, як пощастить. Такому виборцю або подобаються обидва кандидати, або йому не подобаються всі в рівній мірі. Також важливо відзначити, що swing voter не впевнений, що один з кандидатів перевершує іншого.

Більшу частину др.пол. ХХ ст. стратеги виборчих кампаній у світі не робили на такому виборцеві акценту, адже вважали низькою вірогідність

зміни його рішення голосування. Складнісь залучення swing voter на свій бік не виправдовувалася результатами виборів.

Згодом у середовищі американських партійних стратегів утвердилася думка, що не всі виборці рівноцінні. Згідно з цією позицією, під час виборчої кампанії для успішного результату потрібно приділяти увагу тим виборцям, які, принаймні, не перейдуть на інший бік. Таким чином, кампанії, як правило, ігнорують найбільш відданих прихильників і концентрують свою пропаганду на тих незалежних, які найлегше сприймуть програму політика. І тут їхні думки розділилася. Для одних за основу для класифікації swing voter було взято дослідження американських національних виборів (ANES). ANES – це опитування населення, що проводиться в рік виборів, за яким по кожному кандидату складається шкала симпатій з 0 до 100. Swing voter – це ті, хто займає шкалу від 0 до 15 (Beyond Red vs Blue., 2014).

Відповідно до іншого підходу, swing voter – це просто категорія незалежних виборців, яка ще називається floating voter (плаваючий виборець), тобто такий виборець, який голосує за республіканців на одних виборах, а потім за демократів – на інших (Beyond Red vs Blue., 2014).

Є ряд дослідників, які згодні з таким визначенням: swing voter – ті респонденти, які говорять соціологам, що вони не знають, як вони збираються голосувати на майбутніх виборах і не більше (Healy, Lenz, 2014).

Вважається, що для swing voter характерні такі риси, як, наприклад, менша підтримка діючих адміністрацій. Вони більш помірковані як в загальній ідеології, так і з конкретних питань. Такі виборці менше поінформовані і менше цікавиться політикою, ніж інші групи виборців. Демографічно і соціально вони неоднорідні: це жінки, молоді люди, пенсіонери, католики і вихідці з Латинської Америки.

Чи можна говорити про ту ж важливість swing voters у виборах на рівні конгресу або штату, як на рівні виборів президента? Безумовно, так. Якщо swing voters розглядати як тих, хто ще не визначився, то такі люди існують у кожному окрузі. Більше того, іноді їх відсоток на місцевих виборах вищий, ніж на президентських.

Кількість swing voter залежить від інтенсивності інформаційної кампанії. Організація і напруження президентських виборів добре забезпечують виборців даними про основних кандидатів. У президентській кампанії більшість виборців ще до осені стикаються з добре підібраними образами партійних кандидатів, які їм нав'язують по всіх можливих каналах ЗМІ.

Багато «нижчих рангом» виборчих кампаній стартують із кандидатами, які не дуже добре відомі, у результаті боротьба за тих, хто не визначився, дуже важлива. Потік агітації створює для виборців ситуацію, коли їм потрібно вибирати між кандидатом, який їм добре відомий, але до якого негативне

ставлення і кандидата, про якого вони взагалі нічого не чули. У таких ситуаціях swing voter буде відігравати суттєву роль, тому що всі виборці будуть ділитися на 3 групи: які ніколи не чули про кандидата; які чули, але у них немає інформації, щоб прийняти рішення; обізнані виборці, які можуть дати позитивну або негативну оцінку. Виграє той кандидат, за кого проголосує swing voter, тому що, коли люди потрапляють в ситуацію невизначеності, їм доводиться використовувати поведінку інших людей в якості шаблону для власного. Чим більше людей чують позитивного про кандидата від таких же простих громадян, як і вони, тим вище його популярність (Business Conservatives, 2014).

Подібні ситуації на виборах в США не рідкість. Досить часто однопартійці не можуть домовитися і висуваються одночасно в одних округах. У підсумку, в окрузі, де більшість за одну партію, один політик упізнаваний, а інший – ні. Роль swing voter може вирости так само в тому випадку, коли обидва кандидати від різних партій мають досить високу впізнаваність, популярність і виборці не знають, кому віддати свій голос. Таким чином, можна стверджувати, що у багатьох виборчих кампаніях swingvoter – ключовий вид виборця.

Висновки

Результати здійсненого дослідження дозволяють зробити висновок про те, що ряд основних чинників, що впливають на вибір виборця, не зазнав радикальних змін: це вік, досвід, ідеологія, стать, раса і релігія, які накладаються на ситуативні виборчі обставини.

Голосування – це завжди спроба виборців визначити у спектрі політичних партій найкращу наявну команду політичних лідерів на основі того, що минулі результати можуть генерувати раціональні очікування щодо майбутніх результатів.

Ретроспективне голосування – це концепція в американській політичній науці, суть якої зводиться до того, що суспільство може оцінювати минулу політичну діяльність уряду. Виборці розглядають діяльність уряду за такими критеріями як ефективність економіки, системи кримінального правосуддя, соціальної стабільності, екологічні та медичні результати за терміни, встановлені виборами (2–4 роки), а потім через голосування на виборах громадяни формулюють прихильність більш успішному уряду (Alt, 2011).

Теоретики припускають, що існують реальні, постійні відмінності в компетентності між конкуруючими політичними елітами. Розрив у результатах діяльності партій в органах державної влади носить причинний, а не випадковий характер (Gomez, Wilson, 2001).

Різниця обумовлена різною ідеологічною основою політики партій, що проводиться на державному рівні. Партії по-різному формують бюджет, що призводить до радикальних змін у сферах освіти, медицини та національної безпеки. Саме це дозволяє поширити минулі оцінки ефективності партій

на їх поведінку в майбутньому, незалежно від того, чи були вони в уряді або в опозиції.

Обмеженість методів досліджень та надшвидкий розвиток технологій психологічного, віртуального впливу на виборця під час виборів полягає в тому, що науковці не можуть гарантувати 100 % вірогідність конкретних результатів при конкретних умовах або однозначно передбачити стан американського чи якогось іншого суспільства в майбутньому. Ми свідомо не акцентували увагу на ролі ЗМІ в проведенні виборчої кампанії. Інформаційний аспект кожної знакової виборчої кампанії є предметом комплексних і системних наукових досліджень, оскільки засоби масової інформації у кожній із цих кампаній відіграють певну роль і впливають на імідж та рейтинг кандидатів. Отже, питання формування електорату, його світоглядні уподобання і прогнозування виборчих кампаній залишається відкритим.

References:

1. About Jeanne. *Jeanne Shaheen U.S. Senator for New Hampshire*, [online]. Available at: <http://www.shaheen.senate.gov/about/biography/>.
2. Alesina, A., Londregan, J., Rosenthal, H. (1993). 'A model of the political economy of the United States'. *American Political Science Review*, Vol. 87, issue 1, pp. 12–33 DOI:10.2307/2938953.
3. Aleskerov, F., Ordeshuk, P. (1995). *Vyiboryi. Golosovanie* [Elections. Vote]. Moscow: Nauka.
4. Alt, J., Bueno de Mesquita, E., Rose, S. (2011). 'Disentangling accountability and competence in elections: evidence from US term'. *The Journal of Politics*, Vol. 73, no. 1, pp. 171–186.
5. Barro, R. J. (1973). 'The control of politicians: an economic model'. *Public choice*, Vol. 14, no. 1, pp. 19–42.
6. Berry, C. R., Howell, W. G. (2007). 'Accountability and local elections: Rethinking retrospective voting'. *The Journal of Politics*, Vol. 69, no. 3, pp. 844–858.
7. Beyond Red vs. Blue: the political typology. (2014). *Pew Research Centre U.S. Politics and Policy*, [online]. Available at: <http://www.people-press.org/2014/06/26/the-political-typology-beyond-red-vs-blue/>.
8. Business Conservatives. (2014). *Pew Research Centre U.S. Politics and Policy*, [online]. Available at: <http://www.people-press.org/2014/06/26/typology-comparison/types/business-conservatives/>.
9. Chen, J. (2013). 'Voter partisanship and the effect of distributive spending on political participation'. *American Journal of Political Science*, Vol. 57, no. 1, pp. 200–217.
10. Cox, G. W. (1999). 'The empirical content of rational choice theory: A reply to Green and Shapiro'. *Journal of Theoretical Politics*, Vol. 11, no. 2, pp. 147–169.

11. Gomez, B. T., Wilson, J. M. (2001). 'Political sophistication and economic voting in the American electorate: A theory of heterogeneous attribution'. *American Journal of Political Science*, Vol. 45, no. 4, pp. 899–914. DOI: 10.2307/2669331.

12. Healy, A., Lenz, G. S. (2014). 'Substituting the End for the Whole: Why Voters Respond Primarily to the Election-Year Economy'. *American Journal of Political Science*, Vol. 58, no. 1, pp. 31–47. DOI:10.1111/AJPS.12053.

13. MacRae, D. C. (1977). 'Substituting the end for the whole: Why voters respond primarily to the election year economy'. *American Journal of Political Science*, Vol. 58, no. 1, pp. 31–47.

©Земзюліна Н. І., 2020

UDC : 930.477

**EASTERN-EUROPEAN CHRONICLE AND UKRAINIAN
HISTORIOGRAPHY: INFLUENCE AND ADOPTION IN THE
PROCESS OF DESIGNING HISTORICAL PAST**

Надіслано:
14.06.2020

Lastovskyi Valerii

*Doctor of Historical Sciences, Professor,
Kyiv National University of Culture and Arts,
Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-8900-5569
ID: V-2549-2018
lastov@ukr.net*

Рецензовано:
30.06.2020

Прийнято:
10.07.2020

The aim of the research is to show the East European historical research influence on the development of historical representations on Ukrainian lands, their perception of their information by Ukrainian historians and the spread of Ukrainian historiography. The research methodology is based on the principles of historicism, systemicity, science, interdisciplinary. The following general-historical methods have been used: historiographical analysis, historical-genetic and comparative. The author adhere to the civilizational approach and principles of cultural and intellectual history. The scientific novelty lies in the basis of the Ukrainian historiographical process analysis, certain gaps that exist in historical science and possible ways of their filling have been outlined. Conclusions. Modern Ukrainian academic science is very weak in the research and publications of historical sources, including chronicles and annals. The absence of scientific publications of a number of works, primarily Polish chroniclers, creates an unfortunate situation for modern Ukrainian historical science. As a consequence of this situation with the sources and their interpretation in scientific historical works, we can state the presence of a fairly significant mythologization of historical information, especially at everyday level. A progressive way out of it can be considered only a more intense introduction to circulation of the Ukrainian historical science of a wide range of sources, including the author's origin.

Key words: historiography; historiographical process; chronicle; Eastern Europe; Ukraine.

Ластовський Валерій Васильович, доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ, Україна

Східноєвропейське літописання та українська історіографія: вплив та запозичення у процесі конструювання історичного минулого

Мета дослідження: показати вплив східно-європейських історичних розвідок на розвиток історичних уявлень на українських землях, сприйняття їх інформації українськими істориками та поширення в українській історіографії. Методологія дослідження ґрунтується на принципах історизму, системності, науковості, міждисциплінарності. Використано такі загальноісторичні методи: історіографічний аналіз, історико-генетичний і порівняльний. Автор дотримуються цивілізаційного підходу та засад культурно-інтелектуальної історії. Наукова новизна: на основі аналізу українського історіографічного процесу окреслено окремі прогалини, що існують в історичній науці та можливі шляхи їх заповнення. Висновки. Сучасна українська академічна наука дуже повільно просувається у дослідженні та публікаціях історичних джерел, у т. ч. й хронік, анналів, літописів. Відсутність наукових видань цілого ряду творів передовсім польських хроністів створює «патову» ситуацію для сучасної української історичної науки. Як наслідок цієї ситуації із джерелами та їх тлумаченням у наукових історичних творах, можна констатувати наявність досить значної міфологізації історичної інформації, передовсім на побутовому рівні. Прогресивним виходом із неї можна вважати лише більш інтенсивне введення до обігу в українську історичну науку широкого кола джерел, у т. ч. авторського походження.

Ключові слова: історіографія; історіографічний процес; хроніка; літопис; Східна Європа; Україна.

Ластовский Валерий Васильевич, доктор исторических наук, профессор, Киевский национальный университет культуры и искусств, г. Киев, Украина

Восточноевропейское летописание и украинская историография: влияние и заимствование в процессе конструирования исторического прошлого

Цель: показать влияние восточно-европейских исторических исследований на развитие исторических представлений на украинских землях, восприятие этой информации украинскими историками и распространение в украинской историографии. Методология исследования основывается на принципах историзма, системности, научности, междисциплинарности. Используются такие общеевропейские методы: историографический анализ, историко-генетический и сравнительный. Автор придерживается цивилизационного подхода и принципов культурно-интеллектуальной истории. Научная новизна:

на основе анализа украинского историографического процесса обозначены отдельные пробелы, существующие в исторической науке и возможные пути их заполнения. Выводы. Современная украинская академическая наука очень слабо продвигается в исследовании и публикациях исторических источников, в т. ч. хроник, анналов, летописей. Отсутствие научных изданий целого ряда произведений прежде всего польских хронистов создает «патовую» ситуацию для современной украинской исторической науки. В результате всей этой ситуации с источниками и их толкованием в научных исторических произведениях, можно констатировать наличие довольно значительной мифологизации исторической информации, прежде всего на бытовом уровне. Прогрессивным выходом из нее можно считать лишь более интенсивное введение в обращение в украинскую историческую науку широкого круга источников, в т. ч. авторского происхождения.

Ключевые слова: историография; историографический процесс; хроника; летопись; Восточная Европа; Украина.

Introduction

The process of development of historical knowledge has a quite complicated nature that is connected to a number of factors, which influenced it – political, ideological, psychological etc. Because of their influence, the historical narrative was formed, that would be defining the coordinates of the nation's development in the future.

Above all, some explanation is needed: what Ukrainian historiography and Eastern-European chronicle mean and what connection can exist between these words according to the author. Of course, both terms are quite broad. Eastern-European chronicle is the whole complex of authorial by origin, historical sources of the XII–XVI centuries, that appeared on a quite wide European area of Eastern Europe, first of all on the territory of modern Poland, the Czech Republic, the Baltic States, Belarus, Ukraine and Russia. In addition, Ukrainian historiography is a set of scientific studies of Ukrainian historians from the seventeenth century. Nevertheless, the early limit of Ukrainian historiography remains a certain issue. Is it possible to recognize it only in church writings and Cossack chronicles from the middle of the seventeenth century, or even earlier? However, it is a controversial question for today, that won't be considered below. At the same time, it is important to note that the content of those problems that are considered in each case and in the general historical context affects the solution to the question; and in any case, first of all, it is necessary to focus on the subject of scientific research.

Problem statement

When considering the mentioned topic, it must be noticed from the point of view of the author that Ukrainian historical process was closely connected to pan-European

from the time of Ruthenia. According to this, Ukrainian historical opinion and Ukrainian scientists' historical ideas were evolving further. The prominent consolidating feature of these processes is, firstly, the unity in the illumination and interpretation of certain historical events on the European territory, and secondly, necessary historical information transfer or borrowing. At the same time, it is necessary to note the fact that it was happening not in a one-sided order. Ukrainian historiography in many aspects had been forming for many centuries under the influence of European historical writings, above of all, from Eastern Europe.

The analysis of sources and recent researches

There have not been any general and special studies on this topic yet. However, a number of authors drew attention to some aspects of the use and influence of the Eastern European chronicles on Ukrainian historiography. In particular, among them the works of Yaroslav Kalakura, Yuriy Mytsyk, Natalia Yakovenko, Valerii Lastovskyi and others can be mentioned.

Specifying the purpose of research

The purpose of the article is to find out the connection of the East European historiographical process with the Ukrainian way of borrowing information, the creation of historical myths and ways to improve the scientific search in Ukraine and correcting gaps.

Presenting the research material

Ukrainian historiographical tradition has its roots from the beginning of creating the first chronicles of Ruthenia, in which not only national historical information was represented, but also the pan-European one. It can be seen, even when comparing the texts of Nestor – Kozma of Prague – Gallus Anonymus, in which the same events are taking place, but presented from the different points of view. But already based on this, we can construct the European history, that was true. From the discourse of these authors, constructing history had been being continued already in other chronicles of Polish, Czech and Ukrainian historians. In fact, in the XII century, when these writings were being created, the only discourse of the historical science of Eastern Europe was initiated, that influenced the development of both scientific concepts and national constructions formation.

Already in the Modern Period the new Ukrainian process of writing history was evolving intensively, consuming the ideas and information from the ancient chronicles and historical works from the nearest Slavic territories. At the early stage of development of Ukrainian historical science, the ordinary borrowing historical information, sometimes without critical perception, was characteristic of it.

Nevertheless, these borrowings can be called ideological rather than mechanical. After all, the Ukrainian chroniclers (and they were representatives of the higher clergy and the Ukrainian Cossacks) were quite selective in retrieval of information, including

in their works only the information that met their own ideological schemes and concepts.

This is how the idea of sarmatism penetrated into the early Ukrainian historiography. Created in the fifteenth century by Jan Długosz and developed by other Polish chroniclers (Miechowita, Bielski, Kromer, etc.), it falls into the work of Stanisław Orzechowski (1513–1566), into the *Gustyn Chronicle*, and then even in the *History of Rus'*, an anonymous work that was already written in the early nineteenth century (Istoriya rusov, 1846).

In the development of the Ukrainian historical science of the Modern era, we have several quite significant historiographical sources that have influenced, above all, the conceptual development of scientific historical narratives. Among them – Theodosius Sofonovich's chronicles, the *Synopsis* by Innokenty Gizel, the annals of Grigory Grabianka and Samiilo Velychko, etc. Each of these works more or less, but yet was based on a rather significant historiographic framework – Old Russian, Polish, Belarusian, and Russian ones. For example, the main sources in the work for the *Chronicles of Sofonovich* were *The Tale of Bygone Years* (according to The Hypatian and Khlebnikov lists) and Strykowski's chronicle, although other works were also used. And the annals of Grigory Grabianka seem even more presentable about sources; he had already added German 'sources to Polish ones – Samuel Pufendorf's and Johann Hübner's.

A significant part of the Ukrainian chroniclers were written under the influence of the old Polish historical school. Moreover, we can say that Ukrainian chroniclers have used the Polish paradigm already for their own concept. In Ukrainian history the Cossack chronicle has a special place in its scientific as well as social and political significance. It is perceived not only as a source of a certain information, but also as a historical thought remembrance reflecting the mood and position of a whole stratum of the Ukrainian population of the XVII–XIXth centuries. These were the centuries when the question of the entire Ukrainian nation's survival altogether with its aspiration to unite and create the state was rather sharp. Since XIXth century a large number of scientific studies have already been devoted to the Cossack chronicles, and these studies continue up till now, with the Cossack chronicles being a considerable potential for scientists even nowadays.

A number of examples can be provided, when the Ukrainian historical science was being influenced by individual positions in Eastern-European historical works, resulting in mythologization or distortion of historical events and personalities. Of course, the reason for this phenomenon was, first and foremost, in the Ukrainian historians' teaching, in their perception of historical information and their ideological positions.

Example 1. As already noted, Cossack chroniclers selectively approached one or another information, promulgated in the Eastern-European annals. This can be seen at

least in the representation of the image of Eustachy Daszkiewicz, starosta in Cherkasy, famous for his military campaigns and battles with Moscow and the Crimean Khanate at the beginning of the sixteenth century. This historical figure was known to many historical works of the New Age, first of all Polish. Bernard Wapowski and Marcin Bielski wrote about him. Besides, he was also known to other works of European authors – for example, to the Austrian diplomat Siegmund Herberstein or to Alexander Guagnini, Italian.

The information about Eustachy Daszkiewicz ended up in the Ukrainian literature, first of all, from Polish historical works. Then it spread to the Cossack and European literature of the eighteenth century. With the beginning of the Romantic era, at the beginning of the nineteenth century, a very peculiar work of historical and political nature – *The History of Ruthenians* – appeared, in which this image of Eustachy Daszkiewicz was mixed with the historical images of previous works. As a result, it was united with the figures of Ruzhinsky Princes. This happened owing to the fact that the statesman was not of the royal line, and the Cossack elite, first of all, needed to justify their existence by an elite political concept, that the identity of an uncertain origin did not match. That's how the collective image of Prince Eustathius Ruzhinsky appeared instead of Eustachy Daszkiewicz. Obviously, this is also a reflection of the same concept of sarmatism.

Example 2. Another situation is associated with Dmytro Vyshnevetsky – a character for Ukrainian history and historiography, not only colorful, but also iconic. In fact, he is recognized as a frontier character in the organization of Ukrainian Cossacks and the appearance of Zaporozhian Sich. For many people he is both Hetman and founder of the Khortytska Sich. The legend of this person is so significant, that myths were formed around it which continue to live not only in the mind of ordinary people, but also in scientific literature. It just so happens that long after the death of Dmytro Vyshnevetsky, his life has been tightly intertwined with Cherkasy.

According to the Russian Nikon Chronicle, in 1558 Dmytro Vyshnevetsky captured Cherkasy and Kaniv, and offered Ivan, the Tsar of Moscow, these cities, then there was already a record about the moving of Dmytro Vyshnevetsky to serve the Tsar. This information was accepted unquestioningly both in Russian and in Ukrainian historiography. This is exactly the approach we have from Nikolai Karamzin, Dmitri Bantysh-Kamensky, Sergei Solovyov, Mykhaylo Maksymovych, Dmitro Yavornytsky and many others.

However, the analysis of historical events and a documentary source base showed that there was, in fact, no capture of Cherkasy and Kaniv. It was a falsification, created in the mid-1560s by Moscow authors of the chronicles. The question arises: Why did this historical falsification be needed? The answer may be as follows: it may have pursued two goals: first, to secure Prince Dmytro Vyshnevetsky's title as the traitor (not only of the Moscow king, but also the Polish king), and, secondly, to

incorporate into the documents the geopolitical claims of the Moscow authorities on the territory of the Middle Dnieper, where the main centres at that time were Kaniv and Cherkasy. However, in the context of this topic, it is more important for us, that the story of the fictitious capture of two cities has gotten a steady position in the historical science from the nineteenth century and to this time.

Example 3. The idea that the Polish king Stephen Báthory in 1578 gave the town of Trakhtemyriv on the banks of the Dnieper together with a local monastery to Ukrainian Cossacks has long been established in the Ukrainian historical science. However, this generally accepted information was only partially true. The king really gave the town of Trakhtemyriv to Cossacks, but he did not give them the right to have a monastery. And it turns out only because there was no monastery at that time in this place.

In fact, all the information on Stephen Báthory's reform was initially published in Polish historical literature by Bishop Pavel Pyasetsky (1579–1649), the information of which was used later in the work "Wojna Domowa" (1660) by another Polish author – Samuel Twardovsky (1595/1600–1661), and he simply creatively rewrote the chronicle of another Polish author. However, after that, Ukrainian author Grigory Grabianka in his "Chronicle" using all their information, creatively rewriting it, created a legend about the Cossack monastery. Later, this fantasy was adopted by the Ukrainian historiography of the nineteenth century (Lastovskyi, 2017).

From the nineteenth century, during the spread of scientific works of positivism, neo-Kantianism and modernism, the approach to studying the Eastern European chronicles has changed significantly due to the critical attitude towards these sources, the application of scientific analysis of works and the formation of the concept of purely national history. Of course, this is evident from the work of many scholars such as Mikhail Maksimovich, Vladimir Antonovich, Mykhailo Hrushevsky and others.

However, since the beginning of the nineteenth century there has been a considerable recession from the Eastern European source base. This is evident primarily in the works of Dmitry Bantysh-Kamensky (1820's) (the appearance of his book Dmitry Doroshenko called "an epoch-making phenomenon") and Nikolai Markevich (1840's). There was a reorientation to Russian historical literature, first of all – on the materials and concept of Nikolai Karamzin. And as an addition French, German and individual Polish works of XVII–XVIII centuries are being used.

It is clear that such a shift occurred from the end of the eighteenth century in the conditions of the formation of a new concept of state history, the crown of which was at that time the work of Nikolai Karamzin.

The interest in the Eastern European chronicles was revived in the 1860s, thanks to the research of Mikhail Maksymovych and Volodymyr Antonovich.

Undoubtedly, this is influenced by the reform of public relations, the conduct of liberal reforms, especially in the field of education.

A special role in this process should be given to Ukrainian historian Mykhailo Hrushevskiyi (1866–1934). In general, his scientific merit is in having created a holistic concept of the Ukrainian people's history, contradicting the official Russian imperial ideology. This historian scientific research result was the creation of a multi-volume "History of Ukraine-Rus", been published during 1898–1936. As we may note this precise work was the first one to have addressed to the medieval East European chronicles and records (not taking into account the significant use of works originating from the Byzantine and Western European lands).

Only at the end of the XXth century Mykhailo Hrushevskiyi's scientific heritage came into notice of modern Ukrainian researchers. His researches and surveys turned out to be of a significant scientific value both as a source of information and as a historiographical development result of the Ukrainian historical thought. We cannot but agree with the opinion of Liubomyr Vynar, who said the influence of Hrushevskiyi's historiographical concepts on the modern development of state life in Ukraine, as well as on the revival of Ukrainian scientific historiography, to be direct and exceptionally strong. This immutability of the historical and state process was, in particular, emphasized by Ukrainian historians and statesmen (Vynar, 1995). Indeed, nowadays, only a small part of the scientific researches held by Ukrainian historical scientists not to have referred to the works or ideas of Mykhailo Hrushevskiyi. It can be argued, of course, that modern Ukrainian historical science, having already accumulated a rather significant methodological and historiosophical experience, has a huge potential for studying the problems of the past. However, it should be noted that Mykhailo Hrushevskiyi's scientific heritage is still of considerable interest to modern scholars.

To justify his own concept Mykhailo Hrushevskiyi used to address to the works of such scientists as Gallus Anonimus, Cosmas Pragensis, Vincentius Cadlubkonis, Jan Długosz, Jan Blahoslav, Iodocus Ludovicus Decius, Marcin Kromer, Marcin Bielski, Jan Brożek, Joachim Jerlicz, Samuel Grødzki, and others.

Using them, the historian applied comparative and critical methods to study the information contained therein. This methodology allowed him to affirm or deny certain postulates related to the description of historical events and processes. An example of this approach is seen in the case of considering some of the chronicler Wincenty Kadłubek's provisions concerning XIIth century Rus'-Polish relations in his work "Chronica Polonorum". In particular, in his analysis, Mykhailo Hrushevskiyi also took into account the provisions of the "Chronica magna seu longa polonorum seu lechitarum" and the Hypatian Codex, as well as the works of Jan Długosz, Marcin Bielski, Marcin Kromer, and Latopis *Hustyński*. As a result, the researcher came to the idea that Kadłubek was often confused and mistaken (Hrushevskiyi, 1992).

As for Ukrainian historiography in case of the European chronicles study, the main significance of Mykhailo Hrushevskyy's scholarly work is the introduction of them into a scientific circulation and a critical approach application to the information contained therein. In the following decades, the very publications of this historian have become the basis for the medieval world of the Ukrainian and East European lands study.

However, further on, due to Soviet reign and domination in the historical science of the "Marxist-Leninist" methodology, the introduction and use of the Eastern European chronicles was rather limited. In addition, it was also conditioned by the obligatory critical interpretation from the standpoint of class struggle. The only exception is the publication of *The Chronicles of Gallus Anonymus* (1961) and *The Chronicles of Kozma of Prague* (1962) (Anonim, 1961; Prazhskiy, 1962). However, here it is worth paying attention to the fact that their translation into the Russian language and publication took place at the national level of the entire USSR, although with a fairly small number – only 1,500 copies. Moreover, the publication of Ukrainian translations of these works was not even foreseen.

Only the process of decline and collapse of the USSR allowed Ukrainian historians to pay more attention and to involve European historical works in the scientific process. The first among them was the famous "Description of Ukraine" by the French military engineer Guillaume Levasser de Boplan in the seventeenth century (Boplan, 1990).

Only at the end of the twentieth century the use of annals and chronicles in the Ukrainian historical period has become quite frequent, which has provided a broad information field for researchers and new opportunities for investigating historical processes in Eastern Europe. There were new sources, previously unknown and not available to Ukrainian historians. Some of them were translated and published in Ukrainian.

Today we have quite interesting and detailed historiographic studies of Polish chroniclers in the writings of Dmitry Nalyvaik (1992), Dmitry Virsky, Natalia Yakovenko (partly), Inna Tarasenko (on the work of Samuel Tvardovsky "Wojna Domowa"), Yuriy Mytsyk and others. The latter, in particular, is known for his work of Alexander Gwanini "The Chronicle of European Sarmatia" (2007, 2009) with a detailed introduction and comments on the work.

The work of Jan Dlugosz actually only forms part of the Ukrainian historical science. Of course, this work was known. But it remained beyond the attention of many researchers. Its publication in the Polish language in 2012 and widespread access to the electronic version of the publication made it possible to use the historian's material much more intensely using modern Ukrainian researchers (Lastovska, 2017). The international conference, which was held in Częstochowa (Poland) in 2015, contributed to this.

Unfortunately, modern Ukrainian academic science is very weak in the research and publications of historical sources, including chronicles and annals. At the time when the Institute of Ukrainian Archaeography and Source Studies (as it was decided in 1989) was created, a rather large-scale project was announced, which was supposed to include the preparation and publication of a number of sources – including the “Chronicles” of Martin Bielsky. However, it is still absent.

The absence of scientific publications of a number of works, primarily Polish chronicles, creates an unfortunate situation for modern Ukrainian historical science. After all, many researchers are forced to return to the question of a textological or source analysis of a particular work, revealing the reliability of some of their facts. This would be a much simpler process if the program for the publication of these annals and chronicles was carried out. And so, scholars have to use the works that were issued in Soviet times with the corresponding commentary – “The Chronicle and Acts of the Princes or Polish Governors” by Galla Anonym (1961) or the Czech Chronicle of Cosmic Prague (1962). At the same time, we note again – most of the sources remain unseen.

It is clear that the general state of modern Ukrainian historical science influences the whole situation. The fact is, after the collapse of the USSR, it continued to be largely influenced by both the old Soviet historical science and modern Russian (its influence is felt even today, including among young scientists). As a result, new sources of scientific circulation were slowly introduced (with the exception of archeology).

At the same time there was another trend. Part of the scientific community, trying to distance itself from the influences of Soviet and Russian historiography, tried to do it through a new reading of well-known and sufficiently long-recognized facts. This, in particular, can be seen from the example of the well-known discussion around the 1000th anniversary of St. Sophia Cathedral and the Golden Gates (Nadezhda Nikitenko). During it, as steadfast evidence, information was drawn from the chronicles of Titmar Merseburg and Galla Anonym. Moreover, the authors of the new concepts expressed such interpretation using the actual ancient chronicles, whose information was automatically recognized as false.

The same situation can be seen in the case with another well-known book in the scientific environment – “Essays of the primary Rus” by Aleksey Tolochka (2015). Trying to attempt a new interpretation of sources on the history of Rus (including archaeological ones and chronicles), the researcher in general questioned any sources of author’s origin of the Middle Ages.

In fact, his conclusions concerned not only ancient Russian chronicles, but, by analogy, also Polish, Czech, and others. I quote: “The value of similar “origines” for the reconstruction of the past of the peoples is low, and science has long learned to treat them as cultural artifacts, recognizing the importance of monuments of the historical

imagination of their epoch, but seeking authentic knowledge, referring to evidence of another kind” (Tolochko, 2015, p. 17).

Today for Ukrainian historiography the potential of the Eastern European chronicles and records as a source of information is extremely powerful. For example, we can concentrate at least on the image of the famous XVIth century state military figure – Eustachy Daszkiewicz, mentioned above. He is quite popular in many scientific works touching upon the Ukrainian Cossacks history. However, the most of these works contains a lot of unconfirmed and false information. In fact, the problem is that Eustachy Daszkiewicz's activity was not thoroughly looked into by scientists, as well as a significant number of historical sources of that period were not analysed. The first who began to write about Eustachy Daszkiewicz were his contemporaries. They knew about him more than wrote and some were acquainted with him and even talked to him. Bernard Wapowski (died 1535), a polish chronicler, was one among the first such historians. It was his “Chronicle” that provided a lot of information for future historians, including Marcin Bielski. It should be noted that Bernard Wapowski used to refer to a headman as a “warlord”, “the fortress chief”. Also Eustachy Daszkiewicz is often recalled in the notes of his other contemporary named Sigismund von Herberstein (1486–1566). He was the Holy Roman Empire Emperor’s ambassador, describing Eustachy Daszkiewicz as an extremely experienced man in “military affairs with an exceptional cunning”. The importance of the information provided by this politician is emphasized by his personal acquaintance with Eustachy Daszkiewicz. But it was Marcin Bielski (1495–1575) who named Eustachy Daszkiewicz to be a “glorious Cossack”, further this nickname entered into historical works and survived until our time. Among the historians of that time there also was Italian researcher Alexander Guagnini (1534–1614), who paid great attention to the person of Eustachy Daszkiewicz.

In the European historical literature of the following generations, the works of Bernard Wapowski, Marcin Bielski, Alexander Guagnini and other chroniclers made undoubtedly a significant and great influence upon not only Ukrainian and Russian, but also Western European historiography in describing Eustachy Daszkiewicz’ activity. A vivid example are the works of such German scholars as Gerhard Friedrich Müller (1705–1789) and Johann Christian von Engel (1770–1814). In their works the information about the headman was provided in accordance with all previous chroniclers, but with some digressions and additions.

This situation in Ukrainian historical science was facilitated by the lack of cooperation with Polish scholars. It can be noted that only in recent years it has gained a real meaning, resulting in joint projects and researches (Morawiec, Lastovskyi, 2019).

Conclusions

As a consequence of this situation with the sources and their interpretation in scientific historical works, we can state the presence of a fairly significant mythologization of historical information, especially at everyday level. A progressive way out of it can be considered only a more intense introduction to circulation of the Ukrainian historical science of a wide range of sources, including the author's origin.

References:

1. Anonim, G. (1961). *Khronika i deyaniya knyazey ili praviteley polskikh* [Chronicle and deeds of Polish princes or rulers]. Moscow: USSR Academy of Sciences (AN SSSR) Publishing.
2. Boplan, H. L. (1990). *Opys Ukrainy* [Description of Ukraine]. Kyiv: Naukova dumka.
3. Hrushevskiy, M. (1992). *Istoriia Ukrainy-Rusy* [History of Ukraine-Rus'], Vol. 2. Kyiv: Naukova dumka.
4. *Istoriya rusov ili Maloy Rossii* [The Story of rus or Little Russia]. (1846). Moscow: V universitetskoy tipografii. IV. 262.
5. Lastovska, O. (2017). Informatsiia polskoho khronista Yana Dluhosha yak dzherelo do rannoi istorii Zolotykh vorit u Kyievi [Information of the Polish chronicler Jan Dlugosz as a source for the early history of the Golden Gate in Kyiv]. *Materialy Kruhloho stolu, prysviachenoho Khreshchenniu Kyivskoi Rusy-Ukrainy ta 1000-littiu pershoi litopysnoi zghadky pro Sofiiu Kyivsku (1017–2017)*. Kyiv, pp. 64–70.
6. Lastovskiy, V. (2017). 'Trakhtemyrivskiy ta Zarubskiy monastyri: pytannia chasu funktsionuvannia ta status' [Trakhtemirovsky and Zarubsky monasteries: questions of time of functioning and status]. *Tserkva-nauka-suspilstvo: pytannia vzaiemodii*. Kyiv, pp. 28–29.
7. Morawiec, N., Lastovskiy, V. (2019). 'Fortyfikatsiini obiekty kintsia XVII–XVIII st. na terenakh Ukrainy v konteksti mizhnarodnykh vidnosyn: istoriografichni aspekty (Chastyna I)' [Fortification objects of the end of the XVII–XVIII centuries on the Ukrainian territories in the context of international relations: historiographical aspects (part I)]. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty* [International Relations: Theory and Practical Aspects], issue 3, pp.178–192. DOI:10.31866/2616-745x.3.2019.159119.
8. Prazhskiy, K. (1962). *Cheshskaya khronika* [Czech chronicle]. Moscow: USSR Academy of Sciences (AN SSSR) Publishing.
9. Tolochko, O. (2015). *Ocherki nachalnoi rusi* [Essays of primary rus], Kyiv: Laurus.
10. Vynar, L. (1995). *Mykhailo Hrushevskiy: istoryk i budivnychy natsii* [Mykhailo Hrushevsky: Historian and builder of the nation]. Kyiv: Olena Teliha Publishing House.

УДК 39 : (477.87) (437.6) (438)

ЛЕМКІВСЬКА ЕМІГРАЦІЯ У МІЖВОЄННИЙ ЧАС: ПРИЧИНИ, ОСЕРЕДКИ, КУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Наконечний Володимир Михайлович

кандидат історичних наук,

Київський національний університет культури і мистецтв,

м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0002-0386-2162

nakonechniy.ua@gmail.com

Надіслано:

25.10.2020

Рецензовано:

11.11.2020

Прийнято:

16.11.2020

Мета статті полягає в дослідженні причин і напрямів лемківської еміграції у міжвоєнний час, з'ясування культурно-освітньої праці її діячів у країнах компактного поселення за матеріалами газет «Наш лемко» та «Лемко». Дослідницька методологія спирається на звичне для праць з історії науки поєднання принципів (історизму та об'єктивності) і методів (філософських, загальнонаукових та спеціально-історичних) наукової праці. Особливо значущими були методика джерелознавчого аналізу (на етапі збору та критики емпіричного матеріалу), а також компаративний і типологічний методи (на реконструктивному та наративному етапах). Наукова новизна статті полягає у спробі цілісної реконструкції причин, напрямів і культурно-освітнього життя лемківської еміграції у міжвоєнний час за матеріалами газет «Наш лемко» і «Лемко». У підсумку проведеного дослідження було доведено, що найбільше русинські газети писали про причини та напрями еміграції, а також висвітлювали життя лемківської діаспори в США, Канаді, Бразилії, Уругваї, Перу та ін. Особливо докладною була інформація про громадське і культурно-освітнє життя закордонних русинів: побудовані культурні установи, проведені концерти та виставки, організовані радіопередачі. Поряд із успіхами, лемківські видання не приховували й труднощів еміграційного життя, викликаних роз'єднаністю та неорганізованістю русинської спільноти на чужині. З'ясовано, що всі лемківські видання, незалежно від ідейних орієнтацій, були сповнені вдячності на адресу еміграції за її фінансову допомогу краю. Поряд із цим, русинські публіцисти відготовували й чималі загрози, що їх ніс із собою багаторічний відтік найбільш активної людності. З огляду на це, лемківські часописи розгорнули потужну протиеміграційну пропаганду. Вони виховували в русинському середовищі активістське ставлення до життя, переконували лемків ставати ініціативними і кмітливими господарями рідних теренів. Підсумовано, що активне та солідарне обговорення переселенської тематики

лемківською періодикою сприяло єднанню русинів як на еміграції, так і на батьківщині.

Ключові слова: русини; еміграція; Друга Річ Посполита; «Наш лемко»; «Лемко».

Nakonechnyi Volodymyr, Candidate of Historical Sciences, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Lemko Emigration in the Interwar Period: Causes, Main Communities, Cultural Activities

The purpose of the article is to study the causes and directions of the Lemko's emigration in the interwar period, to clarify the cultural and educational work of the activists in the countries, the Lemko community settled the most, on the basis of the "Nash Lemko" and "Lemko" newspapers. The research methodology is based on the combination of scientific research principles (historicism and objectivity) and methods (philosophical, general scientific and special-historical), being usual for works on the historical science. Of particular significance are the methods of source study analysis (at the stage of collection and critique of empirical material), as well as comparative and typological methods (at reconstructive and narrative stages). The scientific novelty of the article is its attempt to comprehensively reconstruct the causes, directions and cultural and educational life of the Lemko emigration in the interwar period based on the materials of the "Nash Lemko" and "Lemko" newspapers. As a result of the study, it has been proved that most Ruthenian newspapers have written about the causes and destinations of emigration, as well as have covered the life of the Lemko Diaspora in the United States, Canada, Brazil, Uruguay, Peru and others. These media explored the social and cultural-educational life of the foreign Ruthenians: cultural institutions, concerts, exhibitions and radio programs. Along with the successes of the community, the Lemko publications did not hide the difficulties of emigration life caused by the disunity and disorganization of the Lemko community abroad. The article finds out that all Lemko publications, regardless of ideological orientation, were grateful to the emigration for its financial assistance to the region. At the same time, the Ruthenian publicists noted the considerable damage of the long-term outflow of the most active population. Therefore, the Lemko newspapers launched a powerful anti-immigration propaganda campaign. They nurtured an active attitude to life in the Ruthenian environment, persuaded the Lemkos to become entrepreneurs and confident owners of their native lands. The article concludes that the active and united discussion of emigration issues by Lemko periodicals contributed to the unification of the Ruthenians both in exile and at home.

Key words: Ruthenians; emigration; the Second Polish Republic; "Nash Lemko"; "Lemko".

*Наконечный Владимир Михайлович, кандидат исторических наук,
Киевский национальный университет культуры и искусств, г. Киев, Украина*

**Лемковская эмиграция в междувоенное время: причины, центры,
культурная деятельность**

Целью статьи является исследование причин и направлений лемковской эмиграции в междувоенное время, выяснение культурно-просветительской работы ее деятелей в странах компактного проживания по материалам газет «Наш лемко» и «Лемко». Исследовательская методология предполагает привычное для работ по истории науки сочетание принципов (историзма и объективности) и методов (философских, общенаучных и специально-исторических) научного поиска. Особенно значимыми были методика источниковедческого анализа (на этапе сбора и критики эмпирического материала), а также компаративный и типологический методы (на реконструктивном и нарративном этапах). Научная новизна статьи заключается в попытке целостной реконструкции причин, направлений и культурно-просветительской жизни лемковской эмиграции в междувоенное время по материалам газет «Наш лемко» и «Лемко». В итоге проведенного исследования было доказано, что больше всего русинские газеты писали о причинах и направлениях эмиграции, а также освещали жизнь лемковской диаспоры в США, Канаде, Бразилии, Уругвае, Перу и др. Особенно подробной была информация об общественной и культурно-образовательной жизни зарубежных русинов: построенных культурных учреждениях, проведенных концертах и выставках, организованных радиопередачах. Наряду с успехами, лемковские издания не скрывали и трудностей эмиграционной жизни, вызванных разобщенностью и неорганизованностью русинского сообщества на чужбине. Выяснено, что все лемковские издания, независимо от идейных ориентаций, были полны благодарности в адрес эмиграции за ее финансовую помощь краю. Наряду с этим, русинские публицисты отмечали и немалые угрозы, которые нес с собой многолетний отток наиболее активного населения. Учитывая это, лемковские газеты развернули мощную антиэмиграционную пропаганду. Они воспитывали в русинской среде активистское отношение к жизни, убеждали лемков становиться инициативными и сообразительными хозяевами родных территорий. Подытожено, что активное и солидарное обсуждение переселенческой тематики лемковской периодикой способствовало единению русинов как в эмиграции, так и на родине.

Ключевые слова: русины; эмиграция; Вторая Речь Посполитая; «Наш лемко»; «Лемко».

Вступ

У міжвоєнний час серед усіх держав Центрально-Східної Європи проблема масової еміграції населення чи не найгострішою була для II Річ Посполитої. Спричинило її величезне аграрне перенаселення, що особливо гостро відчувалося в українських воєводствах, котрі давали більше половини всіх емігрантів молодій польській державі. Про це неодноразово писали українські та польські дослідники. Разом із тим, поза їхньою увагою практично цілковито залишився регіональний аспект еміграційної політики Варшави. Причиною цього є недостатня увага до різнопланової локальної періодики, котра в скільки-небудь повній комплектації відклалася лише в поодиноких бібліотечних колекціях. Натомість, як це спробуємо показати нижче на прикладі русинських часописів, дослідження еміграційних процесів за матеріалами періодики у міжвоєнній Польщі уможливить висвітлити не зауважені наразі сюжети. Насамперед, йдеться про нюансування характеру й інтенсивності еміграційних процесів з огляду на кліматично-природничі особливості гірських теренів Лемківщини. Чималий інтерес також викликають проблеми адаптації русинів в нових умовах, як також і налагоджене ними в нових місцях проживання культурно-громадське життя. Не менш цікавим є суто русинський погляд на проблему еміграції, що його можна зафіксувати лише опрацьовуючи регіональну пресу. Адже лемківські часописи, що зазвичай видавалися представниками русинської інтелігенції, вели активний епістолярний діалог зі своїм читачем, фіксуючи на шпальтах редагованих газет найбільш значущі для спільноти проблеми. На цих та інших питаннях ми й зосередимося у нашому дослідженні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Еміграційна проблематика протягом тривалого часу перебуває у фокусі багатьох досліджень істориків, демографів і соціологів. Серед найбільш вагомих опрацювань останніх десятиліть назвемо праці польських дослідників Анни Речинської, Едварда Колодзєя, Галини Яновської та їхніх українських колег Степана Макарчука та Володимира Трощинського. Спеціально проблемі української еміграції з західноукраїнських земель монографічне дослідження присвятив Степан Качараба (Kachaba, 2003). Згадані історики переконливо довели, що польські уряди тримали еміграційні процеси на особливому контролі, вбачаючи в них чи не єдину можливість зменшення надлишку робочих рук, пожвавлення економіки країни, а також поступової зміни етнічного складу населення українських територій на користь польського елемента. Разом із тим, жоден із названих дослідників не зауважив регіональну специфіку української еміграції з теренів II Речі Посполитої. Цим і зумовлено актуальність теми нашої статті.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми

Важливим завданням сучасної української історіографії є відтворення регіональної специфіки української еміграції з польської держави на прикладі лемківського субетносу за матеріалами русинських періодичних видань.

Формулювання цілей статті

Мета статті: дослідити причини та напрями лемківської еміграції у міжвоєнний час, з'ясувати культурно-освітню працю її діячів у країнах компактного поселення за матеріалами газет «Наш лемко» та «Лемко».

Виклад основного матеріалу дослідження

Проблемами лемківської еміграції найбільше цікавилися українофільська газета «Наш лемко» (1934–1939) та її русофільський відповідник – часопис «Лемко» (1934–1939), чия редакція перебувала у Криниці. Разом із тим, ці часописи з різною інтенсивністю зверталися до висвітлення проблем русинської еміграції. Так, якщо редактори «Лемка» писали про них здебільшого в контексті викликів і здобутків переселенського руху, то видавці «Нашого лемка» одразу визначили емігрантське питання як одне з ключових у своїй редакційній політиці, поступово перетворюючи русинську діаспору на органічну складову власної читацької аудиторії. Уже в першому числі газети в кількох програмних редакційних дописах йшлося, що «Наш лемко» писатиме «про життя лемківської еміграції в Гамеріці и інших краях» (Pro shcho bude pysaty..., 1934, р. 2), будучи «милою розрадою для кожної лемківської родини на еміграції» (Do nashykh Chytachiv, 1934, р. 2). Цієї обіцянки львівська газета послідовно дотримувалася протягом всього періоду видання, постійно збагачуючи спектр обговорюваних питань. З огляду на це, ми дещо частіше звертатимемося саме до дописів «Нашого лемка».

Говорячи про причини еміграції, лемківські часописи одноставно вказували на їхню спільність для всіх східних слов'ян – це малоземелля та природне бажання доробитися більших статків у країнах із вищою оплатою фізичної праці. Разом із тим, наголошувалося на суто русинській специфіці, що полягала у швидкому дробленні й так невеликих наділів і складних умовах господарювання на збідненому гористому ґрунті. Перша обставина була доволі популярним сюжетом на сторінках періодики. Автори дописів на численних прикладах – у художній, публіцистичній і хронікальній формах – показували згубність дроблення земельних наділів у багатодітних лемківських сім'ях. Як відомо, традиційна селянська культура ідеалізувала образ господаря – власника земельного наділу, що мало наслідками постійний поділ зазвичай невеликих господарств і нехтування можливостями кооперації. У підсумку більшість русинських родин ледь животіли, спонукаючи своїх дітей шукати джерела заробітку поза звичним колом сільських занять. А оскільки лемківські

терени оточували регіони здебільшого депресивні в економічному сенсі, чи не єдиною перспективою став виїзд до чужих країн. Лемківський письменник О. Костаревич так описав цю ситуацію: «Половину синів своїх Ти [Лемківщино] вислала за моря шукати долі, бо тісно жити стало» (Kostarevich, 1934, p. 3).

Чимало лемківські газети писали і про такий еміграційний фактор як кам'янистість своїх ґрунтів і суворі умови господарювання на гористих теренах із примхливим кліматом. Це вимагало надмірних затрат праці за звичай дуже скромного результату. «Лемко» так змальовував цю проблему: «[...] Земля в горах, населених Лемками, є бідна, мало врожайна, розкидана по цілому хуторі, при цьому тієї землі небагато, через це голод і нужда являються нерідкими гостями в бідних хижках лемківських сіл» (O emihratsii lemkov na Sybir, 1935, p. 2). Відзначимо, що доволі подібні спостереження знаходимо і на сторінках «Нашого лемка».

Згадані негаразди, що стали хронічними супутниками лемківського життя, зродили у русинському середовищі еміграційні настрої одразу після знесення особистої залежності селян в Австро-Угорській імперії. Тож з огляду на вищезгадані некорисні природні умови саме лемки, як про це неодноразово наголошувалося в русинській періодиці, започаткували еміграційні процеси серед українців, торуючи заробітчанські шляхи своїм братам з Галичини, Волині та Закарпаття. Спочатку це була сезонна праця в інших регіонах імперії Габсбургів, а згодом триваліші подорожі до багатших європейських країн. Врешті, русини відкрили для себе країни іншої півкулі, де їм більше прийнятними були умови праці в США та Канаді. Лемківські часописи з певним самовдоволенням одноставно називали саме русинів першопоселеннями на американській землі серед усіх східних слов'ян. Змальовуючи еміграційні поневіряння русинів, «Наш лемко» відзначав: «Незавидна доля казала попрощатися з ріднов земльовй іти в далеки сторони глядати ліпшого житя. І так повандрували наши братя далеко за море до З'єдинених Держав, Канади, Аргентини, Бразилії, други ж до Франції, Чехословаччини і інших країв» (Do brativ na chuzhyni, 1934, p. 5).

За твердженням русинської преси, протягом др. пол. XIX – поч. XX ст. рідні терени залишило до половини лемківського субетносу. Ефект від цих перших великих еміграційних хвиль для Лемківщини в очах русинських публіцистів був неоціненним. Насамперед, емігрантам своїми переказами коштів вдалося врятувати односельців на батьківщині від крайнього зубожіння, а нерідко й голодної смерті. Іншим вагомим ефектом стало зменшення соціальної напруги на селі, помітне призупинення дроблення земельних наділів. Зрештою, на сторінках лемківських газет наголошувалося на модернізаційних впливах еміграції для лемківського села, адже скитальці нерідко поверталися, привозячи із собою нові ідеї, технології та практики господарювання. З огляду на сказане,

Наконечний Володимир Михайлович
Лемківська еміграція у міжвоєнний час:
причини, осередки, культурна діяльність

усі лемківські видання, незалежно від ідейних орієнтацій, були сповнені суперлативів на адресу своїх емігрантів. Так, «Лемко» писав: «Не знайдеться на Лемківщині чоловіка, котрий би не вважав еміграцію за річ для нас спасенну і конечну. Лише одна еміграція, а саме до Америки, спасла Лемківщину перед світовою війною і в перших повоєнних роках від чорної нужди» (*Emigratsiina komediia*, 1936, р. 2). Вповні солідарним із цією позицією був і «Наш лемко»: «Ми [...] високо цінімо нашу заслужену лемківську еміграцію» (*Do Vas, Brattiya Lemky, v Amerytsi!*, 1934, р. 4).

З огляду на сказане, стає зрозумілим розпочаток русинів у 1920–1930-х рр., коли весь світ огорнула небачена перед тим за гостротою економічна криза. Як відомо, її наслідками стало впровадження багатьма країнами антиеміграційних законів, покликаних обмежити вплив переселенців, даючи працю власним громадянам. Більше того, країни на зразок Франції стали примусово виселяти небажаних емігрантів, серед яких чимало виявилось лемків. Та й ті емігранти, котрим поталанило залишитися, через мізерність заробітків здебільшого не мали можливості допомагати малій батьківщині, що одразу відчували їхні рідні у виснажній економічними негараздами Польщі. Змальовуючи цю критичну ситуацію, лемківські часописи писали: «Перше пускали до Америки, тяжко хлоп працював, у наймах, але як був ошадливий, міг дещо заробити. Америка була для наших бідних газдів великою підпорою. За Австрії ходили наші люди на Венгри на заробіток, тепер через ту границю не пускають. Пускали колись до Франції, але і тут увірвалося. До Канади і Аргентини нема за що виїхати, бо шифкарта дорога. Зрештою і там є досить без роботи. Як бачимо, дуже нам погіршилося через те, що нема куди емігрувати» (*Lemkivska vida, abo o tim shcho nas hryze*, 1934, р. 3).

У цих умовах лемківська періодика виступила своєрідним порадником для своїх читачів, котрі шукали кращої долі за кордоном. На сторінках газет бачимо різнопланову інформацію стосовно умов еміграції до тієї чи іншої країни, вартості подорожі та її логістики, можливих небезпек тощо. Особливо ж багато місця відводилося для застережень, викликаних бажанням різномасних шахраїв нажитися на лемківській біді та виманити від довірливих селян останні кошти вигадками про існування «обіцяної землі». Про це промовисто говорять заголовки газетних дописів на кшталт «Проч обманці» чи «Голос перестороги».

Та значно більш важливими були пошуки лемківськими редакторами нових еміграційних теренів для свого нужденного читача. Цю проблему вони вважали однією з першочергових для польської держави: «З цим всі мусимо рахуватися, це мусять взяти під увагу урядові кола та здійснити старання у держав рідко населених в напрямку отримання колонізаційних теренів і забезпечення місцевому населенню постійної еміграції, щоби таким чином позбутися безробітних на селі, котрих число зростає у застрашаючий спосіб»

(Bezrobotny na seli, 1935, p. 1). Втім, бачення шляхів вирішення цієї проблеми видавцями досліджуваних нами газет різнилося. Так, русофільський «Лемко» популяризував лише ті нові еміграційні напрями, що їх для свого населення пропонували польські уряди. Йшлося, насамперед, про польсько-бразильську міждержавну угоду, за якої польським переселенцям пропонувалися для освоєння 50 тис. га землі у штаті Еспіріту-Санту, де була заснована колонія «Білий орел» (Uslovia prodazhu zemli na kolonii..., 1935, p. 2). У свою чергу, українофільський «Наш лемко» в пошуках нових еміграційних напрямів виходив з інтересів самих русинів. У цьому плані на сторінках часопису відверто вказувалося на малопридатні для українців-горян тропічні умови бразильських колоній. Як альтернативу, газета пропонувала вирушати на сезонні роботи до рівнинних українських теренів польської держави, а саме на Волинь і Поділля (Ne emihruite do Slavonii!, 1934, p. 4).

Разом із тим, цілком солідарно львівська і криницька газети виступили проти афери частини американських русинів прорадянської орієнтації, котрі розгорнули голосну агітацію за переселення лемків до Сибіру. З цією метою вони популяризували тези книги Сергія Зиніна «Лемковина-Сибир», де на різні лади вихвалялися північноросійські землі як потенційні терени масової лемківської еміграції. Для протидії цим утопічним закликам, котрі знайшли певний відгук у виснажених злиднями лемків, були використані різноманітні медійні інструменти – від переконуючих конкретикою статистично-інформаційних матеріалів до публікації шокуючих уяву зізнань лемків, котрим вдалося вирватися з радянського «раю» (O emihratsii lemkov na Sybir, 1935, p. 2).

У висвітленні життя лемківської діаспори досліджувані нами часописи фокусувалися на тих осередках, в котрих домінували прихильники їхніх ідейних візій. З огляду на це, «Лемко» висвітлював життя русинської громади здебільшого в найдавніших американських і канадських діаспорних поселеннях, куди ще за перших еміграційних хвиль потрапляли симпатки популярної в другій половині XIX ст. русофільської ідеології, котрі й надалі трималися дідівських переконань про «єдину Русь від Карпат до Сибіру». Втім, модернізаційні процеси перших десятиліть XX ст. помітно вплинули на національний вибір лемків, мобільніша частина яких частіше обирала проукраїнську ідентичність. Доказом цього є численні дописи «Нашого лемка», котрий із хронікальною точністю відnotовував розселення лемків багатьма країнами тогочасного світу та інформував про плекання там у міру можливості рідної культури.

Найбільше, звісно, лемківські газети писали про чисельні американські та канадські осередки, з неприхованою гордістю наголошуючи, що «наші Лемки – це найстарші Українці-емігранти в Америці» (Tsinne ruzmo z Ameryky, 1937, p. 5).

У часописах навіть було запроваджено самостійні тематичні рубрики, де йшлося про життя русинів у Північній Америці. Важливо, що ці рубрики провадили лемківські кореспонденти на еміграції, завдяки чому читач отримувал інформацію з перших рук. Таким чином дописувачі могли сформува ти доволі повне уявлення про насиченість культурно-громадського життя своїх побратимів у найкрупніших осередках в Нью-Йорку, Філадельфії, Чикаго, Вінніпезі, Монреалі, Торонто та ін.

У чисельній лемківській діаспорі в США нерідко спалахували ідейні конфлікти, що знайшло відбиття на сторінках материкових газет. Найчастіше йшлося про світоглядні суперечки між прихильниками українофільської та русофільської ідеологій. При цьому обидві сторони закликали до пошуку консенсусу, наголошуючи на шкідливості протистояння (Oj, ne bude tak dobre, Vanju Huniaka!, 1934, р. 3). Що цікаво, найголоснішим в американській діаспорі був конфлікт, котрий об'єднав ідейних суперників. Так, вповні солідарно вони виступили проти розгорнутої на американському континенті Дмитром Вислоцьким (псевдонім – Ваня Гуняк) нав'язливої радянофільської пропаганди. Редактори «Лемка» та «Нашого лемка» одноставно вказували на небезпеку плекання комуністичних ілюзій у дезорієнтованому економічними негараздами русинському середовищі (Lemky v Amerytsi proty Huniakovoho Lemka, 1935, р. 2).

Поряд зі згаданими країнами, де оселився основний масив русинського субетносу на чужині, доволі багато йшлося про лемківські осередки у південноамериканських країнах – Бразилії, Перу та Парагваї. З країн Старого світу домінували дописи про життя русинів у Франції, Німеччині, Британії, Чехословаччині, Литві та Югославії. Уявлення про масштаби лемківської еміграції дають поодинокі дописи з далеких Манджурії (Зелений клин) та Австралії. За такої розкиданості лемківської спільноти земною кулею «Наш лемко» навіть запровадив рубрики «Українське життя по всьому світу» та «Українське життя на обох півкулях», де робив акценти на становищі русинської діаспори.

Висвітлюючи згадані процеси, лемківські видання одноголосно підносили винятковість адаптативних здібностей русинів. Помітно романтизуючи цю проблему, один із русинських публіцистів писав: «Де не бував би наш рідний брат лемко, він призвичаюється незвичайно скоро до всяких обставин. [...] На рільних роботах у Німеччині, на Уграх і в Франції стає лемко знаменитим рільником. Канадійці захоплені підприємливістю наших братів, за примір їх другим ставлять. Лемківські очі, це чародійні – вистане раз заглянути найбільше складну працю, вже її руки роблять. Мізок скоренько працює: лемко дає собі раду. З піснею іде під землю, до копальні американського вугілля, радісно вигукує при лісових роботах у Канаді, вештається по бразилійських нетрах, залюбки годує домашні тварини серед буйних

аргентинських степів. Не жалує своїх рук; за це з'єднує собі чужинців, їхні похвали та не найгіршу платню» (Ukrainski lemky nailipshi pratsivnyku, 1935, р. 2). Ми навмисне навели довшу цитату, щоб показати, які риси своєї вдачі самі лемки-емігранти вважали найбільш затребуваними на ринку праці.

Таке наполегливе й ініціативне ставлення до роботи у короткому часі дало помітні результати. Лемківські газети охоче інформували свого читача про культурні здобутки співвітчизників на чужині: побудовані культурні установи, проведені концерти та виставки, організовані радіопередачі тощо. Ці звістки нерідко ілюструвалися фотографіями культурно-просвітних осередків та лемківських активістів. Вповні слушно найбільшої ваги редактори лемківських часописів надавали інформації про інституалізацію українського життя на еміграції. Так, доволі повно висвітлювалася робота Першого з'їзду лемків, який відбувся у Нью-Йорку в серпні 1935 р. Найпомітнішим здобутком цього форуму стало створення «Організації оборони Лемківщини» (Zizd lemkiw u Niu Yorku, 1935, р. 5). Така громадська зрілість лемків, особливо в осередках їх компактного проживання, поступово перетворювала русинську спільноту на помітного актора суспільно-політичної сцени в США та Канаді. За свідченнями лемківських газет, з лідерами русинського руху дедалі серйозніше співпрацювали представники місцевих еліт в надії здобути собі нових виборців.

Поряд із успіхами, лемківські видання не приховували й труднощів еміграційного життя. Слушно вказувалося, що найскладнішою для кожного переселенця є втрата зв'язку зі своєю батьківщиною. З огляду на це, як львівський, так і криницький часописи вбачали своє завдання в тому, щоби слугувати своєрідним посередником між емігрантами та їхньою малою батьківщиною. Найбільш чітко це прозвучало зі сторінок українофільської газети: «Межди емігрантами і Рідним Крайом є духовий зв'язок. Аби тот зв'язок був, як найживіший, повстає «Наш лемко», котрий межи іншим має тот зв'язок зміцняти. Лемківська еміграція, то жива часть рідної Землі» (Do brativ na chuzhyni, 1934, р. 5). З огляду на це, лемківські часописи взяли на себе завдання культурної опіки над земляками, що опинилися на чужині. Для них вміщувалися невеликі художні твори та публіцистичні дописи, а також численні ілюстрації визначних природних і культурних пам'яток Лемківщини.

Найбільшою ж проблемою, корені якої містилися в самій еміграції, називалася значна атомізація лемків на чужині, коли заклопотаність щоденними справами ускладнювала усвідомлення потреби національного єднання. Цьому заважали і згадувані нами протиріччя ідейного плану, корені яких сягали ще ХІХ ст. Утім, молоде покоління лемків 1920–1930-х рр. поступово додало батьківські стереотипи, наголошуючи на потребі солідарного співжиття для досягнення якнайбільших результатів (Oi, ne bude tak dobre, Vaniu Huniaka!, 1934,

р. 3). Ці консолідаційні зусилля одностайно підтримували й досліджувані нами часописи, намагаючись об'єднати лемків на чужині розумінням певної місії еміграції. Таким вищим сенсом закордонного русинства була визначена близька кожному допомога своєму краю, насамперед фінансова, котра мала піднести лемків не стільки матеріально, скільки культурно. При цьому обидві газети не втомлювалися показувати значущість небайдужості закордонних земляків для єдності лемківського світу: «Віра, що наші Брати за Океаном не забувають про добро Рідних Сторін – перемагає всі труднощі» (Zbirna zhertva nashykh brativ iz-za okeanu, 1936, p. 7).

Поряд із наведеними вище заслуженими суперлативами на адресу лемківської еміграції, русинські публіцисти відготовували й чималі загрози, що їх ніс із собою багаторічний безупинний відтік найбільш активної людності з гірських теренів. Цікаво, що і в цьому випадку «Лемко» і «Наш лемко», попри нерідко запекле протистояння з більшістю світоглядних питань, виявилися вповні солідарними у своїх оцінках. Згадані небезпеки вони розглядали в широкому хронологічному контексті з урахуванням специфіки кожної еміграційної хвилі.

Так, уже в перших, найбільше романтизованих лемківським фольклором переселенських потоках, русинські публіцисти вбачали ті тривожні моменти, що згодом стали правдивою загрозою самій екзистенції народу. Йшлося про те, що початкові виїзди з рідних земель мали винятково заробітчанську мету – лемки їхали не стільки в пошуках кращої долі, скільки в надії на добрий заробіток, котрий по поверненні мав інтенсифікувати традиційну сільську господарку. Втім, передбачувані терміни перебування на чужині збільшувалися, а самі заробітчани, відчувши переваги нової життєвої ситуації, не поспішали повертатися до своїх домівок. Певне виправдання для себе вони вбачали у постійному фінансуванні родичів на батьківщині. Ті, в свою чергу, доволі швидко звикли до постійних грошових дотацій, заміняючи активістське ставлення до життя споживацьким. Таким чином утворювалося замкнене коло: заробітчани не могли повернутися, бо вдома постійно очікували на їхню допомогу, а там не бачили сенсу у постійній виснажливій праці, бо ж можна було банально попросити про нову допомогу і жити виключно з неї. Ось, для прикладу, як цю ситуацію змалював дописувач «Лемка»: «До Америки емігрували найздібніші, найвідважніші та наймудріші наші люди. [...] В краю залишався матеріал тяжчий, менше підприємливий, котрий, залишаючись на дідицтві, на батьківській землі, замість того, щоби допомагати тим, котрі емігрували, чекав сам від емігрантів допомоги, тому допомогу отримувач, жив з неї і писав по нові доляри до Америки, а коли вони тепер перестали напливати, попадає щораз у більшу нужду. Доляри, отже, не зробили того, що могли і повинні були зробити, вони не піднесли наших гір економічно,

не піднесли господарської культури, а стали джерелом консумаційним, спричинялися до озирання на чужу допомогу і притупили в нас підприємливість і рухливість. З цього бачимо, що еміграція з одного боку принесла нашому населенню користі, так і з іншого, виходять і її злі наслідки» (*O emihratsii lemkov na Sybir, 1935, p. 2*).

Ще більшою ця проблема стала у повоєнні роки, адже внаслідок економічної кризи помітно зменшилися фінансові надходження з-за закордону. Тож вкотре найбільш ініціативна та мобільна частина лемків, замість того, щоб шукати можливості покращувати своє життя на місці, вирушала второваною попередніми поколіннями еміграційною дорогою. Але на відміну від перших хвиль, цього разу було очевидно, що з огляду на світову економічну кризу і потребу опановувати нові колонізаційні терени, русини-заробітчани залишають рідний край надовго, а може й назавжди. Це, як твердили лемківські часописи, енергетично знесилює Лемківщину, робить її легкою здобиччю для колонізації іншими народами. З огляду на це, «Наш лемко» застерігав: «Масова еміграція лемків [...] дуже пошкодила би нашій Лемківщині. Виїхали би з нашої землі переважно найрухливіші, найвідважніші та здібні й розумні хлопці та дівчата. Населення Лемківщини дуже прорідилося би, а тим часом ми дуже ослабилися б» (*Oi, ne bude tak dobre, Vaniu Huniaka!, 1934, p. 3*).

З огляду на це, лемківські часописи розгорнули потужну протиєміграційну пропаганду. Насамперед, вони наголошували на потребі свідомісних змін – відмови від усталеного стереотипу про безальтернативність заробітчанської долі. Пишучи про його надзвичайну шкідливість для самих русинів, «Лемко» у статті під промовистою назвою «Шкідливий спорт» пояснював, що постійними розмовами про еміграцію народ вводиться у стан очікування, в котрому, як відомо, ніхто не хоче забиратися до систематичної праці, бо він мало не завтра «їде геть далеко»; також цим відволікається увага людей від інших пекучих справ і осмислення шляхів покращення соціально-економічного становища села (*Shkodlyvyi sport, 1936, p. 1*).

Не менш активно лемківські часописи боролися зі ще одним стереотипним переконанням про виняткову непридатність лемківських теренів для продуктивної сільськогосподарської праці. Вповні слушно наголошувалося, що опанування новітніми техніками обробітку землі взагалі повинно нівелювати цю проблему. А для цього селяни повинні активно зайнятися освітою. «Наш лемко» неодноразово переконував своїх читачів: «Німці мають також кепську землю, в Швейцарії ще вищі гори як у нас, у Фінляндії лиш каміння і болота, проте завдяки високій науці там люде не бідують так як в нас» (*Vsiudy dobre, de nas nemaie, 1934, p. 4*).

Та найбільше уваги русинські публіцисти присвятили прищепленню лемкам активістського ставлення до життя, поверненню підірваної негараздами

віри в свої сили. В багатьох публікаціях наголошувалося, що подиву гідні енергія та витривалість, котрі лемки зазвичай демонструють у колоніях, здатні дивовижно перетворити рідні гори. Звідси робився логічний висновок – немає жодної потреби у пошуках гараздів деінде, необхідно просто стати ініціативним і кмітливим господарем рідних теренів. Тож цілу справу переселення, підкреслювали лемківські часописи, не слушно вважати за найважливішу в народному житті; також не можна надавати їй характеру чогось такого, без чого ціла Лемківщина пропаде, бо так не є і нові колонізаційні терени, хоча б і відкрилися, не зможуть значною мірою покращити важкого становища на селі. «Це становище, – наголосив дописувач «Лемка», – поправить лише витривала систематична праця над піднесенням нашої лісної, рільничої та годівляної господарки і в цьому напрямку слід напружити всі наші сили. Не треба жити мріями, що виїдемо в якийсь «медом і вином пливучий край» і не даймося баламутити, бо це знеохочує нас до роботи тут на місці» (Shkodlyvuy sport, 1936, р. 1). Надзвичайно подібну позицію зайняв і «Наш лемко», переконуючи свого читача, що «лише громадною працею, згодою, спільнотою стремлінь [...] відкриємо в себе Америку – обіцяну землю» (Tarnovych, 1935, р. 7).

Висновки

Як показало проведене дослідження, переселенська тематика була однією з домінуючих на шпальтах лемківської періодики. Таку популярність зумовило першопланове місце еміграції й емігранта у житті русинської спільноти: можливість добрих заробітків у чужому краю відкривали перспективу в нерідко злиднених життєвих обставинах, а сам заробітчанин зазвичай був чи не останньою надією для виснаженого хронічними негараздами односельця. Втім, у короткому часі еміграція як засіб економічної модернізації перетворилася на самоціль, ставши головною загрозою лемківській екзистенції на рідних землях. Тож вповні виправдано русинські часописи ініціювали протиєміграційні настрої: замість пошуку нових «обіцяних» земель вони закликали до їх побудови в рідних горах. Ефект такої агітації є наразі малознаною, але перспективною проблемою для дослідження. Втім, разом із прийняттям більшістю тогочасних країн протекціоністських законів, ця агітація помітно пригальмувала переселенські процеси. Як відомо, це не вберегло Лемківщину від винародовлення, адже переможці у Другій світовій війні визначили їй зовсім іншу долю.

Перспективним напрямом дослідження є з'ясування особливостей висвітлення проблем лемківської еміграції на сторінках русинських часописів др. пол. XIX – поч. XX ст.

References:

1. 'Bezrobotny na seli' [Unemployed in the countryside]. (1935). *Lemko*, no. 25(60), p. 1.
2. 'Do brativ na chuzhyni' [To our brothers in a foreign land].(1934). *Nash Lemko* [Our Lemko], no. 1, p. 5.
3. 'Do nashykh Chytachiv' [To our readers]. (1934). *Nash Lemko* [Our Lemko], no. 1, p. 2.
4. 'Do Vas, Brattiya Lemky, v Amerytsi!' [To you, brothers Lemkos, in America!]. (1934). *Nash Lemko* [Our Lemko], no. 5, p. 4.
5. 'Emihratsiina komediia' [Emigrational comedy].(1936). *Lemko*, no. 2 (86), p. 2.
6. Karachaba, S. P. (2003). *Emihratsiia z Zakhidnoi Urainy (1919–1939)* [Emigration from Western Ukraine (1919–1939)]. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv.
7. Kostarevich, O. (1934) '*****'. *Nash Lemko* [Our Lemko], no. 1, p. 3.
8. 'Lemkivska bida, abo o tim shcho nas hryze' [The grief of Lemkos or what concerns us most].(1934). *Nash Lemko* [Our Lemko], no. 1, p. 3.
9. 'Lemky v Amerytsi proty Huniakovoho Lemka' [Lemkos in America versus Huniak Lemkos].(1935). *Nash Lemko* [Our Lemko], no. 17(52), p. 2.
10. 'Ne emihruite do Slavonii!' [Do not emigrate to Slavonia!].(1934). *Nash Lemko* [Our Lemko], no. 17, p. 4.
11. 'O emihratsii lemkov na Sybir' [On Lemkos emigration to Siberia].(1935). *Lemko*, no. 5 (40),p. 2.
12. 'Oi, ne bude tak dobre, Vaniu Huniaka!' [Oh, it won't be that well, Vania Huniaka!]. (1934). *Nash Lemko* [Our Lemko], no. 17, p. 3.
13. 'Pro shcho bude pysaty "Nash Lemko"' [What is "Nash Lemko" going to write about]. (1934). *Nash Lemko* [Our Lemko], no. 17, p. 2.
14. 'Shkodlyvyi sport' [A harmful sport]. (1936). *Lemko*, no. 17(101), p. 1.
15. Tarnovych, Yu. (1935). 'Chy ye za chym zhaluvaty? Chy diisno Ameryka – obishchana zemlia' [Is there anything to besorry for? IsAmerica a true «promised land»]. *Nash Lemko* [Our Lemko], no. 1(25), p. 7.
16. 'Tsinne pysmo z Ameryky' [A valuable letter from America]. (1937). *Nash Lemko* [Our Lemko], no. 7 (79), p. 5.
17. 'Ukrainski lemky nailipshi pratsivnyky' [Ukrainian Lemkos are the best workers].(1935). *Nash Lemko* [Our Lemko], no. 6(30), p. 2.
18. 'Uslovia prodazhu zemli na kolonii "Bilyi Orel" v Brazyl'ii' [The conditions of sale of land in Brazilian colony "White Eagle"].(1935). *Lemko*, no. 24(59), p. 2.
19. 'Vsiudy dobre, de nas nemaie' [The grass is greener on the other side].(1934). *Nash Lemko* [Our Lemko], no. 9, p. 4.

**Наконечний Володимир Михайлович
Лемківська еміграція у міжвоєнний час:
причини, осередки, культурна діяльність**

20. 'Zbirna zhertva nashykh brativ iz-za okeanu' [Collective sacrifice of our brothers overseas]. (1936). *Nash Lemko* [Our Lemko], no. 4(52), p. 7.

21. 'Zizd lemktiv u Niu Yorku' [Convention of Lemkosin New York]. (1935). *Nash Lemko* [Our Lemko], no. 19(43), p. 5.

©Наконечний В. М., 2020

**СУСПІЛЬНІ
КОМУНІКАЦІЇ**

**PUBLIC
COMMUNICATIONS**

УДК : 327:81'253

ЛІНГВІСТИЧНИЙ СУПРОВІД МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Білецька Оксана Олександрівна

кандидат культурології, доцент,

Київський національний університет культури і мистецтв,

м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0003-1785-9607

bel_o@ukr.net

Надіслано:

14.06.2020

Рецензовано:

30.06.2020

Прийнято:

10.07.2020

Трансформація міжнародних процесів і явищ, модернізаційні політичні процеси, глобалізація всього суспільного життя, пріоритетність зовнішньополітичної діяльності задля просування інтересів як України, так і інших держав у світі, інноваційність інструментарію міжнародної взаємодії обумовлюють актуалізацію вивчення значення умінь і навичок іншомовної комунікації та перекладу фахівців-міжнародників, що спрямовані на забезпечення міжнародної взаємодії та формування тривалих формальних і неформальних зв'язків між урядовими інститутами, міжнародними акторами, дипломатичними установами й політичними лідерами з метою реалізації політичних, економічних, безпекових, культурних, соціальних і гуманітарних ініціатив і проєктів, а також з метою удосконалення процесів управління установами як внутрішньої, так і зовнішньої координації, покращення іміджу країн на міжнародній арені. Мета статті полягає у дослідженні ролі вмінь здійснення іншомовної комунікації та перекладу, їх значення у реалізації та здійсненні зовнішньополітичної діяльності. Методологія дослідження є комплексною і визначається специфікою предмета дослідження, його метою і завданнями, а також міждисциплінарним підходом до визначеної проблеми. У результаті зроблено висновки, що професійна діяльність фахівців з міжнародних відносин, дипломатів, міжнародних акторів є сферою міжнародної комунікації, що включає політику, проблеми та події суспільного і державного життя, а мови, якими розмовляють в різних країнах, вимагають рішень для подолання лінгвістичного розриву.

Ключові слова: лінгвістичний супровід; дипломатія; міжнародні відносини; зовнішньополітична діяльність; фахівці; комунікація; офіційні і робочі мови.

Biletska Oksana, Candidate of Cultural Studies, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Linguistic Support of the International Activity

International processes and phenomena transformation, political processes modernization, globalization of all public life, the priority of foreign policy activities to promote both Ukraine and other countries' interests in the world, and the innovativeness of the international interaction tools determine the actualization of the study of the international specialists' of skills and knowledge of foreign language communication and translation importance, aimed at ensuring international interaction and the formation of long-term formal and informal ties between government institutions, international actors, diplomatic institutions and political leaders in order to implement political, economic, security, cultural, social and humanitarian initiatives and projects, as well as to improve the management processes of institutions, both internal and external coordination, improving the state's image in the international arena. The purpose of the article is to study the role of foreign language communication and translation skills and their importance in implementing foreign policy. The research methodology is complex. It is determined by the specifics of the subject of research, its purpose and objectives, as well as an interdisciplinary approach to the research problem. The study concluded that the professional activities of international relations specialists, diplomats, and international actors are a field of international communication, including policies, problems and events of public and state life, and languages spoken in different countries require solutions to bridge the linguistic gap, arising in the implementation of external international relations.

Key words: linguistic support; diplomacy; international relations; foreign policy activities; specialists; communication; official and working languages.

Белецкая Оксана Александровна, кандидат культурологии, доцент, Киевский национальный университет культуры и искусств, г. Киев, Украина

Лингвистическое сопровождение международной деятельности

Трансформация международных процессов и явлений, модернизационные политические процессы, глобализация всей общественной жизни, приоритетность внешнеполитической деятельности для продвижения интересов как Украины, так и других государств в мире, инновационность инструментария международного взаимодействия обуславливают актуализацию изучения значения умений и навыков иноязычной коммуникации и перевода специалистов-международников, направленные на обеспечение международного взаимодействия и формирование длительных формальных и неформальных связей между правительственными институтами, международными актерами, дипломатическими учреждениями и

политическими лидерами с целью реализации политических, экономических, безопасности, культурных, социальных и гуманитарных инициатив и проектов, а также с целью усовершенствования процессов управления учреждениями как внутренней, так и внешней координации, улучшение имиджа стран на международной арене. Цель статьи заключается в исследовании роли иноязычной коммуникации и перевода, а так же и их значение в реализации и осуществлении внешнеполитической деятельности. Методология исследования является комплексной и определяется спецификой предмета исследования, его целью и задачами, а также междисциплинарным подходом к исследуемой проблеме. В результате исследования сделаны выводы, что профессиональная деятельность специалистов по международным отношениям, дипломатов, международных акторов является сферой международной коммуникации, включая политику, проблемы и события общественной и государственной жизни, а языки, на которых говорят в разных странах, требуют решений для преодоления лингвистического разрыва, возникающие при осуществлении внешних международных отношений.

Ключевые слова: лингвистическое сопровождение; дипломатия; международные отношения; внешнеполитическая деятельность; специалисты; коммуникация; официальные и рабочие языки.

Вступ

Механізми глобалізації та її наслідки стали об'єктом ґрунтовних досліджень, дискусій і суперечок серед багатьох науковців. Проте сучасні міжнародні відносини все більше охоплюють нові сфери спілкування, у тому числі в тих галузях, що традиційно вважалися внутрішньо національними, тому традиційні підходи і предметна модель підготовки майбутніх фахівців з міжнародних відносин не повністю відображають потреби реальної практики їх професійної діяльності.

Якість підготовки міжнародників є великою мірою питанням безпеки, ефективності політико-економічного та соціокультурного розвитку країни. Однією з перешкод при здійсненні їх професійної діяльності в мультикультурному просторі стає недостатня мовно-фахова підготовка, що призводить, щонайменше, до непорозуміння, виникнення конфліктних ситуацій, а у крайньому випадку – до зниження темпів співпраці, збільшення терміну виконання контрактів, зриву договорів тощо.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій

Аналіз літератури щодо питання, пов'язаного з іншомовною комунікацією фахівців-міжнародників, показує, що воно завжди перебуває у стадії активного обговорення: питання організації навчання на основі теоретичних положень міжкультурної комунікації (B. D. Müller, Н. Д. Гальскова,

В. В. Сафонова, В. П. Фурманова, І. І. Халєєва), роль тексту як джерела інформації про культуру країни, мова якої опановується, в системі підготовки фахівців-міжнародників та працівників дипломатичної служби (D. Kerpler, S. Nick, R. Cohen) тощо. У свою чергу, останнім часом активізувалися дослідження щодо іншомовних комунікацій та перекладу, їх ролі в історії, принципах та засадах використання у світових міжнародних відносинах, ролі лінгвістичного супроводу та перекладу в здійсненні сучасної дипломатичної практики (О. Сніговська, А. Мілкова, Т. Varabyai, Т. Osborne, S. H. Shubbar, Dr. M. Ib. Nasir, J. Delisle). Професійну мовну підготовку, в тому числі дипломатів та міжнародників-перекладачів, в історичному аспекті представлено в роботах А. Арсеньєва, М. Баркової, С. Белокурова, О. Воєводи, Д. Латишіної тощо.

Формулювання цілей статті

Метою дослідження є окреслення ролі іншомовної комунікативної компетентності як у контексті європейського вектора підготовки сучасних дипломатичних кадрів, так і у системі професійної діяльності фахівців з міжнародних відносин. Адже здатність таких спеціалістів до спілкування та співпраці з людьми різних культур під час реалізації міжнародної діяльності, а також як у дво- так і/або багатосторонніх дипломатичних відносинах набуває надзвичайного значення. І це є одним з головних завдань, оскільки саме достатній рівень іншомовної комунікативної компетенції дозволить фахівцю-міжнароднику належним чином виконувати свої професійні обов'язки і розв'язувати ситуації, що виникають під час виконання професійних обов'язків в іноземній країні.

Виклад основного матеріалу дослідження

Людство вирішує проблеми комунікації вже протягом багатьох тисячоліть. Ці проблеми супроводжують людину з його перших кроків, і вирішуються нею швидше або повільніше на різних етапах розвитку людської культури та взаємин між людьми. Історично склалося так, що людство не має однієї спільної мови. Але людина не може існувати ізольовано. З найдавніших часів, люди намагалися встановлювати контакти між собою. Так, перші посланці єгипетських фараонів, римські легати, середньовічні консули Дубровницької республіки тощо мали бути добре освіченими та професійно підготовленими людьми, володіти мистецтвом красномовства та бути поліглотами (Mehtiyev, 2010).

Явище міжнародних відносин виникло на ранніх етапах історії людства і протягом історичного розвитку людської цивілізації зазнало значної еволюції. На рубежі II і III тисячоліть, внаслідок глобалізації світового співтовариства, коли сучасні країни перебувають у стані різноманітних і багатогранних взаємодій, значення міжнародних відносин суттєво зросло, в результаті чого міжнародні комунікації набули статусу найважливішого інструменту

формування та підтримки міжнародних відносин. Наразі одна з провідних ролей у сучасному світі відводиться таким процесам людської діяльності, що пов'язані з певними контактами між соціальними групами різних країн, тобто з міжнародними відносинами в широкому сенсі слова.

У реалізації таких контактів – спілкуванню на міжнародному рівні – в першу чергу беруть участь чиновники та фахівці з усного та письмового перекладів, тим самим формуючи команду для організації та підтримки плідних міжнародних відносин.

Крім поняття «міжнародні відносини» широко вживається і таке поняття як «зовнішня політика». Кожна політична одиниця, тобто держава, в межах своїх можливостей, економічних, соціальних та етнічних особливостей визначає для себе тактичні та стратегічні зовнішньополітичні цілі. Діяльність, спрямована на реалізацію цих цілей, і являє собою суть «зовнішньої політики». Таким чином, зовнішня політика – це система дій міжнародного актора, спрямована на забезпечення впливу на поведінку інших суб'єктів міжнародних відносин та пристосування до наслідків процесів міжнародної системи (*Vydy ta formy mizhнародnykh vidnosyn*). Також можна зазначити, що зовнішня політика – це діяльність держави на міжнародній арені, яка регулює відносини з іншими суб'єктами зовнішньополітичної діяльності: державами, зарубіжними партіями та іншими громадськими, всесвітніми і регіональними міжнародними організаціями.

У свою чергу, дипломатія як мистецтво «здійснення міжнародних відносин шляхом переговорів; сукупність засобів, що їх використовують посланці й посланці з метою забезпечення переговорного процесу; праця або мистецтво дипломата» є формальним способом спілкування між державами (*Diplomacy*). Оскільки в більшості випадків різні держави навіть у межах однієї країни використовують декілька мов, то забезпечення міжнародних комунікацій зазвичай потребує використання спільної мови, задля уникнення будь-яких непорозумінь на міждержавному рівнях. Таку спільну мову, що використовується в дипломатичних цілях, іноді називають «дипломатичною мовою». Нині термін «дипломатична мова» використовують для позначення трьох різних понять. У своєму першому значенні воно означає фактичну мову (іспанську, французьку і англійську), якою послуговуються дипломати в листуванні, або перемовинах. Друге значення цього терміна стосується сукупності слів і виразів, які є ядром дипломатичного вокабуляру. У своєму третьому, і найбільш поширеному сенсі цей термін використовують, щоб описати мову, яка дозволяє дипломатам висловлювати складні, або потенційно суперечливі ідеї у ввічливій формі (Kashchyshyn, 2017).

Питання вибору мови для забезпечення та здійснення міждержавних відносин завжди турбувало дипломатів, і за різних історичних часів офіційні

мови були різними, що пояснюється послабленням чи посиленням впливу держави на міжнародній арені. Однак, англійська мова завжди залишалася пріоритетною у світовій дипломатії, за використанням посідаючи перше місце як серед загального люду, так і представників елітних прошарків суспільства. Окрім 375 мільйонів носіїв англійської мови, близько 1,1 мільярда людей у світі володіють англійською як другою чи іноземною мовою. 51 % населення Європи говорить англійською як рідною чи іноземною мовою. Тому, будучи гнучкою щодо мовних варіацій, англійська мова у глобальному значенні набула статусу «мови влади та престижності», а отже, стала міжнародною запорукою соціального та економічного прогресу. Сучасне панування англійської як світової мови є безперечним, адже вона має статус офіційної або робочої у більшості міжнародних організацій (Mehtiyev, 2010).

Очевидно, що зростаюча демократизація міжнародних відносин призводить, серед іншого, до постійного збільшення кількості мов, що використовуються у сфері багатосторонньої дипломатії, що подекуди ще більше ускладнює спілкування, не завжди відбувається адекватно, й інколи стає досить дорогим явищем. Намагаючись у власний спосіб вирішити лінгвістичну проблему, різні міжнародні організації та організатори численних дипломатичних конференцій вдаються до послуг перекладачів (послуги синхронного перекладу на конференціях та перекладу величезної кількості письмових матеріалів для міжнародних організацій), втім намагаючись звужити їх роботу до відносно невеликої кількості мов – офіційних або робочих.

Звичайно, окрім англійської та французької, в наші дні в дипломатичних цілях використовується ряд інших мов, особливо в якості робочих, наприклад, у міжнародних організаціях, які беруть на себе функції реалізації багатосторонньої дипломатичної діяльності, оскільки ці міжнародні організації включають ряд держав-членів. Як приклад такого багатостороннього співробітництва можна згадати Дунайську комісію, робочими мовами якої є французька, німецька та російська мови. Іншим прикладом може бути Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК), яка використовує арабську, англійську та іспанську мови в якості робочих мов. На зустрічах високого рівня позаблокових країн використовується арабська, англійська, французька та іспанська мови (Nick, 2001, pp. 46–47). В Організації Об'єднаних Націй, крім двох раніше згаданих мов, також офіційними мовами вважаються арабська, китайська, російська та іспанська; проте на пленарних засіданнях учасники мають вибір навіть використовувати рідну мову. У цьому випадку, звичайно, переклад виступу повинен бути забезпечений хоча б однією з робочих мов організації.

Домінуюча роль тієї чи іншої мови в дипломатії та міжнародній діяльності зумовлена політичним, стратегічним, економічним, культурним чи

іншим домінуванням тієї чи іншої держави на міжнародній арені. Якщо розглянути мовні вимоги до дипломатів до постійних представництв Ради Європи, то стає очевидним, що насамперед потрібно на високому рівні володіти французькою мовою, оскільки їх професійна діяльність орієнтована на соціальні кола, пресу, консульську роботу чи культурне життя. Якщо дипломат хоче вільно спілкуватися з іншими повноважними представниками інших держав, йому, в першу чергу, знадобиться англійська, а, можливо, стане у нагоді й володіння німецькою та російською мовами (залежно від підрозділів дипломатичного корпусу).

У свою чергу, використання мови в письмовому дипломатичному спілкуванні, як правило, є чітко визначеною (найчастіше за двосторонньою домовленістю країн). Загалом, вибір мови міжнародного спілкування базується на одному з фундаментальних принципів сучасного міжнародного права – принципі суверенної рівності держав. Наразі існує кілька формул у застосуванні цього принципу по відношенню до лінгвістичного питання, кожна з яких реалізується симетрично (Mehtiyev, 2010):

а) кожна сторона здійснює кореспонденцію (ноти, листи тощо) своєю мовою (наприклад, хорватське міністерство в Загребі, а також посольство Хорватії в Будапешті, пишуть хорватською мовою, тоді як міністерство Угорщини та їх посольство в Загребі здійснюють письмові комунікації угорською мовою);

б) кожна сторона листується мовою іншої сторони (протилежне практиці а);

в) листування в кожній країні ведеться місцевою мовою (наприклад, обидві сторони в Загребі ведуть листування хорватською, а в Будапешті – угорською);

г) обидві сторони використовують третю, взаємоузгоджену мову – наприклад, російську, французьку тощо.

Іншим проблемним, проте добре відомим усім дипломатам та/чи фахівцям-міжнародникам, що мають досвід роботи в міжнародних організаціях або брали участь у різних багатосторонніх конференціях, явищем є делегати, які не володіють жодною з офіційних чи робочих мов, інколи взагалі соромляться брати слово, таким чином, значно зменшуючи внесок власної делегації й тим самим втрачаючи потенційну цінність досягнутого результату зустрічі.

Звичайно, будь-який дипломат та/чи фахівець з міжнародних відносин має вільний вибір використовувати будь-яку з мов, якою він може вільно вести комунікацію, особливо якщо він добре обізнаний у тому, якою мовною підготовкою володіє його співрозмовник. У деяких випадках для прийняття правильного рішення щодо використання мови потрібно вдаватися до

дипломатичного підходу – інколи доцільним є зробити вибір на користь тієї мови, рівень володіння якої значно нижчий. Наприклад, фахівцю з міжнародних відносин та/або дипломатичної служби, який дуже добре спілкується на івриті, краще не використовувати цю мову у комунікаціях із арабським дипломатом. У той же час знаком доброї волі, ввічливості або особливої поваги буде привітання співрозмовника його рідною мовою. До цього прийому вдаються багато державних діячів та керівників дипломатичних делегацій, які здійснюють робочі візити в інші країни або беруть участь у міжнародних конференціях, тим самим висловлюючи свою повагу голові заходу або країні, в якій відбувається конференція (Mehtiyev, 2010).

Інший спосіб досягнення порозуміння у сфері міжнародних комунікацій полягає в бажанні однієї зі сторін-міжнародних акторів використовувати рідну мову свого партнера, що тим самим означає, що останній погоджується і готовий до деяких недоліків під час спілкування, оскільки ступінь іншомовної комунікаційної компетенції не завжди дорівнює рівню носія мови. Як носій мови людина може набагато краще усвідомлювати «приховані» конотативні значення і певні значення виразів, а в разі використання нерідної / іноземної мови вони можуть легко виходити із поля зору (Nick, 2001, p. 40).

Способом подолання мовних бар'єрів у міжнародних комунікаціях є взаємне погодження на використання третьої мови, тобто мови-посередника, якою ніхто з учасників не володіє на рівні носія мови. Це, у свою чергу, призводить до ситуації, коли теоретично жодна зі сторін-учасниць міжнародної взаємодії не має несправедливої переваги щодо мовної компетенції. Звичайно, у випадку, якщо одна зі сторін (або обидві) не володіють мовою-посередником на достатньому рівні, це, у свою чергу, може призвести до ряду непорозумінь. Тим не менш, на сьогодні це один із поширених методів у практиці як міжнародного, так і дипломатичного спілкування, особливо в менш формальних випадках, таких як прийоми або інші заходи (Nick, 2001, p. 40).

Особливим способом вирішення питання використання різних мов є застосування перекладачів, людей, які є посередниками між комунікаторами. Це може відбуватися в тих випадках, коли або учасники комунікативної ситуації не володіють спільною для обох сторін мовою, або вони навмисно не хочуть безпосередньо спілкуватися, використовуючи спільну мову. Згідно з дипломатичним протоколом, високопоставлені державні діячі, глави держав повинні використовувати свою рідну мову в певних офіційних випадках, а застосування перекладачів є поширеною тактичною практикою дипломатичних перемовин.

Висновки

Таким чином, важливим напрямом професійної підготовки фахівців у сфері міжнародних відносин є їх підготовка до професійної кар'єри. Йдеться

не тільки про «класичні» характеристики міжнародника (це фахівець високого класу, який досконало розуміється на всіх «тонкощах» принципів, особливостях зовнішньої політики своєї держави та інших країн, бути професіоналом у міжнародних справах, володіти рідною, англійською, мовою країни свого перебування, володіти ораторським мистецтвом, дипломатичним красномовством, мистецтвом еристики, діалогічним мовленням, мати добре сформовані риторичні вміння, уміти аналізувати інформацію; це державний службовець, який завжди діє у правовому полі, згідно з чинними законами та зовнішньополітичною доктриною держави, отриманих рекомендацій, міжнародного права; це фахівець, який глибоко розуміє цілі, завдання і особливості зовнішньополітичного курсу країни, яку він представляє, володіє високим рівнем політичної і громадянської свідомості), а й про здатність до стратегічного бачення розвитку подій, вміння передбачати наслідки дій, прогнозувати тенденцію розвитку ситуації, знання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, вміння використовувати їх у повсякденній дипломатичній роботі; високий загальноосвітній і культурний рівень, толерантність тощо.

Професійна діяльність фахівців з міжнародних відносин, дипломатів, міжнародних акторів є сферою міжнародної комунікації, що включає політику, проблеми та події суспільного і державного життя. Виконання ними своїх професійних обов'язків вимагає сформованості знань щодо специфіки спілкування з міжнародними партнерами, зокрема сформований системний комплекс компетенцій (лінгвістичної, комунікативної, аналітичної та лінгвокраїнознавчої), що уможливорює адекватне розуміння зарубіжних партнерів, послуговуючись як вербальними, так і невербальними засобами спілкування, які є характерними для іншої культури.

Отже, фахівці з міжнародних відносин та працівники дипломатичної служби повинні вирізнятися уміннями і навичками конструювати професійний діалог з представниками інших культур і презентувати результати власної діяльності на міжнародному рівні, зокрема, за допомогою володіння іноземними мовами на рівні, що дає можливість здійснювати професійну діяльність, брати участь у міжнародних дискусіях з професійної проблематики з урахуванням контекстуальної значущості ситуації, особливостей мовної картини світу країни перебування, лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів, що зумовлюють ведення переговорів.

References:

1. Diplomacy. *The Oxford English Dictionary*. Available at: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/diplomacy?q=Diplomacy>.

2. Kashchyshyn, N. (2017). 'Osoblyvosti dyplomatychnoi movy: istoriia i sohodennia' [Features of diplomatic language: history and present]. *Everest*, [online]. Available at: <https://everest-center.com/osoblivosti-diplomatichnoyi-movi-istoriya-i-sogodennya/>.

3. Mehtiyev, A. (2010). 'The language of diplomacy'. *California Linguistic Notes*, Volume XXXV, no. 2.

4. Nick, S. (2001). 'Use of Language in Diplomacy'. *Language and Diplomacy*. Malta: DiploProjects, pp. 39–48.

5. *Vydy ta formy mizhnarodnykh vidnosyn* (Types and forms of international relations), [online]. Available at: <https://dist.karazin.ua/moodle/mod/page/view.php?id=70070>.

УДК : 811.161.2+811.111'

КОРЕКТНЕ ВИКОРИСТАННЯ КАТЕГОРІЇ ЗАПЕРЕЧЕННЯ У МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Діброва Валентина Анатоліївна

кандидат філологічних наук,

Київський національний університет культури і мистецтв,

м. Київ, Україна

ORCID:0000-0002-4542-0098

valuscha1982@ukr.net

Надіслано:

28.10.2020

Рецензовано:

12.11.2020

Прийнято:

16.11.2020

У статті розглядається категорія заперечення в дипломатії, що є однією з найважливіших галузей діяльності, яка визначає ключові сторони міжнародних відносин. Вперше досліджено засоби коректного використання категорії заперечення у міжкультурному спілкуванні. Знання особливостей і навіть стилів комунікації, притаманних різноманітним національним спільнотам, необхідні передусім фахівцям із соціальних зав'язків, журналістам, спеціалістам з реклами, піару, бізнесменам, перекладачам, працівникам туристичної галузі та ін. Маючи уявлення про те, що представники інших національних культур по-різному сприймають завдання спілкування, по-різному зчитують/декоднують повідомлення при спілкуванні, можна запобігти багатьом ситуативним непорозумінням на ґрунті міжнаціональних відмінностей. Міжкультурний аспект актуалізує зіставлення тих засобів офіційно-ділового спілкування носіїв різноманітних мов, які властиві для кооперативної стратегії спілкування і сприяють попередженню конфліктної комунікативної ситуації.

Ключові слова: міжкультурна комунікація; категорія заперечення; офіційно-діловий дискурс; конфліктна ситуація.

Dibrova Valentyna, Ph.D. in Philological Sciences, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Correct Use of the Objection Category in Intercultural Communication

The article is devoted to the study of the objection category in diplomacy as one of the most important spheres of activity, which defines the key parties of international relations. Means of correct use of the objection category in intercultural communication have been investigated for the first time. Knowledge of the peculiarities and even styles of communication inherent in different national communities is needed first of all by social communication specialists, journalists, advertising specialists, PR, businessmen, translators, tourism industry workers and

others. Being aware that representatives of different national cultures perceive communication tasks differently, read/decode messages in communication differently, many situational misunderstandings based on ethnic differences can be prevented. The intercultural aspect actualizes the comparison of those means of official and business communication of speakers of different languages, which are peculiar to the cooperative communication strategy and contribute to the prevention of conflict communicative situation.

Key words: intercultural communication; objection category; official-business discourse; conflict situation.

Диброва Валентина Анатольевна, кандидат филологических наук, Киевский национальный университет культуры и искусств, г. Киев, Украина

Корректное использование категории отрицания в межкультурной коммуникации

В статье рассматривается категория отрицания в дипломатии как одной из важнейших отраслей деятельности, определяет ключевые стороны международных отношений. Впервые исследованы средства корректного использования категории отрицания в межкультурной коммуникации. Знание особенностей и даже стилей коммуникации, присущих разным национальным сообществам, необходимы прежде всего специалистам по социальным коммуникациям, журналистам, специалистам по рекламе, пиару, бизнесменам, переводчикам, работникам туристической отрасли и др. Имея представление о том, что представители разных национальных культур по-разному воспринимают задачи коммуникации, неодинаково считывают/декодируют сообщения при общении, можно предотвратить многие ситуативным недоразумением на почве межнациональных различий. Межкультурный аспект актуализирует сопоставления тех средств официально-деловой коммуникации носителей разных языков, которые свойственны для кооперативной стратегии общения и способствуют предупреждению конфликтной коммуникативной ситуации.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация; категория отрицания; официально-деловой дискурс; конфликтная ситуация.

Вступ

Професійна дипломатія стає інструментом міжкультурної комунікації. Таким чином, міжкультурна комунікація і є дипломатія в широкому сенсі цього слова, дипломатія, яка вершиться як державними та міждержавними дипломатичними структурами, так і недержавними акторами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Актуальність статті полягає в сучасних умовах. Суспільно-політична лексика та політична коректність набувають особливого значення, виступаючи як засіб пропаганди та посідаючи вагоме місце в термінологічній системі англійської мови, зокрема засобів використання категорії заперечення, тому викликають значний лінгвістичний інтерес у зв'язку зі зростанням ролі та динаміки політичної комунікації.

Онтологічне значення і функціональна активність категорії заперечення, яка знаходить своє вираження в системах усіх природних мов, дає дослідникам підстави відносити заперечення до мовних універсалій (Л. Бархударов, В. Бондаренко, А. Вежбицька, О. Єсперсен, А. Паславська, В. Ярцева та ін.) як таких функціонально-семантичних утворень, що зумовлені, з одного боку, прагненням людини до диференціації (насамперед, шляхом заперечення) явищ буття і відображення цього процесу в мові, а з іншого, – у різних ситуаціях спілкування мають національно-культурну специфіку (Paslavska, 2007).

Способи уникнення непорозумінь на культурному ґрунті у спілкуванні з іноземцями досліджує міжкультурна комунікація. Успішність міжкультурного спілкування залежить не лише від знання мов і національних особливостей. Мова є лише необхідною передумовою комунікації, важливу роль у якій відіграє відчуття стилю, загального настрою спілкування, що притаманні певній культурі. Більшою мірою це стосується відчуття стилю комунікації.

Формулювання цілей статті

Мета статті полягає в дослідженні успішності міжкультурного спілкування, яке залежить не тільки від знання мов і національних особливостей, а і від правильного використання категорії заперечення з метою уникнення конфліктної ситуації.

Виклад основного матеріалу дослідження

Аналіз проблем освоєння чужої культури, культурного шоку і акультурації поставив перед дослідниками закономірне питання про цілеспрямоване навчання, про підготовку людини до життя в чужій культурі і до міжкультурної взаємодії. Для цього, як вважає один з найбільших фахівців з міжкультурної комунікації М. Беннет, потрібно розвинути у людини міжкультурну чутливість (Bennet, 1998). Тому в його моделі освоєння чужої культури акцент робиться на чуттєвому сприйнятті і тлумаченні культурних відмінностей. Це і є міжкультурна чутливість. Людям важливо усвідомити не подібність між собою, а відмінності, тому що всі труднощі міжкультурного спілкування виникають саме через неприйняття міжкультурної різниці.

Значний вплив на міжнародні відносини здійснює масова комунікація. Цей вид спілкування принципово змінив інформаційну ситуацію в усіх країнах світу, надавши можливість жити єдиним життям не лише окремій державі,

а й людству загалом. Світ стає інформаційно єдиною структурою, залишаючись соціально різним. Підтримує цю інформаційну єдність зростання прошарку населення, що бере участь у міжнародних контактах.

З огляду на це твердження, особливий інтерес становить одна з комунікативних ситуацій, що є надзвичайно делікатною стороною офіційно-ділового дискурсу – *заперечення*. Це одна з форм мислення людини, що засвідчує високий рівень роботи її свідомості в осягненні явищ буття, є однією з найважливіших мовних категорій, без використання засобів якої нині неможливо уявити повноцінне людське спілкування будь-якою мовою. Висловлення, які містять інформацію із запереченням, часто зустрічаються у різних функціональних стилях мови, є константою у комунікативних сферах. Незважаючи на те, що проблематику заперечення вже досить детально опрацьовано, вона залишається актуальною, оскільки сучасний розвиток мовознавства, найновіші досягнення в лінгвістиці тексту, когнітивістиці, комунікативних жанрах відкривають перспективи та нові аспекти аналізу категорії заперечення.

Зростання інтересу до сфери ділового спілкування насамперед зумовлене сучасними тенденціями соціально-політичного розвитку країни, розширенням її міжнародних контактів, активною інтеграцією до світового економічного простору. Ці фактори актуалізують необхідність дослідження особливостей реалізації заперечення в офіційно-діловому спілкуванні представників різних лінгвокультур. Оскільки українська ділова комунікація розвивається під відчутним впливом відповідного функціонального стилю англійської мови, яка свій статус мови міжнародного спілкування поширює й на сферу ділового спілкування, видається доречним і своєчасним зіставно-типологічний аналіз особливостей мовних і мовленнєвих засобів вираження заперечення в англійському офіційно-діловому дискурсі. Підстави для такого дослідження вбачаємо в особливостях ділового мовлення як одного з функціональних варіантів англійської і української літературних мов, у його визначальних когнітивно-дискурсивних характеристиках, у типологічних відповідностях мовних і екстралінгвістичних факторів, що зумовлюють ці особливості.

Яскраво вираженим фактором у швидкому прискоренні прогресу універсального способу життя є стрімке поширення англійської мови. Вона є найбільшим агентом гомогенізації, тією хвилею, за допомогою якої передається будь-яка культура. Оскільки англійська стає основним міжнародним засобом спілкування, то наслідки цього явища очевидні: культури англомовних країн будуть домінуючими і впливовими в усьому світі.

Протягом останнього десятиліття у мовознавстві спостерігається зростаючий інтерес до лінгвістичного аналізу спеціальної лексики окремих галузей знань: від авіації і архітектури до екології та фінансів. Дипломатія є

однією з найважливіших галузей діяльності, яка визначає ключові сторони міжнародних відносин. Саме тому дипломатичний документ як об'єкт лінгвістичного дослідження становить інтерес з точки зору розуміння міжнародного тексту, покликаного відіграти певну роль у політиці держави.

Особливо обережним доводиться бути професійному дипломату у виборі і побудові речень при використанні заперечень.

По-перше, це пов'язано з тим, що дипломату максимально важливо «зберегти своє обличчя» (П. Браун, Р. Лакофф), оскільки він представляє державу, а також зберегти своїх прихильників і придбати нових.

На рівні мови політична коректність забезпечується в більшості випадків за допомогою евфемії (грец. Ευφής – «благоречіє»), тобто заміни непристойних або недоречних слів і виразів на нейтральне за змістом і емоційним забарвленням слово або описовий вираз. Найчастіше політично коректні одиниці зустрічаються в публічних виступах чи текстах газет, журналів, але з часом найбільш популярні приживаються і в розмовній мові.

Слова і вирази, які запобігають расовій та етнічній дискримінації

Цей вид дискримінації носить назву *Racism* в англійській мові. Цю групу слів згадуємо насамперед, коли йдеться про політичну коректність. Але лексика, яку належить до цієї групи, давно вже вийшла за межі відомих більшості *Afro-American* замість *Negro*. За аналогією, чорношкірих мешканців інших країн почали називати *Afro-Brazilian* тощо. Що стосується інших національностей, то в Америці слово *Indian* тепер прийнято замінити фразою *indigenous person*, тобто місцевий житель або *Native American* – корінний американець. Також, коли мова йде не про морозиво, а про людину, то слід вживати *Native Alaskan*, проте *Eskimo*.

Термін *Hispanics* став популярний в США в 1970-х рр. Так називали латиноамериканців. Оскільки тепер це слово асоціюється з незаможними верствами суспільства, деякі люди застосовують вислови: *Latino/Latina* (американець латинського походження), *Chicano/Chicana* (американець мексиканського походження), *Spanish American* (американець мексиканського походження).

Слова і вирази, які запобігають дискримінацію за статевою ознакою

Популярність феміністичного руху спровокувала підвищена увага до повсякденної мови. Феміністки звинуватили англійську мову в сексизмі. З англійської *sexism* – дискримінація за статевою ознакою. Наявність в англійській мові більшої кількості форм чоловічого роду стало темою багатьох дискусій. Головною мішенню для зятятих захисників жіночих прав стали слова з компонентом *man*. Замість *policeman*, *businessman* стали вживати *policewoman* або *businesswoman*. Дійшло навіть до розмов про заміну *woman* на *womtyn*, все, щоб позбавитися від ненависної частинки. Згодом і ці заходи вважають

недостатніми і почалися активні пошуки нейтральних виразів. Саме з цієї причини деякі намагалися замінити *stewardess* (- *ess* – суфікс жіночого роду) на *flight attendant*. І навіть відмінність між *waiter* і *waitress*, адже краще вжити безлике *waitron*? Коли більшість вищезазначених прикладів справедливо викликають непорозуміння і так і не прижилися в мові, то деякі зміни з приводу займенників стали звичною справою. Коли пропозиція *If a person wants to study language, he must work hard* не викликало ніяких сумнівів, то тепер правильний варіант буде звучати: *If a person wants to study language, he or she must work hard*. У письмових комунікаціях часто використовується скорочений варіант: *s/he*.

Слова і вирази, які запобігають дискримінації людей з обмеженими можливостями

У англійській мові цей вид дискримінації носить назву *Ableism*. Термін можна розшифрувати як сукупність стереотипів, які позбавляють людей з певними фізичними вадами можливості повністю реалізувати свій потенціал. В англійській мові політкоректні висловлювання цієї групи утворюються за допомогою префікса – *challenged*. Ця морфема починає витіснити колись цілком прийнятні *handicapped or disabled*, адже останні підкреслюють повну відсутність тієї чи іншої фізичної можливості у людини.

Наприклад, *physically-challenged* замість *disabled*, *visually-challenged* замість *blind*. Втім, дуже активне використання цього префікса призвело до появи абсурдних виразів, таких як:

- *metabolically challenged – dead* (мертвий);
- *generationally challenged – old, young* (молодий чи старий, залежно від конкретної ситуації);
- *conversationally challenged – boring* (нудний);
- *folically challenged – bald or balding* (лисий або той, хто лисіє);

Політична коректність викликає досить неоднозначну реакцію громадськості. Усе частіше це мовне явище стає предметом насмішок. Тут не можна не згадати книгу Джеймса Фінна Гарднера «*Politically Correct Bedtime Stories: Modern Tales for Our Time and Life*». Автор переписав усім відомі казки політкоректним мовою. «Трое поросят», «Попелюшка», «Червона Шапочка», «Білосніжка», «Джек і бобове зерно» – це далеко не повний перелік «виправлених» історій. Тут вовк – це хижий імперіаліст-гнобителі (*carnivorous imperialistic oppressor*), сестри Попелюшки мають настільки нестандартною зовнішністю, що здатні зупинити годинник (*differently visaged enough to stop a clock*), а Білосніжка страждає від того, що є вдалою мішенню для дискримінації за кольором шкіри (*a fortunate target of colorist thinking*).

Аналіз дипломатичного інтерв'ю показав, що в мові дипломатів заперечення використовується специфічно: воно вживається для підкреслення не тільки негативного ставлення до «чужого», але й позитиву до «свого».

У разі використання заперечення для підкреслення позитивності «свого» найбільш типовим варіантом є традиційне граматичне заперечення: допоміжне дієслово + not. У цьому випадку заперечення відноситься до того, чого не слід робити: *Maybe there was a time in American history when we were that powerful and we could tell other countries what to do all the time and who to name to be – national commissions, but we are certainly not trying to do that in our relationship with Russia today.*

Процес ділової комунікації неможливо уявити без заперечних мовленнєвих дій. Відмова, що цілеспрямовано виражає заперечно-негативну реакцію мовця, репрезентує опозитивні відношення «ствердження» – «заперечення» через наявність різниці в інтерпретації комунікантами денотативної ситуації. Заперечні мовленнєві дії є реакцією мовця, що функціонує через складні процеси у свідомості, результатом яких є його актуальні установки. Установка конфлікту втілюється в основні заперечні інтенції незгоди, заперечення, заборони та відхилення, які у свою чергу реалізуються певними іллокутивними потенціалами. Іллокутивна сила відмови здійснює засновану на заперечних установках мовця реакцію санкціонального плану на висловлений проспективним актом пропозиційний зміст або іллокуцію мовця з метою відхилення та забезпечується розглядом мовленнєвого акту відмови у певному контексті на основі конвенцій певної мови.

Функціонування висловлювання відмови визначається, насамперед, актними критеріями, що відображають структурно-функціональні параметри його варіативності. Фактор наявності/відсутності того чи іншого індикатора іллокутивної сили відмови, а також врахування форми, змісту, характеру і умов прояву мовленнєвої дії у складі дискурсу дають можливість визначити основні варіанти оформлення мовленнєвого акту відмови: перформативну, пряму, непряму експліцитну та імпліцитну форми. Вибір варіанта для найбільш адекватного реагування здійснюється у результаті синтезу інтенцій, особливостей особистості мовця, соціальних і ситуативних факторів.

При продукуванні незгоди інтенція мовця полягає у тому, щоб дати адресату зрозуміти, що він спростовує запропоновану послугу/прохання/запрошення тощо. Інтенція відхилення може бути зовнішньою (тобто апелювати до зовнішньої по відношенню до мовця інстанції чи об'єктивної причини) або внутрішньою (вказувати на вмотивоване індивідуальними бажаннями мовця нездійснення пропозиційного змісту). Основна інтенційна установка «відхилити пропозицію комунікативного партнера» іноді супроводжується імпліцитними інтенційними мотивами враження партнера, використання власного становища або ствердження особистої влади, припинення недоречного процесу, небажання продовжувати незмістовну розмову, збереження недоторканості внутрішнього світу мовця.

Тема в секвенціях мовленнєвих актів з незгодою міститься не у внутрішньому задумі того, хто відповідає (не у незгоді як реактивному акті), а в ініціюючій репліці, оскільки автор незгоди говорить відповідно до пропозиційного змісту попереднього висловлювання.

Специфіка відмови полягає в секвенційно заданому реактивному статусі, що зумовлює усунення з її наслідків реактивних мовленнєвих актів. З цієї ж причини очікуваними адекватними реакціями на незгоду вважаються ініціальні/продовжувальні акти зречення мети або наполягання, які втілюються в певних тактиках продовження діалогу: зміні або трансформації теми, проханні про пояснення причин незгоди, дискусії, непрямому повторенні акту-стимулу через аргументування.

Відтак важливим компонентом ділового спілкування є проблема *конфлікту*. Термінолексема «конфлікт» (від лат. *conflictus* – сутичка) використовується на позначення тертя протилежних тенденцій у психіці окремої людини або у взаєминах двох і більше людей, а також різних груп, соціальних об'єднань, зумовлене розбіжностями у поглядах, позиціях, інтересах. Успішне розв'язання будь-якої конфліктної ситуації вимагає знань щодо природи, сутності, шляхів подолання кризових ситуацій, вміння застосовувати на практиці дієві способи поведінки, відповідні технології дій. Конфлікт як вузол проблем, що потребують нагального вирішення, власне, і є тією основою, на якій шляхом розв'язання конфліктних ситуацій відбувається розвиток і вдосконалення взаємостосунків.

Оскільки уже за своєю природою конфлікт передбачає сутичку різних (найчастіше – прямо протилежних) точок зору, світоглядних позицій, відмінних уявлень, ціннісних преференцій, естетичних уподобань тощо, цілком природним видається актуалізація у процесі конфліктного мовленнєвого (у тому числі й як діалогічного) спілкування семантики згоди-незгоди, прийняття-заперечення, схвалення-спростування, що найчастіше набуває форми неприймання одним учасником спілкування пропозиції іншої сторони. Відтак конфлікт проявляється у формі гострих суперечностей між комунікантами, для якого властиве пряме, нерідко агресивне спростування істинності змісту пропозицій протилежної сторони (Paslavska, 2006).

Висновки

У результаті проведеного дослідження, виявлено, що використання категорії заперечення в міжкультурній комунікації, формування міжкультурної компетентності, необхідних знань про різні народи та культури з метою уникнення міжетнічних і міжкультурних конфліктів та встановлення комфортних умов спілкування в різних сферах та життєвих ситуаціях на нинішній день є актуальним і перспективним для подальшого дослідження.

Часто у міжкультурній комунікації мовчання, паузи або їх відсутність є проявом національних комунікативних стилів. Наприклад, мовці східних країн схильні більше слухати співрозмовника, вони не висловлюють заперечення відкрито, для них є неприйнятним вступати в дискусію з гостем. Паузи і мовчання, в свою чергу, є обов'язковими складниками їхнього спілкування (Leontovich, 2007; Manakin 2012).

Таким чином, щоб досягти порозуміння у міжкультурній комунікації недостатньо лише знання іноземної мови. Мовці мають знати, усвідомлювати та застосовувати інші важливі складники успішного комунікативного процесу. Дуже важливо не лише знання мови, але й те, що в неї вкладає людина під час спілкування.

References:

1. Bennet, M. (1998). *Basic concepts of intercultural communication. Selected Readings*. Yarmouth.
2. Boldurev, N. N. (2000). *Kognitivnaja semantika* [Cognitive semantics]. Tambov: Tambov University Publishing.
3. Hryhorev, B. V. (2008). *Mezhkulturniy kommunykatsiy* [Intercultural Communication]. Moscow: Petropolys.
4. Leontovich, O. (2007). *Vvedenie v mezhkulturnuyu kommunikatsiyu* [Introduction in Intercultural communication]. Moscow: Gnozis.
5. Manakin, V. M. (2012). *Mova i mizhkulturna komunikatsiia* [Language and Intercultural communication]. Kyiv: Akademiia.
6. Muraveva, N. V. (2002). *Yazyik konflikta* [The language of the conflict]. Moscow: MEI Publishing.
7. Paslavska, A. Y. (2006). *Zaperechennia ta sfery yoho dii: semantyka, syntaktyka, prahmatyka, prosodyka* [Objections and spheres of its action: semantics, syntax, pragmatics, prosody]. D.Ed. Taras Shevchenko National University of Kyiv.
8. Selivanova, E. A. (2000) *Kognitivnaya onomasiologiya* [Cognitive onomasiology]. Kyiv: Fitosotsiotsentr.

УДК : 35.078.3 : 316

ВИКРИВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ВПЛИВУ НА СИСТЕМУ УПРАВЛІННЯ

Лікарчук Наталія Василівна

доктор політичних наук, професор,

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка,

академік Академії політичних наук України

ORCID: 0000-0001-7119-439X

likarchukd@gmail.com

Надіслано:

15.10.2020

Рецензовано:

30.10.2020

Прийнято:

06.11.2020

Саме проблема викривлення інформації пов'язана з розповсюдженням, накопиченням та обробкою даних в інформаційному суспільстві. Спотворення інформації складає певну атрибутивну рису людської комунікації, тому уміння краще розуміти й розпізнавати її важливе практично для всіх сфер суспільного життя. Причин кривотлумачення інформації безліч, але в основному вони пов'язані з ворожою конкуренцією; зіткненням протилежних інтересів; підтасуванням фактів, умисним введенням суспільства в оманливий стан; «помилковими», а то й фальшивими поясненнями, висновками та інтерпретаціями; створенням «неіснуючої реальності» й для досягнення перемоги над суперником та його дискредитацією. На практиці найбільше викривлення інформації спостерігається при плануванні робіт, при усних розпорядженнях й прийнятті рішень. Хибна інформація може бути імпульсивною – це шуми різного характеру, радіохвилі, спеціальні передавальні пристрої, а також утома, неуважність, надлишкова емоційність; епізодичною, що пов'язано з висмикуванням інформаційних даних та інформацією поданою у відповідному часі та контексті. Виділяють й стратегічне викривлення інформації, яке направлене на поступове створення бажаного образу (держави, партії, особи). Визначено, що недостовірні повідомлення розповсюджуються основними підсистемами та їх елементами: державою, політичними партіями, спеціалізованими службами, ЗМК, корпораціями й агенціями. Ненадійні та недостовірні данні постійно «перетікають» з однієї сфери в іншу, посилюючи та загострюючи конфлікти й активізуючи протиріччя у суспільстві, створюючи кризові ситуації в державі. У статті висловлено припущення, що в Україні таке «терпиме й поблажливе» ставлення громадян до викривлення інформації органами влади, спецслужбами, політичними партіями, посадовими особами, ЗМІ зберігається через «стійкість» шаблонів поведінки і цінностей, які були властиві пострадянському простору (маємо на увазі – людину маси).

Ключові слова: викривлення інформації; джерела інформації; система управління; державні та спеціалізовані (силові) органи; політичні партії; засоби масової інформації; корпорації; соціологічні структури.

Likarchuk Natalia, Doctor of Political Science, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Academician of the Academy of Political Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Distortion of Information as a Management System Influence Technology

The problem of information distortion is related to the dissemination, accumulation and processing of data in the information society. Distortion of information is a certain attributive feature of human communication, and therefore, the ability to better understand and recognize it – is important for almost all spheres of public life. There are many reasons for the distortion of information, but they are mainly related to: hostile competition; conflict of opposing interests; falsification of facts, deliberate introduction of society into a deceptive state; “Erroneous” or even false explanations, conclusions and interpretations; creating a “non-existent reality” and to achieve victory over the enemy and discredit him. In practice, the greatest distortion of information is observed in the planning of works, in oral orders and in decision-making. Distorted information can be: 1) impulsive – it is noise of various nature, radio waves, special transmitting devices, as well as: fatigue, inattention, excessive emotionality; 2) episodic, which involves the extraction of information data and information provided at the appropriate time and context. There is also a strategic distortion of information, which is aimed at the gradual creation of the desired image (state, party, individual). It is determined that inaccurate messages are distributed by the main subsystems and their elements: the state, political parties, specialized services, WMC, corporations and agencies. Unreliable and unreliable data are constantly “flowing” from one area to another: intensifying and exacerbating conflicts and intensifying contradictions in society – creating crisis situations in the state. The article suggests that in Ukraine such a “tolerant and condescending” attitude of citizens to the distortion of information by the authorities, special services, political parties, officials, the media is preserved for the “stability” of patterns of behaviour and values that were inherent in the post-Soviet space (we have in mind – a person of the mass).

Key words: distortion of information; sources of information; management system; state and specialized (power) bodies; political parties; mass media; corporations; sociological structures.

Ликарчук Наталья Васильевна, доктор политических наук, профессор, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченка, академик Академии политических наук Украины, г. Киев, Украина

Искажение информации как технология влияния на систему управления

Именно проблема искажения информации связана с распространением, накоплением и обработкой данных в информационном обществе. Искривление информации составляет определенную атрибутивную черту человеческой коммуникации, и поэтому умение лучше понимать и распознавать ее важно практически для всех сфер общественной жизни. Причин искажения информации множество, но в основном они связаны с враждебной конкуренцией; столкновением противоположных интересов; подтасовкой фактов; умышленным введением общества в обманчивое состояние; «ошибочными», а то и фальшивыми объяснениями, выводами и интерпретациями; созданием «несуществующей реальности» и в достижении победы над соперником, его дискредитацией. На практике наибольшее искажение информации наблюдается при планировании работ, при устных распоряжениях и при принятии решений. Искаженная информация может быть импульсивной – это шумы разностороннего характера, радиоволны, специальные передаточные устройства, а также усталость, рассеянность, избыточная эмоциональность; эпизодической, которая связана с выдергиванием информационных данных и информации представленной в соответствующем времени и контексте. Выделяют и стратегическое искажение информации, которое направлено на постепенное создание желаемого образа (государства, партии, лидера). Определено, что недостоверные сообщения распространяются основными подсистемами и их элементами: государством, политическими партиями, специализированными службами, СМК, корпорациями и агентствами. Ненадежные и недостоверные данные постоянно «перетекают» из одной сферы в другую, усиливая и обостряя конфликты и активизируя противоречия в обществе, создавая кризисные ситуации в государстве. В статье высказано предположение, что в Украине такое «терпимое и снисходительное» отношение граждан к искажению информации органами власти, спецслужбами, политическими партиями, должностными лицами, СМИ сохраняется из-за «устойчивости» шаблонов поведения и ценностей, которые были присущи постсоветскому пространству (мы имеем в виду человека массы).

Ключевые слова: искажение информации; источники информации; система управления; государственные и специализированные (силовые) органы; политические партии; средства массовой информации; корпорации; социологические структуры.

Вступ

Зростання ролі масової комунікації, розповсюдження інформаційних технологій та розростання соціальних мереж призводить до необхідності забезпечення інформаційної безпеки держави, суспільства, громадян.

Інформаційне суспільство як новий стан суспільних відносин має не лише переваги, але й несе загрози. Інформація досить часто неадекватно відображає ситуацію у державі та суспільстві. Крім того, складність проявляється ще й у зростанні джерел інформації та оновленні великої кількості даних.

Саме проблема викривлення інформації пов'язана з розповсюдженням, накопиченням та обробкою даних в інформаційному суспільстві й завжди цікавила науковців у різних галузях науки й залишалася на часі протягом усього розвитку людства.

Викривлення інформації складає певну атрибутивну рису людської комунікації, тому уміння краще розуміти й розпізнавати її важливе практично для всіх сфер суспільного життя (Likarchuk, 2013, p. 70).

Причин викривлення інформації безліч, але в основному вони пов'язані з:

- ворожою конкуренцією;
- зіткненням протилежних інтересів;
- підтасуванням фактів, умисним введенням суспільства в оманливий стан;
- «помилковими», а то й фальшивими поясненнями, висновками та інтерпретаціями;
- створенням «неіснуючої реальності» й для досягнення перемоги над суперником та його дискредитацією.

Викривлення інформації може нанести великої шкоди будь-якій структурі, у тому числі й державі. Тому, чим більш значима інформація, тим більше вона повинна бути захищена від викривлення. Проблема кривотлумачення інформації особливо актуальна у великих організаціях зі складною управлінською структурою (Pochepstov, 2011).

Це поняття ми часто зустрічаємо в соціальних мережах, але не надаємо йому належного значення, хоча за останні роки значна кількість робіт присвячена дослідженню багатьох аспектів феномену спотворення інформації, у різноманітних її проявах та багатоманітності назви.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

До зарубіжних вчених, які під різними кутами зору досліджували питання викривлення інформації слід віднести: А. Белла, М. Вайкоффа, Дж. Джоунза, Д. Дора, Д. Канемана, Ж. Піаже, Е. Тверські, С. Херреча, Г. Філо.

Серед українських дослідників, які належать до різних наукових напрямів дослідження цієї проблематики, слід назвати О. Антонова, О. Воронова, Н. Зубара, Л. Гонтаренко, К. Каландарова, В. Кириченко, О. Курбан,

Г. Лучик, О. Павлова, З. Портико, Г. Почепцова, В. Шлапакова, А. Яфонкіна. Так, Л. Гонтаренко вважає, що викривлення інформації дозволяє створювати визначене відображення дійсності в суспільній свідомості, у якій викривленні факти будуть часткою реальності (Hontarenko, 2017, р. 20).

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми

У світлі вищесказаного, наше дослідження орієнтоване на встановлення значимості зміни, викривлення інформації як технології впливу на систему управління.

Формулювання цілей статті

Виявити вплив викривлення інформації як технології впливу на систему управління.

Виклад основного матеріалу дослідження

На практиці найбільше викривлення інформації спостерігається при плануванні робіт, при усних розпорядженнях й при прийнятті рішень (Yafonkin, 2017, р. 156).

Викривлена інформація може бути:

– імпульсивним – це шуми різнобічного характеру, радіохвилі, спеціальні передавальні пристрої, а також втома, неухажність, надлишкова емоційність тощо;

– епізодичним, яке пов'язане з висмикування інформаційних даних та інформацією поданою у відповідному часі та контексті.

Однак, виділяють й стратегічне спотворення інформації, яке направлене на поступове створення бажаного образу (держави, партії, особи).

Часто викривлення інформації відбувається не з вини джерела інформації, а в процесі її передачі, тобто джерелом дезінформації стає сам канал передачі.

Інший аспект можливого викривлення інформації – різне тлумачення одних і тих же слів у залежності від інтонації, розділових знаків, контексту та асоціативних станів, які виникають у людей на одні і ті ж слова. Існує така категорія людей, яка так вибудовує фрази, що подаючи заздалегідь неправдиву інформацію, формально залишаються правдивими.

Недостовірні повідомлення, які розповсюджуються основними підсистемами та їх елементами (державою, політичними партіями, спеціалізованими службами, ЗМК, корпораціями, агенціями) пронизане все суспільство. Ненадійні та недостовірні данні постійно «перетікають» з однієї сфери в іншу, посилюючи та загострюючи конфлікти й активізуючи протиріччя у суспільстві, створюючи кризові ситуації в державі.

Викривлення інформації спирається на використання сучасних технологій «вживлення» й узвичаєння їх в систему управління, які стали невід'ємним її компонентом. Виділяються підсистеми спотворення інформації

про події, процеси, види діяльності. Підсистеми та їх елементи взаємодіють і впливають одна на одну, забезпечують спроможність зберегти й удосконалити систему.

Як правило, одні підсистеми та їх елементи діють постійно й зазіхають на всевладдя, домінування та всеосяжність, а інші – набирають сили й активізуються в окремі періоди.

Так, підсистеми викривлення інформації змушені посилюватися, щоб зберегти свою могутність, так як загрозу їх владі несе розповсюдженість різноманітних даних через мережеві системи.

Серед переліку підсистем, які здійснюють найбільший вплив на суспільство є держава. Вона здатна стати «лідером» у викривленні та «імітації» турботи у створенні умов для інвестицій у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Розповсюдження недостовірної інформації дозволяє органам влади приховувати неефективність управління посилаючись на підступи зовнішніх сил чи формуючи образи ворогів.

Крім того, держава здійснює:

- вплив на формування структури системи викривлення інформації;
- визначає напрям діяльності підсистеми та їх елементів;
- окреслює першочерговість і невідкладність одних питань, зменшує значення інших, в залежності від ситуації, змінює ставлення до роботи підсистем та їх елементів (Evdokymov, 2015, p. 122).

Маючи у наявності особливі, часто протилежні інтереси, держава «втягується» у процес суперництва, нарощуючи пропаганду, яка базується на використанні візуальних, риторичних, символічних засобів і технологій, що направлені на нав'язування громадянам певного (вигідного державі) уявлення про події, які відбуваються у світі.

На думку Е. Тоффлера, «політична машина при прийнятті рішень «затоплена» недостовірними даними й зіштовхується з невідомою небезпекою» (Toffler, 2000, p. 622). Але певні політичні кола впевнені у такому підході, посилаючись на те, що підтримують стабільність у суспільстві та координують діяльність суб'єктів політичної системи, забезпечують національну безпеку.

Але найчастіше, викривлення інформації використовується для укріплення влади у боротьбі за повноваження, статуси і ресурси. Щоб такий процес був успішним, розробляють технології, визначають шаблони сприйняття повідомлень масовою свідомістю й за допомогою такої комунікації формується вигадана (надумана) реальність (Lylleker, 2010, p. 230). Управління за допомогою спотвореної інформації розширює можливості державних інституцій та окремих політиків інтерпретувати (пояснювати) власну діяльність у вигідному їм світі.

Елементом підсистеми є й спеціалізовані служби. З одного боку вони ведуть боротьбу з тероризмом, злочинністю, з іншого – відстоюють інтереси пануючого в суспільстві суб'єкта й підтримують законність його дій. Так, ще однією їх особливістю є те, що вони не можуть контролювати органи законодавчої і виконавчої влади, крім того, вони здатні дезінформувати учасників соціально-політичного процесу.

Викривлення інформації спецслужбами, може бути основою для прийняття рішень й застосування репресивних засобів по відношенню до опозиційних сил.

Ще одну підсистему викривлення інформації формують політичні партії. Як правило, в ході політичної боротьби вони включають у свої програми/проекти повідомлення, які виконати неможливо (те, що ми називаємо політичним популізмом). Крім того, часто, по-своєму трактують цілі та задачі конкурентів, приписують їм «діяння», які ті ніколи не здійснювали. Зазвичай, така хибна інформація (через маніпулятивні технології) найчастіше застосовується під час виборчих кампаній.

Так, державні органи і політичні партії часто співпрацюють з політичними консультантами (експертами, аналітиками), які здійснюють технологічний, аналітичний та організаційний супровід політичних кампаній за допомогою створення і реалізації технологій, які містять маніпулятивний вплив через навмисне спотворення того, що відбувається в електоральному просторі. Такі політичні агенції сприймають політику як бізнес, надаючи «допомогу» тим претендентам на владні повноваження, які не здатні виконати передвиборчі обіцянки (а їх більшість на українському політичному полі).

Для всіх трьох складових – держави, політичних партій і політичних консультантів (експертів, аналітиків) – цінним і вартісним є кооперація з такою підсистемою як ЗМІ.

ЗМІ завжди приваблювали такі структури, адже вони часто:

– офірують (жертвують) достовірною інформацією з власних кон'юктурних міркувань;

– сприяють суб'єктам політики у досягненні цілей «розвінчувати» та компрометувати їх конкурентів.

Варто зауважити, що впливові ЗМІ часто можуть висвітлювати конфлікти у регіонах, розглядаючи події у «вигідному» ракурсі для замовника такої інформації.

Найбільший вплив здійснює телебачення, пропонуючи громадянам спрощенні варіанти трактування подій. Населення, яке не бажає (або не здатне) шукати відповіді на складні проблеми, така ситуація повністю влаштовує. Очевидно, мозаїчність, фрагментарність, калейдоскопічність й марнославство у тлумаченні подій влаштовує й задовольняє населення. Адже аналіз

ситуації вимагає від громадян раціонального мислення, аналітичного сприйняття фактів, виявлення причинно-наслідкових зв'язків і причин тих явищ, які відбуваються у соціумі.

Від аналогічних недоліків потерпають й соціологічні структури, адже часто працюють на замовлення політичних суб'єктів (найбільше спотворення інформації відбувається під час виборчих кампаній, так звані рейтинги політиків, політичних партій). Досить велика частка кривотлумачення інформації припадає на корпорації (спілки, товариства, асоціації, компанії). Такі структури заради отримання надприбутків за допомогою хибної інформації підштовхують громадян (суспільство) в оманливий світ відносно якості товарів і послуг. Крім того, такі структури можуть вводити в оману інвесторів. Часто інтереси держави і корпорацій, які пропонують громадянам недостовірну інформацію, можуть співпадати (Bogl, 2011, р. 119).

У сучасному світі держави спроможні поєднувати антитетичні (полярні) компоненти, які складаються з окремих протилежних компонентів (наприклад, красивого і потворного, демократичного й плутократичного, відкритого й завуальованого).

Як показує досвід, частина громадян вважає, що за певних умов, держава може «замовчувати» питання, що пов'язані з державними інтересами та національною безпекою, навіть за умови, приховування «прорахунків» органів державної влади, які призвели суспільство до економічної «прірви», соціального «зубожіння» населення, конфліктів чи кризових ситуацій.

Ми припускаємо, що в Україні таке «терпиме й поблажливе» ставлення громадян до викривлення інформації органами влади, спецслужбами, політичними партіями, посадовими особами, ЗМІ зберігається через «стійкість» шаблонів поведінки і цінностей, які були властиві пострадянському простору (маємо на увазі – людину маси).

Зазначимо, що достовірна інформація часто може викликати «тривогу» у людини й паніку у суспільства. Особа не в змозі перебороти/«подолати» таку інформацію: вона її лякає, травмує й шокує. Крім того, від буденної реальності людина втомлюється, тому шукає джерела, які не лише надавали б їй таких повідомлень, але й не суперечили б її стереотипам. У свою чергу, стереотипи і увялення, які склалися у її свідомості, спрощують формування ілюзії про те, що зазначені підсистеми застосовують усі можливі технології для інноваційного розвитку суспільства.

Так, під впливом викривленої інформації зароджується індіферентне (відчужене, апатичне) ставлення до важливих процесів, що відбуваються у суспільстві. Так, громадяни знаходячись під постійним, наскрізним і безперервним контролем цих підсистем не мають бажання добровільно брати участь у вирішенні навіть власних проблем. Як правило, чим простіше

тлумачення (розуміння) процесів, що відбуваються, тим громадянам легше сприймати інформацію про події, явища, інциденти, катастрофи, катаклізми та конфлікти.

Саме через конфлікти (внутрішні, міжнародні) чітко проявляється «упорядкований і організований» характер недостовірної інформації (Likarчук, 2014, р. 359). Систему викривлення інформації консолідують, спаюють органи влади. Так, недостовірну інформацію можуть розповсюджувати й президенти (Evdokimov, 2015, р.125). Сучасна система управління, притримується такої позиції, коли використання спотвореної інформації може підтримувати порядок інформаційного насилля, й на застосування таких технологій витратиметься менше коштів, ніж на утримання правоохоронних органів.

У разі, коли частина членів суспільства незадоволена великими об'ємами викривленої інформації, послабити таку ситуацію може «викид» населенню достовірних повідомлень.

Висновки

Створювати умови, інколи вимагати надавати достовірну інформацію здатні групи інтелектуальної, економічної, наукової еліти, громадські організації та окремі активісти. Не виключається можливість формування «культури меншої частини громадян», які спроможні успішно вести пошук інформації, якій довіряють (наприклад, через соціальну мережеву систему). Але пропагандистські повідомлення, все ж переважають над іншими видами інформації. Зазначимо, що будь-яку вигадку можна видати за істину, а викидання чуток замінити фактами.

Очікування обіцяного може не здійснитися, а соціум обговорюватиме його наслідки через здогадки припущення спотворення, перекручування реальності. Тому часто виникають кризи, або суспільство (наприклад, українське) може перебувати в постійній кризовій ситуації. Кризи відбуваються зазвичай через те, що об'єм викривленої інформації різко збільшується, а пласт достовірної інформації скорочується, що помітно через погіршення економічної ситуації, збільшення безробіття та зниження доходів громадян.

References:

1. Bogl, D. (2011). *Bitva za dushu kapitalizma* [The battle for the soul of capitalism]. Moscow: Gaidai Institute Publishing House.
2. Evdokimov, V. A. (2015.) 'Sistemnoe iskazhenie soobshchenii v postinformatsionnom obshchestve' [Systemic distortion of messages in the post information society]. *Nauka o cheloveke : gumanitarnye issledovaniya* [Human Science: Humanities Research], no. 1(19), pp. 120–127.
3. Hontarenko, L. O. (2017). 'Vykrevlennia informatsii yak vplyv na hromadski uiavlennia pro viinu' [Distortion of information as an impact on public perceptions of

war]. *Ukrainskyi psykholohichnyi zhurnal* [Ukrainian Psychological Journal], no. 1, pp. 17–25.

4. Likarchuk, D. S. (2014). 'Osoblyvosti konfliktu v politychnii sferi' [Specifics of Conflict in Political Sphere]. *Hileia* [Gilea], issue 83, pp. 358–361.

5. Likarchuk, N. V. (2013). 'Bazovi semiotychni modeli komunikatsii' [Basic semiotic models of communication]. *Politychni nauky ta metodyka vykladannia sotsialno-politychnykh dystsyplin. Serii 22* [Political sciences and methods of teaching socio-political disciplines. Series 22], issue 16, pp. 69–74.

6. Lylleker, D. (2010). *Politicheskaya kommunikatsiya. Klyuchevye kontsepty* [Political communications. Key concepts]. Moscow: Gumanitarnyi Tsentr.

7. Pocheptsov, H. (2011). 'Chomu i yak vidbuvaietsia vykryvlennia realnosti v informatsiinomu prostori' [Why and how is the distortion of reality in the information space]. *Media Sapiens*, [online]. Available at: <https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/9079/2020-09-09-chomu-i-yak-vidbuvaietsia-vikryvlennia-realnosti-v-informatsiinomu-prostori/>.

8. Solov'ev, A. I. (2015). 'Gosudarstvennye resheniya: kontseptual'nyi prostor i tupiki teoretizatsii' [Government decisions: conceptual space and theorizing dead ends]. *Polis (Politicheskie issledovaniya)* [Polis (Political Studies)], no. 3, pp. 127–146.

9. Toffler, E. (2000). *Tretia Khvyliia* [The Third Wave]. Kyiv: Vsesvit Publishing House.

10. Yafonkin, A. O. (2017). 'Obih nepravdyvoi informatsii v zasobakh masovoi komunikatsii Ukrainy' [Circulation of false information in the media of Ukraine]. *Mizhnarodnyi yurydychnyi visnyk: aktualni problemy suchasnosti (teoriia i praktyka)* [International Legal Bulletin: current issues (theory and practice)], issue 2–3, no. 6–7, pp. 153–158.

УДК : 321

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ КОНТЕКСТ ФОРМИРОВАНИЯ
ИДЕЙ И ВЗГЛЯДОВ Н. МАКИАВЕЛЛИ**

Ратников Максим Игоревич

кандидат политических наук,

Черкасский национальный

университет им. Богдана Хмельницкого,

г. Черкассы, Украина

ORCID: 0000-0002-8066-2527

mratnikov@gmail.com

Надіслано:

20.07.2020

Рецензовано:

30.08.2020

Прийнято:

10.09.2020

Основной целью статьи является выявление факторов, повлиявших на формирование концепции Н.Макиавелли. Методология была основана на элементах структурного и функционального анализа. Используя идеи Э.Дюркгейма, А.Рэдклиффа-Брауна, Мертона, автор рассматривал систему взглядов Н.Макиавелли как адаптивную систему, в которой все части служат для удовлетворения потребностей системы в целом, обеспечивая ее существование во внешней среде концептуальных полей. В результате было выявлено, что основы теоретической базы Н.Макиавелли нашли свое отражение в господстве исторического метода и опоре на античных авторов. В статье установлено, что Макиавелли использовал исторический метод не критически, потому что его примеры абстрагированы от исторического контекста и слишком грубо применены к его современникам. Государь был первым политическим памфлетом, который отклонил трансцендентализм, в том виде, в котором он существовал до Канта. Под этим понимается отказ от наличия какого-либо единого ценностного ориентира. Другим теоретическим методом стал исторический. По политическим причинам Н.Макиавелли не мог указывать прямо на современников. Поэтому он выискивал с помощью античных авторов удобные метафорические истории для пояснения своей позиции. Основой методологии Макиавелли был постулат, что власть предшествует закону, обычаю и юстиции. Макиавелли утверждал, что злоба человеческой природы, безрассудство населения, и тенденция обществ вырождаться может в какой-то степени контролироваться или регулироваться законами, которые, будучи установленными, вызывают в людях инициативность и терпимость. При этом он считал, что люди не делают хорошее без необходимости. Тем самым просматривается отношение к законам как к надстройке обычаев. При этом хороших законов не может быть там,

где нет хорошо вооруженной исполнительной власти. Макиавелли считал, что безопасность всех государств строится на основе хорошей воинской дисциплины, которая в свою очередь строится на хороших законах. При этом воинская безопасность первична, и без нее не может быть что-то законное. Это пересказ идей Полибия, который так же утверждал, что перед буквами закона должна быть какая-то принудительная сила, чтобы заставить людей к выполнению их обязанностей.

Ключевые слова: Макиавелли; реализм; государь; теория реализма; политическая философия; антиисторизм.

Ратніков Максим Ігорович, кандидат політичних наук, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

Теоретичний контекст формування ідей і поглядів Н. Макіавеллі

Основною метою статті є виявлення факторів, що вплинули на основи формування концепцій Н. Макиавеллі. Методологія була заснована на елементах структурного та функціонального аналізу. Використовуючи теорії Э. Дюркгейма, А. Редкліффа-Брауна, Мертона, автор розглядав систему, в якій усі частини служать для задоволення потреб системи в цілому, забезпечуючи її існування у зовнішньому середовищі концептуальних полів. У результаті було виявлено, що основи теоретичної бази Н. Макиавеллі знайшли своє відображення у пануванні історичного методу й опорі на античних авторів. Макиавеллі використовував цей історичний метод некритично. Його приклади абстраговані від історичного контексту і занадто грубо застосовані до його сучасників. Государ був першим політичним памфлетом, який відхилив трансценденталізм, у тому вигляді, в якому він існував до Канта. Під цим розуміється відмова від наявності будь-якого єдиного ціннісного орієнтиру. Іншим теоретичним методом став історичний. Через політичні причини Н. Макиавеллі не міг вказувати прямо на сучасників. Тому він вишукував за допомогою античних авторів зручні метафоричні історії для пояснення своєї позиції. Основою методології Макиавеллі був постулат, що влада передує закону, звичаю і юстиції. Макиавеллі стверджував, що злість людської природи, нерозсудливість населення, і тенденція товариств вироджуватися може в якійсь мірі контролюватися або регулюватися законами, які, будучи встановленими, викликають у людях ініціативність і терпимість. Він вважав, що люди не роблять добро без необхідності. Тим самим простежується ставлення до законів як до надбудови звичаїв. За цих умов хороших законів не може бути там, де немає добре озброєної виконавчої влади. Макиавеллі вважав, що безпека всіх держав будується на основі військової дисципліни, яка в свою чергу ґрунтується на хороших законах. При цьому військова безпека є первинною, і без неї не може існувати щось законне. Це переказ ідей Полібія, який так само стверджував,

що перед буквами закону повинна бути якась примусова сила, щоб змусити людей до виконання їх обов'язків.

Ключові слова: Макіавеллі; реалізм; государ; теорія реалізму; політична філософія; антиісторизм.

Ratnikov Maxim, Candidate of Political Science, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Cherkasy, Ukraine

The Theoretical Context of N. Machiavelli's Ideas and Views Formation

The main aim of the article is to reveal the factors that influenced the formation of N. Machiavelli's concept. The methodology is based on elements of structural and functional analysis. Using the ideas of E. Durkheim, A. Radcliffe-Brown, Merton, the author considered the Machiavellian system of views as an adaptive system in which all parts serve to satisfy the system's needs as a whole, ensuring its existence in the external environment of conceptual fields. As a result, it was identified that the foundations of N. Machiavelli's theoretical base were reflected in the dominance of the historical method and reliance on ancient authors. Machiavelli used this historical method uncritically. His examples are abstracted from the historical context and applied too crudely to his contemporaries. The sovereign was the first political pamphlet to reject transcendentalism as it was before Kant. This is understood as a refusal to have any single value reference. Another theoretical method was the historical method. For political reasons, N. Machiavelli could not point directly to his contemporaries. Therefore, with the help of ancient authors, he sought out convenient metaphorical stories to explain his position. The basis of Machiavelli's methodology was the postulate that power precedes law, custom and justice. Machiavelli argued that the malice of human nature, the recklessness of the population, and the tendency of societies to degenerate can to some extent be controlled or regulated by laws that, when established, cause initiative and tolerance in people. However, he believed that people do not do good things unnecessarily. Thus, one can see the attitude towards laws as a superstructure of customs. At the same time, there can be no good laws where there is no well-armed executive branch. Machiavelli believed that the security of all states is built on the basis of good military discipline, which, in turn, is based on good laws. At the same time, military security is primary, and without it, there can be nothing legal. This is a retelling of the ideas of Polybius, who also argued that before the letters of the law there must be some kind of coercive force to make people fulfill their duties.

Key words: Machiavelli; realism; the Prince; theory of realism; political philosophy; antihistoricism.

Вступление

Современное общество испытывает на себе значительное влияние политики на все сферы жизни. Международная и украинская практика показывают, что в решении политических проблем нередко главной доктриной является политический реализм. В условиях, когда ещё не обеспечена надёжность работы государственных институтов и продолжают сохраняться напряженные военно-политические отношения с отдельными сопредельными государствами, появляется необходимость опоры на политический реализм в государственном строительстве.

В столь сложных условиях огромное значение приобретает научное обоснование принимаемых политических решений. Гарантией от совершения ошибок в работе политических институтов, должен стать точный анализ и верный прогноз развития политических и военно-политических событий, основанный на глубоких историко-политологических знаниях. Важно учитывать мировой исторический опыт. Особое значение в этом контексте имеет теоретическое наследие Николо Макиавелли. Таким образом, тема актуальна.

Анализ последних исследований и публикаций

Теоретическое наследие Н.Макиавелли всегда вызывало живой интерес, но при этом тема влияния на него других мыслителей, практически не исследована. Данный вопрос частично поднимали в своих работах Вагнер, Косич и Дональдсон, но делали это фрагментарно, таким образом возникает проблема которую необходимо решить.

Формулирование целей статьи

Цель статьи заключается в раскрытии факторов, повлиявших на формирование концепции Н. Макиавелли.

Методология исследования

Методология была основана на элементах структурно-функционального анализа. Используя идеи Э. Дюркгейма, А. Рэдклифф-Брауна, Мертона автор рассматривал систему взглядов Макиавелли как адаптивную систему, в которой все части служат удовлетворению потребностей системы как целого, обеспечивая ее существование во внешней среде концептуальных полей.

Изложение основного материала исследования

Трактаты Макиавелли – это продукт своего времени. Имя Макиавелли стало нарицательным, что подразумевает его уникальность, тем не менее, он не полностью самостоятельный феномен. Он испытывал влияние тех концептуальных идей, которые доминировали в его время. Подчеркивание всего негативного в работах Макиавелли – скорей штамп идеологических противников, которые в силу тех или иных причин считали необходимым распространение трактовки доктрины как без принципиальной, подлой и коварной политики, где все приносится в жертву ради достижения успеха.

Оппоненты Макиавелли возводят в абсолют его ненадежность, безжалостность, и бессовестность. Мы считаем это не совсем верным, так как это несправедливое распространение одного качества на всю систему идей Макиавелли.

Сама система его идей испытала определенное влияние со стороны других авторов. Макиавелли как продукт своего времени использовал методы доступные ему. Так Макиавелли заменил метод «доопытного знания» индуктивным. Он начал с того «что есть», а не то «что надо»; от фактов, а не идеалов, которые не имеют отношения к реальности (Donaldson, 1988). Макиавелли как автор хотел написать что-то, что должно было быть полезным для человека. Ему казалось, что, правда, про политику лучше, чем мнимые представления о ней. Он не хотел описывать того чего никогда не было. Он резко выступал против мнения о моральном превосходстве идеализма. По его мнению, подход моралистов во многих аспектах представляет собой худший вид идеализма – попытку прописать схемы поведения, которые могут быть реализованы только при условии, если бы мир был другим, чем какой он есть. Это знаменует собой решительный разрыв со схоластическим методом и проявление гуманизма эпохи Возрождения в работах Н. Макиавелли. Это второе дыхание принципа «человек – мера всех вещей».

Государь был первым политическим памфлетом, который отклонил трансцендентализм в том виде, в котором он был до Канта (Wigh, 2005). Это значит, что он отклоняет наличие какого-либо единого ценностного ориентира. Это важно для понимания политического компонента работ итальянского мыслителя.

Другим теоретическим методом стал исторический. По политическим причинам Н. Макиавелли не мог указывать прямо на современников. Поэтому он выискивал с помощью античных авторов удобные метафорические истории для пояснения своей позиции. Макиавелли в своих работах гордился тем, что, он привлек к своей доктрине исторический материал. Это проявляется в том, что в предисловии к «Рассуждениям о первой декаде Тита Ливия» он де-факто сравнивает себя другим великим представителем своего времени – Колумбом.

«Хотя по причине завистливой природы человеческой открытие новых политических обычаев и порядков всегда было не менее опасно, чем поиски неведомых земель и морей, ибо люди склонны скорее хулить, нежели хвалить поступки других, я, тем не менее, побуждаемый естественным и всегда мне присущим стремлением делать, невзирая на последствия, то, что, по моему убеждению, способствует общему благу, твердо решил идти непроторенной дорогой, каковая, доставя мне доуки и трудности, принесет мне также и награду от тех, кто благосклонно следил за этими моими трудами» (Machiavelli, 1982).

Эта «непроторенная дорога» была призвана привлечь законы политики из исторических прецедентов. К тому времени античность, была представлена в большей части сфер искусств, права и медицины. Старые статуи были скопированы как эталон. Решения древних гражданских кодексов вновь набирали юридическую силу. Но ни один государь или республика не находили в политике античности примеры. Н. Макиавелли собирался поменять такое положение вещей путем сравнения древних историй с современными событиями, что дает нам основания зафиксировать некоторую долю подражания Плутарху. У него также берутся поучения из историй и точно также выводятся практические уроки, которые можно получить из изучения истории (Limonov, 2008).

Для более полного понимания материала нам следует сделать небольшое отступление и пояснить один принципиально важный момент. Вся мировую науку, так или иначе, можно разделить на 4 парадигмы: позитивизм (реальность существует и приводится в действие законами причинно-следственной связи, которые мы можем познать, исследование может быть свободным от ценностей, гипотезы можно проверить эмпирически), постпозитивизм (реальность существует, но ее невозможно полностью понять или пояснить, существует большое множество причинно-следственных связей, – это тот идеал, который может быть достигнут с помощью критического сообщества), критическая теория (реальность невозможно понять и пояснить, ценности выступают посредником в исследованиях) и конструктивизм (реальность – это ментальный конструкт, знание и получатель знания части одной субъективной сущности. Открытие – результат их взаимодействия).

Эпоха Возрождения считается классической эрой позитивизма, т. е. люди этой эпохи были глубоко убеждены в том, что первая парадигма работает. Отсюда крепкая вера Макиавелли в то, что всю историю человечества можно рассматривать как механически повторяющиеся государственные циклы, в рамках которых можно рассчитать свое положение и предвидеть последующие события. Эти циклы регулируются законами нарастания и спада таким образом, что политические ситуации можно разделить на ряд проблем с теоретически адекватными решениями.

Этот подход вызывает некоторую критику. Циклы подразумевают наличие этапов. Этапный подход к политике создает искусственный ее вид. Реальный мир значительно сложнее и не содержит четких этапов, фаз или циклов. Идея разбивания политики государства на этапы существенно преувеличивает рациональную сторону в осуществлении политики. Создается ложная картина процесса, который не является конвейером, где на одном конце проходит определение повестки дня, а на другом – ее оценка. Такой подход содержит следующие существенные недостатки:

– не дает причинного пояснения как политика переходит от одного этапа к другому;

- его нельзя проверить на эмпирической основе;
- тяжело учитывает влияния посторонних событий;
- не учитывает возможные другие циклы.

Макиавелли, однако, использовал исторический метод некритически. Его примеры абстрагируются от исторического контекста и применяются слишком грубо к его современникам. В текстах очевидна его симпатия к Римским временам. Сложно сказать, чем это вызвано: успешностью самой Римской империи как государства или симпатиями к конкретным типам правления.

Основная подача материала в книге проходит с помощью исторических примеров. Макиавелли был знатоком политической жизни и смог найти нужные аналогии в истории. Хотя это были и довольно циничные моменты, где правители пользовались страданием и затруднениями других в своих корыстных целях, они имели поучительный характер.

Макиавелли как человек своего времени испытывал прямое влияние религиозных политических догм. При переходе от цикличности движений в истории к поведению лиц появляется такое понятие как изначальная грешность человека (Alimardonov, 2009). Макиавелли утверждает, что человек сам по себе плохое существо. Он не благодарен, непостоянен, ложен, труслив и алчен, а потому вы не должны чувствовать себя связанными моральными обязательствами, чтобы поддерживать чью-то веру во что-то хорошее. Также для Макиавелли невозможно удалить одну опасность, одновременно не увеличив риск другой.

Вышеуказанный тезис постоянно используется оппонентами как доказательство значительной человеконенавистной составляющей доктрины макиавеллизма. Мы же обратим внимание на то, что слово «плохо» используется в трудах итальянца по-разному. Макиавелли не строит свои рассуждения вне политики как те, которые дают моральную оценку; он строит рассуждения как тот, который находится внутри политических процессов, пытаясь описать кадровый вопрос политики таким, с каким он сталкивался в реальности.

По его мнению, бессмысленно в качестве аргумента предъявлять моральные суждения о человеческой природе. Природа человека – слишком расплывчатое понятие, которое в политике имеет смысл только заявлений, которые будут сделаны о ней, и не более. Историческая практика показала, что как правило, заявления о природе человека происходят, когда надо манипулировать, потому что нет инструмента, по которому можно судить о человеческой ситуации в целом. События – это только то, что происходит.

Итальянский философ также рассматривает, какие методы (жесткие или мягкие) являются более эффективными. Он перечисляет примеры, когда человечность, доброта, здравая порядочность и щедрость принесли политические дивиденды. Но при этом, Ганнибал получил мировую славу и победы с помощью прямо противоположных методов: жестокости, насилия, грабежа и вероломства. Эти парадоксы и подчеркивает Макиавелли: «Я заключаю, что не имеет большого значения, каким образом ведет себя правитель, при условии, что его эффективность велика». Цель оправдывает средства при условии, что существует лояльность к государству или лидеру государства (Dergachev, Vil'khovskaya, 2014). Лидером можно стать только двумя способами: иметь таланты или через удачу.

Макиавелли впервые для своего времени поднял вопрос психологии тех людей, которые приходят на государственные посты в Республиках. Самоуважение, собственный интерес и борьба за власть – это движущая сила политики. Когда нет необходимых для людей причин, чтобы бороться, они все равно борются ради честолюбия. Это настолько мощное влияние, что человек не может отказаться от него даже тогда, когда итак добился многого. Причина в том, что природа так устроена, что люди не могут достичь всех целей и реализовать все желания (Schultz, 2014). В политике желаемое всегда превышает реальное. Отсюда возникают превратные состояния политиков. Ибо, так как некоторые желают иметь больше, а другие боятся потерять то, что они уже приобрели, вражда и войны продолжается, что приводит к гибели одной провинции и возвышению другой.

Обратим внимание, что впоследствии эту мысль разделял Гоббс, который также утверждал в Левиафане: постоянный прогресс желаний, от одного объекта к другому. Он точно также отмечал склонность всего человечества к вечному и беспокойному желанию власти, которое останавливает только физическая смерть. Отличие между Макиавелли и Гоббсом состоит в том, что последний считал, что человек для того чтобы жить хорошо, должен каждый раз приобретать что-то новое. А это не дает довольствоваться умеренностью.

Макиавелли считал, что люди в политике охотятся на людей. Он приводил слова короля Фердинанда. Испанец считал, что некоторые маленькие птицы становятся добычей тех, кто сильнее, из-за сильного желания поймать добычу. Природа, подстрекает их увлекаться преследованием настолько, что они не замечают другой более крупной хищной птицы, которая парит над ними и готова убить их. Точно также люди в погоне за своими мечтами не замечают опасностей и сами предоставляют удобный случай другим людям.

Продолжение такой мысли интересно сравнить с постулатами Г. Гроция про общительную природу человека. Удивительно, но Гроций никогда

не упоминал в своих письмах или работах Макиавелли. Одновременно Гроций утверждал, что желание, чтобы государство было безопасным, является стремлением в наших же интересах. На его основе появляется спонтанное желание предотвращать какую-либо общественную катастрофу, даже при условии потерять собственные дома. Такого альтруизма у Макиавелли нет вообще. Это значит, что согласно его концепции, люди не способны жертвовать собой ради высших идеалов.

Для всей структуры работ Макиавелли характерен примат противоречий над сотрудничеством. В основе этой точки зрения на политику как борьбу за власть лежит вопрос чистой философии. Он состоит из двух уровней: первым является то, что критерии являются отрицательными, а не положительными. Например, как можно определить «безопасность»? Макиавелли указал: исторический опыт международной политики показывает, что это отсутствие опасности. Нет, на самом деле такого условия, при котором наступала «безопасность», можно достичь только «степень безопасности». Таким образом, он определяет безопасность в связи с отрицанием незащищенности и смотрит на нее как на относительное отсутствие нестабильности. Во-вторых, такое понятие как «мир» может быть определено только через понятие «война». Этот подход в работах Николо выявляет влияние античных логиков. Античный подход негласно прослеживается во взглядах Макиавелли. Как греческие авторы прославляли хитрость Одиссея, так и Макиавелли прославлял хитрость государя.

Возрождение – эпоха, когда смешались взгляды христианства и античности. В Библии нет понятия циклов истории. Это изобретение школы Пифагора, у которого были гармония, мелодия, ритм и номер, по которому можно было определить состояние жизни. Есть такое понятие как «высшая справедливость» – это отношение уже к христианству. Это религиозная философия, где рука «Бога» стремится к гармонии как к высшей реальности. Государство у Макиавелли заменяет Бога. Неоткрыто, но претендует на ту же роль (Sapronov, 2011).

Макиавелли скорее всего испытал на себе влияние Гераклита, согласно которому суть вещей была в постоянном изменении, движении и потоке. Это тема впоследствии была выражена у Платона, который в трактате «Государство» так же выступал за хитрого лидера. Второй идеей у Гераклита было то, что конфликт – это взаимная напряженность. Если существует гармония, тогда почему нет бесконечной стабильности? Потому что все битвы противоборствующих сил – фундаментальное непостоянство. В такой логике допускается существование относительного постоянства, когда баланс противоборствующих сил на мгновение достигнут. Гераклит считал, что «война – мать всех вещей» (Bühlmann, 2007). Конфликт – это

всепроникающий феномен вселенной. Соответственно, агрессия является лишь симптомом лежащей в основе воинственной природы вселенной. Согласно Гераклиту, изменения физического, социального, политического и экономического характера, могут возникать только из войны или военных конфликтов. Война у Макиавелли также занимает важное место.

Мы можем констатировать, что Макиавелли точно не был метафизиком. У него есть в наличии взаимосвязь в аргументах. Противоречие – корень всякого движения и жизни и только в той степени, в какой вещь содержит в себе противоречие, в той степени имеется импульс к действию.

Основой методологии Макиавелли был постулат, что власть предшествует закону, обычаю и юстиции. Макиавелли утверждал, что злоба человеческой природы, безрассудство населения, и тенденция обществ вырождаться может в какой-то степени контролироваться или регулироваться законами, которые, будучи установленными, вызывают в людях инициативность и терпимость. Однако люди не делают хорошее без необходимости. Путаница и беспорядок способствуют распространению злу, голод и нищета делает человека трудолюбивым и послушным законам. Здесь просматривается отношение к законам как к надстройке обычаев. При этом хороших законов не может быть там, где нет хорошо вооруженной исполнительной власти.

Макиавелли считал, что безопасность всех государств строится на основе хорошей воинской дисциплины, которая в свою очередь, строится на хороших законах. При этом воинская безопасность первична и без нее не может быть что-то законное. В самом начале, когда люди жили разрозненно, им не нужно было задумываться о государстве, но когда число людей выросло, им уже было необходимо думать о том, как лучше защитить себя. Они начали искать вокруг человека, который был бы сильнее и смелее, чем остальные, чтобы сделать его своим главным. И поэтому люди научились отличать честных и добрых от нечестивых. Так появились законы и обычаи, которые были разработаны на основе практики обществ. Это пересказ идей Полибия, который так же утверждал, что перед буквами закона должна быть какая-то принудительная сила, чтобы заставить людей к выполнению их обязанностей (Mirzaev, 1986). Закон является функцией заданного политического порядка. За всем в законе есть необходимый политический фон.

У Макиавелли государство создает мораль и права, и нет ни морали, ни закона за пределами государства. Верховная власть закона вытекает из политики, которая должна опираться на какую-то силу. Где ее не существует, не может быть ни хороших законов, ни хороших обычаев, ни стабильности, ни благополучия. Макиавелли допускает существование нравственных ценностей в политике, но рассматривает их статус как эпифеноменальный.

Мораль –эпифеномен безопасности, который допускает ее появление. Это напоминает Фукидида: «... в мире и процветании люди имеют более мягкие чувства, потому что люди не вынуждены сталкиваться с условиями крайней необходимости; но война, которая лишает людей легкой подачи их повседневных потребностей, является грубым учителем и создает у большинства людей тот характер, который соответствует их условиям». Таким образом, именно государь должен через свою политику определять условия, необходимые для сохранения и развития морали и нравственных ценностей.

Основой философии Макиавелли и ее глубокой проницательности является чувство меры, отражающее причинно-следственную сложность политики. Макиавелли в своей работе рассматривает «непостижимую сложность», многочисленные причины, поперечные токи, несчастные случаи, непредусмотренные результаты, парадоксы политики. Следует подчеркнуть, насколько у него причинно-следственные связи сходятся для получения единого результата. И как единичный акт или событие может трактовать, чтобы получить различные результаты. У Макиавелли люди намерены сделать один эффект и производят обратный. Одно и тоже действие в различных обстоятельствах будет производить совершенно разные эффекты.

Выводы

В ходе нашего исследования было установлено, что основы теоретической базы Н. Макиавелли нашли свое отображение в доминировании исторического метода и опоре на античных авторов. Он использовал исторический метод некритически. Его примеры абстрагировались от исторического контекста и применялись слишком грубо к его современникам. Согласно Макиавелли, есть два мира: личной морали и морали общественной организации. Есть два моральных кодекса, оба достаточно категоричны; не две «автономные» сферы, одна – сфера этики, другая – политики, а вполне определенный выбор одной из двух конфликтующих систем ценностей. Ему удалось создать доктрину, где государство главное, вокруг чего вращается все остальное с целью устранения угроз миру и стабильности.

После Макиавелли сомнительными стали все монистические построения государств. Потому что если естественные законы сопряжены с природой человека, то гражданские – опираются на силу. Государство учреждается людьми для того, чтобы с его помощью покончить с «войной всех против всех», избавиться от страха незащищенности и постоянной угрозы насильственной смерти – спутников «разнузданного состояния безвластия».

References:

1. Alimardonov, T. (2014). 'Nравstvennye problemy gosudarstvennogo upravleniya v proizvedeniyakh Nikkolo Makiavelli i Mukhammeda Kazi' [Moral problems of public administration in the works of Niccolo Machiavelli and Muhammad Kazi]. *Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta* [Bulletin of Chelyabinsk State University], no. 14 (343), pp. 80–84.
2. Bühlmann, H. (2007). 'The History of ASTIN. Invited Lecture at the 50 Years Anniversary of ASTIN'. *ASTIN Bulletin: The Journal of the IAA*, Vol. 37, pp. 191–202. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0515036100014835>.
3. Dergachev, A. Yu., Vil'khovskaya, N. I. (2014). 'Tvorcheskoe nasledie N. Makiavelli kak istochnik sovremennogo politicheskogo diskursa' [Machiavelli's creative heritage as a source of modern political discourse]. *Interesko Geo-Sibir'* [Interesko Geo-Siberia], no. 6, pp. 20–24.
4. Donaldson, P. S. (1988). *Machiavelli and Mystery of State*. Cambridge University Press.
5. Kocis, R. (2004). *Machiavelli Redeemed: Retrieving His Humanist Perspectives on Equality, Power, and Glory*. Lehigh University Press.
6. Limonov, V. A. (2008). Limonov, V. A. (2008). 'Filosofiya istorii Nikkolo Makiavelli' [Philosophy of Niccolo Machiavelli History]. *Obshchestvo. Sreda. Razvitie* (Terra Humana) [Society. Environment. Development (Terra Humana)], no. 4, pp. 23–32.
7. Machiavelli, N. (1982). «Gosudar'» ili «Rassuzhdeniya na pervuyu dekadu Tita Liviya» [The Prince, or Discourses on the First Decade of Titus Livy]. Moscow: Nauka.
8. Mirzaev, S. B. (1986). *Polybius*. Moscow: Yuridicheskaya literatura.
9. Sapronov, P. A. (2011). 'Desakralizacija temy vlasti u N. Makiavelli i T. Gobbssa' [Desacralization of the theme of power by N. Machiavelli and T. Hobbes]. *Vestnik Russkoj hristianskoj gumanitarnoj akademii* [Bulletin of the Russian Christian Humanitarian Academy], no. 3, pp. 60–67.
10. Schultz, E. E. (2014). 'Nikkolo Makiavelli i skladyvanie osnov teorii social'nogo protesta' [Niccolo Machiavelli and the formation of the foundations of the theory of social protest]. *Via in tempore. Istorija. Politologija* [Via in tempore. History. Political science], no. 1, pp. 198–202.
11. Wagner, H. L. (2005). *Renaissance Political Analyst and Author*. Chelsea House Pub.
12. Wigh, M. (2005). *Four Seminal Thinkers in International Theory: Machiavelli, Grotius, Kant, and Mazzini*. Oxford University Press.

СОДЕРЖАНИЕ

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

- Гальченко Светлана Игоревна,
Ратников Максим Игоревич**
*Проблемы в практическом функционировании политического
рынка общественного выбора: взгляд западных
политологических школ* 8
- Губицкий Любомир Владимирович,
Мельник Ганна Мирославовна**
*К вопросу о новой концепции места Украины в международной
системе безопасности* 19
- Ликарчук Дарья Сергеевна**
Политический терроризм: формы проявления 32
- Мищенко Алла Борисовна**
Новый мировой порядок: международный дискурс 44
- Семчинский Константин Валерьевич**
*Хорватские уроки для Украины: деокупация, реинтеграция
и строительство мира* 56
- Хопей Мальвина**
Мягкая сила в приоритетах польской дипломатии в 2019 году 67
- Шевель Инна Петровна**
*Дипломатия во время пандемии COVID-19: ее роль
и последствия в сфере дипломатии и международных
отношений* 82

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ

- Ревенко Анатолий Дмитриевич**
*Индетерминизм и замедление роста мировой экономики
и их последствия для глобального развития на современном
этапе* 91

Сирый Евгений Владимирович

Роль государственного участия в содействии развитию молодежного предпринимательства и самозанятости в европейском контексте: состояние, оценка, перспективы **107**

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

Слюсаренко Ирина Юрьевна

Классификации угроз безопасности на региональном и субрегиональном уровнях (на основе резолюций Первого комитета Генеральной Ассамблеи ООН) **126**

РЕГИОНАЛЬНЫЕ СТУДИИ

Адамус Алисия,

Студницка-Марьянчик Каролина

Роль женских голосов в выборах в законодательный Сейм в 1919 году **141**

Земзюлина Наталия Ивановна

Особенности избирательной кампании в США: теория и практика кампании 2014 года **159**

Ластовский Валерий Васильевич

Восточноевропейское летописание и украинская историография: влияние и заимствование в процессе конструирования исторического прошлого **169**

Наконечный Владимир Михайлович

Лемковская эмиграция в междувоенное время: причины, центры, культурная деятельность **181**

ОБЩЕСТВЕННЫЕ КОММУНИКАЦИИ

Белецкая Оксана Александровна

Лингвистическое сопровождение международной деятельности **197**

Диброва Валентина Анатольевна

Корректное использование категории отрицания в межкультурной коммуникации **207**

Ликарчук Наталья Васильевна

*Искажение информации как технология влияния на систему
управления* **216**

Ратников Максим Игоревич

*Теоретический контекст формирования идей и взглядов
Н. Макиавелли* **226**

Наукове видання

**МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ**

Збірник наукових праць

Випуск 6

Головний редактор	Ластовський В. В.
Відповідальний та технічний редактор	Білецька О. О.
Редактор	Барабаш С. М.
Дизайн і технічне оформлення, комп'ютерна верстка	Білецька О. О.

Підписано до друку 09.12.2020 р.
Формат 70x100/16
Ум. др. арк. 19,58. Обл. др. арк. 15,41
Наклад 100 примірників
Замовлення № 4535

Видавничий центр КНУКіМ

Видавець Київський національний університет культури і мистецтв
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК №4776 від 09.10.2014